11-C-143

VÁCLAV VOJTÍŠEK

KDYŽ JINÍ MLČELI...

FEUILLETONY A STATI Z LET 1938 — 1940

PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERSITY
SEMINÁRNÍ KNIHOVNA
Hist.-práv. oddělení

1945

JOS. R. VILÍMEK, PRAHA

Koupí od fy. Barvič a Novotný
v Brně za Kč 90.
Inv. čís. 6228.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRAVNICKÉ FAKULTY U. P.
STARÝ FOND 0506
Č. Inv.:

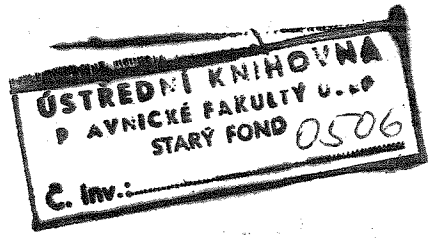

Copyright by Jos. R. Vilímek, Praha 1945

MÉ ŽENĚ LENCE

Vydávám knihu, na jejíž titulní list jsem napsal označení: Když jiní mlčeli... Chci tím názvem říci, že její stati vznikly v dobách, kdy se mělo veřejně mluvit, ale kdy bylo ticho v historické obci české. Bylo jinak ticho, ale já jsem mluvil — tak mohu povědět, aniž bych se musil báti, že mi bude vytčena nemístná domýšlivost nebo nepravda. Vždyť jsem opravdu byl vlastně sám, a sám jsem zůstal za dnů těžkých a krutě dolehajících, stoje v otevřeném boji za věc našeho národa. Zatím co jsem tak bojoval, jiní, i mne povolanější a významnější, umlkli. Nevyšly-li od nich stati přizpůsobené době, spíše si hleděli málo výrazných literárních podniků, ale znamenajících hmotný užitek, než aby stavěli v nejistotě nebo i v nebezpečenství své osoby do popředí. Sám jsem však nemohl jinak postupovati, než jsem postupoval. Byl to samozřejmý důsledek veškeré mé předchozí práce. Všechen život jsem zápasil s Němci a horlil proti Němcům. Přiznával jsem jim, co jim slušně a bez české újmy náleželo, ale bouřil jsem proti jejich bezohledným a nepravdivým nárokům i požadavkům, podepíraným i dějepisnými důvody, a proti jejich matení dějin i proti jejich útisku. Vždy v tom šlo o obranu našich svatých práv.

Za své stanovisko nesmlouvavé a neústupné kdysi jsem sklízel ve vlastních našich řadách odmítání a protivenství. Přišel jsem s thesí, že český stát ve středověku a dlouho do novověku byl stát národní, a teprve pobělohorský útlak jej násilně přeměňoval v království dvojího národa a dvojího jazyka. A razil jsem jinou thesi, že Němci byli povždy v minulosti na české půdě, jsou v přítomnosti a musí být budoucně jen hosty. Tyto věty nebyly naprosto nové, měly původ nejen z pramenů, ale i z Palackého, byly jen zdviženy ze zapomenutí a nově formulovány. Upadly v zapomenutí, když naši novější dějepisci a spisovatelé opustili přirozené zákony vědění a zakalili svou mysl pochybnými názory a hesly, nerozumně přenášenými od Němců na náš stav. A co jsem jednou vyslovil, s důrazem jsem zas a zase opakoval. Za to se na mne hledělo jako na pošetilce, jenž tvrdohlavě lpí na nápadu, ačkoliv není oprávněný, zdůvodněný a — politický.

Předkládal jsem ovšem ne neuvážený nápad, nýbrž poznanou pravdu, a dálo se to s plnou vážností a jistotou. A jsa si vědom její závažnosti, vnášel jsem důvody o ni opřené v úsilí o zabezpečení našich nejvyšších statků, také českosti Prahy a práv naší staroslavné university Karlovy. Proto mi bylo lhostejné, co jiní o mně soudí, a za čest jsem si pokládal, jestliže se proti mně ozýval s německé strany odpor a dokonce mi bylo dáno pojmenování „der schärfste Gegner" nebo „seit langem der erbitterte Feind der deutschen Universität". Trval jsem na svém a bil jsem se. Leccos je známé, leccos dosud zůstalo utajeno. Neodříkám se toho, abych vše ještě pověděl, až bude čas a příležitost. Pak plněji vynikne, že jsem nemohl zůstati stranou, když přišlo napětí roku 1938 a ukázal se prudký německý nástup i hrozby se ozvaly.

Tehdy jsem se dal do psaní feuilletonů do Národních listů, proti Němcům v Československé republice, spojujícím zřejměji a zřejměji své staré záměry zarputilosti a pýchy s rozpínavostí a tužbami světové říše Adolfa Hitlera. Články jsem smluvil s p. redaktorem J. O. Novotným, jenž se potom pečlivě staral, aby jejich vycházení vždy v úterý každého týdne bylo zajištěné a přesné.

Mohu se pochlubiti, že jak stati vycházely, docházely do redakce Národních listů i mne dopisy čtenářů feuilletony schvalující. Čtenáři feuilletony s pozorností čtli, na všelicos upozorňovali a vyzývali, abych dále psal. Avšak byly i jiné známky, které potvrzovaly, že mé články nebyly neúčinné a nevyzněly hluše. Co mne zvláště těšilo, bylo poznání, že si mnozí mé stati vystřihovali a uschovávali sobě i „pro děti". A v den průvodu sokolského dorostu při slavném X. všesokolském sletu přistoupil bratr starosta dr. Urban z mateřské sokolské jednoty pražské k archivnímu oknu Staroměstské radnice, jímž jsem se díval na rozjásané Staroměstské náměstí, a pověděl, že musí stisknout ruku, jež píše články tak potřebné.

Když přišly chmury podzimu r. 1938, netušené a přece tušené, všichni jsme byli uvedeni ve zmatek a rozechvění. Avšak záhy jsem překonával pochybnosti. Už svatováclavský feuilleton „Nedejme si zahynouti!" hledal a nalézal východisko z krise, dřív než padlo mnichovské rozhodnutí. Hledaná a nalézaná pomoc ukazovala k duchovní i mravní dokonalosti a k práci. Z ní měla vzejíti obnova nespravedlivě odnímaného, až by přišel čas.

Feuilletony do Národních listů nepsal jsem podle připraveného pořadu, nýbrž podle podnětů a potřeby, jak dny šly. Mohly však dáti časem celek, kdyby jejich vycházení nebylo událostmi přetrženo. Už svatováclavský feuilleton byl psán se zřetelem na změněný stav, jak si přála redakce Národních listů, a ještě do něho zasáhla tužka censorova. A tak vlastně svatováclavský feuilleton měl být závěrem mých článků. Zatím se však stal závěrem jen první skupiny článků.

Byly různé příčiny, které mne nutily, abych psal do novin, abych pronášel výstrahu, abych povzbuzoval, abych vyzýval, že se nesmíme vzdáti, že nesmíme sejíti na scestí a zrazovati odkazy minulosti, které nás dosud vedly a v něž jsme věřili. Povážlivé zjevy a hlasy se totiž hlásily: prý odtržení poněmčených krajů od našeho státního území je blahodárné rozhodnutí, které odstraní spory a těžkosti a které bychom byli bez námitek přijali r. 1918; chtěly se zapírati husitské tradice, stavěla se proti nim skreslená legenda svatováclavská, v Bílé hoře se shledával takořka požehnaný řez a pochybně byla vyvyšována doba pobělohorská, doba baroka. Pod záštitou opravdu vyslovených i upravených názorů Josefa Pekaře doba temna se měla jeviti dobou světla. Jenže při psaní jsem neměl volnost. Jako mně policejní ředitelství zakázalo veřejné přednášky o Němcích v Praze, které dvakrát ohlásil Osvětový klub, tak nepropustila censurní praxe vše, co jsem předkládal do Národních listů k tisku. Doba pomnichovské republiky, okleštěné, ochromené i uměle německým působením rozvracované a některými českými lidmi i společnostmi zneuctěné, byla předzvěstí a přípravou na to, co přinesla středa 15. března 1939.

Tehdy čin německé rozpínavosti a hrubého násilí, vzešlý v chystání veliké války, byl podvodně vysvětlován historickými důvody, a zvláště kladena váha na tradici sv. Václava a Karla IV., jak už půda byla dříve připravena. Šířily se výmysly o starém tisíciletém příslušenství Čech k Německé říši, o skvělosti dob „německo-českého soužití a součinnosti", to je domnělého německého panování a české poroby, o rozvratné vině husitství atd. Pod vahou tvrzení přesvědčivě podávaných a uměle šířených projevoval se na české straně zmatek a bezradnost. Bylo proto třeba psáti, bylo třeba přednášeti, aby se zachovala česká sebedůvěra, pravé pochopování naší minulosti, aby se rozumělo i utilitaristickému překrucování dějin, aby se udržovala naděje i víra v spravedlnost a právo.

Přednášky, jak jsem je už dříve konával, měl jsem v Praze i na venkově ve velikém počtu. Články jsem posílal nejen do Národních listů, nýbrž i do jiných časopisů. Byl jsem pozván zvláště do Národních no-

vin a do Venkova. V Národních listech mi vycházel s ochotou vstříc, pokud mohl, p. redaktor J. O. Novotný, do Národních novin mne uvedl p. redaktor Dr Putna a do Venkova mně otevřel vstup p. redaktor J. V. Šmejkal, později umučený v koncentračním táboře v Mauthausenu. Řídil přílohu „Neděli" a v této příloze jsem uložil kolik statí. Po článku „Živná matka", zdůrazňujícím naše práva ke Karlově universitě, jenž vzbudil pozornost, zahájil jsem řadu statí „Co jsme dali světu". V Národních listech nemohla být přijata má nabídka na serii feuilletonů o našem státním právu, ve Venkově jsem chtěl v skryté podobě povědět, co by jinak přímostí naráželo. Žel, mohly vyjíti jen tři příspěvky. Způsobilo to odnětí redakce „Neděle" p. redaktoru J. V. Šmejkalovi, které vedlo k odřeknutí mé spolupráce, a když mu za čas postavení bylo zase upraveno, už se nenavázala porušená pojítka, bylo pozdě. Článek o Stavovském divadle a o českých právech k němu, jejž jsem zatím připravil pro „Neděli", nebyl už přijat; Stavovské divadlo bylo zabráno pro Němce a bylo zakázáno cokoli o něm v novinách uveřejňovati.

Články psané po Mnichově a po dočasném rozbití našeho státu i po německé okupaci našich zemí daly mi skupinu statí dosti nejednotnou. A ještě v několika z nich censura kolik míst vyloučila, ač jsem hleděl tak psáti, aby bylo spíše napověděno nežli dopověděno. Kde mi nezůstal rukopis, nelze dnes ani dobře původní znění obnoviti. Avšak i tak se pozná, že jsem psal, abych dosáhl účelu, že jsem psal, do které míry jsem mohl. A psal jsem, dokud jsem mohl.

Ano, dokud jsem mohl. Dne 8. října 1940 byl jsem pozván do tiskového odboru presidia ministerské rady, a tam mi vrchní rada Hofman, později zahynulý ve vězení, ukázal číslo Chrudimského kraje ze 14. září. Přineslo třetí část mé rozpravy „Praha a Chrudim", byla to vlastně třetí část přednášky, jíž jsem měl předtím v květnu v Chrudimi. Přednáška, censurou dosti zasažená, prošla bez obtíží, také její tisk, až na vynechávky, nenarazil. Avšak v článku, jenž mi byl předložen, najednou hojné řádky byly červeně podtrhány. Byla to místa, kde se mluvilo o pobělohorské emigraci české, o její víře v cizinu i o utrpení českých evangelíků v době Marie Terezie a o jejich volání k cizímu králi Fridrichovi. Podnětem úředního řízení proti mně bylo, že kterýs venkovský knihkupec vyvěsil za výkladem obchodu číslo Chrudimského kraje s mým článkem v několika odstavcích nápadně označeným. Co bylo označeno, nehledělo-li se k souvislosti, znělo jako české

žádání cizí podpory v současné bídě a spoléhání na emigrantskou činnost. Lidé se také shlukovali, čtli a rozuměli. Avšak neušlo to pozornosti říšskoněmeckých úřadů a bylo zakročeno. Neznám jméno a místo knihkupce a nevím, co se s ním stalo. Chrudimský kraj byl zastaven a mně bylo oznámeno, že pro tendenční způsob psaní nesmím přispívat do časopisů politických a krajinských. Výslovně mi bylo řečeno, že do vědeckých časopisů a vědecké knihy mohu psáti, také přednášková činnost že mi není zapovězena. Avšak vrch. rada Hofman důtklivě mi radil a varoval, abych raději nedával o sobě slyšeti a abych se nikde ani slovem nezmínil, že mi zákaz uveřejňovati v novinách byl dán z rozhodnutí říšských úřadů. Dodával, že by to pro mne mohlo míti neblahé účinky.

Avšak nezůstalo jen při tomto opatření. Téměř současně šel po úřadech oběžník a censura potom nepropustila nikde ode mne ani řádku. Ba škrtla mé jméno jako redaktora Časopisu Národního musea, škrtla mé jméno i jako redaktora Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, úřední publikace městského archivu, a ani ve vědeckých knihách a časopisech nedopustila uváděti mé jméno nebo se odvolávati na mé práce.

Tehdy, když mi bylo znemožněno psáti, přes dobrou radu, již jsem byl přijal, ještě plný rok jsem konal veřejné přednášky. Byl to velký počet přednášek v různých místech Velké Prahy, v lidových školách Osvětových sborů nebo v jiných zařízeních. Byly to pěkné chvíle, mnozí vzpomínají a sám vzpomínám. Než i v tom mi byla učiněna přítrž. Stalo se to vlastní rukou vnuceného náměstka primátora Dr Josefa Pfitznera, profesora německé university. Zvláště po Klapkově pádu, jejž byl pomohl přivoditi, strhl na sebe vedení správy pražské obce a na podzim r. 1941 zakázal zařadit mé přednášky do Vyšší školy lidové Ústředního osvětového sboru městského, „poněvadž jsem se nepřizpůsobil novému stavu", a účinkem toho byly odřeknuty všecky přednášky, které jsem měl konati v pořadech Osvětových sborů městských i místních.

Pfitznerovo zakročení proti mně nebylo teprve první. Přel jsem se s ním písemně i ústně v úředním styku, když ukazoval slabiny ve vědomostech nebo mátl pravdu. Polemisoval jsem s ním v časopisech v letech 1938 i 1939, a uprostřed tohoto roku podávaje v Časopisu Národního musea zprávu o jeho knize věnované Karlu IV., otevřeně jsem o něm napsal: „Pfitzner, jak vykládá, je snad toho názoru, že ve 14. století česká země byla z většiny německá. Avšak proti tomu všemu

místo mnohých slov lze postavit jeden jediný dokument, jejž Pfitzner ku podivu nechává bez povšimnutí, ač má do sebe obzvláštní důležitost. Je to bulla papeže Klimenta VI., na zřízení pražského arcibiskupství, v níž se ozývá suplika Karla, tehdy ještě za otcova života moravského markraběte. Povýšení pražského biskupství na arcibiskupství papežem se ustanovuje, „poněvadž obyvatelé království českého, kteří hovoří slovanským jazykem, zcela rozdílným a nesrozumitelným obyvatelům ostatních biskupství provincie mohučské, kteří, jak známo, mluví jen německou řečí, jsou vůbec rozdílní od těchto jazykem. Tedy obyvatelé království českého byli podle vyznání Karla i papeže Čechové jazykem, a musí padnouti dohady a domněnky o německé rovnováze nebo dokonce německé převaze v Čechách. Němci v českých zemích neměli obyvatelského práva (nebyli incolae, regnicolae), seděli v nich jako hosté, a již toto jejich postavení nepřipouští přehnané představy o jejich počtu a síle." A tak odmítaje Pfitznerovy domněnky pro Karlovo panování, odmítal jsem tím německé vývody pro novou dobu. A pochopitelně jsem vyvolal německé rozhořčení.

Pfitzner už 15. února 1940 poukázal v primátorské poradě na mé psaní a dal vložiti do protokolu věty: „Nechci se dotýkati jeho vědeckých poznatků, avšak prof. Vojtíšek vykládá historická fakta způsobem nacionálním, který dnešní doba nesnese. Brožury, respekt. přednášky, které napsal k propagačním účelům města Prahy, jsou svou tendencí závadné a nemohou býti rozšiřovány." Tak Pfitzner chtěl provésti škrt přes mou starší činnost, když nemohl provésti konfiskaci, jak původně pomýšlel, a počítal, že to bude míti vliv i na mé nové práce. Nedočkal se toho, přišly nové mé projevy a před podzimem r. 1940 vyšla kniha „Město vidím veliké", sestavená Vincym Schwarzem, a měl jsem v ní předmluvu. Vincy Schwarz byl spravedlivý Němec, vlastně to byl Čech, z české matky, německého vychování, jež však nemohlo poškodit jeho české jádro. Říkával mi, že čas potvrdil správnost mého důsledného stanoviska vůči Němcům, a sám později svou spravedlnost i věrnost k české věci i s chotí životem zaplatil. Jen jeho knihy zůstávají památkou jeho duše, krásné a nadšené. Zvláště kniha „Město vidím veliké", Praze posvěcená. A má předmluva v ní „Město světla" byla přijata s pochvalou i uznáním. Avšak Pfitzner usoudil, že „předmluva znovu projevuje plné neporozumění pro pravý smysl pražských dějin". To je pro smysl pražských dějin, jak jej byl vložil do své knížky o Praze, vpravdě dokladu vědecké zvrácenosti.

Pfitzner rozhoduje o mé předmluvě, rozhodl i o jiném, k čemu se již dříve hotovil. Od 1. února 1941 byl jsem dán jako archivář hlavního města Prahy protiprávně do výslužby. Zase to byl stupeň v opatřeních, jimiž mi mělo býti nakonec uloženo „perpetuum silentium". A Pfitzner, když k tomu došlo, dodal ještě důrazu všemu, co se zařídilo. V prosinci r. 1941 před účastníky valného shromáždění Vereinu für Geschichte der Deutschen in Böhmen při recepci na Staroměstské radnici pronesl pohrdavá slova: „Všichni čeští historikové jsou stejná společnost, ať je to Palacký nebo takový pan Vojtíšek. V budoucnosti musí býti učiněna přítrž, aby už nepsali tím způsobem, jako psali a štvali český národ proti Němcům a říši."

Přes to snižování nezdá se, že by byly Němcům Vojtíškovy názory a vývody lhostejné. Nasvědčují tomu jejich polemiky s nimi. Musím přiznat, není v nich uváděno jméno protivníka, ač vystoupilo několik oponentů. Je u nich ovšem stejná úroveň, ať je to Wilhelm Weizsäcker nebo Wilhelm Wostry anebo Hans Zatschek a jiní: obcházejí pravdu, znásilňují pravdu a nemluví pravdu. A k nim se přiřadil Emanuel Vajtauer v knize „Český mythus" (1943), vydané v německých službách. Kniha má podtitul „Co nám lhaly dějiny", ale spíše by jí náleželo označení „Co nalhal Emanuel Vajtauer". Na všech stranách se čte lež a zní i v kapitole „Domov pro jednoho? Mythus o hostech jinonárodních". Zní, i když se uvádějí citáty z některých českých dějepisců, již, žel, mnohdy chtěli býti k jiným spravedliví až do nespravedlnosti k vlastním, a místo aby studovali, spíše si tvrzení nepředloženě smýšleli.

Proti všem takovým projevům nezbylo mně než mlčeti. Avšak konec konců pověděl jsem dříve hlavní slovo. Pověděl jsem je, jak jsem cítil povinnost, již jsem vždy pojímal za nerozlučnou složku svého úřadu archiváře hlav. města Prahy i profesora Karlovy university. A proto se snad smím odvážiti, abych své stati uvedl v knihu a vydal. Vyjde arci v jiné době, nežli články byly psány a nežli byla kniha sestavována. Až se ruka třese při psaní, jdou-li hlavou myšlenky o té Golgotě národa, kterou bylo třeba prožíti, až se srdce svírá, považí-li se, jaké to bylo utrpení a co obětí musilo býti přineseno. Proti tomu nic není taková kniha. Proto snad by správné posuzování knihy a skromnost kázaly, aby nebyla vydávána. Však jsou důvody, pro které bych nechtěl, aby mé stati, někdy vznikající, když jiní mlčeli, zapadly jako překonané projevy z minulosti v převratu věcí, kdy se přemnozí přihlásí, aby mluvili a dávali popudy a rady. Ty důvody vycházejí z mého přesvědčení, že myš-

lenky mých článků nikdy nepozbudou oprávnění a vždy zasluhují, aby žily a bylo jich dbáno.

Snad se budou stati mé knihy zdáti souhrnem variací na jednu notu. Avšak právě tu notu třeba si neustále opakovati. Povždy si ji opakujme i za změněného stavu, dnes i zítra. Jen my Čechové jsme pány české, československé země. Jako nás o ni nepřipravila německá pavěda, německý klam a násilí, tak nás o ni nic nepřipraví ani v budoucnosti, leda bychom ji sami promarnili vzájemnými spory a boji, odvrácením od tisícileté minulosti a slabostí. Naše dějiny od pradávna dodnes a dále do příštích mnohých bohdá věků jsou nedělitelné, vždy to je podivuhodný celek se všemi radostmi i žaly, se slávou i bídou, s velikostí i ponížením. A je to vše i musí to povždy býti česká, ryze česká historie. Němci sedící na naší půdě neměli vlastních dějin, požehnaných vyššími ideami a mravními cíly. Co Čechy vedlo v touze po dokonalosti, ušlechtilosti, po svobodě přesvědčení, po národním i duchovním sebeurčení, to němečtí hosté odevždy přezírali a ubíjeli, sami nic nemohouce položiti na váhu. Proto také přijde na ně spravedlivý trest. A na nás bude, abychom jako praví a přirození dědici státu ve všech časech i okolnostech zůstali sobě věrni a věřili ve své poslání. Na nás bude, jak je naplníme, usilujíce o duchovní i mravní výši.

Když jsem v letech 1938—1940 psal články, jež jsem v jedno spojil, a když jsem později knihu k tisku připravoval, měl jsem po boku oddanost a víru své ženy Lenky. Její oddanost mi dávala přispění, její víra znásobovala mou víru, že byla silná, aby hory přenášela. Své ženě s díky za vše, co mi kdy dala, připisuji knihu, jež vznikala s jejím vědomím a porozuměním — knihu, jdoucí od srdce k srdci.

V Praze v říjnu 1944. *V. V.*

Konečně přišla německá porážka a naše vítězství. V něm je vyřešení německé otázky u nás. A tak dnes nemám k odstavcům, které jsem výše napsal, nic, co bych mohl přidati. Leda uspokojení nad tím, co mé články přinesly a přinášejí, a přesvědčení, že si přes převraty doby zachovává význam vše, co jsem do nich vložil.

V Praze 6. července 1945. *V. V.*

Feuilletony z Národních listů

OD KVĚTNA DO ZÁŘÍ 1938

Na československé půdě Němci jsou hosté

Němci v Československu, na půdě české i slovenské, stojí na půdě, na niž byli pozváni nebo sami přišli, hledajíce své dobré, své prospěchy. Je pravda, nesli s sebou zkušenosti a vymoženosti západu, ale to nebyla jen jejich zásluha. To byla zásluha polohy jejich vlasti, její souvislosti s Italií a Francií, kde se Němci sami učili. Němci, tak vyzbrojení, přišli do zemí českých (i uherských) jako hosté, jako cizinci, vešli v ochranu státu českého (i uherského) a dnes jsou v ochraně Československé republiky, jež jim dává vše, co potřebují k životu a k národnímu i kulturnímu rozvoji, arci s ohledem, aby nevzala újmy práva a náležitosti státního národa, jenž si svůj stát utrpením vykoupil, vybojoval, udržuje. Státní národ žije na všem svém území, i v těch krajích, kde Němci nabyli převahy ne přirozeným vývojem, ale násilnou germanisací 17. až 19. století. A český i slovenský živel, opíraje se o své prvenství, jehož se nikdy nevzdal, kterého nikdy nepromarnil, nemůže a nebude obětovati zdravé své části, které ani násilí a pronásledování německému nepodlehly.

Řekl jsem, že Němci vešli jako hosté v československé kraje, jakož jen tak byli připuštěni v jiné okolní země. Němci si vybudovali silný a velký vlastní stát, svou říši, v niž je pojato mnoho slovanských kmenů, dávno germanisovaných; Němci, již mají sídla mimo hranice německé říše, byli a jsou přebytky a výběžky velikého národa, které odcházely a přelívaly se z vlasti, když jim kynuly a když je sváděly možnosti užitků. Němci vcházeli na cizí zemi a jsou v cizí zemi. Tak nějak se dívá na povahu německých menšin v cizích státech i sám říšský kancléř Adolf Hitler, jenž vyslovil myšlenku; že Němci mimo říši jsou hosté v cizozemsku. Vyslovil ji právě v té době, kdy zahraniční ministr československý chtěl získati Němce výhledy na postavení druhého státního národa v Československu. Nevíme arci, co vše kancléř Hitler do té věty vkládá. Avšak chtěl-li říci, že Němci vně hranic německé říše jsou příslušníky národního celku německého po stránce národní i duchovní, to jim nikdo neupírá, zvláště ne u nás, to se jim zejména v naší demokracii podle zásad lidských i mravních plně přiznává a umožňuje.

Avšak nemůže se jim dáti právo, jehož nikdy neměli, na půdu, jež jim nenáležela a nenáleží, na níž nesedí sami, ale na níž spolu s Němci sedí příslušníci „pravých a přirozených dědiců" všeho státního území od Krušných hor a Krkonoš k Šumavě a od západu k východu až k Dunaji a k Tatrám i ke Karpatám.

Němci pro své politické cíle protičeské vymyslili už v době Rakouska fikci o zvláštním starém území německém v českých zemích a proměnili ji vpravdě v mythus. Vymyslili, že Germáni, starší obyvatelstvo na české půdě před Slovany, nikdy nevyklidili docela zemi, nýbrž že na ní zůstaly jejich podstatné části a ty že žily vedle slovanského živlu, českého živlu, když částečně zaujal sídla dříve germánská. Vymyslili i idylu lásky, jaká tehdy v těch starých časech byla v českých zemích za duchovní i hmotné převahy germánského lidu, pracujícího od dob Karla Velikého pro povznesení společného státu, a tím Čechů. Čechové se ovšem, když se německou pomocí vzdělali a posílili a když se i v ochraně německé říše vzmohli, Němcům zle odplatili... Mnoho by bylo třeba vypravovati, co vše Němci vymyslili, nic nedbajíce, že proti těmto výmyslům a nepravdám stojí čisté poznání historické, vynesené i čestnými učenci německými. Němci, stojící ve službách nacionální politiky, nikdy neznají však čistého poznání historického, když se nesrovnává s jejich snahami a záměry — nepotřebují fakt, a pokud fakta vynášejí, staví je k sobě s křiklavou tendencí a překrucují je i matou, a kde jinak nejde, vydávají smyšlenky za skutečnost. Německá věda v našich zemích dávno byla na straně výbojné německé politiky a zejména po obnovení našeho státu nastala u Němců v Čechách plánovitá vědecká práce historická, vyznačená i nejhoršími vlastnostmi. Proti ní jsme však nedovedli, žel, postaviti odhodlanou práci vlastní. Jsou těžké chyby historické vědy české a jejích představitelů: rozdrobenost a nedbání organisace jdoucí za vyššími cíly, nedbání, že český a československý dějepis v celku má nejkrásnějším a nejčestnějším posláním, aby ryzí pravdou postavil hráz nepřátelským lžím historickým a dal posilu národnímu a státnímu vědomí českému i československému. Nevěnovala se u nás péče ani regionalismu, jejž Němci učinili svou zbraní, nevedli se venkovští pracovníci, které Němci dovedli učiniti svým spolehlivým nástrojem v útocích vědeckých i politických.

Není po prvé, co vyslovuji thesi, že se Němci dostali do českého státu i na Slovensko jako hosté a jsou u nás hosty, a není to po prvé, kdy pro

to uvádím nepochybné důkazy, jimž může každý rozuměti, kdo není zatížen předsudky. Avšak ponejprv to činím v plnějším přehledu a věřím, že mé výklady budou míti tím větší působnost.

*

Je pravda, jak prokazují nálezy a výzkumy archeologické, „ještě v 6. století seděli v severozápadní čtvrtině Čech Germáni, jejichž postup k východu byl zadržen záplavou slovanskou", a také v jižní Moravě došlo k stejnému střetnutí. Germánské kmeny v českých zemích však neodolaly slovanskému tlaku, byly překonávány a na počátku 7. století není po nich ani stopy. Tak české země i Slovensko na úsvitě dějin byly země ryze slovanské. Na Slovensko arci zasáhl nával Maďarů, jenž mu přerval souvislost se západními kmeny, ač neporušil slovanského rázu krajiny, maďarskému panství podrobené; v českých zemích se organisoval český stát v zápasech s Germány, s Němci, o hranice i o příslušnost k vyššímu ideovému svazku státoprávnímu, ke křesťanskému císařství, ale dálo se to bez přímé účasti Němců jako kmene, poněvadž jich na české půdě nebylo. Do Čech, kde Němci neseděli, přicházeli však Němci, ale jen jednotlivě, misionáři, duchovní hodnostáři, kupci, a německé kněžny, které si zvolili Přemyslovci za manželky, přiváděly si dvořany a čeleď. To vše byl nestálý živel, žijící roztroušeně v zemi, na hradech, při svatyních i v klášteřích nebo v podhradích. Avšak jako na milosti knížat závisel jejich příchod a jejich záštita, tak nemilostí knížat docházelo k jejich vyhnání.

Až od druhé poloviny 12. století Němci hromadněji vstupovali na českou půdu. Bylo to v čas německé kolonisace, kdy se projevil mocný německý pud na východ. Šel mírnou cestou i využíval práce pádného německého meče. Hledal příhodná místa, buď válkami vylidněná nebo dosud neosídlená, a zakládal německé vesnice i města podle nového práva. Českým horám se zprvu vyhýbal, nejdřív byly hledány země pod německou vládou, pak se teprv postupovalo do cizích zemí, jak jejich knížata pochopovala hospodářský význam podnikání a jiné výhody. V českém státě došlo k přivolávání Němců až návodem nových duchovních řádů z Německa do země pozvaných, cisterciáků a premonstrátů, kteří obdařeni od panovníka i od šlechty rozlehlými pozemky, dosud nevzdělanými a neosazenými, působili k připuštění svých krajanů a měli vliv na krále i jiné vrchnosti, že je napodobovali. Tak ve 12. a 13. století vzešlo německou kolonisací na české půdě množství vesnic,

měst a městeček, které se rozhozené nebo ve skupinách zasadily do českého prostředí. Bylo to přivoděno i za tím účelem, aby nové vymoženosti poznalo české obyvatelstvo a vzešla podpora pokroku i rozvoje země. A podobně, jako bylo v Čechách, stalo se i na Slovensku přivolením uherského krále, který také vpustil Němce do hranic svého království.

Němci v českých zemích i na Slovensku byli přijímáni jako cizozemci, hosté, a tak jsou i označováni v historických pramenech. Zejména na Slovensku se ozývalo u měšťanů i vesničanů určení „hosté" (hospites — srv. Václav Chaloupecký, Staré Slovensko). Jako hosté se němečtí kolonisté nemohli státi v království politickými činiteli. Ani města, která byla králem založená a jako královská města požívala značných výsad před městy poddanskými, nenabyla povahy politického stavu země, rovného vysokému duchovenstvu a šlechtě a nesměla se samostatně mísiti do zemských běhů. Královská města směla jen v královských službách vystupovati pomocí vojenskou i finanční, stejně jako poddanská města i vesnice byly k užitku svým pánům. Zvláštní postavení Němců bylo potvrzeno také tím, že nepodléhali zemskému právu, ale mohli se říditi, ač pod vrchní pravomocí panovníka, vlastním právem německým, městským i vesnickým. A to jim dovolovalo, aby se doplňovali i novými příchozími z rodné jejich země. Avšak od počátku byli ve městech i Čechové.

Královská města německá v Čechách, spoléhajíce na pevnost svých hradeb i na hospodářskou sílu danou řemesly i obchodem, záhy zapomínala, že jsou královská komora, královští poddaní. Troufala si jednati proti králi a jeho zájmům a narážela i na práva a náležitosti panstva. Zejména když nastaly Přemyslovi II. boje s říší a když se říše vkládala do českých běhů, a po pádu Přemysla i po vymření Přemyslovců, německá města v Čechách dávala najevo sympatie ke svým krajanům, k říši, k německým králům, a dostávala se do konfliktu s českými potřebami představenými politickými stavy českými. Tehdy se koncem století 13. a počátkem 14. ozval první rázný odpor proti Němcům přistěhovalcům, a pro jejich viny byl zaražen další postup německé kolonisace, německého osazování. Ustalo v Čechách, neboť v českých myslích se budilo poznání, že je nespravedlivé a Čechů nedůstojné, jestliže cizozemci zasahují proti Čechům do českých záležitostí. Kronikář Dalimil, vypovídaje náladu své doby, žaloval na české krále, již byli Němce rozplodili v království, i na české pány, kteří napodobovali cizí mrav

i zvyky a Němce do země usazovai; ale také se zle obrací proti samým německým měšťanům, proti „chlapům" urážejícím šlechtu a spojujícím se s českými nepřáteli. Z té protiněmecké nálady se ozvaly verše Alexandreidy, namířené proti pražským Němcům, kteří zvláště bezohledně vystupovali proti Čechům ve městě obývajícím a do městského svazku přijatým. A v těch verších psaných po r. 1306 výslovně se varovalo:

Hi to by sě státi mohlo,
ač by to co již pomohlo,
že Němci, již sú zde hostě,
chtie doždati, by na mostě
Prazě, jehož Bóh snad nechá,
nebylo viděti Čecha:
hi mohlo by sě birz státi,
by jich bylo nevídati . . .

To jsou nejprvnější otevřené projevy protiněmecké, pokud se zachovaly. Po nich však doba vynášela projevy nové a nové, jak postupovala a šířila se jednou vzbuzená nechut a protivy. Jan Lucemburský se musil zavázati, že nebude uváděti cizince v úřady a že jim nepatří nabývati půdy, úřady i půda že náleží jen Čechům a Moravanům. Nezachovával slib, avšak v těch časech Němci, nemajíce už valného přílivu z rodných krajů, musili hojněji přijímati Čechy do měst i vesnic. Český živel se zvláště zmáhal v královských městech a brzy s Němci odhodlaně soutěžil. Tím přímo na půdě německého práva městského Čechové vedli boj státního národa proti cizozemcům, přistěhovalcům, a boj se stupňoval čím více Čechové sílili a čím více Němci v sebevědomí náročivost zdvíhali, puzeni negací proti všem českým snahám.

Boj se hlavně vedl v řemeslech, v kostelích, v klášteřích, u některých úřadů. Jan Lucemburský, jenž se cítil v zemi cizincem a byl Čechy pokládán za cizince, podporoval pražské boháče německé, od nichž měl velké prospěchy. Tím byl zadržován vývoj, jenž by byl jinak plynul rychleji. A stav se stal složitějším, když Karel IV. hned na počátku vlády založil v Praze universitu. Založil ji pro český národ, jen pro český národ, a Němci byli na ni připuštěni jako hosté. Přišli však ve velkém počtu ze všech krajů říše a záhy projevili panovačnost i pánovitost. Berouce si za záminku, že Karel IV. seděl i na trůně říšském, pojali úmysl ovládnouti universitu království českého a učiniti z ní universitu

říšskou. Jednali tak přes to, že si Karel IV. byl vědom a dbal toho, jak jsou Čechy země slovanského jazyka, slovanského národa, a že zachovával uloženou zásadu, jak může býti úředníkem v království jen ten, kdo mluví česky, slovansky.

Ještě před založením university byl sepsán asi v Praze protiněmecký traktát, jenž svědčí o rozhořčenosti sporů a nepřátelství. Nejenže se v něm s odporem mluví o Němcích jako o služebném lidu, který se vetřel do všech krajů a přetvářkou, podvody a bezohledností se dostává k moci a obohacuje se na úkor domácích: volá se po vypuzení Němců ze země. „Vždyť obyvatelé neněmeckých zemí, žijíce ve svých domovinách, jsou Němci zatlačováni od vlastních důstojenství, nadání, užitků, prebend, obročí i od všelikých hodností a Němci se v ně nedovoleným způsobem osazují. Ó Bože, cizinci se dává přednost, pravý obyvatel země je ponižován. Bylo by užitečné, spravedlivé a přiměřené, aby medvěd v lese, liška v doupěti, ryba ve vodě, Němec v Němcích zůstal..."

Jestliže takto bylo mluveno před polovinou 14. století, přes veliké pokroky, které se staly a přes to, že Karel IV. napomáhal českému rozvoji, nedošlo se k nápravě. Karel IV. i jeho syn Václav mnoho sami zavinili a Němci se neměnili. Proto se pochopí Husovo volání, když roku 1401 po sesazení krále Václava s říšského trůnu Němci zasahovali do českých událostí a když se Němci v zemi usedlí spojovali s Němci zahraničními na úkor českých potřeb a práv. Zaburácelo s kazatelny v kostele sv. Michala v Starém Městě pražském: „Čechové jsou bídnější nežli psi a hadi, protože pes hájí lůžka, na kterém leží, a kdyby jiný pes chtěl ho odehnati, bojoval by s ním, a had tolikéž. Nás však Němci utiskují a zabírají úřady v Čechách a my mlčíme. *Čechové podle zákona, ano podle zákona Božího a podle přirozeného pudu mají býti první v úřadech v království českém jako Francouzové v království francouzském a Němci v zemích svých...*"

Ano, po zákonu měli Němci v českých zemích postavení hostů. A tak Václav IV. vyřizuje dlouhé rozepře Čechů s cizozemci v universitě a dbaje prospěchu státu, mohl v kutnohorském dekretu z r. 1409 opakovati, co bylo platné a nepochybné: *„Poněvadž tedy národ německý, naprosto žádného práva obyvatelského v království českém nemající,* v rozličných obecného učení záležitostech... osobil sobě k užívání tři hlasy, *a český národ, téhož království pravý dědic,* toliko jediný hlas má a užívá," za neslušné a nepravé pokládáme, „aby cizinci a přistěhovalci v hojnosti požívali vyzískaného statku obyvatel domácích, již po

právu naň nárok mají, tito se pak cítili tíženými nevýhodou jeho nedostatku..." A dávaly-li se Čechům ve správě university tři hlasy, výslovně se připojovalo, že taková práva má francouzský národ na pařížském studiu a národové v Italii i v Lombardii. Kutnohorský dekret byl ještě doprovozen českým zdůrazňováním, jak „zákon církevní i zákon světský učí, že *domácí vládnou cizím, jim poroučejí a s nimi jako se služebníky zacházejí, tedy český národ má v království českém vládnouti cizím národům, jim poroučeti a s nimi jako se služebníky domácích zacházeti, poněvadž nejsou tito národové dědicové a páni obyvatel království českého*".

Odtud je jasně viděti, jaké bylo právní postavení německých hostů, a jak je dnes pošetilé i odvážné s německé strany, jestliže se děje odvolání na minulost ve prospěch německých nároků. A skutečný stav Němců v Čechách i to potvrdilo, že Němci v husitské revoluci, kterou neprozíravostí a zpupností pomohli vyvolati, zhrozivše se účinků svých skutků, utekli horempádem do vlasti. Česká města, do značné míry už do konce 14. století počeštěná a jen pod nepřirozenou vládou německých patriciů, vzmohlých kupectvím, peněžnictvím i řemesly, trpící, naráz se ukázala zplna českými a husitskými, také v německých vesnicích německý živel už dříve i v husitství zašel, a Čechy se téměř zbavily německých osadníků. Na Moravě (a na Slovensku), kam nezasáhly husitské otřesy tak mocně, německý živel, zvláště v některých městech, zůstával silnějším, ale i tam dostalo němectví trhliny, a slovanský ráz země byl vůbec nepochybný. Jeví se to i v užívání národního jazyka v listinách i v úředních knihách.

V husitské revoluci se ozvalo množství projevů proti Němcům cizozemcům, a účelem boje se vyhlašovalo nejen vysvobození pravdy zákona božího, ale i „aby království české nebylo trvale zkaženo a země slovanského jazyka nebyly cizím národem opanovány". A císař Zikmund, smiřuje se s Čechy, musil ve všem přistoupiti na jejich stanovisko a musil se zavázati: „Chceme, aby v Čechách žádný cizozemec na úřadě nebyl nežli Čech, a v okolních zemích království českému příslušejících aby bylo drženo, jakož sú... jiní králové čeští to ustanovili." A také Moravané si vyžádali podobné přípovědi. Musil je učiniti i Albrecht Rakouský a Ladislav Pohrobek. Je proto pochopitelné, že za takových okolností t. zv. Soběslavská práva, v Praze před polovinou 15. století sepsaná, aby shrnula platné právo pražské i požadavky Pražanů vůči králi i šlechtě, mohla zdůrazňovati, že „žádný Němec cizo-

zemec v pražském městě ani v českém království žádným úředníkem nemá býti učiněn, a to ani v duchovním ani v světském řádu, ale aby za hosty drženi byli".

Národní ráz českého království byl utvrzen králem Jiřím. Tehdy český hlahol byl neobyčejně přiveden ke cti u okolních národů, a Čechové posílili svou národní pýchu. Za Jiřího panování zemský soud znovu uznal právem, že „král ani budoucí králové nemají na zámky a úřady zemské cizozemce sázeti". Ta zásada byla také vložena do zemského zřízení krále Vladislava, kde se čte i jiné pravidlo, „cizozemec žádný aby na úřadech zemských nebýval, a nemá bývati". Tak mohl Všehrd uvésti do svého výkladu na právo zemské české, že „cizozemci mají ven z země hnáni býti, jakož kroniky české všechny ukazují a svědčí". A obraceje se na krále Vladislava, aby nedovoloval Němcům a jiným cizozemcům jakkoliv se ve státě zakořeniti, opakoval ustálenou, vžitou větu, že v žádný úřad zemský od nejvyššího do nejnižšího žádný cizozemec nemá býti usazen než pravý, přirozený Čech. Zanedlouho potom Vladislavův majestát (r. 1502) prohlásil, že ani ve vedlejších zemích, ve Slezsku a v Lužici, nebudou úřady obsazovány příslušníky jiného národa než českého. A o držení zemských statků platilo, že kterýkoliv by cizozemec, Němec, v zemi sobě co koupil, má mu býti odňato a má vyhnán býti. To znamená, že se cizozemec mohl zakoupiti jen se svolením krále a stavů a musil se podrobiti zemskému řádu, jak bylo zákonem.

To, co tak platilo účinkem starobylého právního stavu, přešlo i do doby habsburské. Ferdinand I. obnovil v tom směru závazky a zemská zřízení opakovala předpisy o české řeči úřední a o nepřípustnosti držení úřadů i statků skrze cizozemce. Avšak král záhy porušoval dané slovo a cizozemce podporoval, hledě, aby byli připouštěni do stavů i do měst a byli účastni všech předností. Tehdy činila proti králi zřetelné výpovědi snesení sněmovní, jak se stavové bránili. A vše to dosvědčuje, že nejen byli proti Němcům chráněni vyšší stavové, nýbrž že také, pokud Němci bydlili v Čechách a na Moravě ve městech i ve vsích, musili se podřizovati právnímu stavu země: mohli uplatňovati rodný jazyk jen v rodinném životě nebo ve společenském styku, ale ve věcech úředních a veřejných uznávali platnost jazyka českého. Vždyť cizozemcům, kteří neznali českého jazyka, bylo i odpíráno městské právo, ač byla proti nim i nechuť naprostá. V katolické Plzni, jež nezadala vlasteneckou horlivostí městům kališnickým, bylo r. 1500 učiněno snesení konšelů i obce,

aby pouhý Němec nebyl přijímán ani za souseda v městě ani za poddaného ve vsi městské, ano aby ani domu nenajímal v městě, dokud by se česky nenaučil. A městská rada litoměřická r. 1514 rozhodla, „aby žádní Němci a cizozemci nebyli přijímáni do města v sousedství,... neb oni lidé z svých zemí přišlí nám nemohli by býti k dobrému na časy budoucí". Městská práva Koldínova z r. 1579, jejichž platnost se stala všeobecnou pro města v Čechách i na Moravě, výslovně ukládala podle staré zvyklosti, že přede všemi soudy v království českém „má a povinen bude původ svou žalobu v jazyku českém na obviněného činiti, obviněný pak též českým jazykem má jemu odpovídati".

Avšak Habsburkové, zvláště po zesílení královské moci proti českým stavům pokořeným r. 1547, porušovali i obcházeli zákony a podporovali nový příchod Němců do Čech, a především do měst. A podporovali užívání němčiny, jež byla jejich mateřským jazykem a již užívali ve svých potřebách. Zřejmě jim, již zůstávali cizinci v české zemi, šlo o to, aby v rozdělení jazyků i národů v království tím spíše mohli panovati. Veleslavín, jenž s rozhořčením brojil, že se Praha „stává špitálem říše německé", na to žaloval: „Dokud Čechové některých národův nepoznali, dotud o mnohých neřádech a nešlechetnostech, partykách, praktikách a podvodích v této zemi slýchati, ani ty a takové pod přísnými pokutami zapovídati potřebí nebylo." Tehdy moravští stavové se usnesli r. 1612, že cizozemec, který by se chtěl v zemi usaditi, musí složiti závazek, že dá dítky učiti českému jazyku, aby jako přirození Moravci řeč českou dobře mluviti a příležitostí času vlasti této také prospívati mohli. A jako Moravané i Čechové, tito slavným způsobem na generálním sněmu pražském, vyhlásili nově a doplnili starobylá práva o cizincích.

Stalo se to r. 1615. Tehdy vydána pravidla „o zachování starožitného jazyka českého a vzdělání jeho". V nich nejenže v duchu starých řádů a vžitých zákonů česká řeč byla ustanovena jediné oprávněnou při všech právech a soudech, takže se jí musili podříditi všichni obyvatelé království i cizozemci do země přišlí, nýbrž Čechům jakožto *„pravým, vlastním a přirozeným vlasti této naší milé synům"*, zajištěny přednosti. *Němci, už za obyvatele do země i do měst za měšťany přijatí, znalostí češtiny měli dokazovati, „že jsou Čechové"*, a to mělo býti podmínkou i pro ty, kdo by se příště hlásili o možnost usaditi se v českých zemích. A mezi ostatními opatřeními zasluhuje vyzdvižení obzvláště článek, jenž se vztahoval na zkušenost, že se za podpory císaře

i jeho úřadů chtěli v Praze i jinde příchozí Němci seskupovati v oddělenou obec. K tomu působil už Ferdinand I., a k tomu bylo pracováno zejména za Rudolfa II. a Matyáše. Zákon z roku 1615 s rozhodností proti takovým činům vystoupil, a prohlašuje, že *„v království českém o žádné jiné obci mimo obec českou se neví"*, zakazoval zřízení takové zvláštní obce německé a proti těm, kdo by na odpor co konali, hrozil těžkými tresty.

Tento zákon vlastně jinými slovy vyjádřil, že Němci jsou v zemi hosty a musí buď splynouti s Čechy jednotou jazyka a zájmů, arci za určitých podmínek, nebo zůstávají cizinci, cizími občany bez práv pravých a přirozených dědiců království. A Němci sami to postavení uznávali, zvláště když se jim to hodilo. Odvolávali se na ně zejména tehdy, když se obávali trestů a ucházeli se o milost vítězného císaře, měvše účast v stavovském povstání českém proti Habsburkům let 1618—1620 a v jeho prohře. Hájili se poukazem, že *„národ německý jakožto lidé přespolní, cizí a v zemi české pohostinní Čechům v předsevzetí jich ani domlouvati ani žádné nejmenší překážky a vyměření nějakého činiti nemohli"*. Tak Němci zradili myšlenku, jež se zdála býti s to, aby spojila Čechy a Němce k zápasu na život a na smrt, a ukazovali, že ani síla myšlenky nestačí, aby je vedla k poctivé důslednosti. A jestli tak evangeličtí Němci zapřeli Čechy, pochopitelně snesli na ně všechnu zlobu a nenávist Němci katoličtí. Co se tehdy po Bílé hoře stalo, zanechalo temné stíny i pro budoucnost. Opravdu Němci se nikdy v novějších dobách neodvolávali na to, že na Staroměstském náměstí mezi popravenými pány, obětmi rebelie, vzali odplatu i účastníci německého původu, ti, kteří se podle práv přirozených i ustanovených změnili v Čechy. Dnešní Němci vlastně těžce nesou, že oni přijali mučednickou korunu za věc i za království Čechů.

Potom císař provedl dávné úmysly. Dávaje po letech nejistoty a krutovlády z absolutní vůle českému státu obnoveným zřízením zemským novou ústavu, rozvracející staré slavné řády a zřízení, rozhodl, že německý jazyk má v soudech i úřadech s jazykem českým rovné právo a platnost. Jazyk — to byla stále národnost, národ. Národní království české (Čechy i Morava) bylo proměněno z trestu a pro habsburské zájmy v království utrakvistické, dvojjazyčné, dvou jazyků a dvou národů. Uměle a násilně, a pak už bylo lehké posilovati německý živel, jenž houfně vcházel na místa vyhnanců a v kraje vylidněné válkou. Městské instance se někde zprvu bránily, namítajíce, že obnovené zřízení

zemské platí jen pro zemské právo a zemské úřady, ne pro úřady městské, poněvadž nejsou zrušena stará městská práva, avšak bylo to marné. Deklarace a novely k obnovenému zřízení zemskému, vydané r. 1640, rozhodně odmítly názor, že by se ustanovení obnoveného zřízení zemského netýkala měst. Než i k úpadku a zemdlení hnaní Čechové lehko se nevzdávali. Ani pak nezašlo vědomí mezi nimi, že jen Čechové jsou nositelé státu a Němci jsou v českých zemích cizozemci, hosty.

Kdo takový názor zřetelně projevil, nebyl nikdo jiný než Balbín. Učinil to v „Obraně jazyka českého nebo slovanského". Vznikla v letech 1672-73, ale zůstala v rukopise; teprve po stu letech ji vydal Fr. M. Pelcl. Byla tak vydána latinská rozprava, jež dosud nebyla chována neznámá, nýbrž jež už vykonala dobrou práci mezi českými vlastenci. Uveřejněním, které nebylo bez překážek, naplno se ukázalo, jak Balbín soudil o českém stavu a jak pojímal postavení Němců v českých zemích bez ohledu na pobělohorské zákony. A mnoho z toho, co Balbín napsal, je stále živé. Tu možno arci uvésti jen nejdůležitější.

Balbín ve spisu klade otázku: „Kde se nalezne podobná země jiná, která by tak laskavě přijímala do svého lůna cizince a poutníky a je živila?" A žaluje, že cizinci, „jsouce mezi Čechy přijati a v počet zaneseni, ač s nimi pod týmž právem žijí, nedají se pojiti týmž svazkem řeči a mravů." Též dodával: „Nemálo cizinců, jakmile nalezli u nás hnízdo, chtějí míti křídla větší hnízda a zároveň počínají útočiti na lid a řeč domácí tak, že se zdá, že Latiníci dobře tomu rozuměli, když... týmž názvem jmenovali nepřítele i hosta, hostis a hospes..."

V té Balbínově době české země už prošly velkými proměnami. S náboženským útiskem nastalo do značné míry vystřídání obyvatelstva a postupovala záměrná vládní germanisace, zas a zase se zostřující — germanisace jako protireformace konala, byť s jistým zpožděním, dílo i na Slovensku. O germanisaci v Čechách Balbín pověděl: *„Z výpovědí všech spisovatelů, ze svědectví starých lidí, z veřejných listin městeček a měst je jisté, že ne hrubě dávno, to jest před 50 lety, v Čechách mluvila po česku všecka města, městečka, vsi, nedíc o veškeré šlechtě. Po česku mluvily Budějovice, Krumlov, Lípa, Úštěk, Ústí, Most, Duchcov, Teplice, Teplá, Chotěšov, Kadaň a jiná města větší i menší, což každému možno dokázati z knih radních, slovem všechna země česká až na malé území loketské."*

Kde je podle všech těch zpráv zvláštní postavení Němců v českých zemích a jejich zvláštní území? Kde je i na Slovensku, kdež se Slováky

nesli i Němci maďarský útisk? Na co se Němci mohou odvolávat? Na to snad, že když ne dříve, až po Bílé hoře násilí, persekuce, vyhánění pro víru českých lidí dalo místo v našich zemích novým příchozím ze všech národů, i Němcům, kterým nejlépe hověl německý jazyk, jazyk dvora i jeho ústředních úřadů a nové vyšší společnosti duchovenské i světské, šířící svou moc? Nebo na to, že pak přišlo budování celistvého Rakouska s jedinou vůlí císaře, s jednotným správním aparátem a s jedinou řečí německou? Na to se Němci chtějí odvolávati; že němečtí úředníci a kněží potvořili a měnili podle svého česká jména osobní i místní, že třebas z Krále udělali Königa, z Krejčího Schneidera, z Malého Kleina? Na to se chtějí odvolávati, že poněmčili česká města i vesnice a svými učinili Kralitschky, Zatschky, Schranily (vyslovují Šranily), Sebekowské, Prohasky, Dworzaczky atd.? To jsou snad potomci Markomanů? Kdo může uznati novou německou žádostivost nového, kdo může zraditi naše lidi mezi Němci, potomky starých usedlíků i později přišlé, po desítiletí a desítiletí těžce zápasící a vytrvávající? Kdo může uznati požadavky, aby se Němcům napravily „křivdy" od r. 1918 spáchané, t. j. snad aby se jim vydaly české školy, sokolovny, společenské domy, peněžní ústavy, továrny a obchody, a řeklo se, ano to byla vaše křivda? Což nevolá, nekřičí varovný hlas Viktora Dyka? Každý pamatuj, co napsal, dávaje mluvit matce-zemi:

Prosím tě, matka tvá: Braň si mne, synu!
Jdi, třeba k smrti těžko jdeš!
Opustíš-li mne, nezahynu,
opustíš-li mne, zahyneš!

Národní listy 1938, dne 3., 10., 17. května.

Naše je universita Karlova

K dokázání pravdy, že je odevždy česká, československá Karlova universita v Praze a že je náš drahocenný a nezadatelný statek národní, není třeba složitých a pracných úvah i výkladů. S určitostí a jasností ji vysvědčuje mluva pramenů, jež je výrazná a nepřipouští pochybnosti. Pochybnost může míti jen zlá vůle nebo nevědomost a úmyslné nedbání poučení.

Už král Václav II. mínil založiti v Praze universitu pro české království, ale česká šlechta jeho úmysl zmařila. Dílo se podařilo až Karlu IV., protože si získal účinnou pomoc nejen českého kleru, ale také českého panstva. Ba možno říci, Karel IV., universitu zakládaje, vyplňoval přání církevních kruhů českých i šlechty, politických stavů království, stavů, jež byly nositeli státu slovanského jazyka, a sám to dal zřetelně najevo. V listině z r. 1366 se vyslovil, že *„v jeho vznešeném městě pražském žije milostí papežské stolice i z rozhodnutí českého krále na naléhání knížat, pánů i předních osob a obyvatelů českého království obecné učení"*, a tehdy, kdy se tak mluvilo, to obecné učení bylo ještě z královské moci české povzneseno a zvelebeno založením slavné koleje Karlovy.

Karel IV. neseděl jen na českém trůně, byl i králem říše římské. Jenže obě důstojenství znamenala jen personální unii, v níž suverenita českého krále nebyla nijak omezena. Že Karel IV., zřizuje vysokou školu pražskou, vůbec nejednal jako římský král, nýbrž jako král český, a jen jako král český, a že ji uvedl v život pro český národ a jen pro český národ jako národní ústav český, to ještě vysvítá z jiných závažných dokladů. Především to vysvítá ze svolovací listiny papeže Klimenta VI. z 26. ledna 1347 a z vlastní zakládací listiny, již Karel IV. vydal pod zlatou bullou dne 7. dubna 1348.

Obecná učení ve středověku měla církevní povahu, proto papež musil míti účastenství při vzniku pražské university. A papež, dávaje souhlas Karlovu záměru, zřejmě užil slov supliky, s níž se k němu Karel byl obrátil, a myšlenky této královské prosby učinil svými myšlenkami. Papež, *vzpomínaje vynikající a ryzí víry i oddanosti Karla i jeho před-*

chůdců, českých králů, a obyvatelů českého království, projevil vůli, aby to království bylo učiněno úrodným na duchovní statky a stalo se i hojným a živým zdrojem věd. Tato slova papežské listiny pěkně doplňují i rozvádějí věty vlastní zakládací listiny university. Karel v ní vyznává, že stále má na mysli, *„jak by království Naše české, jež nad ostatní důstojenství a državy, ať dědičně, ať šťastně získané, ve větší náklonnosti duše své chováme, v jehož povýšení s všemožnou pilností pečujeme a k jehož cti a blahu vším usilováním směřujeme, za Našich časů příkazem Naší prozíravosti bylo uměle ozdobeno velkým počtem moudrých mužů, aby Naši věrní obyvatelé království, kteří bez přestání lačněji po plodech věd, nemusili se v cizině doprošovati almužny, ale aby v království nalézali stůl k duchovní hostině připravený".*

Tedy Karel IV. ve smyslu jiných projevů o lásce a starostlivosti, které ho poutají k české zemi i ku Praze, pokládaje se a jsa pokládán za pravého Čecha z krve rodu Přemyslovců i sv. Václava, měl na zřeteli prospěchy českého království i jeho věrných obyvatelů. *A tito věrní obyvatelé byli ovšem Čechové a toliko Čechové.* Cizozemci, Němci, kteří seděli na české půdě ve městech i ve vsích, žijíce v nich podle svých práv, zůstávali cizinci, hosty, neměli v zemi obyvatelského práva a nenáleželi k politickým činitelům země, a tak bylo i u cizího duchovenstva a šlechty, přilákaných možnostmi dobrého živobytí. Ti cizozemci, Němci, kteří výjimkou byli přijati za obyvatele království, t. j. obdrželi zemská prelátství a byli připuštěni do stavu šlechtického, splývali s českou společností, podřizovali se zákonům země i státnímu národu a měnili se vlastně v Čechy. Tím méně se mohou pokládati za příslušníky království, kdo z cizinců, z Němců, teprve do Čech nově přicházeli, jdouce za studiem i hledajíce svého prospěchu.

Arci Karel zamýšlel, aby i cizozemci, hosté, mohli na pražské universitě s pohodlím studovati a aby jí byli v hojnosti a k jejímu dobru přivábeni. Tak žádala podstata obecného učení. Proto si Karel v zakládací listině nejen přál, „aby ti (z Čechů), které nadání vyznamenává vrozenou chápavostí..., netoliko nebyli už nuceni, než za zbytečné mohli pokládati k vyhledávání věd kraje světa obcházeti a k cizím národům putovati," nýbrž o to mu šlo, „aby sobě za slávu měli, že jiné z ciziny mohou zváti k účasti na hodech sladkosti..."

Karel IV., chtěje, aby ústav krále i království českého co nejlépe a nejplněji mohl konati universální, obecné poslání, rozhodl se v té věci učiniti opatření. A tak činu českého krále přispěl podporou čin krále

římského. V lednu 1349 vyšla listina Karla IV. z autority římského krále, jak se výslovně udává, pod velkou pečetí královskou. V ní Karel, znovu se dovolávaje, že *v Praze bylo zřízeno obecné učení pro čest a povznesení stavu království českého,* jež miluje a jež chce míti na pohled krásnou zahradou a povýšiti je jako předmět osobní záliby zvláštními milostmi, myslil i na užitky a potřeby svaté říše římské. Avšak myslil na ně jen potud, pokud „úd říše nad jiné vznešenější" mohl býti svým rozvojem i prospíváním svých zařízení k obecnému prospěchu. A tak Karel pražské universitě, pravoplatně uvedené v život za souhlasu papežské stolice českým králem, dal k právům a výsadám, uděleným papežskou kurií i českým panovníkem, všeliká práva, pocty a svobody, kterých požívaly starší university, dostavše je od císařů a králů římských. Z této všeobecnosti slov listiny je viděti, že Karel nesměřoval k ničemu jinému, než aby usnadnil poslání nové university, první severně Alp. Zejména jeho listina nepředstavuje stvrzovací akt; bez takového privilegia, jež ještě jen umožňovalo bezpečný průchod zeměmi říše těm, kdo by do Prahy putovali k učení nebo se z ní vraceli, pražská universita mohla existovati a mohla se spolehlivě rozvíjeti, neboť její základy byly zcela pevné a účinné.

Jestliže se třeba dívati na založení pražské university jako na nepochybné dílo českého krále pro národní království české, rozumí se, proč je Karel postavil pod ochranu národního světce českého, sv. Václava. Jako spojení obecného učení pražského s pražským arcibiskupstvím — pražský arcibiskup byl postaven v čelo university jako její kancléř, hájící zájmů církve — tak vyrytí obrazu na stříbrné pečeti university z poloviny 14. století, v němž je postaven sv. Václav přijímající z rukou klečícího Karla IV. zakládací listinu, vysvědčuje národní ráz Karlova činu a jeho vlastní určení. Tomu určení nevadilo, že v universitě panovala po tehdejším způsobu latina. A s tím vším je ve shodě, že Konrád z Vajtmile, vypravuje ve své kronice o založení pražské university, napsal, že Karel zařídil pražskou universitu, *poněvadž chtěl své království české povýšiti, „regnum suum Boemie laudabiliter exaltare".*

Třebaže právní povaha pražské university byla jasná, brzy na ní docházelo k nesnázím a obtížím. Cizozemci, Němci, přišli do Prahy z různých krajů v převelikém počtu a přišli i odtud, odkud se čekal příchod Slovanů, zvláště z Polska, z tamních měst, která vzešla německou kolonisací a udržovala si německý ráz. A Němci, majíce převahu, záhy se pokoušeli prohlásiti universitu ústavem říšským. Již Karel IV. musil

jim v tom brániti. Zejména zřizuje roku 1366 první kolej universitní, jíž dal své jméno, kladl důraz, že universita i kolej jsou královské instituce české. Jenže Němci nechtěli ani přesné mluvy listinné dbáti. Vzešly jejich vinou spory, v nichž Němci těžili z toho, že ovládli tři národy ze čtyř, jak se v universitě už na počátku byly ustavily, národ bavorský, saský a polský proti národu českému. Němci v zemi usedlí, pokud nemnozí studovali na universitě, náleželi podle zemských řádů do českého národa, v nějž vešli pro stejnost jazyka i Slováci z Uher. V českém národě Čechové měli rozhodnou převahu a svedli boj proti Němcům, kteří chtěli panovat v universitě, nedbajíce, že porušují pohostinství, a zneužívajíce výhod organisace čtyř národů. Národové byla zprvu krajanská sdružení pro hájení zájmů příslušníků, ale pak zasáhala do všech běhů a správy universitní. A tak musilo dojíti k vydání kutnohorského dekretu krále Václava IV. z r. 1409, jenž podle platného zemského práva zlomil vládu hostů v universitě, aby nebraly škodu náležitosti státního národa, Čechů.

Protože Němci ze zpupnosti zamítli české nabídky a hned opustili Prahu, od přenesení tří hlasů na Čechy přes všechnu dobu husitskou až do r. 1620 pražská universita měla výhradně český ráz. A činností Husa i jeho následovníků a nástupců byla zplna postavena do služeb českého národa. Stála mu po boku ve všech potřebách a v úsilí náboženském i politickém. Teprve po Bílé hoře v trestech, které zařadily i rektora university Jesenia, rodem ze Slovenska, mezi 27 pánů popravených na Staroměstském náměstí a které odcizily universitu českému duchu, universita přecházela do rukou cizinců. Bylo to i v oddělení církevním, jesuitském, Ferdinandově — Ferdinand I. byl jeho zakladatelem — i v oddělení státním, Karlově, jež obě byla v jedno spojena roku 1654.

A když reformy Marie Terezie a Josefa II. osvobodily universitu od pout církve a dogmatické nevolnosti, zasahující všechny fakulty, universita zcela proměněná v ústav státní, zeměpanský a absolutistických záměrů i skutků panovníka, byla ovládnuta němčinou, jež nahradila starou latinu. Němčina nastupovala jako živý jazyk místo mrtvého, ale neznamenalo to výlučnost němčiny; byly i některé české přednášky a českých studentů byla většina — zrušení člověčenství dalo možnost studia i synům poddaného lidu zdravého jádra. Že němčina měla v universitě hlavní platnost, souviselo s tím, že universita měla býti ústavem k výchově úředníků celistvého státu, ovládaného jedinou vůlí panovníkovou, jedinou soustavou byrokratickou a jediným jazykem německým.

Až roku 1848, kdy byl v Čechách v nápovědích nové doby zdvižen požadavek jazykové rovnoprávnosti, dosavadní německý ráz university měl ustoupiti českoněmecké dvojjazyčnosti. Avšak takové české snahy se potkaly s těžkými překážkami. Když Čechové, národně i politicky obrození, usilovali o spravedlnost, Němci, kteří se v Čechách i v habsburském mocnářství vůbec pokládali za vedoucí národ, postavili se proti českým přáním a mařili je. Mařili je za pomoci vídeňské vlády, zpronevěřující se daným závazkům. Němci zvláště v 60. letech 19. století, v letech jarého nástupu českého a obnovených nároků na plný díl v universitě, prohlásili, že pražská universita je německá universita, že byla založena pro německou říši a pro německý národ a že jako statek německého národa musí být v zájmu kultury obhájena a zachována. Byly to klamné výmysly zaměňující pravdu a zneužívající panování krále Karla v římské říši. A Němci, musíce přiznati Čechům právo na vlastní universitu (ač mnozí z nich s hanou a pohrdáním zamítali takové české snažení) chtěli, aby Čechům byla dána nová universita, jež by neměla souvislosti se starou universitou pražskou, v německých rukou drženou.

Čechové se arci nemohli vzdáti ústavu, jenž byl z jejich vůle pro ně českým králem založen, jen z českých prostředků byl zařízen a udržován a českým úsilím duchovním i mravním byl posvěcen, jenž byl vpravdě nerozlučně s osudy českého národa spojen. Sláva národa jej proslavila, v úpadku národa byl mu odcizen, posílený a vzmáhající se národ hlásil se o své vlastnictví. Právem Čechové viděli v poněmčení university stejný úděl, jaký nesl všechen národ v politickém i duchovním útisku, proti němuž Čechové útočili a jejž chtěli zvrátiti. Po dlouhém zápasu bylo jim potud vyhověno, že podle císařského nařízení z r. 1881 a podle říšského zákona z r. 1882 měla býti pražská universita Karlo-Ferdinandova tak zařízena, aby v Praze byly dvě university téhož jména, česká a německá, jež by požívaly stejných práv a byly stejně staré i stejně nové. Avšak německá universita pomocí Vídně a vlastní bezohledností způsobila, že česká universita dostala jen jméno a některá podřadná práva a že si jinak německá universita ponechala vše, takže česká universita byla postavena v život s holýma rukama. K tomu ještě musila od Němců slyšeti výsměšnou předhůzku, že je nová universita a že nemá práva hlásit se k staré universitě pražské, jež trvá jen v ně-

mecké universitě. A česká universita zakoušela i jiné mnohé urážky a překážky, které chtěly znemožniti její klidný a vzestupný vývoj.

Čechové nezapomínali těch zlých činů. A chlubíce se svou universitou vpravdě starobylého původu, vpravdě nejstarší ve střední Evropě, i honosíce se její minulostí i jejím vědeckým prospíváním, které překonávalo německou universitu, pomýšleli na odstranění křivd i nespravedlností. To přišlo po obnově našeho státu zákonem z 19. února 1920. Naše universita, už před převratem 28. října 1918 odvrhši jméno (universita Karlo-Ferdinandova), jež nesla vždy potupou, přijala jméno university Karlovy, zákonem dostala potvrzení nového jména, byla prohlášena jedinou pokračovatelkou starého vysokého učení pražského. Německá universita, jíž měl dáti jméno jiný zákon, měla jí odevzdati všechna neprávem a nespravedlivě nabytá práva a náležitosti. Tento zákon byl, jak je v paměti, jen postupně a zdlouhavě naplňován, a dodnes není zcela proveden, poněvadž Karlova universita vyšla německé universitě neobyčejně vstříc na újmu svých oprávnění a proti prozíravým námitkám, ponechávajíc jí mnohé památky, vzácnosti a sbírky stolic i ústavů. Přesto německá universita, jež proti zákonu brojila už před jeho vydáním a stále brojí, užívá všech prostředků, aby jej vyhlásila za svou křivdu a potupu. Němci po světě troufale rozhlašují, že byli „oloupeni" o svá práva mravní i hmotná, a rozsévají nepravdy i výmysly. Z nich je tvrzení, které se zas a zase vrací, že stará universita pražská byla založena Karlem IV. jako německým králem pro Němce, že proto v nové době jen německá universita má právo hlásiti se k právní i historické kontinuitě s ní. A nedávno jsme slyšeli i Konráda Henleina, jak vážně vykládal americkému novináři, že dřív, než byla objevena Amerika, v Praze žila universita německá. (!!!)

Jak Němci postupují a zvláště v nevědoucí cizině působí, nasvědčuje anglická knížka „The university of Prague. Modern problems of the German university in Czechoslovakia". Vyšla minulého roku v Londýně (1937) v nakladatelství Robert Halle and Comp. a autory jsou podepsáni Gray C. Boyce a W. H. Dewson. Možno však prohlásiti, že knížka byla napsána československými Němci a že do ní, jak už ukázal v Národních listech prof. Dr Karel Domin, jejž jsem na knížku upozornil, snesli všechny své fikce a nepravdy. Avšak chtěl bych říci ještě jednu věc. Knížka s pozorlivou úplností snáší všechny hlasy české, jež se ozvaly ve prospěch německých žádostí o zrušení nebo změnu zákona z r. 1920 ve prospěch nespravedlivého německého vo-

lání. Vyplývaly buď z hříšného nedostatku vědomostí nebo z přehnané úzkostlivosti, aby prý se snad přece nestala křivda, také z pošetilé víry, že i Němci byli a mohou býti věrnými obyvateli, občany státu, anebo z přesvědčení jednotlivců, že musí stůj co stůj zaujímati jiné stanovisko, nežli mají ostatní. Jsem si jist, že se dnes mnozí, kdo poškozovali českou věc a mátli náš lid i cizí veřejnost, stydí, že vystupovali na pomoc německé universitě a jejím neoprávněným i neopodstatněným nárokům proti universitě Karlově a že dnes vidí svá jména uvedená v hanebné knížce. Jsou v ní zapsána na doklad, jak si prý i někteří Čechové byli vědomi, že se na Němcích v Československé republice páší podvody a zločiny.

Zákon z 19. února 1920, zajišťující práva Karlovy university, naší university, Karlem z naší vědychtivosti, obětavosti a touhy po pokroku pro nás založené, vzešel jako přirozený účinek obnovené naší svobody. Buďme toho pamětlivi, že s naší svobodou Karlova universita stojí a s ní že i padá.

Národní listy 1938, 24. května.

Praha je odevždy česká, slovanská

Profesor německé university v Praze Dr Josef Pfitzner, vedoucí kandidát sudetoněmecké strany při volbách do městského zastupitelstva pražského, měl předvolební schůzi a na ní vyslovil podivné názory o Praze i o pražském Němectvu. Nebyly zcela nové, často jsme je slyšeli a čtli, ale přece z úst historika, jenž si činí nárok, aby byl vážně pojímán a jemuž před časem záleželo, aby se na něho dívali čeští učenci jako na vážného pracovníka, zní překvapivě tvrzení, že by se Němci po historickém právu mohli ku Praze hlásiti jako k německému městu, a že pražské Němectvo musí k tomu pracovati, aby mělo v Praze vlastního purkmistra. Patrně by měla býti v Praze zřízena zvláštní obec německá se zvláštní správou, čímž by byla ještě více prohloubena propast mezi Čechy a Němci, v Praze vinou Němců zející.

Není těžké takové Pfitznerovo stanovisko odmítnouti. Sám jsem již o postavení pražských Němců psal a ukázal jsem, kde a která je pravda. Je litovati, že právě naše žurnalistika a naši političtí pracovníci málo čtou a málo se poučují. Leckdy by mohli pohotově na pravou míru uvésti a zavrhnouti, co Němci vykládají a co požadují. Kde nejsou náležité vědomosti, často se působí naší věci zbytečná škoda a německým troufalostem, které se chabě nebo špatně zamítají nebo k nimž se mlčí, připouští se zdání oprávněnosti.

Nepatrná menšina Němců v Praze, domáhajíc se obzvláštních práv, která by jí zajišťovala výjimečné postavení v městě i ve státě, zpravidla se dovolává historických důvodů a z nich vyvozuje spravedlivost dalekosáhlých nároků. Avšak vzpomínají-li Němci na svou podporu minulosti, kteréž nikdy nechtějí uznati, mluví-li proti nim, a kterou překrucují, není-li pro ně, neznamená to, že by pravda skutečně stála na jejich straně. Nehledíc k německým novinám, německá věda, jež naplno slouží bezohledným politickým záměrům a snahám svého národa, neostýchá se často úmyslně činiti ze skutečnosti závěry nesprávné a násilné, jiné skutečnosti utajuje, jiné nadouvá a jiné výmysly přebíjí.

Poukazuje se na podíl německé práce v budování a rozvoji Prahy. Opravdu občasná účast Němců v nich je fakt, jejž musíme přiznati, ale

jejž bez obav můžeme přiznati. Píší-li se však články a knihy německé nebo se pronášejí s německé strany řeči a tvrdí se, ať vážně nebo s posměškem, že Praha je město německé, výraz německého ducha, německého myšlení a tvořivosti, je to klam a porušení pravdy. Dvakrát se Němci v Praze ujali řízení věcí v městských potřebách takořka samostatně a vždycky na dosti dlouhou dobu. Po prvé, když odedávný styk s nimi vedl k německé kolonisaci na české půdě a k zakládání německých vesnic i měst, aby vzešel hospodářský užitek země, a když byla založena i pražská města a nabyla hned postavení měst nejvýznamnějších a nejpřednějších českého království. Po druhé to bylo po dvoustoleté přestávce, způsobené asimilací Němců a vyvrácením jejich zbývajících sídel v českých končinách živelnou bouří husitskou, před níž Němci utekli do své staré vlasti. Tehdy po druhé to bylo za zcela změněného stavu, když vůle bezohledného panovníka vypudila po Bílé hoře nekatolíky, výkvět českého národa, z otčiny, uvedla pražská města v žalostnou bídu duchovní i hmotnou, vyvolala v Praze směs obyvatelstva, v níž domácí lid podléhal převaze živlů cizích, bez tradic a minulosti, podporovaných stupňující se vládní politikou absolutistickou, centralisační a poněmčovací. Dvakrát tak Praha přijala zdání německého města a přes početnost českého lidu, který v obojí době v Praze seděl, byla naplněna německým jazykem, mravy a zvyky. Padala na váhu hospodářská a finanční moc Němců a pomáhala jim mnoho vykonati, když jim po obakrát připadl úkol pečovati o město a říditi směr jeho vývoje. Avšak nikdy, ani v předhusitské době ani v období pobělohorském, Němci neměli síly, aby dali Praze vyšší poslání a naplnili ji vyššími hodnotami.

V těchto dvou periodách bylo různé právní postavení Němců v Praze jako vůbec v Čechách: nejprve byli hosty v českém prostředí, a jejich město stálo jako cizorodý trs zasazený na půdu sice příznivou, ale přece pro plný rozkvět cizokrajné rostliny málo živnou; potom prohlášení císaře a krále, že německý jazyk má míti před úřady stejný průchod, jako měl dosud výhradně jazyk český, způsobilo v útvaru dosud proniknutém českým duchem dvojitost jazykovou i národnostní, zavedenou, aby se zatlačil národ rebelů a kacířů a aby se v rozdělenosti mohlo snadněji panovati. Avšak nepřirozenost německé nadvlády podlamovala její vlastní schopnosti, zvláště když i na ni doléhala nesvoboda a útisk. Vůbec nesvoboda vyznačuje obojí občasí německého panování v Praze. Před husitstvím i po Bílé hoře nebylo městské svobody, ta se rozvinula plnou

měrou v husitské revoluci a v českém úsilí náboženském i politickém, jež učinilo z Prahy i z českých měst politický stav země a platný úd národního těla. A tak Němci mohou jmenovati osoby do Prahy přicházející a v Praze žijící, které jsou vyznačeny činností vědeckou a literární nebo dovedností řemeslnou i nadáním uměleckým nebo starostlivostí o město, ale nedovedli se povznésti k ušlechtilým ideálům a k mravním činům, které by byly platnou a hodnotnou položkou v dějinném kapitálu. Jako Němci v českém státě, žijíce na české hroudě a mezi českým lidem, nedospěli k vlastní svérázné vzdělanosti, tak i Němci v Praze žili ze zásob cizího myšlení a z vymožeností, které byly z ciziny dopraveny.

Bylo by chyba upírati Němcům zásluhy, které si zjednali v Čechách i v Praze v prostředkování znalostí západu. Bylo by nesprávné zlehčovati prospěchy, které vyplynuly ze zavedení městského práva i zřízení a ze vštípení městské samosprávy jejich pomocí. Stejně by bylo nespravedlivé podceňovati, co německým přičiněním vzešlo v obchodu, řemeslech a umění v časech starých nebo novějších. Jdeme-li Prahou, ještě dnes připomínají velebné chrámy, starobylé stavení Staroměstské radnice, velkolepé paláce a malebné domy měšťanské, že na mnohých pracovala německá ruka, že část jich nadalo nebo založilo bohatství německých měšťanů nebo cizí šlechty, že v nich vystupovaly a jednaly osoby německého rodu. Avšak byla by zbytečná jakákoliv trpkost a žárlivost z toho poznání. Němci sami nevymyslili, co k nám přinesli, sami se jinde učili a byli tedy dodavateli toho, co jim jiní dali, a co platili, platili namnoze z peněz vyzískaných na českém lidu nebo jeho přičiněním. Byly také doby, kdy u nás zároveň přímo působily jiné vlivy než německé, působily vlivy francouzské i vlašské, a Praha přes všechno cizí působení vydává jasné, nezvratné svědectví vlastní velké i čestné tvořivé práce české. A mluví z ní český duch obepínající a spojující staletí.

Nezáleží jen na okázalém zevnějšku i umělosti tvarů a vznosnosti staveb, nezáleží na množství cizích mistrů, kteří do Prahy přišli, a na počtu děl, která v ní zůstavili, jako nezáleží na řadách let, v kterých městská správa příslušela německému měšťanstvu. O víc jde, o vnitřní obsah, který je ztajen v památkách minulých dob, o hlas, který se vznešeně nese k myslím i srdcím českým. Jde o posvěcení, jímž je Praha učiněna svatou půdou, jímž její ztemnělé zdi dosáhly úcty a oddané lásky českého lidu a působí i na rozumějící cizince. Praha je veliká a slavná nejenom proto, že je krásná harmonickým souladem přírody s pracemi lidských rukou a že oplývá bohatstvím vzácných staveb a uměleckých děl, že její výrazný obraz nad jasnou řekou uchvátí diváka. Proto působí strhujícím účinem, že se v ní obráží všechna česká minulost a že z ní vyzírá osud našeho národa, národa, jenž se tisíc let bije na nejzápadnější výspě Slovanstva. Bije se o svobodu, o existenci, a přesto se nebál zdvihnouti boj za velkou myšlenku duchovního sebeurčení, za volnost svědomí, v němž byl by vpravdě vykrvácel. Cizinec, ale přítel našeho národa Ernest Denis nejlépe vyjádřil povahu Prahy — řekl: „Praha je tragická a každý její kámen napovídá hrdinské drama..."

Němci v Praze byli před husitskými převraty cizí, ne zplna zakořeněný živel v české zemi, v prostředí Čechů, již jediné byli pány království. Proto existence Němců v Čechách i v Praze byla vratká a rázem hynul jejich vliv i jejich závažnost, když se česká národnost, odvolávající se na zákony lidské i božské, v městech povznášela. Ani za přízně českých panovníků z rodu Přemyslovců, kdy pražská města byla v podstatné části německá, nedovedli si Němci zjednati duchovní a mravní základ, který by dal smysl jejich životu i činnosti. Proto jak jim nebylo možné doplňovati se novými a novými krajany ze zahraničí a musili víc a více Čechy přijímati do městského svazku, upadali. Avšak v sebevědomí a spoléhání na své posice a mohovitost neznali nežli odpor proti českému úsilí a tužbám. Neostýchali se proti státnímu národu útisku hospodářského, sociálního i politického, činili překážky všemu jeho dychtění o vlastní prospěch a pokrok. Mohutné náboženško-opravné hnutí české dalo však zcela pražská města, Prahu, českému národu, jenž v ní povždy viděl hlavu svého státu, sám jsa jeho zakladatel i udržovatel. A po staletích, když Praha byla českému lidu odcizena, ba proti němu postavena, když český národ, ubit duchovně i hmotně, téměř odumíral a náhrobní kámen se kladl na jeho hrob, zase přišel převrat, jenž zvrátil uměle a násilně připravený stav. Krásné dílo buditelů, beroucích podněty nejen ze západních ideí lidskosti a spravedlnosti, ale především z vlastní minulosti, národní, kulturní i politické obrození české, přineslo při první příležitosti český úspěch. Při revolučních proměnách roku 1848 najednou se v Praze odkryl její český ráz. A když brzy mladá svoboda znovu byla ohrožena, Čechové se za ni bili, ne Němci!

Avšak nejen v časích oproštění města od nepřirozené vlády německé Praha byla českému národu vůdkyní a zdrojem síly, lůnem vzdělanosti,

oporou přítomnosti i zárukou budoucnosti: český lid se kolem ní seskupil v sevřených řadách i v dobách, kdy mu byla odnímána, kdy mu byla na pohled cizí, kdy byla v cizích rukou. Pil ze životných proudů, které se v ní rodily a z ní zachvacovaly všechny české končiny a všechny národní složky. Vždyť dříve, než byla založena německými osadníky ve 13. století pražská města, Staré a Menší — Nové Město bylo připojeno Karlovým dílem hlavně za účasti domácího lidu českého — zářil již ve slávě a velebnosti Pražský hrad. Ovládaje širé kraje české, byl jim posvátným středem, východiskem činorodých snah a útočištěm ve chvílích radosti i nebezpečenství. Všechen národ spojoval ve „velikou rodinu sv. Václava", jež do něho s věrností a důvěrou odváděla své nejlepší syny a nejlepší statky. Ta velikost Pražského hradu, podporovaná i ctí a slovutností Vyšehradu, vnesla jasné paprsky na nové německé útvary právní, města, dříve v Čechách neznámá. Z jejich výhod Čechové neměli býti vyloučeni. Sice při neznalosti novot a v nezkušenosti zprvu měli setrvávati v podřízenosti — přirozenou chápavostí a schopností poznané si osvojovali a rozvíjeli, plně v ně pronikli a také v této Praze hledali a nalézali své středisko, jako je měli v Praze staré. Svou musili pokládati Prahu, v níž zněla mohutná píseň volající:

žizň a mír naší zemi
dej nám všem, Hospodine!

Svou musili pokládati Prahu, odkud se nesla modlitba chorálu:

Svatý Václave, ty jsi dědic české země,
rozpomeň se na své plémě,
nedej zahynouti
nám ni budoucím...

Co Praha v dějinách znamená, není tedy zásluha Němců, nýbrž účinek české práce, českého myšlení a české lásky. V ní je hrob ochránce země nejpřednějšího, knížete Václava; v ní se kryjí požehnané skutky českých panovníků, oslavujících království i své sídlo; v ní se ozývají kouzelná slova svatého Mistra, zaznívá zpěv božích bojovníků, zjevuje se bohatýrská postava národního a husitského krále Jiřího i věrného jeho pomocníka Jana Rokycany; z ní volá krev obětí krutého boje za svobodu víry i za politická práva; nad ní se chvějí slzy i teskná píseň exulantů, utrpení a utištění národa; v ní zápas vedly touhy, hněvy i oddanost těch, kdo národ probouzeli a cestu mu ukazovali, kdo pracovali pro jeho dobro i plnost jeho života, kdo Prahu učinili zase vůdkyní a „zlatou slovanskou Prahou", kdo ji přes pronásledování, zkoušky a tíži obětí vírou i bojem k svobodě a ke cti hlavy obnoveného státu československého přivedli.

Praha je odvěký památník české slávy i českého ponížení, je památník životní vůle i síly české, jež mohly zemdlíti, ale ne zahynouti. A duch, jenž ji pronikal i proniká, byl tak mocný, že vedl i ruce cizích stavitelů a umělců, aby v době zatlačení českého národa neporušili obraz města, českými pokoleními vyvedený. Ten duch Němci nemůže býti překonán. Němci v Praze stejně jako v Čechách nerozuměli idejím a snahám státního národa, jenž je pohostinně přijal, a nestačili a nestačí na vytvoření trvalých vyšších hodnot a na poctivou i věrnou odhodlanost k vysokým mravním cílům. Jen tehdy, kdy se Němci, cítíce se Čechy a spojeni myšlenkou víry s Čechy, stali pomocníky českých stavů v boji za práva náboženská i politická, několik jejich jmen bylo na věčnou paměť zapsáno v dějiny české. Za českou věc položili hlavy, za českou věc nesli příkoří i vyhnanství. A v dějiny české, československé, vcházejí i dnes ti z Němců, již, oceňujíce a spoléhajíce na myšlenku demokracie a volnosti přesvědčení, spojují se s Čechoslováky, aby hájili společných statků, aby hájili státu, jehož chtějí býti pravými občany.

Před Bílou horou intriky císařského dvora se pokoušely v Praze i v Čechách vyvolati k životu zvláštní obec německou, která by stála v protivě k národní obci české. Dnes tedy Němci zase volají po samostatné obci německé, aby rozrušili Prahu a jednotu státu. Tehdy před stoletími přišla česká obrana, ale přišla pozdě; dnes přichází včas: úmysly Němců se rozbíjí o svornou vůli a pevnost československého lidu, jenž stojí jako jeden šik a jeden val, jenž ví, že Praha, odevždy vpravdě česká, slovanská, musí zůstati českou, slovanskou.

Národní listy 1938, 31. května.

Legenda o prastarém a celistvém osídlení německém v českých zemích a německá věda

Po obnovení ústavnosti v bývalém mocnářství habsburském r. 1860 český národ, maje pevný program národní i politický, vyslovil požadavek obnovení svéprávnosti království českého a odhodlaně nastoupil zápas za jeho splnění. Avšak narazil na protivenství a nepřátelství nejen panovníka a vídeňských vlád, ale i Němců. Ti se obávali o své přednostní postavení, o nadvládu, jak jim byla dána v říši i v zemi proti právu historickému i přirozenému předcházejícím, dlouho trvajícím režimem centralistickým a absolutistickým i násilnou germanisací. Tehdy Němci proti celistvosti českého království vynesli pojem „Deutschböhmen" a pokoušeli se mu dáti obsah teritoriálním vymezením i samostatnou organisací správní, a obdobné snahy se projevovaly i na Moravě v krajích, kde Němci seděli v převaze. Avšak poněvadž Němci měli na mysli umělé útvary bez minulosti a bez tradic, bez přirozených a pevných hranic a se smíšeným obyvatelstvem, ne výhradně německým, nemohla jim dáti lehké vítězství na zmaření českých tužeb ani příze Vídně a také ne všechny výhodné a nevybíravé jejich zbraně. Němci byli postaveni před nutnost, aby existenci „Deutschböhmen" nebo „Deutschmähren" prokázali. K dosažení faktického stavu podle svých představ započali bezohledné pronásledování českých menšin — ač zase lákali Čechy do průmyslových krajů jako dovedné a laciné dělníky, chtějíce v nich arci míti bezprávné sluhy — a k podepření domnělého práva hledali i pomoc v historii.

Byli to němečtí šriftlajtři v novinách, kteří připadli na myšlenku, že Němci v Čechách a na Moravě jsou potomci Markomanů a Kvádů, že jim proto náleží jméno i právo praobyvatelů země, Čechové že se teprv později přistěhovali a za stálého, blahodárného vlivu německého žili. A ten názor se stal v ústech německých politiků argumentem a vracel se zas a zase, různě obměňován i rozvíjen, v politickém boji i v polemické literatuře.

Je zajímavé listovati v dlouhé řadě ročníků předního historického časopisu německého „Mitteilungen des Vereines für Geschichte der

Deutschen in Böhmen". Byl založen v Praze r. 1862 a měl úkolem objasniti německý podíl v českých dějinách i německé zásluhy v českém vývoji. Postupoval tak, že se mohlo s české strany říkati spolku, jenž časopis založil a udržoval, „spolek pro dělání Němců v Čechách". Avšak to nutno zdůrazniti, že se v „Mitteilungen" v bohatosti práce v nich snesené označení „Deutschböhmen" jen zřídka a náhodně vyskytávalo. Pokud se vyskytovalo, šlo dlouho jen o jazykové území nejistých mezí a bez jednotnosti, o území, v němž seděli i Čechové, jak také časopis všelikými články přiznával a jejich minulost osvětloval. Ba, roku 1876 bylo v Mitteilungen otevřeně napsáno: „V rakouských zemích musí býti velmi dobře rozlišováno mezi rozšířením německého jazyka a německé národnosti; to platí zvláště v Čechách. Také tu je německý jazyk stále mnohem rozšířenější než německá národnost, neboť německou řečí mluví nejen příslušníci německého kmene, ale skoro všichni vzdělanci české národnosti, třeba se musí uznati, že v tom v posledním čase nastaly velké ztráty. Neboť jestliže na počátku tohoto století německý jazyk pronikal všechno vyučování v zemi a až do r. 1848 zůstal výhradným jazykem vyučovacím, aspoň na školách středních a vysokých, nyní je český jazyk v německém školství zcela stejně oprávněný (?!) a německý jazyk na četných školách českých, i národních školách, klesl na pouhý nepovinný předmět učebný. Rovněž v úřadech český jazyk většinou zatlačil německou řeč, jež na počátku tohoto věku byla výhradná... Všechny tyto účinky byly proto možné, že český jazyk v tomto století projevil vývoj netušený..."

Že taková stanoviska zaujímala historická věda německá, souviselo s tím, že přes všechny podivnosti uznávala Palackého theorii o původu Němců v českých zemích v kolonisačním ruchu 13. století. Byla si i vědoma ustupování Němectví v rozvoji českého národa od 2. poloviny 14. století a jeho zemdlení ve válkách husitských, jako si byla vědoma pozdějšího osudu českého národa, když byl po Bílé hoře hmotně i duchovně ubíjen, když do země, vojnami i vyhnanstvím vylidněné, přicházeli cizinci a usazovali se, a kdy zesilující se absolutismus císaře i centralisace habsburské monarchie nesla s sebou umělé poněmčování a vtiskování německého rázu všech částí říše. A tak jak se jevilo ve svazcích pražských Mitteilungen, mluvily i knihy německých badatelů, povšechně zpracovávající české dějiny nebo jednající o Němcích v Čechách, jako byl Schlesinger, Lippert, Juritsch a zvláště Adolf Bachmann s dílem „Geschichte Böhmens" (I., II. 1899, 1905). Třeba přiznati, že

v těch knihách bylo jako v jiné vědecké historické produkci německé mnoho vážné snahy o poznání událostí i o opravu omylů, ale bylo v ní i mnoho tendence, skreslování a domýšlivého vyvyšování, mnoho nesprávnosti i nespravedlivosti protičeské.

Němečtí badatelé, přidržující se výkladů Františka Palackého o původní českosti českých zemí a o hromadném příchodu německém až ke kolonisačnímu dílu 13. století, z něhož vzešly na české půdě četné vesnice německé i města, zvláště v této německé činnosti viděli největší zásluhy německého živlu v českých zemích, ač ukazovali i na jiné zásahy německých vlivů a německé kultury. V tom se mnoho scházeli s českou vědou, jež toužíc po pravdě a jdouc za pravdou, opustila romantické představy a přidržovala se skutečnosti, jak byla odkrývána. Opustila představy Palackého o původním naprosto rozdílném povahovém svérázu slovanském i německém a o stálém stýkání i potýkání české demokracie a německého feudalismu, jenž rozvrátil slovanskou prostotu a čistotu řádu „holubičího" národa. Česká věda pochopovala českou cestu za stálého působení západních vzorů a oceňovala, jak učelivost statečného i hrdého lidu pomáhala zabezpečiti jeho bytí přes škody, které zavinil příchod cizozemců. Jenže, co přinášela historická literatura německá, třebas namnoze přeháněla — i česká věda pod dojmem německých vývodů s upřílišováním posuzovala velikost a sílu kolonisačního osídlení německého — nepodávalo politickému boji to, co čekali a potřebovali němečtí politikové. Postupovalo rozhořčení zápasu živeného bezohledností i troufalostí Němců, jimž se zdálo, že se blíží jejich čas. Chtěli provésti zmaření českých snah politických i osvětových, chtěli provésti podrobení Čechů přestavbou říše i rozdělením zemí pomocí soudního i krajského zřízení. Tak se mělo především v Čechách vybudovati vymezené a „uzavřené" území německé s výhradnou vládou němčiny a s úplnou bezprávností početného obyvatelstva českého, postavení Prahy se mělo znehodnotit a českým krajinám se měla přikázati dvojjazyčnost s předností německé řeči. Jak boj šel, tím více měli Němci na mysli, aby byli vyzbrojeni pro rozhodnou chvíli. Tu, léta 1912, vydal Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen knihu zemského archiváře moravského Dr Bertolda Bretholze, Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemyslieden, tedy knihu podávající dějiny Čech a Moravy až do r. 1306.

Bretholzova kniha byla nepěkná kniha protičeské zloby, nerozpačitosti ve výkladech i bezohlednosti v znásilňování pravdy, v přímém kla-

mu, ba podvodu. Byla namířena, jak otevřeně mluvila, proti Palackému, ale byla namířena i proti veškeré dosavadní historické práci německé. Jí vytýkala, že se dala zaslepiti Palackým, zatíženým lží a padělky, rukopisy Královdvorským a Zelenohorským. Ani se tehdy, v čas vyjití knihy, zplna nerozpoznávalo, co kniha nese jedu a protičeského nepřátelství, to měly jasně ukázati až doby příští, kdy připravil Bretholz nové zpracování ve větším rozsahu, proti těm dobám obrácené.

Je těžké říci, co se tenkrát roku 1912 stalo ve Spolku pro dějiny Němců v Čechách, že byla Bretholzova kniha spolkovým nákladem vydána jako slavnostní spis k 50letému jubileu. Bylo to šest let po vyjití 2. svazku Bachmannových Českých dějin a v čas, kdy psal prof. Adolf Zycha, tehdy působící na německé universitě pražské, důležité a ku podivu objektivní knihy o vzniku českých měst, v nichž potvrzoval kolonisační původ Němců v Čechách. Přijetí Bretholzovy knihy byl asi útok na dosavadní stav a vedení ve spolku, a lze to tušiti i z toho, jak bylo na Bretholzovu knihu reagováno. Přední tehdy vědečtí pracovníci němečtí, Adolf Zycha a Wilhelm Wostry, proti Bretholzovi vystoupili na obranu tolikrát uznané jistoty — z českých historiků byl to především prof. Josef Šusta — ale byli vídeňští badatelé, a hlavně německá žurnalistika, kteří se postavili za Bretholze, nehledíc ještě k několika jeho přátelům a ke kruhu diletantů. Tato strana v Bretholzově spisu vítala „první skutečně kritické dějiny české", správně se obracející proti českým „moderním Dalimilům, Bočkům a Hájkům", proti protiněmecké tendenci české, stále se projevující, a falšovatelství; viděla v něm spolehlivý podklad pro naprostou změnu v posuzování postavení Němců v českých zemích.

Nezáleží na tom, co vše Bretholz vložil do své knihy, ani jak byla kritisována a jak jí Bretholz hájil. Větší pozornost zasluhuje jiná věc. Už jsem řekl, Bretholz se po letech vrátil k dílu, přepracoval je a rozšířil, že je dovedl až do r. 1914. V letech 1921—1925 vydal ve čtyřech svazcích Geschichte Böhmens und Mährens a v nich zesílil i stupňoval hanu a nenávist protičeskou. Vzešla odporná kniha. Třeba si připomenouti, že ji napsal úředník Moravské země v obnoveném státě československém, stojící na prosby brněnských Němců pod zvláštní ochranou presidenta republiky, že v tom úřadu zůstal, až došel let, kdy mohl vstoupiti do výslužby, a že potom do smrti v pokoji požíval výslužného. A třeba připomenouti i to, že se nenašel jediný německý dějepisec, který by Bretholzovu knihu odmítl z důvodů vědeckých a mravních.

Kniha vzbudila odpor na české straně, zejména prof. Pekař vystoupil proti obsahu prvního svazku. Sám jsem ji odmítl v Národních listech, jak svazky vycházely. A v té Bretholzově knize bylo rozvedeno, co dříve bylo jen napověděno: V Čechách a na Moravě odedávna žijí vedle sebe dva národové, Němci a Čechové. Oni jsou praobyvatelé, potomci starých germánských Markomanů a Kvádů, kteří už v době stěhování národů zabrali ty kraje a nikdy z nich nebyli vytlačeni, ani nevyšli, ani nevyhynuli: tito přišli až po staletích a vnikli v původní obyvatelstvo země, jež je mírumilovně přijalo a dalo možnost, aby nerušeně žili a ze styku a ze spolužití s Germány prospěchy brali. Tak se Němci, činíce kompaktní usídlení podle hranic jako pokračování sousedních německých kmenů a zabírajíce i místa roztroušená po vnitřku země, zasloužili o vytvoření a vývoj českého státu a měli vliv na stavbu jeho vnitřního ústrojí i na vnější jeho politiku. To bylo možné tím, že Němci byli svobodný lid, kdežto všechen český národ žil v hrubém poddanství, a teprve pokračující kulturní prací německou jeho stav se znenáhla polepšoval. Čechové za vše byli Němcům povinni díky, zejména také za vznik měst. Města v českých zemích nevzešla uměle přivoláním kolonistů z ciziny, ale účinkem německé zdatnosti a přirozeným vývojem německých schopností v jejich odvěkých sídlech na české půdě. V městech oba národové, Němci i Čechové, žili pospolu ve svorné práci, ač za duševní i hmotné převahy německé části. Města se tak stala středisky kulturního a hospodářského ruchu, i východisky plného povznesení českého lidu, a země se tak dostala do netušených možností rozkvětu a blahobytu. Avšak Čechové se zle Němcům odměnili za dobrodiní, která od nich vzali. Umíněností a odporem k autoritě vyvolali náboženské spory a oba dosud svorné národy rozdělilo obecné zvíření myslí, rozrušilo soužití a zasilo národnostní záští, kde dříve za německého řízení trval klid a harmonie a kde Němci plnili vznešené poslání vzdělanostní bez násilí, ochotně a obětavě.

Avšak Němci, byť byli barbarským násilím Čechů zatlačeni, nebyli vyhubeni, nezanikli. A když se Čechové sami zeslabili vnitřními spory, bojem proti řádu, sobectvím a chamtivostí stran i stavů, Němci se vzpamatovávali. A byla spravedlnost dějin, jestliže se po Bílé hoře zase na ně převaha věcí vrátila. Pak zase v Čechách nastala doba míru, součinnosti a kulturního prospívání. V ní se Němci, dosti nepoučení zkušeností, nespokojovali jen vlastní přemocí politickou, hospodářskou, vzdělanostní i sociální, nýbrž znovu působili pro dobro Čechů. Byly to ně-

mecké idee, které obrodily národ vlastní vinou upadlý a odplatily dobrým zlé. Než Čechové se zase Němcům špatně odvděčili. Ač Němci byli tvůrci a udržovateli českého státu, ač Čechové neměli oprávnění povyšovati se za pány země, pracovali, jak mohli, aby Němci byli znásilněni. A nakonec spáchali nevýslovnou křivdu, jestliže se přičinili, aby Němcům nebylo přiznáno právo sebeurčení, a jestliže je „vnutili" do hranic svého „národního" státu, jenž je dítě ohavného podvodu versailleského. Podvodu, jehož se Čechové dopustili na Dohodě, podvodu, jehož se Dohoda dopustila na Němcích. Avšak „každému hrají chvíli" — tak sliboval krajanům Bretholz, obraceje se populární formou knihy k nejširším jejich kruhům. A stavěl jim před oči, že přijde den, kdy se československý stát zhroutí a vezme zkázu, poněvadž jej sami Čechové rozvrátí a rozkladou...

Tato Bretholzova theorie o Herrenvolku a Sklavenvolku, doprovozená nenávistí a hanou na vše české, na nejvznešenější postavy a události našich dějin, na Přemyslovce, Karla IV. i Václava IV., na Husa a husitství, na krále Jiřího, na české stavy zápasící s Habsburky, na naše buditele, Pelcla, Palackého, na naši politiku novějších časů, na Masaryka atd., byla arci produkt doby. Ta doba je vynesla, jež Němce zklamané výsledky světové války — čekali od ní panství nad Evropou, nad světem — přivedla i k naprosté negaci českých a československých snah, a v níž Němci chtěli zmařit obnovu československého státu požadováním sebeurčovacího práva pro „Deutschböhmen", „Deutschmähren" a „Sudetenland", to je pro Slezsko, jak si ta jména najednou pro kusy území vymyslili. A tehdy vycházející německé letáky a hanopisy před versailleským rozhodnutím i po něm neštítily se užíti nejošklivějších prostředků proti Čechům a Československé republice. K nim se tedy připojil Bretholzův pamflet, obratně si dávající vědecký ráz, a byl nadšeně uvítán německou žurnalistikou a německými politiky.

Historická věda německá, jak jsem už pověděl, nevystoupila proti Bretholzovi, ale nepostavila se s rozhodností — to třeba poznamenati — za Bretholze. Zřejmě zprvu upadla v rozpaky. Avšak víc a více se potom objevovaly a objevují rozpravy nebo popularisační a propagační knihy, které píší příslušníci vědeckých kruhů nebo diletanti a více méně se opírají o Bretholze i vycházejí z Bretholze. Opírají se o něho i vycházejí z něho, i když ho nejmenují nebo i když v některých částech obměňují. Obměňují Bretholze zvláště v tom ohledu, že na rozdíl od něho přijímají německou kolonisaci v českých zemích ve 12.—14. století, o níž

však mluví jako o novém usídlení Němců v Čechách, jinak však s Bretholzem udržují stejný zvuk a tón. A Bretholzova argumentace se ozývá v argumentaci nejdalekosáhlejších záměrů německých. Jako kdysi pověstný „zemský hejtman" Rudolf Lodgman přijal Bretholzovo učení za své i za učení německé politiky, tak Bretholzovy vývody znějí i z řečí Konráda Henleina. Avšak je mezi nimi rozdíl, jenž mnoho mluví: Lodgman se výslovně dovolával Bretholze, Henlein jeho jméno zřejmě zamlčuje. Úmyslně je zamlčuje, jako se zamlčuje i jinak. Bretholzovy výmysly jsou dobré, není však radné připomínati jejich původce, jenž by teď, kdyby žil, měl potíže s prokazováním arijského původu...

Ten fakt je příznačný. Nám, již víme, jaká je pravda a již věříme v pravdu i její vítězství, může býti lhostejné, kdo byl Bretholz a co Němcům klamného k věření i povzbuzení předkládal. Může nám býti i lhostejné, co z něho Němci přijímají a na co spoléhají. Byla také námi dána Bretholzovi, třebas už mrtvému, odpověď na naděje, že si sami stát rozvrátíme. Byla dána odpověď, když naše vojsko, spojené jednou myšlenkou a jednou vůlí, tvrdě a pevně stanulo na obvodu hranic naší republiky, aby ji v čas potřeby hájilo a uhájilo.

Národní listy 1938, 8. června.

K neoprávněným nárokům pražských Němců

Archeologické nálezy, pověsti i pozdější zprávy historické nasvědčují, že založil Prahu jako hrad koncem 9. století kmen vlastních Čechů, sedící uprostřed čtverce českých hor, a že tomu hradu připadla důležitá úloha při sjednocování českých kmenů i při budování českého státu pod vládou pražského knížete. Politickému významu hradu byly k pomoci jeho kulturní hodnoty, které byly získány vštípením křesťanství i hospodářskou činností, zvláště vyhlášenými trhy.

Jak se Pražský hrad povznášel, šla jeho pověst světem a stal se přitažlivým místem, v němž hledali i mnozí cizinci prospěchu. Cizinci se dostávali do českého prostředí knížecího dvora na Pražském hradě různým způsobem. Přicházeli hlasatelé Kristovy víry, kněží a mniši, byly uváděny kněžny různého původu, které si brali Přemyslovci za manželky, ty si přiváděly družiny, byli zváni a přijímáni i učení a věhlasní mužové, kteří mohli býti knížatům užitečni, zejména jako rádci, písaři, diplomaté a poslové, dokud nebylo k takovým úkolům vhodných sil domácích. A tito cizinci nabývali hodností i důchodů. Zvláště když bylo v Praze zřízeno biskupství, cizinci byli zprvu posazováni na biskupský stolec, také do klášterů, jak byly zakládány na české půdě, cizinci byli přivoláváni, bohatství a štědrost dvora lákala bojovníky a dobrá příležitost obchodu vábila kupce se všech stran. Šlo vesměs o jednotlivce nebo hloučky z různých národů, ale mezi nimi měli pochopitelně největší účast Němci z přilehlých krajů. Cizinci, ačkoliv to nebyl veskrze stále se pohybující živel, často po čase, jak přišli, tak odcházeli zpět do své vlasti nebo jinam. Myslili vždy na své lepší, také záleželo na náladě a vůli knížete, jak je dlouho chtěl míti u sebe, jestli je nepropustil nebo nezapudil. Jiní se však v Praze natrvalo usazovali, obzvláště si zřizovali cizí kupci obydlí v podhradí na pravém břehu Vltavy při starém tržišti, kde už byli také usazeni Židé. Tak přispěli k vzrůstu podhradí, jež se na pravém břehu řeky a také na levém břehu skládalo ze řady vesnic domácího lidu s kostelíky, kláštery, se dvorci vrchností i samotami.

Ve středověku bylo obecné pravidlo, že cizinci přišlí do země, třebas k trvalému a společnému pobytu, byli pokládáni za hosty. Byli poklá-

dáni za hosty, kteříž jsou vyňati ze zemských řádů a práv i spravují se vlastními zvyklostmi a obyčeji. Arci kníže české země, dávaje cizozemcům, hostům, povolení k usídlení, ukládal jim všeliké závazky a vyhrazoval si nad nimi vrchní moc pro zachování zemského míru a pokoje. Hosté byli v ochraně českého knížete a měli povinnosti k českému knížeti. Tak bylo v Praze u židovské osady, ač tu kníže měl takořka vlastnictvím své pokladnice, poněvadž žila na jeho půdě a jeho poslouchala jako bezprostředního pána nad životy i statky; tak bylo u kupeckých osad románské i německé, jež stály pod knížecími úředníky, byly poplatné knížecí komoře spravující knížecí zboží a důchody, ale měly jistou míru samosprávy — ta v nižším stupni nechyběla ani židovské obci — vázanou také zásadami i předpisy pro styk kupců nejen mezi sebou, nýbrž i s obyvatelstvem domácím. Výsad především požívala německá obec. Avšak ta obec nebyla teritoriálně vymezená a uzavřená, představovala osobní svazek opírající se o několik ulic, o několik nesouvisících částí. Nějaká výsada prý platila pro pražské Němce už v době krále Vratislava v 2. polovině 11. století, ale až pro dobu knížete Spytihněva II. (1174—1178) máme znění listiny knížetem vydané. Nezachovala se v originále, nýbrž zachovala se, potvrzená potom několika panovníky, v pozdním a nedosti přesném opise z počátku 15. století. A toto znění listiny, jak zkoumání prokázalo, není ani veskrze spolehlivé, nýbrž vykazuje dosti podezřelých míst. Jsou to vložky z mladších časů, když chtěli upravených ustanovení Soběslavovy listiny užíti němečtí měšťané pražští a chtěli je koncem 14. nebo v prvních letech 15. století učiniti oporou pro své tehdejší snahy o rozmnožení městské samosprávy i moci na újmu práv královských.

Listina knížete Soběslava, jak je zachována, bere Němce v pražském podhradí v knížecí milost a záštitu. Výslovně se v ní prohlašuje, že Němci, jako jsou od Čechů národností rozdílní, také jsou od Čechů odděleni zákony a zvyklostmi. Proto měli nad sebou zvláštního knížecího rychtáře, „německého rychtáře", a jemu náleželo dbáti o plnění povinností ke knížeti i o obecní správu a soudnictví. Avšak šlo jen o nižší soudnictví, těžká provinění hrdelní byla vyhrazena knížeti, jeho soudu. Zároveň Němci byli zproštěni účasti na vojenských výpravách knížete do ciziny, a jen při hájení země měli stavěti hotovost, a zejména v nepřítomnosti knížete měli přispívat k střežení Pražského hradu. Byli také zbaveni povinnosti dávati nocleh cizím lidem, poutníkům a příchozím, což v zemi bylo obyčejné břemeno, zato však mohli bráti do

svého svazku ty z přicházejících, kteří by se chtěli mezi nimi usaditi a jejich zákonům i obyčejům se podříditi. A kromě některých jiných pravidel o právním řádu a soudním řízení i na to se pamatovalo, aby nebyly nesnáze, když by měl Němec spor s Čechem nebo s Románem, aby bylo vyloučeno stranictví a zajištěna spravedlnost.

Řekl jsem, že znění Soběslavova privilegia není zcela spolehlivé, že do něho vsunuly značně mladší doby své žádosti i záměry. Je především jedno místo, kolem něhož se už dlouho točí vědecká diskuse. Právě to místo zdá se býti pozdějším vložením a právě k němu se připojují německé vývody zřejmě nesprávné a k velikášství vedoucí. Je to věta, jež je umístěna asi uprostřed listiny takovým způsobem, že bije do očí, jak nemůže býti nic jiného nežli vsuvka z pozdějších časů, vsuvka nemající s původním textem souvislost. Přerušuje logickou souvislost vět a volá: „Vězte, že Němci jsou svobodní lidé!"

Aby se rozumělo tomu, co tvrdím, musím plněji naznačiti, oč jde. V těch místech v listině povoluje Němcům kníže Čechů, aby byli osvobozeni od dávání noclehu cizozemcům, poutníkům i příchozím, ale kterýkoli příchozí cizinec, ať z kterékoliv země, který by chtěl pobývati v obci, ten se směl přidržovati jejich práv a zvyklostí. To je smysl první části odstavce, a do toho odstavce nijak nenáleží a nijak se nehodí emfatické volání: „Vězte, že Němci jsou svobodní lidé!" Je to viděti z toho, že „německé svobody", t. j. vynětí ze zemských břemen, kterým podléhalo domácí obyvatelstvo, nejsou pohromadě vytčeny, nýbrž se o nich mluví na několika místech listiny. Proto je násilně a nepřirozeně to vsunutí učiněno. K tomu dala podnět slova: „svobodní (liberi) jsou od cizinců", na to se navázalo. Na to se navázalo, poněvadž se chtělo v době krále Václava IV. takovým způsobem povýšiti měšťanskou svobodu v Praze, aby tím spíše bylo možné domáhati se podle Soběslavovy výsady více práv ve prospěch německé vrstvy v měšťanstvu a tím se dostati k větší volnosti od krále i jeho úřadů. Pražští Němci tehdy asi počítali, že nová věta nevzbudí v souvislosti pozornost a dojde královského uznání, aby pak tím spíše bylo možné obcházeti královské postavení i náležitosti, zvláště pokud jde o volbu městského rychtáře. Ji chtěli němečtí měšťané dostati z pravomoci krále do svých rukou.

Sám jsem se podrobně obíral otázkami vztahujícími se k soběslavskému privilegiu (Příspěvky k českým pomocným vědám historickým, sešit I. 1929) a ukázal jsem, jak třeba listinu pojímati. Ačkoliv jsem přistoupil k thematu s vyšších hledisek vědeckých a nedbal jsem politiky,

byl jsem si vědom, že zejména zavrhováním věty o „německé svobodě" bořím hlavní oporu dalekosáhlých theorií německých o zvláštním postavení Němců v Praze i v českých zemích už v 11. a 12. století, že jim bořím základ jejich vývodů o panském národě německém a o otrockém lidu českém. Vždyť po jiných spisovatelích německých, kteří se bezohledně proti Čechům honosili větou vkládanou do úst knížete Soběslava, byl to především Bertold Bretholz, jenž odtud vycházeje, provedl svou smělou konstrukci. Prohlásil Čechy a Moravu za prastaré země německé a rozvinul obraz o ubohém stavu zotročeného obyvatelstva českého a o prapůvodním svobodném obyvatelstvu německém, na němž všechno leželo. A byl to Bretholz, jenž z takového domnělého postavení Němců v Praze i v českých krajích bral důvody pro nárok na zvláštní právní náležitosti pražského Němectva i jiného Němectva v osvobozeném státě Československém. Protože přijímal Soběslavovu listinu doslova a ještě do ní nerozpačitě vkládal své výmysly, tvrdil, že práva, jichž Němci v Čechách požívali za krále Vratislava a knížete Soběslava i za potomních panovníků (patrně až do válek husitských), představovala právo sebeurčení ve zřízení i správě a že se Němci na takové právo mohou dívati jako na oprávněné dědictví pradávného vývoje. A to původní právo sebeurčení pražských Němců zavíralo prý v sobě právní možnosti dále rozvíjeti podmínky, za kterých Němci na české půdě žili, a stejnoměrně postupovati jako postupovali Němci v sousedních zemích, v říši. Svoboda německých kmenů od pradávna v Čechách a na Moravě usazených a nesvoboda později k nim přišlých přistěhovalců slovanských stály ostře proti sobě a byly příčinou převahy Němců — tak pravil Bretholz, jenž i jinak zdůrazňoval, že pod vládou Přemyslovců Němci byli pány a že na nich závisel všechen zdar i pokrok, a jenž chtěl, aby proto i v nové době Němcům Československé republiky bylo přiznáno právo sebeurčení, takové podivuhodné možnosti státu slibující.

Sudetoněmecká strana, jež učinila Bretholzovo učení svým kredem a katechismem a bez rozpaků vše přijímá, ač jméno učitele a proroka neuvádí a zapírá, přiznává se i k Soběslavovu privilegiu pro pražské Němce a ovšem nedbá vážných českých vědeckých námitek, vyslovených proti jeho znění. Avšak nechce jich dbáti ani německá věda, jež se zplna postavila do služeb této strany. I ta je tak zaslepená, že si neuvědomuje, jak by se nemělo do právních termínů 12. století klásti nazírání století 20. Vždyť kdyby i byla věta Soběslavova privilegia pro

Němce o jejich svobodě správná, nic mimořádného a podivuhodného by nemohla znamenati. Znamenati by mohla toliko, že Němci jsou „výsadní, privilegovaní lidé", cizinci stojící pod výsadou, ochranou knížecí.

Avšak bylo by mnoho žádati na německých dějepiscích zdravý a střízlivý úsudek. Doklady o tom zas a zase se ohlašují. V novější době k obhajobě soběslavského privilegia ve všem rozsahu s předsudky, a proto s naprostým nezdarem, přistoupil Wilhelm Weizsäcker v rozpravě o nejstarší listině pražských Němců (Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte I. 1937). Stavě se proti mně a jiným, drží se Soběslavova privilegia, jak je jeho znění dochováno v úplnosti a prý v neporušenosti. Nehledí ani na důležité studie německé, které dobře vyjasnily slova „libertas, liberi, freiheit, svoboda", a tím také pojmy, pokud nebyly zatíženy zájmy politickými. Soběslavovo privilegium je Weizsäckerovi „listem svobody pražských Němců", a právní historik zřejmě tak sešel na scestí, chtěje přispěti k programu sudetoněmecké strany, k vůli níž byl také založen nový Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte.

Leč právě proto, že takový nárok, jak jej Němci vyslovují, je v rozporu s historickou pravdou, lehko se odbude. Lze proti němu říci: Dovoláváte-li se Soběslavova privilegia, je to nejistý pramen z doby, kdy třeba k pramenům přistupovati s opatrností a kdy doslovné převzetí zpráv často zavádí, zvláště když výklady provází zloba, tendence a pošetilé záměry velikášství. I kdyby věta, že Němci jsou svobodní lidé, byla veskrze správná, nic se tím nedokazuje. Nemohla by vyjadřovati nic jiného, než se jinak v Soběslavově privilegiu podává, že Němci cizozemci jsou vyňati z ustálených řádů země. Avšak jinak se jasně ukazuje, jak pražští Němci (jako Němci jinde na české půdě) jsou závislí na českém panovníkovi a musí dbáti povinností k němu, chtějí-li, aby v zemi byli trpěni. A také ten německý rychtář, o němž se mluví, není než knížecí úředník, knížetem ustanovovaný, třebas byl z Němců samých vybírán. „Svoboda" Němců, jak slovu rozumí nynější doba, byla ve 12. století taková, jako „svoboda" svobodných Čechů. „Svobodní" v poměru ke knížeti měli osobní nezávislost a možnost svobodného nakládání se statky. Takový byl právní řád, jenž nebyl jiný v Čechách ani v Němcích, v říši. A v obojích zemích tehdy byli svobodní i otroci a teprv se připravovalo odumření otroctví, které zanedlouho přišlo. Ostatně je zbytečné rozváděti důvody proti místu privilegia o německé svobodě. Je to pozdní vsuvka a ještě se jí musí jinak rozuměti, nežli dnes Němci činí. Je vůbec směšné a vážných mužů nedůstojné, co se v Sobě-

slavovo privilegium vnáší a co se podle něho ohlašuje. Za nás mluví naše dějiny i přítomnost. Ctili jsme a ctíme občanskou svobodu cizinců jako svou vlastní, ale nezadáme své svobodě a svým právům. Naše byla a je Praha, a odmítáme nároky těch, kdo přezírají pravdu, kdo zkrucují pravdu a urážejí pravdu.

Soběslavské privilegium, jak už bylo řečeno, zpadělali němečtí měšťané v Praze za krále Václava IV. Zpadělali je, když chtěli zachránit své panství nad českým lidem, národně i nábožensky uvědomělým, a když užívali všech prostředků, aby se zajistili proti podřízenosti a přímému vlivu krále a jeho úřadů. Jestliže se dnes Němci dovolávají starého dokumentu a odvažují se předkládati požadavky nespravedlivé a neoprávněné, aby rozrušovali pražskou a národní obec českou, nositelku města i státu, není to znova nežli klam. Je to klam těch, kdo do Prahy a do české země byli hosty přijati, ale vždy zle spláceli českou snášelivost a český smysl pro jejich zvláštnosti a potřeby.

Národní listy 1938, 14. června.

Minulost mluví

Čteme-li staré spisovatele dějepisné, mnohdy se neubráníme podivu, jak jsou jejich myšlenky a úsudky bystré i pádné, jak jejich výroky vystihují problémy i situace a jak mluví netoliko pro vlastní dobu, ale provždycky. A můžeme z nich čerpati poučení, povzbuzení, napomenutí i výstrahu.

Ušlechtilý a vlasti věrný exulant pobělohorský Mistr Pavel Stránský ve Vypsání vší obce království českého, jež vyšlo tiskem ve dvojím vydání v Leidenu 1634 a 1643, napsal: „Zbývá tedy, abychom sluchu dopřáli též jiným... i abychom vyrozuměli, co uvádějí na důkaz, že svoboda národa českého je svrchovaná, nikoli vyprošená neboli na cizí libovůli závislá. Stěžujíť si oni všickni, že mnozí, jinak proslulí spisovatelé němečtí v této příčině, což dějepiscům nesluší, nemírně hoví vášním a o právech národa svého příliš chvástavě a nadutě, o právech pak našeho národa příliš chudě, někdy též potupně a překrouceně pojednávají. Nelzeť prý popírati, že u Němců skoro vždy moc více váží než právo, že jsou národ ctižádostivý, závistivý a pro sousedy tak obtížný, že v přísloví vešlo: Franka za přítele měj, za souseda neměj! Vedle sebe vždycky prý opovrhovali jak všemi jinými, tak obzvláště lidem jazyka slovanského, a všecky síly prý vynakládali, aby je netoliko přihnětli služebností, nýbrž i úplně vyhladili. Velikomocně se sice vychloubají, jako by Uhři, Dánové, Poláci, Švýcaři, Savojci a Holanďané i ještě někteří jiní byli chráněnci nebo many německých králů, táže-li se však někdo těch národů, je-li tomu tak, odpovídají, že takové německé vychloubání není než povídání. Rovněž otáže-li se někdo muže českých dějin povědomého i minulosti znalého, je-li česká země německé říše družkou a společnicí či lénem a krajinou manskou, pevně bude tvrditi, že spíše jest její přítelkyní a odvěkým svazkem k ní připoutanou nežli jakýmkoliv způsobem služkou a lénem..."

Jako by dnes byla ražena slova Stránského, vycházející od starších názorů, a je v nich odvěká pravda, jež vyjadřuje postavení našeho národa při hranicích německé říše. Je v nich česká pravda proti německé náročivosti a panovačnosti, jež vyplývá už z německé povahy. A ta prav-

da se vine červenou nití naší víc než tisíciletou historií. V obměnách přináší stále naše stýkání i potýkání s Němectvem, k prospěchům získávaným z naší polohy na křižovatce kulturních vlivů dává nutnost neumdlévající ostražitosti, ba obrany svobody národní i lidské.

Někteří moderní historikové němečtí předhazují nám, že Němci usedlí v našich zemích naučili nás, původně ubohý otrocký národ, znáti svobodu a pomohli nám dojíti svobody. Opak je pravda: své svobody, již jsme si sami vlastní silou zjednali, jako i jiní slovanští národové, musili jsme si proti Němcům hájiti. I Němci, chtějí-li nemluviti lež, musí nám to přiznati, jako přiznal už v 10. století polabským Slovanům německý kronikář Widukind: „Slovani si spíše válku nežli mír vyvolili, výše kladouce drahou svobodu než všechnu bídu. Je to věru lidský rod tvrdý a v námahách trpělivý, v živobytí k sobě přísný, a co nám bývá těžkým břemenem, Slované mají za zábavu."

Němci, dříve se vzdělavše, poněvadž měli blíže ke kulturním zdrojům středověkým, k Italii a Francii, kde se uchovávaly antické tradice, hleděli na sousední národy slovanské jako na barbary a podle toho bylo jejich nakládání. Již náš kronikář Kosmas žaluje „na vrozenou hrdost Němců, a že vždy s nadutou pýchou pohrdají Slovany i jejich jazykem". A to zůstávalo, třebas že se Slovani i Čechové vzdělaností povznášeli. Dalimil na počátku 14. století mohl říci: „Již to právě znamenaji, že všichni Němci českého zlého hledají." A Dalimil to byl, jenž pověděl o Němcích do české země připuštěných:

Když německý jazyk v Čechách vstane,
našeho rodu vše čest stane,
neb zradie zemiu i kniežata,
pro něž bude naše koruna do Němec vzata.
Němciť se nejprve krotie,
jakž sě rozplodie,
tehdy o svej hospodě netbajú,
z své země pána sobě hledajú...

V těchto Dalimilových verších je vystižen všechen spor Čechů s říší i s Němci usazenými v českých zemích. Činí-li si německá říše nároky na české kraje, Němci, kteří jako hosté vešli na českou půdu, nepřilnuli k ní ani k českému obyvatelstvu, nýbrž mají se za příslušníky a předbojníky své vlasti v jejích aspiracích a velikášském úsilí. A takové žaloby Čechů znějí i z jiných našich literárních památek. Hlásá je protiněmecký spis, jenž byl složen v Praze asi nedlouho před nastoupením Karla IV., hlásají je polemiky, jež byly psány, když šlo o spory s Němci v pražské universitě a když Němci z ústavu založeného pro český stát a národ, z ústavu české země chtěli dělati ústav říšský a nástroj říše a její politiky. A také Mistr Jan Hus otevřeně zasáhl, když v polovici června roku 1401 přitrhli ku Praze Míšňané, sevřeli krále Václava v městě a dorozumívali se s německými měšťany i s německými Mistry vysokého učení. Tehdy Hus burcoval Čechy, aby hájili svého domova i svých svatých práv a náležitostí proti cizozemcům, ať z venku se hrnoucím nebo v zemi pobývajícím, a ukazoval jim na jejich prvenství. A k vzrušení, které tehdy Čechy zaujalo, připojovaly se asi také trpké stížnosti, které Hus později, po letech vložil do výkladu desatera přikázání, když mluvil o přísaze: „A tiemto obyčejem měla by pokolenie německá, jež jsú v Čechách, jíti před krále a přisáhnúti, aby jemu i zemi byli věrní. Ale to sě stane, až had na ledu se zhřeje!"

Volal-li Hus český lid na obranu jeho nejvyšších statků, nevolal slabé a nestatečné. Staré zprávy cizinců se vesměs shodují, že Čechové vynikali udatností, ba neodolatelností ve válce. Jmenovaný Mistr Pavel Stránský sestavil ve své knize mínění různých osobností o našem národu. Enáš Silvius u Čechů ctil uzavřených úmluv houževnaté zachovávání, jiní se až podivovali vojenské divokosti české. A nejskvělejším důkazem českého hrdinství jsou husitské války. Tehdy Čechové malí stanuli proti velikým a mocným, byli nepočetní proti početným, byli neodění proti oděným, a přece vítězili v boji, jenž byl veden za vznešené ideály, „pro vysvobození pravdy božího zákona i na obranu jazyka slovanského, českého".

O českém jazyku se dávno u nás mluvilo jako o jazyku slovanském, a proti tlaku Němců žilo vědomí příbuznosti slovanských národů. Aby se tato příbuznost skutky osvědčila, i k tomu se už ve starých dobách působilo. Čechové byli sousedy s Poláky, a je pochopitelné, že se záhy poznávalo společné nebezpečenství od Němců i potřeba vzájemné svornosti a součinnosti. Krásně to vyjádřil projev, jenž vznikl v Praze v dvorských kruzích v předvečer srážky Přemysla II. s Rudolfem Habsburským. Vyzýval polská knížata, že je v zájmu Poláků příbuzných s Čechy po rodu a jazyku, aby přispěli králi a Čechům k pomoci, „poněvadž jinak Němci, Čechy-li přemohou a povalí pevné předhradí bezpečné ochrany Poláků i jejich zemí, ještě více rozevřou svá nenasytná

hrdla a vztáhnou v trestuhodné hltavosti nešlechetné ruce až na jejich kraje"... A našli se Poláci, kteří přišli pomáhati králi Přemyslovi a stáli při něm až do poslední chvíle a padli. Statečně bojovali, stejně jako později Čechové s Žižkou bojovali za věc Poláků ve velkém slavném boji u Grunwaldu proti německému řádu, vyhlazovateli Slovanů, proti Němcům.

Tak mělo spolehlivé opory přátelství polsko-české, již se tolikrát projevilo v době husitské. Vždyť tehdy, kdy se Poláci obávali, „aby království české nebylo trvale zkaženo a země slovanského jazyka nebyly cizím národem opanovány," a kdy husité krále v Polsku hledali, stál obojím před očima osud Slovanů polabských. Byl to zejména manifest spojených obcí Starého i Nového Města pražského ze 3. dubna 1420, jenž, horle slovy hoře a hořkosti proti římské církvi, vyjevil, že „papež a sbor kostnický, aby věrné vypleli z království, již mnohé lsti kovali jsou a nepřátele naše přirozené, Němce okolní, všude k nespravedlivému boji povolali, kteříž, třebas by žádné příčiny neměli, avšak na náš jazyk vždy se zlostní, a jako jsou našemu jazyku učinili v Rýnu, Míšni, v Prusech a jej vyhnali, taktéž nám míní učiniti a obsaditi místa vyhnanců". A jestliže toto volání prosilo všech Čechů, aby, rozpomenouce se na udatné otce své, staré Čechy, své vlasti milovníky horlivé, postavili se proti zlému, jiné provolání se obracelo do veškerého světa mohutným vyzváním: „Mezi všemi starostmi životního shonu, které lidský rod zahrnují a tlačí, jedna je největší, totiž starost vlasti. Vlast právě nejušlechtilejší lidé vždy milovali a v čestném boji pro její blaho život, majetek i těla kladli. Proto věru šťastni jsouce, po smrti si zachovávají světlou památku nehynoucího jména u potomků, kdežto naopak ti, kdo vlasti nedbají, pozbývají se jménem života a jsou bezectní i odrodilci."

Minulost mluví. A také nám praví, že kdykoliv jsme za svobodu a život bojovali, že náš boj byl posvěcen i ideami, kteréž nebyly jen nám k užitku, ale které kladly platné položky do vývoje kultury všelidské. V husitství šlo o idee křesťanské spravedlnosti a demokracie, představené hlavně velkým zápasem českých měst. Z podivuhodného boje, jejž český národ vybojoval, nedbaje, že může vykrváceti, nakonec vzal prospěchy sám národ německý, úhlavní jeho nepřítel. Dnes jde zase o idee, o ideu sebeurčení národního i duchovního na české, československé půdě, o demokracii lidskou a občanskou, jež jsou svázány s naší svobodou.

Palacký, jenž dal našemu národu skvělý historický epos a postavil mu

zrcadlo ctností i nectností, postihl, že kdykoliv jsme vítězili, dálo se to spíše silou ducha než převahou hmotnou. A Palacký nám zanechal závět: „Náš národ je v nebezpečenství velikém, všude obklopen nepřáteli, já však nezoufám a doufám, že národ dovede odolati všemu, bude-li totiž chtíti. Není dosti arci říci: Já chci — ale každý se musí přičiniti; musí pracovati, obětovati, co může, k obecnému dobrému, zvláště k udržení národnosti..."

Národní listy 1938, 21. června.

Staroměstská radnice a Němci

Letos léta 1938 vzpomínáme významné události, jež se stala před šesti sty lety. Dne 18. září 1338 vydal v Amiensu král Jan Lucemburský měšťanům Starého Města pražského listinu, jíž jim povolil, aby si zařídili radnici, jako už měla hlavní města v cizině, a aby se v tomto domě obecním vykonávala městská správa i soudnictví. Tak byly splněny dávné tužby staroměstských Pražanů. Byl jim zajištěn vyšší stupeň samosprávy, poněvadž založení radnice znamenalo uvolnění městské obce i radních pánů, řídících město, od krále a jeho úředníků. Zvláště to bylo uvolnění od podřízenosti ke královskému úředníku, stojícímu v čele města v povinnosti královského zástupce, k městskému rychtáři a k jeho úřednímu domu, k městské rychtě, jež byla vlastně dům královský. Tehdy byl zjednán podklad, na němž se mohla plněji rozvíjeti samospráva hlavního města království, působící vzorem v jiných městech českých, na němž se toto město a Praha mohla zcela postaviti do služeb českého národa, když k tomu přišel čas.

Na ten čas bylo třeba čekati, a zatím se musily v Starém Městě, v Praze, velké proměny státi. Zejména v ohledu národnostním a sociálním. Staré Město pražské jako jiná města česká mělo ještě v první polovině 14. století na povrchu německý ráz. To neznamená, že by v něm nebylo českého obyvatelstva, naopak byla ho převaha. Avšak Němci panovali, Němci opírající se o bohatství i o tradici a rozvětvené styky s cizinou na všechny strany.

Staré Město pražské bylo totiž založeno králem Václavem I. asi roku 1232 pomocí německých kolonistů, přivolaných z jižního Německa; s nimi se spojila stará kupecká osada cizích kupců, německých i románských, jež žila při pověstném pražském tržišti jistě už od 11. století. Ta dvojí složka vzala do rukou řízení města, ač do něho vešly i osady českého lidu, jež byly seskupeny ve vltavském ohybu na pravém břehu. Bylyť u Němců a Románů potřebné znalosti a zkušenosti, které měly býti vštípeny domácímu lidu. Avšak jejich potomci, těžíce z obchodu a řemesel, dovedli finanční a hospodářskou zdatností, rentovým systémem i sebevědomím ovládnouti české obyvatelstvo. To české obyvatelstvo sedělo v skrovných domech nebo v podruží a zprvu nemělo do značné míry ani plných práv městských. Avšak jak byla Praha i za toho stavu české prostředí, vysvětluje němčina pražských Němců od počátku 14. století pozorovatelná v městských knihách a v listinách. Vykazuje četné bohemismy a vidí se, jak Němci hojně užívali českých jmen, jsouce jimi nazýváni netoliko v české společnosti, nýbrž i mezi sebou.

Konšelé Starého Města pražského, již se roku 1338 obrátili ke králi Janovi se žádostí, aby schválil jejich rozhodnutí i městské obce o zařízení radnice a již z jeho rukou přijali důležitou výsadu, byli veskrze Němci. Je to zřejmé z jejich jmen, a souviselo to asi také s tím, že král Jan přes závazky podporoval cizince, sám v Čechách zůstávaje cizincem. Jestliže ti radní páni staroměstští byli Němci, možno čekati, že nám nynější pražští Němci při nejbližší příležitosti zase předhodí výsměšnou námitku, podobně jako už jindy činili: „Vy, Čechové, oslavujete založení Staroměstské radnice před šesti sty lety, ale že vznikla, to je německá zásluha, a německá zásluha je, že se v právech obohatila a povznesla a že ji máte. Za to dnes Němce utiskujete a jejich spravedlivé žádosti nepřipouštíte a neuznáváte."

Nezáleží na tom, co všechno Němci spojují a budou spojovati s historickým faktem, jehož nelze popírati a jehož netřeba popírati. Ano, Němci založili Staroměstskou radnici, s péčí ji okrášlili a postarali se, aby její důležitost byla posílena. Avšak při tom je nevedly vyšší snahy a cíle obecného prospěchu. Ani na jiná města nehleděli, napodobujíce vzor ciziny, a sobecky postupovali na vlastní pěst, a ke všemu jim dala prostředky česká půda i česká práce. Němci přišlí do Prahy a do Čech z vlasti, jež jim neposkytovala, co potřebovali, a jdouce za lepším, v hostinných krajích bohaté země došli úspěchů, že se jejich zběhlost i jejich přičinění setkalo s českou chápavostí, pilností i s živností půdy. Avšak toho všeho nedbali, k zemi a k českému národu nepřilnuli. Spíše myslili na původní vlast, cítili, že tam patří, její zájmy zastávali a pro ty zájmy proti českému králi a lidu jednali. I Staroměstskou radnici jako Prahu chtěli míti jen pro sebe jakoby své vlastnictví. Odvolávajíce se na to, že třeba míti jmění, má-li kdo býti pojat mezi konšely a v jiné městské úřady, vylučovali z nich Čechy, kteří byli chudší. A majíce v moci Staroměstskou radnici, podle toho se chovali. Proto Karel IV., jenž na rozdíl od otce, měl správný pojem o stavu království, musil rozkázati, aby se v radnici i česky řídilo a soudilo a aby byly za konšely vybírány toliko takové osoby, které by i česky uměly.

Že Němci hledali jen český útisk a českou křivdu, proto se proti nim vzbudil a rostl český odpor. Stupňoval se, jak Němci vědomě porušovali práva státního národa. A je zajímavá skutečnost: Němci, jakmile se stavěla hráz jejich panovačnosti, raději odcházeli zpět do svých zemí. O tom poučují zvláště zprávy o odchodu Němců z Prahy po vydání Kutnohorského dekretu z r. 1409, o tom poučuje vystěhování Němců, když v Praze a v zemi, také německou vinou, došlo k vypuknutí bouří husitských. Němci, kteří nedávno ještě spoléhali na účinnost násilí, kteří chtěli rozbořiti Betlemskou kapli a obklopovali se zbrojnoši, nedbajíce ani povinnosti držeti dané slovo, v strachu a úzkosti najednou utíkali před živelným hnutím, opouštějíce domy i statky. Je vidět, jak jim v Praze hořela půda pod nohama, jak jinam tíhli a patřili.

Husitská a česká Praha, nabyvši Staroměstské radnice, najednou ji naplnila hodnotami nebývalými a dříve neslýchanými. Za německé vlády správní dům staroměstské obce měl leda v tom smyslu význam, že se obracela k staroměstské radě o naučení v právních věcech města řídící se městským právem pražským, že se obracely „jako dcery k mateři", a že také obchodní styky vytvořily určitá pojítka. Staroměstská radnice v rukou husitských a národních učinila naráz Staré Město pražské hlavou stavu svobodných měst, jenž stanul vedle šlechty a hlásil se o podíl v bězích zemských, politických i náboženských, opíraje se o zabrané statky i důchody královské, duchovenské i uběhlých měšťanů německých i o sílu svých polních vojsk. Města s Prahou v čele se stala platným údem národního těla, jenž si troufal strhnouti na sebe i vedení. K takovému postavení města se Staroměstskou radnicí nemohla dříve dospěti, dokud byla vlastně v cizí moci; ale zbavená Němců mohla vzíti na sebe tíhu slavného zápasu a mohla býti nejvyšším ideálům národa nejspolehlivější zbraní i záštitou v zájmu všelidském. Solidarita myslí i srdcí, kde šlo o nejdražší statky, vykonala díla, podle nichž Němci nic nemohou položiti na váhu z doby svého panování.

Husitská Praha střežila své české ryzosti, a šlo i o českou ryzost Staroměstské radnice. Jsou časté toho projevy hlásající, že „po městech Němci nemají býti posazováni na úřad, kdež by Čechové mohli a uměli vlásti", že „súdové a žaloby v jazyku českém po Čechách mají se díti" a že „Čechové prvnie hlasy všude po království po městech mají míti". A když šlo konečně po patnáctiletém válčení o smír s církví i s císařem, císař, přijímán na trůn, musil se zavázati nejen českým stavům společně, ale zvláště také Pražanům. Sliboval, že bude míti takovou radu,

kterou mu Čechové sami zvolí, a že do ní bude nové členy dosazovati s jich vědomím. A také připověděl, že nebude v Čechách na úřady sázeti cizozemce, leč toliko Čechy. Účinkem toho učinil ještě Pražanům přípovědi, které uspokojovaly jejich žádosti. Odtud pak se v městských právech zas a zase opakovalo, že Němci nemají míti v Praze úřadů, že na Staroměstské radnici jen česky má býti řízeno a spravováno.

Byla to zejména tak zvaná Soběslavská práva, sepsaná asi koncem třicátých let 15. století, jež utvrzovala nový řád. Vydávajíce se za starobylá práva, pocházející už od knížete Soběslava — od knížete Soběslava, jenž byl dal výsady pražským Němcům — zabezpečovala zřetelnými větami platný právní stav i praxi a dávala jim starodávný původ. A na těch základech mohla Staroměstská radnice potom působiti k volbě krále z českého rodu, Jiřího z Poděbrad, a mohla mu býti věrnou pomocnicí v úsilí o obnovu národního českého království. Činila to v popředí mocného svazu měst, jenž byl tehdy pevně spojen nejen zájmy náboženskými a politickými, nýbrž i svazky právními.

V té době česká přemýšlivost a právní bystrost i přesnost proměnila dosavadní právo městské, do značné míry ještě cizího původu, ve výtvor českého ducha a volnosti. Staroměstská radnice byla představitelkou těch podivuhodných vymožeností, které měly zřetel nejen na městské potřeby a městské náležitosti, ale i na věc národní a státní.

Žel, tento stav městské svobody a duchovní výše se neudržel. Nepřáli mu král i šlechta a už za Jagellovců Praha a města, opřená o Staroměstskou radnici, vešla v těžký třicetiletý zápas, v němž odolala a nároky i prosadila, byť to stálo některé ústupky. Avšak když vstoupil na český trůn Ferdinand Habsburský — stalo se to proti vůli českých měst a obzvláště Pražanů — obrátil se proti Praze i městům, jež se mu zdála největší překážkou v plánech. Chtěl upevniti upadlou moc královskou a chtěl smířiti Čechy s církví, stále kacíře zamítající. I rozvracel jejich postavení nespravedlivými zásahy i tlakem, neostýchal se ani hrubého násilí a klamu. Zejména po vítězství nad revolucí měst roku 1547, kdy se města postavila na obranu svobod náboženských i politických, začal nezakrytě a promyšleně stlačovati města v povahu poddanského stavu. Města i s Prahou byla prohlášena „královskou komorou" a byla zničena všechna jejich nezávislost politická, hospodářská i vojenská. I Staroměstská radnice pozbyla volnosti a místo vůle městské obce nastoupila vůle královská, namnoze zprostředkovaná královskými úředníky ze šlechty.

Panovník, využívaje nových možností, způsobil i soustavou protekce

a intervencí valné zavádění cizinců, zvláště Němců, do země i do pražských měst. A nutil, aby byli přijímáni v řemesla i do městských svazků. Arci Němci i jiní cizozemci se nemohli podle tehdejšího právního řádu nějak samostatně uplatňovati, nýbrž se musili podřizovati zákonům, a tak se musili podřizovati české společnosti, v níž žili. Přece však přibývání Němců mezi měšťanstvem a tvoření kosmopolitického ovzduší při dvoře vyvolávalo mezi Čechy znepokojení. Němci nezapřeli svou povahu a byli obtížní. Byli obtížní pro mocné ochránce, které měli, pro podporu panovníka i panstva, zvláště také katolického. Vědomě porušovali český řád, český mrav. Proto Veleslavín žaloval: „Sama Praha co chudého, přespolního lidu uživí, a již to v průpovídku vešlo". Ano, chudí přicházeli, bohatými se stávali na újmu domácích a zase do úřadů byli tlačeni. Rudolfova doba, doba velikého vzrušení a neustálého napětí hromadila zlo. I v ohledech zbývající městské samosprávy a městských oprávnění. A tehdy intriky dvora, jenž chtěl zasívati v obyvatelstvo símě svárů, vyvolávaly, že se Němci v Praze usamostatňovali ve zvláštní obec. To však znepokojilo české stavy a vzbudilo jejich rozhořčení. A odhodlaly se k obraně. Roku 1615 byl přijat na generálním sněmu království zákon na obhájení starožitného jazyka českého. Měl přinésti zabezpečení pravdy, že jen Čechové jsou v království i v Praze národ státní a panující, a Němci, v nich usedlí, musí se Čechům podrobovati a musí s nimi v jednom celku splývati.

Jenže bělohorská katastrofa dala vítěznému císaři plnou možnost, aby ráznou rukou rozřešil všechny spory, které byly mezi ním a národem. Užil při tom osvědčeného už prostředku, že proti sobě postavil dva národy, Čechy a Němce. Proti „rebelům a kacířům", kteří jimi zůstávali, i když vytrpěli tresty, proměnili náboženství a smýšlení a potvrdili to skutky zbožnosti, obětavosti a oddanosti k císařskému rodu, byl rozmnožován lid spolehlivě pravověrný a loyální. A to znamenalo převrat v ústavě českého státu, jež se i jinak zhroutila. Obnovené zřízení zemské, výron nenávisti a pomstychtivosti, dalo všemu, co bylo po Bílé hoře provedeno, závěrečné slovo. Tím slovem byla i města s Prahou uvržena v politickou bezmocnost a samospráva představovala spíše prázdné formy. Tehdy ustanoveno, že v městských radnicích a také v radním domě staroměstském má býti jednáno nejen česky, nýbrž i německy. A je podivuhodné, že se tomu Staroměstská radnice, ač spoutaná, bránila, odvolávajíc se na městská práva, jež zrušena nebyla. Avšak obrany nebylo dbáno, bylo znovu a příkře poslušenství nařízeno. A počáteční rovnoprávnost obou jazyků přinášela znenáhla rozpínání němčiny. Od vydání obnoveného zřízení zemského užívali císař i jeho úřady v absolutismu a centralismu nesoucím se z Vídně všech prostředků, aby bylo české království vklíněno v jednotnou monarchii, jejímž tmelem byl by jednotný jazyk, jazyk německý. Bohuslav Balbín v Apologii jazyka českého zachoval poučné vylíčení okolností, za kterých se šířil v Čechách a v Praze německý jazyk a jak Čechové ustupovali a zemdlívali. Ukazuje na stálé množení cizinců v zemi a na jejich umisťování a povyšování v úřadech i hodnostech, napsal: Takové povyšování cizinců, „ačkoliv nezřídka bývá nespravedlivé k našincům, přece bylo by snesitelné potud, kdyby jen, jsouce mezi Čechy přijati a v počet zaneseni, tak, jako s námi pod týmž právem žijí, dali se pojiti týmž svazkem řeči a mravů; avšak nemálo jich... jakmile nalezli u nás hnízdo, chtějí míti křídla větší hnízda a zároveň počínají útočiti na lid a domácí řeč..."

Z Balbínových vět se poznává trvající paměť starých dob i síla tradice. A tradice působila i na českou odolnost. Na Staroměstské radnici v městských knihách, určených pro vnitřní potřeby úřední, udržoval se český jazyk jako hlavní jazyk přes všechno století 17. a 18. až do doby Josefovy. Udržoval se, třebas postupoval jeho úpadek, jak upadal národ. Upadaly, že vyšší vrstvy s ohledem na císařský dvůr a císařské úřady i na vlastní prospěchy zanedbávaly rodný jazyk a odcizovaly se mu a že i měšťanstvo jej zrazovalo. Čeština, víc a více omezená, žila jen v drobném měšťanstvu i v městské chudině a jinak v ústech utištěného lidu venkovského. Za toho stavu si mohli Marie Terezie a Josef II. dovoliti, aby učinili výslovně německý jazyk státním jazykem zdánlivě dobudované celistvé říše. Stalo se to v souvislosti s reformami, které provedli a jimž byla podřízena i Staroměstská radnice.

Do Staroměstské radnice, jež tehdy nabyla významu střediska spojené Prahy, slučující se Starým Městem i jiná města pražská, Nové, Menší a Hradčany, vstoupili po odstranění posledních zbytků městské samosprávy cís. král. úředníci. Městská správa se stala podřadným stupněm v správní soustavě státní veskrze vložené do rukou byrokratů. S tím souviselo, že byly z úřadování odstraněny i pozůstatky užívání češtiny a stav byl tam přiveden, že Praha měla zase ráz německého města a Staroměstská radnice povahu úředního domu německého, v němž český jazyk zněl jen z nezbytí a ještě uboze.

Avšak mezi předhusitskou německostí a německostí 18. a první poloviny 19. století nebylo kontinuity a byly rozdíly. Ona vyplynula ze sku-

tečnosti, že Pražské Město bylo založeno pomocí Němců, a z váhy silné měšťanské vrstvy německé, která v domýšlivosti a vládychtivosti jiné podrobovala svému pohodlí i přeceňování. Tato vzešla tlakem a nuceným shora k domnělému prospěchu státu i občanstva jako živé jednotící pojítko vzdělanosti a dorozumění. Avšak ať byly příčiny jakékoliv: obojí německost byla nepřirozená a musila padnouti. Jako prudký náraz bouře smetl německost předhusitskou, tak se zhroutila německost josefinského i pojosefinského absolutismu i centralismu, jakmile bylo získáno českému jazyku drobné měšťanstvo a řemeslnictvo pražské a uvědomilo si práva národní i občanská. Takové uvědomění naplno přinesl rok 1848, jenž také prohlásil, že „svobodná obec má býti základem státu". Tehdy správa města byla dána do rukou volených zástupců měšťanstva a volbami se ukázalo, že Praha je česká. Avšak česká převaha na Staroměstské radnici se nelíbila Němcům ani vídeňské vládě. Němci ztráceli posici a moc, Vídeň viděla nebezpečenství pro své záměry, zvláště když chystala reakci proti ideám vyneseným v roce bláhových nadějí. Proto v souvislosti s obecním statutem ze 27. dubna 1850 byl vydán volební řád, a společný ten zákon nejen podvazoval dříve uvolněnou městskou autonomii, nýbrž napomáhal německé menšině k uplatnění podle přednosti ve vzdělání i společenském postavení a podle daňové poplatnosti. Tak bylo Němcům zajištěno v městském zastupitelstvu 50 členů a Čechům 40, ač poměr voličů byl 21.000 Čechů a 8000 Němců.

Tento stav, v němž bylo i nebezpečenství zhoršování, byl neudržitelný a mohl býti ponecháván jen v tuhém a zase bezohledně germanisujícím absolutismu Bachově. Trval deset let, zakázav všechno volení do samosprávných sborů a vše podřizuje tuhému dozoru policejnímu. Jak ten absolutismus prohrál, zhroutila se jeho nespravedlivost spojená s násilím a persekucí. Když byla zase obnovena ústavnost a obecní samospráva, ukázala se vlastní marnost nerozumného počínání prošlého desítiletí. Čechové byli na nezadržitelném postupu hmotném i duchovním. Ukázaly to nové volby do sboru obecních starších, jež byly v Praze vykonány roku 1861, třebas podle nepříznivého volebního řádu, ponechaného beze změny v platnosti. Tehdy vešla na Staroměstskou radnici rozhodná česká většina. Němců bylo sotva patnáct z devadesáti členů, a od počátku měli podřadnou úlohu, zvláště že se místo plodné práce oddávali negaci a činění překážek. A ještě jich ubývalo výsledky dalších doplňovacích voleb. Nakonec jich zbylo jen pět, a ti se vzdali, když při své instalaci roku 1882 pronesl starosta JUDr Tomáš Černý po prvé památná slova

o „zlaté, slovanské Praze". Byl to protest, jenž už nic nemohl znamenati. V devadesátých letech Němci se přestali vůbec účastniti obecních voleb — poznali, že jsou marné všechny naděje na proniknutí s nějakým zástupcem. Praha byla ryze česká, Staroměstská radnice od českoněmecké dvojjazyčnosti šedesátých let dospěla k ryzí českosti.

Až spravedlnost nového volebního řádu zavedeného v našem obnoveném státě dala zase možnost Němcům, aby vešli na Staroměstskou radnici jejich zástupcové v počtu odpovídajícím síle nevelké německé menšiny pražské. Mají v ní vážnost jen potud, pokud chtějí spolupracovati s českými zástupci. Jdou-li svou cestou v protivě a odporu, nic neznamenají a nic po sobě nezanechají, leda špatné vzpomínky a opovržení. Hanění, rozrušování a prázdné bouření nepřináší zásluh. A ty nezíská ani odvolávání na minulost, která byla nepřirozená, násilná a nespravedlivá.

Národní listy, 28. června 1938.

Pro zachování starožitného jazyka českého

Pavel Ješín z Bezdězce vydávaje roku 1619 Dalimilovu kroniku českou pro poučení Čechů, chtěl ukázati, že „předkové naši od začátku osazení se v zemi této nic po Bohu a duši milejšího nad vlast, svobodu a jazyk svůj jsou neměli, též že pro nic zmužileji a srdnatěji nikdy nebojovali, ani jakých větších úsilí pociťovali jako pro zachování toho trého..." Tato slova i nám dnes mohou býti napomenutím a povzbuzením. Vyplynula z doby, jež byla naplněna těžkými napětími, hrozila konflikty i připravila propuknutí konfliktů a hledala posily v české minulosti. Byla to předbělohorská doba, v níž se nebývale zostřené politické spory spojovaly se spory náboženskými, uměle vyvolávanými panovníkem a jeho úřady i katolíky, a kdy český nacionalismus vydal i jiné důležité projevy. Avšak nad všechny hlasy, ať se odkudkoli ozývaly na obranu českých práv, vyniká zákon „o zachování starožitného jazyka českého a o jeho vzdělání". Ten zákon byl přijat na generálním sněmu království českého v Praze léta 1615.

Tento zákon se různě posuzuje a vykládá. Jedni se domnívají, že to byla pozdní reakce na germanisaci postupující u nás od druhé poloviny 16. století, zaviněnou šířením protestanství, jež prý „Čechy s Němci smířilo" a Čechy dlouho k bezstarostnosti přivádělo. Jiní vidí v zákoně spravedlivou obranu proti hromadění cizinců vinou královského dvora, povolávání jich k úřadům duchovním i světským a proti kolonisační politice katolického panstva, které hledělo co nejvíce posíliti katolické posice. Jiní zas mají za to, že vydání zákona byla neprozíravost Čechů, jež učinila stav království ještě složitějším a vystupňovala protivy, tedy že to byla chyba, jež nemohla prospěti a spíše zlé způsobila. Němci v něm shledávají důkaz „české nesnášelivosti, jež v ukrutnosti chtěla vyhladiti poslední zvuk německý, pokud se v zemi udržel". Arnošt Denis naproti tomu, správně prohlédaje situaci v Čechách, bral Čechy v ochranu; ale doprovodil své úvahy větou, jež spíše odpovídá moderní ideologii nežli starým časům: „Němci nemohou odpustiti Slovanům, že nechtějí oceniti podle zásluhy čest býti příslušníky Germanie, jako dnes ani tenkrát nelze Čechy viniti z nesnášelivosti, nýbrž z laskavosti a slabosti".

Ani Denis si totiž zplna neuvědomil, že zákon z roku 1615 není pronikavá novota, nýbrž v podstatě potvrzení skutečných a platných zásad i řádů, a nebyly mu zcela zřetelné ani příčiny, z kterých sněmovní usnesení vzešlo. Po pravdě budovatelé a nositelé státu, jehož národní povaha byla dosud nepochybná a neporušená, uraženi ve svých přirozených i historických právech, vystoupili k hájení ústavy, již rozvracel královský dvůr i královské úřady. Z náboženských i politických důvodů pokoutními způsoby, obcházením pravidel i nucením byli uváděni cizinci, zvláště Němci. Avšak neměli zůstati volnými cizinci, kteří by, jako přišli, mohli bez obtíží odcházeti. Byli tlačeni mezi šlechtu i do měst, bylo jim zjednáváno právo obyvatelské v království nebo městské a intrikami i doléháním zajišťováno místo, na kterém mohli býti spolehlivými a vydatnými nástroji politiky královské, císařské. To se už dálo od dob Ferdinanda I., zejména po roce 1547, kdy byla potlačena první protihabsburská revoluce českých stavů, a neobyčejně se pozdvihlo sebevědomí panovníka, a postupem časů se vše zostřovalo i horšilo, že vzešel stav považlivý. Za císaře Rudolfa i Matyáše se ozývalo rozhořčení Čechů i poznávání nebezpečenství, poněvadž císař s katolickými preláty i s panstvem pomocí cizího elementu, na nich závislého, mohl rozvraceti evangelické stavy české a mařiti jejich jednotné snahy na obhájení práv království.

Žalovalo se: „Spatřuje se, že vždy víc a více do země cizinců přibývá, kteří se v ní usazují, své živnosti a obchody vedou, velikých statků docházejí, na úřady rozličné, obzvláště v městech, v městečkách do rady, mnozí neumějíce tří slov českých, stranám česky své věci přednášejícím nerozumějíce a práva království tohoto povědomi nejsouce, dosazováni bývají, ano i v mnohých místech tohoto království před soudy a v místech radních cizími jazyky, což patrně čelí proti zřízení zemskému..., mluví a pře vedou; ano i na nejedněch kolaturách stavů, k kterýmž však lidé poddaní osadní, větším dílem mimo jazyk český jiného žádného neumějící, náležejí, kněží cizozemci, jazyka českého neužívající, se dosazují a chovají, ježto tomu na odpor, že neslyší se, aby Čechové z země jinam se táhnouti, osazovati, kdekoliv u cizích národů podobné pohodlí a fedruňku užíti a kde ve které cizí zemi jazykem českým buď při právích mluveno anebo v kostelích slovo boží káz̆áno býti mělo — odkudž zřejmé je, že Čechů ubývati a cizozemců do království českého zhusta přibývati musí."

To vše čeští stavové uvažovali a k paměti si přivozovali, „kterak vzácní předkové jejich, snažívše se jazyk i národ svůj český vzdělati, rozmnožiti

i zachovati", učinili opatření, aby jejich jméno slavné bylo u jiných národů. Soudili, že „s zahynutím českého jazyka i národ český i jméno Čechů by zahynouti musilo". Proto stavové po příkladu předků netoliko sami v zemích svých jazyk svůj přirozený sobě zostřovati hleděli, ale i od sousedů svých toho mezi jiným obzvlášť žádali, aby se jejich jazyku učili a v svých zemích užívali. A tak se čeští stavové usnesli na několika závažných článcích, které měly učiniti přítrž všem nesnázím a postaviti hráz cizí zvůli i cizímu násilí.

Chtělo se, aby ti, kdo byli z cizozemců, Němců, přijati do země za obyvatele nebo do měst za měšťany, děti své hned z mladosti byli povinni učiti českému jazyku. To mělo býti proto, aby, jsouce v Čechách rodilé a vzrostlé, skutkem dokazovaly, že jsou Čechové. Aby děti cizozemců, nově do země přijatých, tím spíše měly příčinu učiti se českému jazyku, bylo stanoveno, že dědicové, kteří budou dobře uměti česky mluviti, mají po smrti svých rodičů dvojnásobně děditi v pozemských statcích před jinými, kteří by česky neuměli — ti měli býti jen v penězích vyplaceni nebo jinak odbyti.

Pro budoucnost bylo rozhodnuto, že žádný cizozemec, který by české řeči nebyl znalý a nemohl by v ní své potřeby srozumitelně přednésti, nemá býti přijímán do země za obyvatele ani do měst za měštěnína. Kdo by z cizozemců chtěl býti přijat, měl se nejprve česky naučiti. Přitom měla platit zásada, „aby žádný takový nově do země přijatý cizozemec ani jeho děti do třetího kolena na úřady zemské nebo městské i jiné ani také do soudů dosazováni nebyli". To mělo býti, „jak proto, že není možné cizozemcům tak rychle všech zvyklostí a obyčejů svých zemí, v nichž jsou zrozeni, odvyknouti..., tak ovšem i proto, aby starožitní Čechové jakožto praví, vlastní a přirození vlasti naší milé synové před týmiž nově do země přijatými cizozemci, jako nějakými pastorky jejími, většího fedruňku a odměny za věrné a platné služby království činěné užíti mohli". K tomu zdůrazňováno, aby při všech úřadech a soudech v zemi bylo jen česky mluveno a souzeno. A tak mělo býti na farách, v kostelích i školách, v kterýchž před deseti lety slovo boží českým jazykem bylo kázáno a dítky se českému jazyku vyučovaly. Proto Němci, kteří byli v posledních deseti letech do far, kostelů a škol dosazeni, měli býti vybyti, vypovědění, a místo nich měli Čechové býti uvedeni.

Bylo také závažné a povážlivé, že se v poslední době některé osoby ze stavů i z obecného lidu mezi sebou zavázaly, že nebudou mezi sebou česky mluviti, zřejmě na české zlehčení. Na takové úmluvy byl sněmem

vyhlášen trest vypovědění ze země. A poněvadž se ještě vyhledalo, že se v některých místech království, a zvláště v pražských městech, lidé německého národa jmenovali německou obcí, bylo nalezeno: „Ježto v českém království o žádné jiné obci mimo obec českou se neví... a nikde dosazena a dopuštěna nebyla a není, ani v zřízení zemském a v právích království českého žádné zmínky o obci německé se nenachází, protož na tom jsou se všichni tři stavové snesli, aby toho na budoucí časy nikoli nebývalo a nějaká obec nová v království tomto zvláštní německá se nejmenovala." Pokutou za provinění také bylo vypovědění ze země.

Tak se tedy bránila „obec národa českého" proti poškozování národního charakteru českého státu. V ní vedle pravých Čechů tehdy stáli i Čechové z Němců, již chápali význam českého zápasu. Byl to zvláště Jáchym Ondřej Šlik, Thurn, Colona z Felsu a jiní. Ten český zápas byla samozřejmost. Byla to stejná samozřejmost, jako kdyby se dnes bránili Francouzové nebo Angličané proti všem a každému, kdo by chtěli rušiti ústavu jejich státu, prohlašujíce, že jejich státy nejsou národní, nebo kdyby se bránilo Švýcarsko proti poškozování pravdy, že jméno Švýcar kryje nadřaděný pojem proti národnostem ve Švýcarsku obývajícím. Arci Čechům bylo se tehdy nejen brániti, nýbrž i škody, které už byly způsobeny, napravovati. Avšak právní stav v českém království, zákonem z roku 1615 ne teprve zaváděný, nýbrž v hlavních věcech dávno platný a tehdy jen utvrzovaný a určitěji vyložený i zajištěný, byl po bělohorské porážce změněn habsburským násilím v národnostní dualismus i v dvojjazyčnost. A také je pravda, že náš národ byl potom téměř ubit a jeho jazyk potlačen. Avšak to nemohlo a nemůže zahladiti samozřejmost, že odvěcí budovatelé, udržovatelé a teď obnovitelé našeho státu jsou Čechové, jen Čechové a s nimi dnes Slováci, slovem Čechoslováci. V nich mají místo cizinci, v Československé republice usedlí a státní občanství mající, kteří se znají býti Čechoslováky. Ne však takoví, kteří stát zrazují.

Mohlo by se namítnouti, že jazykový zákon z r. 1615 nepřinesl úspěch české věci a zjitřil rozepře. Mohlo by se také namítnouti, že Němci, již jej do velké míry s posměchem přijímali a svévolně s Vlachy i jinými porušovali, pojali proti Čechům tím větší nenávist, a tím spíše že musilo dojíti k české prohře. A mohlo by se odtud vyvozovati mravní naučení pro naše doby a mohlo by se raditi, abychom nic proti Němcům nepodnikali, co by je mohlo dráždit a českou škodu zaviniti. Mohlo by se raditi asi tak, jako před několika lety činil Emanuel Rádl v nešťastné

knize „Válka Čechů s Němci" (1928). Nehistoricky a bez dostatečných vědomostí napsal o době předbělohorské: „Ani programově tato doba nikterak nepokročila... Ani král, ani stavové, ani inteligence si neuvědomovali skutečnou potřebu země: srovnati spolu obě národnosti. Vše zůstalo při starém: Češi a Němci žili mechanicky vedle sebe, většinou neberouce jedni druhé na vědomí; někdy žili spolu přátelsky, jindy nepřátelsky, se všelikými nahodilými řevnivostmi, někdy za projevů rasových antipatií, které však nikdy nedostoupily úrovně zásadového řešení. Němci jsou cizinci a tedy nepřátelé a nemají míti práv! S touto primitivní ideologií, z níž vycházel Dalimil i dekret kutnohorský, chtěla vystačiti i tato doba... Protesty Čechů proti Němcům mají v této době charakter jakoby obrany vnitřní zvyklosti nějaké; někdy se čeští starousedlíci těmito protesty obracejí jen v té formě na obranu svých »práv«, jako by bránili svá starousedlická práva na městské pivo nebo dříví." (!)

Ta jalová argumentace Rádlova takořka připomíná skutky některých Čechů, kteří po vydání zákona z r. 1615, jenž byl i králem podepsán, zákon porušovali a tupili, takže vyvolali rozhořčení Dačického: „Velice a nenapravitelně jste se již sprznili a zlehčiti dopustili, milí páni Čechové, sami nesvorností svou a ničemnou nedbanlivostí proti sobě cizím napomáhaje." A v těchto příčinách i jinak Dačický rozpoznával kořen neštěstí, když o ustanoveních zákona z r. 1615 poznamenal: „Ale to žádné platnosti neneslo: nebo věc už jest zastaralá, obmeškaná, nezhojitelná a nenapravitelná skrze vlastní nedbalost a nesvornost českou. Nebo mnozí Čechové sami proti svým cizí fedrovali a sebe zlehčovali...

Čechové se jen dívají
a nic na vlast svou nedbají,
mnozí i napomáhají,
tak k záhubě pospíchají..."

Je vidět, že u Dačického nebyla slabost Rádlova, a nebyla ani u mnohých jiných. Jestliže však tehdy přece přišla česká prohra, zasluhuje také úvahy, kdo tenkrát prohrál, kdo tenkrát zastávali česká práva, která byla v sázce, a za kterých okolností. Byla to skupina šlechty a jí nemohla právě pro císařskou politiku rozvratu poskytnouti dosti pomoci královská města, sevřená tuhým dozorem zeměpanským. Byla zubožena hospodářsky i vojensky a ještě trpěla od šlechty neporozuměním a starodávným záštím, odporujícím jejich snahám po obnovení městské svo-

body. Stranou a bez práv i schopností stál neuvědomělý a zotročený lid poddanský, tlačený císařskými úřady a vrchnostmi. Kdyby se tehdy před Bílou horou mohl státi zázrak, že by lid byl vzbuzen k boji pro českou věc, česká pře by jistě nebyla ztracena! Avšak v názorech doby, kdy se mstily i staré hříchy, zrazení Husových přikázání a husitských zásad uhnětením selského lidu, byly neúčinné myšlenky a selhaly pokusy vyvolati povstání lidu. Ten sám od sebe nemohl hromadně postihnouti váhu Žerotínova prohlášení: „Já sám odhodlán jsem umříti spíše nežli žíti ve vlasti zotročené...!"

Dnes všechen náš národ stojí zdravý a jedné myšlenky i svorné vůle jako nerozborná hráz, jako nerozborný, neprorazitelný šik. V tom je záruka pevnosti a celistvosti našeho státu a jeho národní povahy. Po úchvatném divadle, jež se nám zjevilo na sokolském sletišti v těchto dnech, s důvěrou možno opakovati volání:

Kdo se boji vyhýbáte,
kdož se svého práva vzdáte,
kdo se matky odříkáte —
zde jsme vládci! —
zhynete jak zemězrádci.

Národní listy 1938, 12. července.

Spojité nádoby

Němci, již dříve za Rakouska panovali a již těžce nesou, že skončila v našich zemích jejich nadvláda, pokládají nový stav za svou křivdu a užívají všech prostředků, aby dokázali, že jsou v Československé republice utiskováni a o „nejsvětější práva" připraveni. Do služeb německého bolestínství, bezohledného a záludného odporu proti proměně věcí, jež pro náš národ znamená spravedlivé naplnění práv přirozených i historických, a do služeb strojení pomsty zcela a bez výhrad se namnoze postavila německá věda dějepisná. Je až nepochopitelné, jak, nedbajíc pravdy, klesla na pouhou děvečku politických i nacionálních nároků německých i německých výbojů. Pověděl jsem už, jak je často nevybíravá a nerozpačitá v užívání pramenů i v jejich výkladu a vůbec ve svých tvrzeních.

Přitom se arci licoměrně tváří, jako by byla povznesena nad jakoukoli úhonu, vydává se za nejdokonalejší, nejpravdymilovnější a nejpravdomluvnější vědu a snáší hanu na naši vědeckou práci, předhazujíc jí, že je stranická, že je zatížena omyly, ne-li podvody. Hana se na nás shrnuje, ač jdeme ve vědeckém snažení statečně za pravdou, nedbajíce, komu padne, hana se shrnuje, aby se zakrylo, co je vlastně německou újmou a skvrnou. To, co vše čteme s německé strany, nezachrání ani mravní sentence, kterými se Němci sami neřídí, ale kterými nás chtějí mentorovati a kterými svět chtějí zmýliti. Neboť u nich účel posvěcuje prostředky.

Ano, Němci se obracejí k světu a hledají cesty do ciziny, aby tam dopravili i to, co nazývají vědou a co není vědou, a získali si přátele, příznivce i pomocníky. Podle svého cizinu informujíce, pracují i k tomu, aby měli za hranicemi nástroje svých záměrů a úsilí o panování. A v tom se nedovedeme brániti. Kromě některých málo účinných oficielních publikací, které mrtvě stojí v knihovnách, jde nemnoho studií od nás do cizích zemí, aby o nás vzbuzovaly zájem. A také u nás není těch prostředků, které mají Němci, ač se dosti peněz jinak vydává a promarňuje.

Zmínil jsem se už ve svých článcích o anglické knížce, jež se týká dějin Karlovy university v Praze a jejího právního postavení. Prohlašuje, že se stala Němcům v Československé republice nespravedlnost a příkoří, jestliže německá universita stojí od ní oddělena a jestliže se jí nepřiznává historická i právní kontinuita se starou universitou pražskou, Karlem IV. založenou. Ta anglická knížka má název „The university of Prague. Modern problems of the German university in Czechoslovakia" a vyšla v roce 1937 v Londýně v nakladatelství Robert Halle and Comp. Už titul napovídá, oč autorům hlavně šlo, a už ten titul vylučuje podiv nad tím, proč si spisovatelé, Gray G. Boyce (Princeton university) a W. H. Dawson, ze své americké vzdálenosti vyvolili právě toto thema. A přečte-li se knížka, vynikne nad slunce jasněji její povaha i účel: knížka není samostatná práce jmenovaných autorů, vzbuzená vědeckým zájmem, touhou po poznání i smyslem pro pravdu, je to pamflet, vyrobený v podstatě v sudetoněmecké kuchyni. Pro nás, již známe projevy „železného" rektora německé university Naegleho, již zemřelého, ale stále uctívaného tisky akademického senátu německé university, silná slova jejích profesorů a v nich třebas hlas prof. Dr Josefa Pfitznera, není v knížce nic nepovědomého. To vše jsme mnohokrát čtli a slyšeli. Arci knížka není pro nás určena, ta je určena pro neinformovanou veřejnost světovou, třebas se knížka i na nás obrací, nás oslovuje a nás zneuctívá. Chce nás zneuctíti před cizinou.

Je už zajímavé přehlédnouti úvodní stať knížky, kde se mluví o užité literatuře. České práce se nejmenují kromě Tomkových knih a rozpravy Václava Novotného v řeči francouzské z r. 1923 i kromě tisku „Universitas Carolina", jenž byl vydán r. 1934. Za to se připomíná záhadná disertace, dosud neuveřejněná, již prý napsal o dějinách pražské university z let 1348—1622 Dr. Livingston Porter a uložil ji v knihovně berkeleyské university v Kalifornii. Ta byla asi, bez ohledu na literaturu, jež se jinak cituje, podkladem pro historickou část knížky, ať se svolením spisovatele nebo bez něho. Ubohý podklad malých vědomostí a rozhledu dal ubohý výsledek, a k němu bylo připojeno jen to, co bylo autorům dodáno od sudetoněmecké strany o nejnovějším vývoji pražské university. Ať vědomě nebo nevědomě autoři, vytištění na titulu knížky, podepsali špatnou práci cizí, a těžko říci, byli-li oklamáni, či sami mají podíl na klamu. Že se vůbec neuvádějí mé práce o Karlově universitě, nic neudivuje, jsou pro pravdu na německém indexu a jsou dobré jen k tomu, aby se z nich užilo vyobrazení.

Není tu možné zcela ukázat povrchnost a vědeckou bezcennost knížky, jdoucí v letmé historické skizze do roku 1860. Bez širšího horizontu

se naivně a neodpovědně tvrdí, že pražská universita, Karlem roku 1348 založená, byla první universita v německých zemích a že ji Karel zařídil hlavně z moci německého krále, a tedy především pro Němce. To se tvrdí i s takovým odůvodněním, dávno vyvráceným, že český král sám neměl právo zakládati obecné učení, to že bylo právo příslušné králi německému. V knížce se ovšem vůbec nedbá skutečnosti, jež mluví proti takové nepravdě, že potom zřizovala university samostatně bez účasti německého krále i říšská knížata, jež stála níže nežli suverénní král český.

Není třeba polemisovati s autory anglické knížky. Co jsem již dříve ve svých statích vypsal, nasvědčuje, jak je jejich mínění nesprávné. A nesprávné je vše, co dále vykládají se zřetelnou snahou, aby zatemnili český poměr k staré universitě pražské i všechen národní vývoj český, jenž ten poměr určoval. Nerozumějíce českým dějinám a nechtějíce rozuměti, staví si premisy, aby mohli říci: slavná pražská universita, dílo německého ducha a kultury hynula a byla bez významu v českých rukou, když z ní Němci byli vypuzeni, a rozkvétala, když se jí Němci zase ujali v čas, „kdy Čechové byli nejméně dbalí na své kulturní a jazykové dědictví". Aby se chápalo, to se praví o národě, jehož universita je ozdobena činností Mistra Jana Husi a jenž za to, co dal světu, byl v duchovní i hmotný útisk postaven a téměř ubit. Při tom se nijak nehodnotí ten velký a podivuhodný český vklad obecné kultuře, a ještě se slinou hází na ten národ, že, když hynul a byl v sevření i utrpení malomocný, „nebyl dbalý svého kulturního a jazykového dědictví". A o husitství se mluví tak, jako by vůbec nic neznamenalo, nic nepřineslo, jako by právě v něm pražská universita nebyla vůdkyní českého národa a zdrojem jeho duchovní i mravní síly.

Za těch okolností je anglickým spisovatelům pražská universita kulturní statek německý, za nějž Němci musili bojovati proti Čechům, když se Čechové německou zásluhou povznesli a smělou rukou po něm sahali. Šlo prý v tom boji o zachování německé osvěty v kraji, kde po staletí rozkvétala a požehnané dílo konala. Arci Němci umírněně smýšlející upřímně prý uznali právo Čechů na možnost vyššího vzdělání a bez žárlivosti i odporu přihlíželi jejich úsilí, aby dosáhli vlastní university — že to úsilí představovalo dvacetiletý těžký zápas a že v tom zápasu hlavními protivníky proti Čechům byli Němci, to se ovšem v knížce nepovídá. Nepovídá se také, že Němci nechtěli Čechům připustiti ani rovnoprávnost v pražské universitě a oddalovali každé řešení, jak jen mohli.

A není pravda, že byl český úspěch, „v němž Němci stáli spíše v obraně svých práv", došlo-li konečně r. 1882 k zařízení pražské university tak, že v Praze dále měly trvati dvě university stejných jmen a stejných náležitostí. Že ten zákon přijatý říšskou radou ve smyslu zásadního nařízení císařského a zvláště jeho provedení byla česká křivda, ba potupa, to se v anglické knížce zastírá všemožným způsobem; zastírá se to, aby také nebylo viděti, jak se pak Němci přičinili o stálý útisk české university, jež šla do nového života vlastně s prázdnem. Při tom se zákon z r. 1882 vynáší za čin zákonodárné moudrosti, jenž by měl býti trvalým základem a vzorem, jenž by měl býti vlastně věčným závěrem vývoje. Tedy mělo býti nezvratitelné to, co rakouská vláda a Němci koncedovali jako nevelký ústupek, když spravedlnost přikazovala, aby Čechům, pravým dědicům země, byla v plnosti vrácena universita, jež jim byla odcizena; aby byla vrácena, jako Polákům byly vráceny universita krakovská i lvovská a Maďarům peštská, jež také kdysi byly uměle poněmčeny.

Za takových názorů je samozřejmé, že angloameričtí spisovatelé knížky o pražské universitě pojímají universitní zákon Československé republiky z r. 1920 německou urážkou, ba zločinem proti Němcům. Vždyť jediné naši universitu prohlásil pokračovatelkou staré university pražské a výhradně jí přiřkl všeliká zděděná práva a náležitosti. A aby dodali důrazu svému tvrzení, vkládají vznik zákona i jeho provedení v rámec líčení událostí, jako by se v obnoveném státě československém vše neslo k zotročení Němců a k jejich postavení mimo zákon. Obzvláště se cituje výrok rektora německé university Naegleho, tehdy volajícího: „Odejděmež z Prahy! Zůstaneme-li v ní, budeme odsouzeni k doživotnímu otroctví!" A při tom se bezostyšně uvádějí „doklady", z nichž vlastně zřejmě vysvítá, jak ti, kdo se báli otroctví, svobodně prováděli negaci státu, jenž je živil, a jak si troufali vystupovati. Odvolávajíce se na zakládací listinu Karla IV., mluvící o „fideles regnicole", o „věrných obyvatelích království", pro něž se universita zřizuje, nic nikdy neučinili, čím by projevovali vůli býti věrnými k státu, na nějž i vkládali požadavky nemírné a neoprávněné, ba spíš jej podvraceli.

Tuto anglickou knížku, jež je zvláště na některých místech knížka nepěkná, právě přijal sympaticky „Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte" (II. ročník, 2. sešit z 20. června 1938). V něm napsal o knížce referát univ. prof. Dr. Wilhelm Weizsäcker. Už úvod jeho stati je pozoruhodný. „Jsou sporné otázky v životě národů" — praví — „které

vyvolává srážení životních zájmů a které se vymykají posuzování podle práva a spravedlnosti, pokud společenství svobodných národů nevynese »mezinárodní právo« ve vlastním slova smyslu, aby pro právní upravení takových otázek dalo potřebný základ. Jsou však i sporné otázky jiného dosahu, při kterých jde toliko o určení skutkové povahy, o vyzkoumání pravdy. Příslušníci společenství zapletených do sporu zdají se býti vždy vydáni nebezpečenství z podezření, že jejich úsudek je zkalen vlivy svazku pospolitosti, ve kterém stojí. V takových otázkách má znamenitou cenu úsudek někoho třetího, postaveného opodál sporných stran." Tedy anglická knížka, již si sudetští Němci, jak je zřejmé, sami ať jakkoliv připravili, je hned předem vyhlašována nestranným hlasem třetího a má se přijímati za rozhodčího ve sporu — ne, není sporu. Chtějí-li snad Němci vyvolávati spor, my jej odmítneme a musíme odmítnouti, abychom neporušili vlastní čest. Odmítneme jej, ať se Němci dovolávají kohokoliv a čehokoliv, poněvadž nejsou v právu a poněvadž jejich zbraně nejsou čestné zbraně.

Prof. Weizsäcker, jenž arci ve všem uznává knížku „vynikajících anglosaských badatelů" — jak je najednou jeho vědecké měřítko mírné! — zvláště si s uspokojením ocitoval závěrečná slova knížky namířená proti nám a našemu státu: „Není to příjemná povinnost, ale špatný krok učiněný v roce 1920 měl by býti přezkoumán, jestliže Československý stát chce před tváří světa míti štít neposkvrněný. Pro to a ne pro nactiutrhání německé university stojí dnes na kulturním a vědeckém soudě světovém." Weizsäckerovi připadají ta slova tvrdými, ale plně je uznává a dovolává se pro ně obecného souhlasu. Spojené nádoby ukazují tak stejnou úroveň — ale je to úroveň nepravdy, nespravedlnosti, odboje proti řádu a úroveň klamu, proti níž musíme pevně státi a brániti se. S vírou, že pravda vítězí.

Národní listy 1938, 19. července.

Němci jsou nositeli idee rovnoprávnosti a svobody národů!

Kdo si přečte tento nadpis, mohl by se domnívati, že chci psáti satiru. Opravdu je nesnadné nepsati satiru. Avšak pohléďněme raději vážně na myšlenky, které nyní šíří nejen německá politika, nýbrž také německá věda, kterým věří jako evangeliu Němci a které k věření předkládají světu. Z Čechů se jimi nedá nikdo oklamati a zavésti. Avšak je důležité dobře je znáti, aby bylo lze jádro a podstatu jejich odkrýti.

K oslavě připojení Rakouska k německé říši napsal do „Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte", jejž vydává spolek pro dějiny Němců v Čechách, jeho redaktor, prof. německé university Dr. Wilhelm Wostry stať mající titul: „Střední Evropa a německá otázka." Vychází od věty, že „německá otázka vždy měla a má středoevropskou tvářnost", a tvrdí, že v střední Evropě přijde řád a usmíření, jestliže „zvítězí idea národního sebeurčení a rovnoprávnosti národů i národních skupin, jíž musí ustoupiti versailleská idea o přednostním právu nebo dokonce o výhradním právu dosavadního státního národa".

Co jsem právě pověděl, nejsou slova Wostryho. Jsou to slova několika jiných autorů. Vůbec Wostry sestavil svou rozpravu z citátů, a zvláště se opřel o knihu Heinricha von Srbik, Deutsche Einheit. Idee und Wirklichkeit vom heiligen Reich bis Königgrätz (München 1935). Jí se dává německé říši universální poslání od pradávna přes všechny stupně vývoje až do vítězství u Hradce Králové roku 1866 a přes ně dodnes. A Wostry přináváje té knize mimořádnou cenu a důležitost, zplna se staví nejen za její mluvu, nýbrž za všechen její duch. A je zajímavé, co jí vše chce říci. Avšak je zajímavá ještě jedna stránka. Praněmec, jak jeho jméno nasvědčuje, mluví ústy jiného Praněmce, a dnes v jeho článku mohou mnozí mezi Čechy studovati proměnu tak zvaného aktivisty v člověka, jenž nyní také poznal, že je v Československé republice utiskován a znásilňován.

Wostryho rozprava, zdá se, vrcholí ve slovech: „Zas a zase se německá říše v nejslavnostnější formě odpřisáhla všeho imperialismu sta-

ré školy, každé myšlenky na násilné odnárodňování ve smyslu západní Evropy a slavnostně se zavázala k zásadě národní snášelivosti. Tento princip je jediné, co může vésti k usmíření střední Evropy. Čím více milujeme vlastní národ, tím spíše se zdůrazňuje, oč více to přiznáváme jiným národům. V tom je vyjádřen konečný princip utváření střední Evropy... Jestliže Němci přijímají tuto myšlenku národnostní a národní snášelivosti, tím nešíří panování ve smyslu starého liberálního imperialismu, nýbrž společenství, velkou jednotu rovnoprávných států a národů!".

Tak oba mužové, Wostry a Srbik, ne sice přímo, ale přec, staví i Československé republice před oči perspektivu, že bude žíti a její postavení bude zachováno, jestliže se přikloní v duchu prý starých tradic k velikému národu německému v evropském středu. Toho národa je střední Evropa osudový prostor, a je jeho osud, že ten prostor nenaplňuje zcela sám, nýbrž že do něho zasahuje s menšími nebo většími skupinami národními a že kulturně zasahuje ještě dále do východní části středoevropské. A to je domov cizích, zvláště slovanských národů, které při veškeré pestrosti dějinné, kulturní, hospodářské a částečně i krevní vedly a vedou s ostatní střední Evropou, Němci osídlenou, společný život dějinný, státní, národní. Ano, „německý národ jako národ střední Evropy nesměl býti vzdálen myšlenky Střední Evropy a nesmí jí býti vzdálen, a prostorové podmínky jeho bytí na východě střední Evropy nikdy nečinily zbytečným federativní uspořádání nadnárodnostní."

Proto národně státní idei německé, jak je uskutečněna v Třetí říši, připadá sekulární význam a nezměřitelná velikost universální idee, jež znamená právo německého lidu, ale jež má povahu nadnacionální a nadstátní. Universální princip středoevropský sráží prý se s národně státními momenty; to prý je největší problém německých dějin, přítomnosti i přicházejícího nyní utváření života, a to prý je problém střední Evropy. Avšak tak bylo právě od pradávna, neboť německý národ vždy žil dvojí život: život národa usedlého v západní a střední šíři středu pevniny, svázaného s prostorem, a silného nositele idee vznášející se přes německý prostor a německý prostor mnoho také přesahující. To byla idea nadnárodního západního pořádku, jež byla založena na právu, ne na násilí. Byl to státní útvar „německého těla a jinonárodních údů". Do toho svazku náležely i Čechy, v nichž se „stýkají a potýkají" Čechové a Němci a jejichž otázka byla základním problémem starého Rakouska a zůstává podnes. A ten problém musí býti řešen a bude řešen. Bude řešen bez imperialismu, bez „německého nebezpečenství", na mravním základě národní autonomie a spolupráce rovnoprávných národů ve státech, jejichž politická samostatnost je zajištěna. V nich věrnost k národu a věrnost k státu nebudou protivy, v nich se bude dbáti národní osobitosti a v nich nebude platiti jen mezinárodní právo, nýbrž právo národů. Aby se rozumělo, tato vyhlídka, jež se nám činí a při níž uznání národní skupiny německé v Československu jako přirozené jednotky a vlastní právní skupiny přinese štěstí i nám Čechům, je spojena — přiznávám, že to není výslovně pověděno, to je však smysl Wostryho článku — s podmínkou, jestliže náš stát rozumně uzná chybu někdy Františka Palackého z r. 1848.

Palacký tehdy, ač byl zván, nešel do Frankfurtu na sněm, jenž chtěl vybudovati jednotnou a mohutnou říši velkoněmeckou s Rakouskem, a tím s českými zeměmi — prý k obnovení starší „svaté říše německého národa" — a veřejně odřekl. Odřekl prý za Čechy, nemaje zřetel na Němce v českých zemích sedící, a nemaje práva tak vystoupiti. Tento krátkozraký akt, chtějící zachovati Rakousko, nepřinesl prý rozřešení těžkostí, nepřinesl požehnání. Nyní je čas, aby se vše napravilo — div se nám neřekne: „Připojte se k Německu, arci se všemi důsledky, bude vám zajištěna autonomie!"

V tom, co jsem napsal, neodlišoval jsem, co praví Wostry a co přejímá z jiných. Nezáleží na tom při „zglajchšaltování" názorů i přesvědčení mezi Němci, které už se nezastavuje na hranici a jde přes hranice. Jen bych ještě připojil, že všechna stať Wostryho je charakteristická pro nynější historickou vědu německou u nás: nikdy nebyla svérázná a samostatná, teď je otrocky závislá až k myšlenkové chudobě. A také to je pro rozpravu německého dějepisce příznačné: mluvě, Palackému nechce rozuměti, proč Palacký prohlásil, že je „Böhme slawischen Stammes", proč psal německy „Geschichte von Böhmen" a proč psal česky „Dějiny národa českého". Avšak mýlí se, nebylo v tom nesrovnalostí. Vždyť jméno „Böhme" vždy označovalo jen Čechy jako budovatele a nositele českého státu (Böhmen). Byli-li v českých zemích usedlí i Němci, řadili se pod pojem Čechů, protože neměli zvláštních politických a autonomních práv ani samostatných dějin. Jako český název „Čech", tak německé pojmenování „Böhme" vystihovalo souvislost územní, politickou i národní, vyjadřovalo, že Čechové jsou páni veškerého státu, kdežto Němci neměli, jako dodnes nemají, samostatného území u nás, kde by samotní žili, a jemuž by dali smysl a poslání. Němci v Čechách byli cizí

živel, proto odlišovali-li se jazykově, byli zváni Němci (Theutonici) jako Němci v říši. Byla chyba, jestliže byl u nás roku 1906 zbytečně vyvolán spor, kterého jména pro sebe máme my Čechové užívati v němčině, zda „Böhme" či „Tscheche" (böhmisch či tschechisch) a jestliže byl rozhodnut naší ústupností k Němcům, již do jména „Böhme" nesprávně vkládali jen význam teritoriální s národnostní dvouznačností. A tehdy se na české straně přijímalo pro české země i označení „Sudetenländer", také vlastně k újmě české věci.

Co se nám slibuje v článku Wostryho a v jiné literatuře německé, která roste jak houby po dešti, i prostřednictvím těch projevů, není arci nic nového. To tu už všechno bylo. Jen formulace je snad nyní nová a lesklejší. Vše to dávno slyšeli naši předkové před téměř sto lety a vracelo se jim zas a zase. Pod mottem „Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt" psala se tehdá takováto slova: „Věříme v Ducha svatého humanity, jenž panuje a život uděluje všem národům země a jakéhokoliv jména a kmene a jehožto říše trvá věčně. Věříme, že tento Duch na zemi přišel jakožto německý národ, jehožto dech je dechem jeho dechu, aby vzbudil všechny národy, živé i mrtvé, bdící i spící, aby se velikými stali a dobře se měli na zemi. Jenžto národ německý posavad na výsosti svobody, odkud k sobě povolá všechny muže svého lidu a všech národů, aby spořádáno bylo nynější i budoucí... Prosté a zjevné je, co chceme. Chceme spojené Německo, německé Rakousko... Naše Němectví nelpí na hroudě, kde se kdo narodil, na zvuku hlasu, nýbrž na šlechtě činu a statečnosti smýšlení..." Havlíček však tomu bombastu a velikášství odpověděl v Národních novinách: „To jest po česku a krátce řečeno: Věřím, že jenom Němci jsou lidé, jen oni mají nade všemi jinými panovat, jen Němci mají rozum a ostatní národové musejí čekat, až jestli co z toho rozumu zbyde a na ně se dostane, od Němců pochází všechno dobré na zemi. My nechceme mnoho: jen celé Rakousko (i Čechy) poněmčiti a za Němce považujeme nejen toho, kdo se v Němcích narodil neb německy mluví, nýbrž každého, koho donutiti můžeme, aby byl Němcem. Ostatně se arci samo sebou rozumí, že jsou jiní národové proti nám jen pleva, jen my Němci jsme stateční a šlechetní!!! Ovšem, ovšem dech jeho jest dechem jeho dechu, to jest ta hluboká filosofie, a pro ty dechy jste tak nafouknutí, že již více se nafouknouti nemůžete, a jak to zvíře v bajce se rozpuknouti musíte..."

Tak Havlíček, jenž i vyložil předeslané motto větou: „Napřed Němec a potom člověk! Němectví nade všechno i — nad spravedlnost!",

rozuměl německému vyvyšování a lákání. K němu také Palacký důstojně zdůraznil: „Jsem Čech rodu slovanského i se vším tím nemnohým, co mám i co mohu, oddal jsem se zcela i navždy ve službu svému národu. Tento národ malý sice je, ale odjakživa zvláštní a sám o sobě stávající; panovníci jeho účastnili se od věků ve svazku knížat německých, národ ale sebe sám nikdy k národu německému nepočítal, aniž také od jiných po všecko století kdy k němu byl počítán. Právo národův jest skutečné právo přírody; žádný národ na zemi nemá práva žádati, aby k jeho prospěchu soused jeho sebe sám obětoval, žádný není povinen pro dobré souseda svého sebe sám zapříti nebo obětovati. Příroda nezná žádných ani panujících ani služebných národů. Má-li svazek, který spojuje více rozličných národů v jeden politický celek, býti pevný a trvanlivý, nesmí žádný národ míti příčiny obávati se, že tímto spojením přijde o některý z nejdražších statků svých... Kdo žádá, aby se Čechy připojily národně k říši německé, požaduje od nich samovraždu, což nemá morálního ani politického smyslu..."

To vše s Františkem Palackým i my dnes můžeme Němcům opakovati. A kdyby se chtělo namítati, že totéž, co Palacký chtěl pro Čechy, chtějí Němci u nás pro sebe a německá říše pro naše Němce od nás znásilňované, že Němci na naší půdě, v našem státě mají postavení, jež se nesrovnává s Palackého názory i se spravedlností, které žádal, a s důstojností velikého národa německého, můžeme prohlásiti: není to pravda. Dáváme Němcům, co jim náleží, co jim zajišťuje plnou existenci národní na naší půdě. Avšak ta půda je věru naše a na ní žije náš lid ve všech částech. Jej Němci — kde bydlí v převaze — chtějí odnárodniti a nás, proti nim slabé, ještě seslabiti, aby nás všechny mohli zvládnouti. Ne humanita, ne rovnoprávnost, ne spravedlnost, ne poctivé právo sebeurčení, ale násilí je jejich cílem i tehdy, když hlásají mírné vyřešení otázek a činí výhledy pokojného soužití a součinnosti. Jak jim vpravdě záleží na mírném vyřešení nesnází a přátelském dorozumění rovných s rovnými, je vidět z toho, že s jejich strany ze svodů a lákání stále znějí hrozby.

Na to ještě dnes je živá písnička z r. 1848:

Německo je vaše,
Čechy ale naše,
nefoukejte nám z Frankfurtu
do slovanské kaše.

Však se Frankfurt lekne
a čepičku smekne,
až český lev zježí fousy
a vocasem sekne.

Národní listy 1938, 28. července.

Jméno Čech a místní jména vydávají svědectví

František Palacký v „Dějinách národa českého" vyslovil názor, že prvotně české země byly zcela slovanské, že do nich v nejstarších dobách historických přicházeli jen ojedinělí Němci a jiní cizozemci, a že teprve německá kolonisace konce 12. století a 13. století hromadně uvedla Němce do Čech a Moravy. Avšak Palacký tento názor sám první nerozvinul, nýbrž převzal jej od jiných. Zejména se poukazuje na Fr. M. Pelcla, jako by byl jeho původce, ale děje se to neprávem. Mínění o příchodu Němců na českou půdu přivoláním a ochotným českým připouštěním bylo již dříve známé. Zas a zase se objevovalo u historických spisovatelů různých dob, a k nim se dostalo starou pravdou historickou, nikdy nezapomenutou a stále opakovanou. Od 13. do 18. století žilo u Čechů vědomí, že Němci jsou na české zemi cizozemci, přistěhovalci, hosty, již byli přijati od pravých a přirozených vlastníků státu, ale již vždy zlým spláceli českou dobrotu a pohostinství.

Jestliže Palackého učení, v němž se ozývá i přesvědčení o postavení Němců jako hostů v Čechách a na Moravě, mělo takový základ, je pochopitelné, že se, náležitě rozvážené i zdůvodněné, všeobecně ujalo a platilo. Platilo i u německých historiků, již také uznávali správnost přesvědčení o kolonisačním původu Němců v Čechách a na Moravě, vyvozujíce z německých zásluh o jejich povznesení nároky na zvláštní práva německá. Avšak kolonisační theorie nemohla býti východiskem a oporou pro dalekosáhlé německé požadavky, aby bylo v českých zemích uznáno celistvé a uzavřené území německé, v němž by Němci byli pány a Čechové, od pradávných časů i tam sedící, ač už v menšině, bezprávnými sluhy. A tak německá politika, která i cítila úhonu z postavení „cizozemců, hostů", potřebovala nových argumentů pro své záměry a cíle, které se stávaly ještě mnohem náročivějšími a chamtivějšími. Němci chtěli nejen ovládnutí krajů s německou většinou, ale i utvrzení panství nad Čechy i v těch krajinách, jež byly veskrze české nebo skoro úplně české; vedle jednojazyčného správního území německého mělo býti dvojjazyčné území „české" s předností němčiny. Na takové plány nestačily už zevšednělé důvody ze současnosti o „duchovní i hmotné

převaze německé" v Čechách a v Rakousku. Proti historickému a přirozenému právu českému bylo třeba postavit historické i přirozené státní právo německé.

Bylo to v posledních letech před světovou válkou, kdy se chystaly na německé straně záměry a připravovaly programy počítající s katastrofou a počítající na slavné vítězství německé říše, Němců. Tehdy vystoupil Bertold Bretholz. O něm jsem už dříve psal. Postavil se proti veškeré dosavadní vědě historické, české i německé, a vymyslil, opravdu vymyslil nové učení, německému očekávání, německé politice vyhovující. Bylo tak nehorázné od základu, že se mu i někteří němečtí historikové postavili na odpor, ač se jinak ukázal zmatek. Avšak německá politika učení s radostí přijala a podle něho chtěla v praxi jednat, jak naznačovala velká literatura, plod německých vášní předválečných i dnů válečných. Jenže přišla porážka německá a na troskách Rakousko-Uherska byl obnoven těžce vykoupený náš národní stát. Tehdy Bertold Bretholz, služebník tohoto státu, ale nenávistník tohoto státu, opakoval a domyslil svou konstrukci ve formách proti Čechům ještě příkřejších a nenávistnějších. Chtěl tím dáti novému boji, jejž Němci hned zdvihli, jedovatou zbraň, a Němci se jí chopili. Německé noviny přetiskovaly výtahy z Bretholzových knížek a kandidáti poslanectví četli výňatky, náležitě doprovozené, při volebních schůzích. Němci, předkládajíce požadavky územní autonomie na záhubu Čechů v těch krajinách obývajících, ba na záhubu Československé republiky, po Bretholzovi vyhlašovali: Jsme potomci starousedlých Markomanů a Kvádů, do své země naši předkové přijali přistěhovalé kmeny slovanské a svou kulturní zdatností je živili, z barbarství povznesli, sobě rovnými učinili a v státní jednotu je přivedli. Dokud Němci měli hmotnou i duchovní převahu v českých zemích, byla naprostá shoda a spolupráce dvou národů a společná země, společný stát prospíval a nabýval jména. Avšak jak se Čechové německou pomocí a zásluhou rozmohli, zášť je hnala proti Němcům. V husitství surově rozbořili rozkvetlé a požehnané dílo a hanebně Němce znásilnili. Avšak neudrželi se v získaných posicích, neudrželi se vlastním rozvratnictvím a neschopností sobě vládnouti. Bílá hora byl toho nutný důsledek a spravedlivý důsledek. Avšak Bílá hora napravila křivdy na Němcích spáchané. V husitství Němci nebyli zahubeni, jen zatlačeni, zeslabeni, už v 16. století se posilovali a uplatňovali, po Bílé hoře se vzmohli ve starých sídlech i rozšiřovali. Čechové, prohrou upadlí v bezmoc a zaostalost, byli by odumřeli. Avšak tehdy

jim zase Němci podali pomocnou ruku, umožnili jejich probuzení a vzdělání, přispěli vlastními ideami k národnímu i politickému uvědomění, poskytli ze své svrchovanosti ústupky v rovnoprávnosti jazykové i osvětové a vedli také k zvelebení hospodářskému. Dokud Němci drželi otěže, byl v Čechách klid a mír. Avšak jak se Čechové německými ideami a za německých sympatií a důvěřivosti obrodili, hned podnikli útok na německá práva a posice. Pracovali, aby Němce utlačili a sobě podrobili, pracovali, až, využívajíce příznivých okolností a klamajíce svět, jako jej byli jindy klamali, Němce znovu znásilnili. Znásilnili nás Němce, již jsme praobyvatelé země a máme na ni starší práva, nežli si mohou činit přivandrovalí Čechové. A vnikají na půdu našeho pradávného osídlení, neprávem a násilím, a nemají na ní co dělat. Je to nespravedlnost a nepřirozenost, co bylo Němcům v českých zemích způsobeno versailleským mírem, versailleským diktátem a musí býti i bude zvráceno.

Toho, co Bretholz hlásal, chopila se, když přišel její čas, i sudetoněmecká strana a její agitace i propagace. Zamlčujíc, jak už jsem pověděl, autorovo jméno, rozvinula jeho výklady a proměnila je v pravé pohádky. Leccos však při tom upravila. „Vědecká" methoda Bretholzova byla totiž takové povahy, že Bretholz při smělé konstrukci vše přecházel, co mluvilo proti němu, nebo si vymýšlel, v čem byla v pramenech mezera. Zvláště je důležité, že si Bretholz při svých thesích nepřipustil otázku, co tomu všemu říká jméno české země, českého státu a co říkají místní jména na naší půdě. Kdyby totiž zprvu obývali v našich zemích Němci a teprv později se přistěhovali Slované a byli Němci přijati do společného státu, musilo by se jevit v názvu toho státu i v místních pojmenováních. Musilo by to názvosloví být nejprve německé a musilo by být i do značné míry Čechy převzaté. Bretholz však úmyslně takové zkoumání zanedbal, kdyby v ten směr byl obrátil úvahy, naráz by se všechny jeho výmysly zhroutily.

Je nutné přiznat, že se našli němečtí badatelé, kteří se proti Bretholzovi postavili, uvědomujíce si váhu mluvy krajinných i místních jmen. Neučinili to arci z přízně k Čechům, učinili to jen proto, že byla příliš nápadná nemožnost Bretholzových výroků, a řekli si, že je i jinak možno dát podklad politické argumentaci. Ostatně politická argumentace, nechce-li se držet pravdy a chce-li překonati pravdu, je vždy s to, aby největší nehoráznosti i rozpory spojila a na nich stavěla.

Protibretholzovský význam má obzvláště kniha profesora německé

university pražské Dr. Ernesta Schwarze, Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle (München, Berlin 1931). Tato kniha podle slov Alexandra Brücknera jednou provždy Bretholzovu theorii protikolonisační vyvrátila. Konstatovala: V 6. a 7. století byly na půdě českých zemí vztahy mezi zbytky Germánů a mezi Slovany, kteří země zaujali. Není však dokladů, které by vysvědčovaly, že od 6. století stanuli Čechové a Němci vedle sebe a vedle sebe žili jako dva relativně silní národové. Místní jména německá se objevují v českých krajích teprve od konce 12. století a ve 13. i 14. století jich v pramenech rychle přibývá. To nasvědčuje, že Němci najednou hromadně vstoupili na českou půdu. Schwarz posuzováním místních jmen osvětluje německou kolonisaci nebo, jak říká — je to příznačné — německý „Wiederbesiedelung", nové osídlení. Bude ještě pověděno, jak při tom postupuje.

Problém místních jmen v našich zemích netkví jen v tom, lze-li jimi vyjasniti povahu a šíři německé kolonisace či nic. Je síla vědeckých úkolů filologických i historických, které jsou s ním spojeny. Je o nich rozsáhlá literatura jdoucí různými cestami, užívající rozmanitých prostředků a směřující k různým cílům. Ano, to se musí zdůraznit, věda se zase a zase staví i na naší straně, a právem se staví, k pomoci zájmům národním. Jenže záleží na tom, do které míry se to děje, a drží-li se vědecká pravda či se poškozuje a zneuctívá. Prof. Dr. Josef Janko před lety (Naše Doba 1920), klada váhu, že studium místních jmen, třebaže jeho výsledky mají praktický význam, zůstává věcí ryze vědeckou, z níž zřetele politické a národnostní jsou předem vyloučené, vyslovoval očekávání, že se čeští a němečtí badatelé sejdou na společné základně. A předpokládal, že si budou vyměňovati názory věcně a vážně, bez předpojatosti a stranickosti. Avšak v tom se mýlil. Ideál není možno naplniti v hluku zápasu, a nelze jej naplniti, kde se naráží na nedostatek dobré vůle. I Schwarzova kniha, jež arci snesla hojnost materiálu pro místní jména a zpracovává jej s filologickou důkladností, rozhledem, znalostmi i dovedností, jde často nevybíravými způsoby v politickou tendenci. A opouští i vědu, a kde opouští vědu, mění se i v hanopis. Nevadilo by, kdyby chtěla co nejvíce vyzvednouti německé zásluhy o osazení země v čase kolonisačního ruchu a o její hospodářské i kulturní povznesení. Avšak Schwarz hledí všemi silami prokázati tehdejší domnělé kompaktní usídlení německé. To prý potom vzdorovalo českému nátlaku, ať se jakkoliv projevil, dodnes žije na starých základech a má právo na zvláštní postavení, jehož Československá republika nedbá, soustavně znásilňujíc Němce, i pokud jde o sama místní jména.

Aby se poznalo, jak i Schwarz postupuje a jak vůbec Němci v těchto věcech postupují, poukáži na některé zajímavé okolnosti, bude tak rovněž srozumitelnější, co potom dále uvedu. Schwarz nejprve, chtěje si zajistit zdání objektivnosti, odmítá prof. A. Paudlera, jenž kdys napsal tyto věty: „Němci v Čechách neučinili místním jménům českým vůbec škodu, nebo jen zcela nepatrnou, a lze starý stav držebnosti Čechů, pokud skutečně trval, ještě dnes lehce prokázati. Jinak se vedlo místním jménům německým. Čechové většinou dávali přednost, že zjednodušovali složená jména německá, a tak zvláště obecný pojem ves, město, kámen, zámek názvu odnímali; tak Wolfarsdorf změnili na Wolfarticz... Čeští písaři se drželi jinak neobyčejné zásady, že místní jména německá musí býti také v latinských listinách oděna v české roucho. Je dosud příliš málo zhodnocena skutečnost, že čeští písaři ve veřejných úřadech naší země v 15.—16. století s podivuhodnou houževnatostí lpěli na zvyklosti, že místní názvy německé nejen v českých listinách, nýbrž i v listinách latinských převáděli v českou formu. Není proto divu, jestliže se pro mnohé obce německé ztratila stará jména německá, takže jsou prokazatelné jen české formy nebo v nejlepším případě formy latinské, z čehož mohlo nejen vzniknouti mylné mínění, ale ještě víc a více se upevniti, že takové obce byly české a teprve později byly germanisovány a německými jmény opatřeny."

Je jasné, co Paudler chtěl takto prokázati, vlastně jak chtěl odraziti výtku poněmčování u nás. Sám Schwarz si je vědom, že taková vysvětlení vyplynula z politických snah doby a nepřihlížejí k tomu, jak jazyková hranice je produkt vývoje a stálého stýkání, i vzájemného pronikání. Jinými slovy, chtěl říci, že celistvé usídlení německé bylo širší i užší, jak se doby měnily, a že při řešení otázek mnoho padá na váhu. Avšak sám zašel v tom všem v stejné omyly a bloudění i sešel na scestí, a povážlivé je, že se vědomě k tomu rozhodl a odhodlal.

Také Schwarz je přesvědčen, že zachované místní názvosloví nedává Němcům, co jejich jest, a dochovává původní bohatství německých jmen velmi poškozené. A viní z toho už staré Čechy. Zdůrazňuje, že zvyklost úředních písařů při deskách zemských a rovněž při vrchnostenských správách od husitských válek až do bitvy na Bílé hoře, tedy asi od r. 1420 do 1620, stála úplně ve službě státní myšlenky české — už v této věci jak je vědecké přenášeti moderní ideologii a moderní termíny v staré doby! Jejich činnost prý dávala místním jménům němec-

kým české formy nebo zaváděla česká jména, aniž se hledělo na to, jakých názvů užívalo německé obyvatelstvo míst. Přesto se však podle Schwarze většina předhusitských místních jmen udržela, protože zakořenění Němectva byla příliš silné, než aby husitské války byly s to, aby německou kolonisaci 13. a 14. století zatlačily. Jen prý německé ostrovy a německá města v krajích s českým obyvatelstvem utrpěly škody v německé povaze nebo v nich dokonce nastalo počeštění. Avšak v 16. století zase postupovalo německé zemědělství a hornictví, také se v 17. století jazyková hranice v prospěch Němců posunovala. Tím lze celkem říci — stále uvádím Schwarzovy představy — že Němectví stojí od 13. století pevně v sudetských zemích a že později v jeho postavení nenastaly valné proměny. Teprve od první poloviny 19. století přišel vzestup českého národa, a ten se hned projevoval v zavádění českého názvosloví, pokud jde o místní jména. Zřejmě se to dálo ve spojení s nacionálně politickými názory a s nacionálně politickým úsilím českým. Potom se poukazovalo — Schwarz dále vykládá — na množství místních názvů českých na německém území a mluvilo se s české strany „o poněmčeném území". Podle českého soudu bylo prý poněmčeno násilnou politikou habsburskou až v nedávné době, po třicetileté válce.

To byla chyba, že Čechové takové mínění pojali; schválně (!!!) se přehlížela německá kolonisace v Čechách ve středověku, jež byla zabrala víc než polovici neosídleného dosud lesního území a založila celistvé území německé. Nacionální kruhy české přidržovaly se příkladu Františka Palackého, jenž s tím cílevědomě započal. Jako Palacký v „Popisu království Českého" (1848) uměle razil české názvy i u ryze německých míst, zaváděly se dále od poloviny 19. století pro německé obce názvy české bez ohledu na oprávněnost a správnost, a vše se dálo nepřirozeně a bezohledně. Avšak pravý nával úředního počeštování místních jmen přišel po převratu r. 1918 v Československé republice. Tehdy byly zřízeny komise, které zaváděly místní označení česká i pro takové obce, kde nežil jediný Čech a kde nikdy nebylo české jméno známé. Je třeba přiznati — praví přece Schwarz — ve většině případů byly vzaty na potaz staré listiny, ale i tehdy, kde se z pramenů hlásily jen německé tvary, byla přesto místní jména německá převáděna do českých forem a byla i překládána. To vše byl výraz českého byrokratismu, nešetrnosti k starousedlému obyvatelstvu německému, určený, aby byla cizina uvedena v omyl a aby byly vzbuzeny nesprávné představy o rozhraničení obou národností..."

Bylo by zajímavé ukázati, jak je Schwarz zatížen Bretholzovými názory, proti nimž bojuje, a bylo by i užitečné srovnati, v čem se Schwarz a Bretholz setkávají. Jedno však možno bez obtíží shledati u obou: tvrdí, že nebylo u nás poněmčování, ale počeštování na německou újmu.

Proti tomu, co jsem ze Schwarze uvedl, vytýkám: Není pravda, že německá kolonisace konce 12. století a v 13. století vytvořila jednolité německé území v našich zemích. Není pravda, že ještě ve 14. století nápadněji postupovala, vždyť už na jeho začátku byla uzavřená. Není pravda, že se v husitské době uměle počeštovaly místní názvy německé v úředních zápisech, aniž by české formy vyplývaly ze života a jeho potřeb, aniž by Němci vymizeli a Čechové pronikli. Není pravda, že v husitských bouřích německý živel při hranicích nebyl značně zatlačen. Není pravda, že Němectví v našich zemích nebylo uměle posíleno a rozmnoženo po Bílé hoře a že tedy nebylo germanisováno. Bylo germanisováno a bylo germanisováno od 17. století až do rozpadu Rakousko-Uherska, a tak teprv bylo vytvořeno území převahou německé. O tom všem právě místní jména vydávají svědectví.

*

Odmítnuv řadu německých názorů o naší minulosti, mám povinnost, abych vše, co jsem naznačil nesprávným, prokázal. Nemohu se arci pouštět do psaní rozsáhlých studií vědeckých, a zejména filologická stránka věcí musila by býti filologem osvětlena. Spíše mi bude záležeti, abych příznačnými příklady a zřetelnými srovnáváními dal možnost poznání, kde je pravda a jak se lze proti Němcům i jejich prostředkům bránit a je bohdá odrazit.

Avšak dříve se chci dotknouti otázky, která se také stala Němcům zbraní proti nám, a již jsem už připomněl. Týká se *jména české země, Čech,* jež zní od prastarých časů latinsky Bohemia a německy Böhmen, francouzsky Bohême. To jméno totiž, jak si Němci uvědomují, je velkou překážkou pro jejich prokazování dávného původu celistvého a uzavřeného území německého na naší půdě, proto proti němu zaměřili útok. Chtějí i tak „napravovati" dějiny a chtějí pomocí názvu dokazovati, jak Čechové odevždy Němcům jen křivdy a násilí činili. A je zajímavé pozorování, jak se co proti Čechům objeví u československých Němců, hned to má ohlas v říši, a co se v říši ozve, opakují Němci v našem státě, aby byla patrně osvědčena jednota ideologie i jednota nenávisti.

Jak jsem již dříve upozornil, prof. Wilhelm Wostry v článku „Mitteleuropa und die Deutsche Frage" (Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte II., 1938) pokládal za nutné zdůraznit, že Palacký, užíval-li označení „das böhmische Volk", neučinil to v nacionálním smyslu; byl prý si vědom, jak se tento národ skládá ze dvou národních skupin, z Čechů a Němců v Čechách obývajících. A k tomu ještě Wostry přičinil poznamenání o okolnosti, která prý má obzvláštní důležitost pro české stanovisko k problému Němců v Čechách: české řeči chybějí rozlišovací názvy, které německé řeči dávají beze všeho a bez jakéhokoliv opisování možnost rozeznávati „tschechisch" a „böhmisch" — čeština pro oba pojmy zná jen jedno slovo „český". A tak prý českému myšlení (für das tschechische Denken) leží nasnadě pod jedním označením ztotožňovati pojmy zcela rozličné.

Totéž, co se dovídáme u Wostryho, arci už ve formě, jež si nemusí klásti ohledy, čteme v pracích pověstného prof. Rudolfa Junga „Die Tschechen" a „Böhmen und das Reich. Die deutsch-tschechische Frage", jež vyšly v Berlíně, jednak v nakladatelství Volk und Reich, jednak ve Schriften der Hochschule der Politik. Mluví o „české thesi", že Čechy (Böhmen) jsou česká země (tschechisches Land), a praví: Je tu okolnost, že slovo „Böhmen" má dvojí význam; jednak se jím označuje obyvatel Čech vůbec, stejně jde-li o Čecha či o Němce, jednak se tak jmenuje Čech, mluvě německy. Nazýváme-li zemi „Böhmen" podle keltických Bojů, kteří před Germány v zemi sídlili..., jmenují ji Čechové ve své řeči podle sebe Čechy a sebe Čechové, ale v němčině se Čech nazývá „Böhme", takže zaměňování je lehce možné a většinou úmyslné. Je to zcela stejné, pokračuje Jung, jako u dnešních „Tschechoslovaken". Také toto slovo má dvojí význam, jednou značí státního občana bez ohledu na jeho národní příslušnost, jindy jenom Čecha nebo Čecha a Slováka. Tak se pochopitelně může provádět leckterý „záměrný manévr..." A z toho, co se vše dále u Junga vypravuje, vychází najevo, že je věru téměř náš hřích a doklad neúcty k praobyvatelům české země, kteří nás uvedli do dějin a o nás se zasloužili, jestliže nemáme už ve starých časech jména ve své řeči, která by vystihovala dvojitost osídlení v Čechách, a že je opravdu náš hřích i drzost, jestliže jsme ve jménu našeho státu nerespektovali Němce, jež i takto znásilňujeme podle západnických způsobů.

Avšak co Jung píše, není nic nového. Němci od počátku našeho obnoveného státu protestují proti jeho označení, a místo jeho platného

jména raději užívají jiného názvu. Užívají zvláště pojmenování „Sudetenländer", jako se sami zvou „Sudetendeutschen", nedbajíce, že jméno „sudetské země" je věcně nesprávné pro všechen náš stát. Slovensko k sudetským zemím nikdo nepočítá, o Podkarpatské Rusi ani nemluvíc.

Avšak německé hněvy a vzdory i v těchto věcech mluví proti Němcům samotným. Vždyť jméno „Bohemia", „Böhmen" nedali Čechové své zemi, jako sami sebe o své újmě nezvali „Böhme", „Böhmen", nýbrž to jsou názvy, které jim jiní dávali, a především sami Němci. Věc je vlastně zcela jednoduchá. Když Čechové vstupují do dějin, totiž když si od konce 8. století počínají cizí prameny všímati české země a Čechů, přicházejí k platnosti jména „Boheim, Bohemia, Beheimi, Beheim, Boemani, Bohemi" nebo „Sclavi, qui dicuntur Behaimi" nebo „Beo-Vidines". Tyto termíny označují, že jde o Slovany, kteří bydlí v Boheimu, že jde o Slovany, kteří mají jméno po Boheimu. Neboť toto označení země už dříve žilo u germánských kmenů, od těch dob, kdy v zemi obývali keltičtí Bojové, a ani jejich vystěhování a dočasné nastoupení Germánů nepůsobilo v tom proměnu.

Jestliže slova „Boheim, Bohemia" zprvu znamenala zemi Bojů a slova „Boheimi, Bohemi" potom Slovany sedící v bojské zemi, dostává se z toho výmluvné svědectví. Je to svědectví zvláště po této stránce výmluvné: po sjednocení slovanských kmenů na této půdě pod mocí kmene Čechů a po uplatnění jména Čechové, začala jména „Bohemia, Beheim, Böhmen" značiti to, co české Čechy, tedy zemi Čechů. A už z toho fakta vyplývá, že v Čechách obývali jen Slované, jen Čechové. Ti, kdož z Němců tvrdí, že v českých zemích od časů Markomanů a Kvádů sedí Němci, ať zprvu ve zbytcích staršího obyvatelstva nebo hned v celistvém a pak nepřetržitém osídlení, ti, kdož z Němců, nedržíce se těchto výkladů, uznávají usazení Němců na naší půdě kolonisací koncem 12. a ve 13. století nebo skrze tak zv. „Wiederbesiedelung", proč si jedni i druzí nepoloží otázku, jak to přijde, že Němci na české, československé půdě nemají jméno? Jsou jen Němci, Theutonici, Tutschen, Deutschen jako ti, kteří pobývají v Německu. Co bylo v Německu jenom jmen kmenových a teritoriálních, proč pro „německé území" v zemi české a moravské nevzniklo zvláštní pojmenování?

Nemohlo vzniknouti, poněvadž takové německé území nikdy ve středověku, ať jakýmkoliv způsobem nevzešlo a nebylo vytvořeno. Nezůstalo ani po Markomanech a Kvádech, ani je německá kolonisace nepřivodila. Domněnky o původu československých Němců od Marko-

manů a Kvádů jsou pohádky, německá kolonisace sice uvedla hromadně Němce do země dosud zcela slovanské, ale nesmí býti přeceňována. Cizinci byli připouštěni do země, jen aby naučili domácí lid pokroku západu a aby vypomohli, nežli k němu dojde. Německá kolonisace neměla účelem a neměla účinkem kompaktní osídlení německé, které by bylo ostře odděleno od českých krajů a které by nebylo hojně prostoupeno živlem českým.

Němci sami mohou dáti nejlepší odpověď na otázku — co se napachtili, aby opodstatnili své fantasie a výmysly! — kdy a jak se vyskytuje označení „Deutschböhmen" a „Deutschmähren", kdy označení „Sudetendeutschtum", „Sudetendeutschen", zvláště v tom významu, jaký jim daly jejich politické tendence. Jsou to názvy nové a umělé, objevující se, když habsburská politika protičeská a soustavná germanisace v českém království Němcům umožnila vykládati o „německém uzavřeném území" a když s ním spojili neostýchavě své aspirace. Čechové právem viděli a vidí v krajích převahou německých území poněmčované a poněmčené. Třebas jsme si vědomi a zas i zase uznáváme, jak významně zasáhli Němci v českých zemích starou kolonisační činností, to musíme zdůrazňovati, že německost pohraničních krajů Čech a Moravy, jak se jí Němci dovolávají v 19. a 20. století, je z převeliké míry dílo stavu, do něhož byl český národ v 17. a 18. století přiveden, dílo germanisace, a nemá veskrze souvislosti s kolonisačním osídlením německým ve středověku.

Němci prostě přenášejí to, co jim nyní hoví, do minulosti a vyvozují z toho důvody a důkazy, jak potřebují. Nedávno prof. německé university Josef Pfitzner vydal knihu „Kaiser Karl IV." — bylo by vhodné blíže na ni upozorniti — a v ní povídá: „Mocné dílo německého osídlení na východě, do jehož služeb se s obzvláštní horlivostí postavili Přemyslovci 13. století, zjednalo německé kultuře a německé národnosti v sudetských zemích novou domovinu, že tehdy šla jazyková hranice německo-česká uprostřed rodné země Karlovy a byla ještě vždy v nejsilnějším pohybu. Vedle uzavřeného německého území prostupoval také značný počet německých měst a jazykových ostrovů uzavřené národní území české..." — věru těžko říci, jak si to Pfitzner a všichni jiní představují! To ti divocí Čechové, nepřátelé Němců, byli tak pošetilí, že dokořán otevřeli své země Němcům a byli ochotni žíti pod jejich většinou i kulturní přemocí? A pak, když si je do země pustili, zase si to rozmyslili, podnikli proti ubohým a nevinným Němcům útoky, až zničili jejich

obětavé a záslužné dílo vzdělanostní? Jak se to vše rýmuje? Proč se Němci, majíce převahu hmotnou i duchovní, neuplatnili v mezinárodní i domácí politice českého státu, proč nemají vlastní dějiny, proč nedovedli míti vliv na Karla IV., aby se jim zachoval a aby se uchránil hany, kterou nyní snášejí na jeho hlavu? A proč se později nedovedli zvednouti k obraně a proti Čechům je ohrožujícím nic předsevzíti? Proč? — protože jsou všechno výmysly a báje, co nám německá věda i pavěda předkládá. Nejlépe to prokazují slova samého Karla IV., jež napsal papeži, když se dožadoval, aby pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství a českému království se dostalo vyvrcholení církevní organisace. Jsou to slova, která potom papež opakoval ve svém privilegiu — Pfitzner to vše úmyslně zamlčuje — uznávaje je závažným důvodem: Čechy jsou země slovanská a hovoří se v nich jazykem slovanským.

Co by se mohlo za těch okolností Němcům klásti otázek! I proč zapírají a potlačují zprávy tak závažné a bojí se jich? Avšak bylo by to zbytečné. Právě také s odkazem na slova Karlova i papežova a na jiné prameny výklad ke všemu je zcela jednoduchý. Ostatně i jména „Bohemia, Bohemi, Böhmen" podávají vysvětlení jako české názvy „Čechy, Čechové", jež také přejali jiní národové, zvláště slovanští. Tyto názvy, jež se vztahují na českou zemi a na její české obyvatele, ale také na všechen český stát a jeho obyvatelstvo, jsou po národní i státní stránce jednoznačné. Vyjadřují, že jen Čechové byli praví a přirození dědici české země a českého království a Němci že byli cizozemci, hosty v českém prostředí, jak je i jinak potvrzeno. Proto Němci nedostali nijaké zvláštní jméno a podrželi označení Němci. Znali svou příslušnost k německému národu a k německé vlasti a věděli, že jsou v Čechách a na Moravě ne na své, nýbrž na české půdě.

Dokladů pro takové pojímání označení „Bohemia, Böhmen, Čechy, Čechové" bylo by lze snésti sílu, a také jsem na leccos upozornil v předchozích článcích. Proto se netřeba o věci dále šířiti. Jen bych pověděl, že sám Bretholz, opíraje se o vše, co bylo sneseno německou historií proti nám, obzvláště v „Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen" — i tento název časopisu, založeného roku 1862, je příznačný pro otázku postavení Němců v našich zemích — nezná než náhodné a ojedinělé vyskytnutí termínu „Deutschböhmen" koncem 17. a v 18. století. Je pravda, jsou dnes známé ještě dva tři doklady ze 16. století a počátku 17. století, pracně vyhledané, jež mluví o „Germano-Bohemus" nebo o „Bohemus, sed natione Germanus",

ale to nestírá pravdu, že Němec v Čechách usedlý měl býti Čech. Přestali-li se tehdy zase Němci cítiti Čechy a přes státní občanství české zůstávali Němci, byl to jednak účinek humanismu pozvedajícího význam mateřského jazyka, jednak vliv královské politiky, Němcům příznivé. Avšak všeliké termíny, tak zaváděné, neměly smysl teritoriální, a teritoriálního smyslu nenabyly ani tehdy, když byl obnoveným zřízením zemským r. 1627 přiznán v Čechách německé řeči (na Moravě 1628) stejný průchod před úřady, jaký dosud přináležel řeči české, a když se znenáhla germanisací ukazovalo, že jsou obce a kraje, kde německý jazyk převládá. A tak mluvilo-li se o Deutschböhmen, byla to půda bez přesných hranic, a přesné hranice ta půda nikdy nedostala.

Vytýkají-li nám Němci jméno našeho státu „Československá republika" a užívání označení „Čechoslovák" i pro národ Čechů a Slováků i pro státní občany československého státu bez rozdílu národnosti, klidně můžeme namítnouti: my Čechové a Slováci jsme budovatelé i udržovatelé státu, je to náš stát, a je to zvyklost ve všech státech, především v německé říši, že se státní příslušníci z jiných národů podřizují státnímu národu. Zvláště vzniká toto právo, když státní národ v nadbytku Němcům přiznává vše, co potřebují k vývoji národnímu, kulturnímu, hospodářskému i politickému.

*

Němečtí badatelé, pokud tvrdí, že německá kolonisace ve středověku vytvořila na česko-moravské půdě celistvé a uzavřené území německé, jehož jsou nynější posice německé u nás přímým a celkem se neměnícím pokračováním, vidí *v místních jménech* hlavní oporu pro své výklady. A byly už raženy složité a promyšlené theorie, na které teď Němci přísahají. Hleďme, co pověděl profesor německé university Dr Ernst Schwarz, o jehož spise „Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle" (1931) už jsem se dříve zmínil:

Dnešní jazyková hranice byla... už ve 13. století vytvořena. To platí ovšem jen ve velkých tazích. Tam, kde se dnes němčina posunuje dále dovnitř země, bylo už r. 1300 uzavřené množství místních jmen německých a poněmčených, tak v Chebsku, na jižním kraji Krušných hor, okolo Tachova a Plané, v jižních Čechách v politických okresích kaplickém a krumlovském, v jižní Moravě a v Opavsku, v severních Čechách; ale také už existoval jazykový výběžek jindřichohradecký, jazykový ostrov jihlavský, krajina třeboňská, jazykový ostrov budějovický,

vyškovský (jen zčásti) a olomoucký, ale jejich hranice nestály ještě pevně. Němců ještě vůbec nebylo jižně od hor Ještědských a Jizerských, zvláště nebyli silní, jak se zdá, v některých částech střední Šumavy, východních Čech a Orlických hor, jakož i severní Moravy. Naproti tomu byly ostrovy v krajích teprv později zcela poněmčených střední Šumavy, v politických okresích Domažlice, Horšův Týn, Stříbro, Tachov, Planá, Teplá, Rakovník, Žatec, Podbořany, Duchcov, Most, Litoměřice, Dubá... Tu bylo tedy potřebí jen příznivých okolností, jak se naskytly v pozdějších stoletích, které mohly změniti ojedinělá střediska v plochy středisek. Na Moravě je nutné upozorniti na spojení, které činí místní jména mezi jazykovým ostrovem jihlavským, po případě brněnským, a mezi jazykovým výběžkem jihomoravsko-jindřichohradeckým... Poznávají-li se tak území, v nichž je vítězství německé národnosti teprve výsledek novějších století, tedy se už pozoruje, že tento absorbovací proces (Aufsaugungsprozess) nebyl jednostranný. Němci uvnitř Čech, na př. okolo Kouřimě, Kutné Hory, Nymburka, Čáslavě, byli absorbováni, ale také Němci v západní a střední Moravě, takže spojení s jednotlivými ostrovy jazykovými bylo přerušeno. To jsou jaksi kraje ústupu německé národnosti, jako české obce okolo Stříbra, jež se poněmčily, představují ústup národnosti české... Zřetelně ze všeho vysvítá, že třeba dnešní jazykovou hranici hodnotit jako výtvor historického vývoje. Je účinek vzájemného vyrovnávání německé a české národnosti na půdě sudetských zemí...

K tomu, co takto Schwarz podal, snesl si množství materiálu do roku 1300. Mohl užíti značné předchozí práce české i německé. Zejména mohl užíti spolehlivých edicí listinných pramenů, Friedrichova českého diplomatáře (Codex diplomaticus Bohemiae) a Erbenových i Emlerových Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae. Avšak přece mu náleží uznání v té věci, jakož i za to, jak rozsáhlou látku roztřídil, posoudil a snažil se vysvětlit. Za to mu vzdala chválu i česká věda. Avšak česká věda musí odmítnouti všechny vývody, kterými překročil vlastní své úkoly filologické — sám několikrát záměrně připomíná, že je jen filolog — a ke kterým dospěl methodou nesprávnou.

Sám jsem už zdůraznil, že Schwarz i ti, kdo jdou v jeho šlépějích a ještě třebas domýšlejí jeho výklady, nemají pravdu, kde se staví do služeb německé politiky protičeské. Jejich hlavní vinu vidím v tom, že, jak jen kde najdou místní jméno německé nebo německy upravené a znějící, hned za ně kladou Němce, německé obce a hromadné usídlení němec-

ké. Pak lehce mohou kresliti mylné a záměrné obrazy, které dávají velké oblasti Čech a Moravy v moc Němců a ještě české území proti celistvosti německého území činí jazykově smíšeným. Při tom si arci nedělají starostí, kam zmizeli Čechové, jež právě podle místních jmen českých musejí ve značné míře připustiti nejen uvnitř země, ale i v pohraničí na všech stranách a až k samotným hranicím. Schwarz doprovodil svou knihu mapkami, které názorně předvádějí, k čemu došel filologickým rozborem a uvážením místních jmen, a ovšem spolu se svými záměry. Zvláště je výmluvná a důležitá mapka č. 7. Tato mapka, především kombinuje-li se ještě s jinými, poráží vlastně Schwarzovou prací Schwarze samého. Schwarz musil uznati: Dřív, než pžišla do českých zemí německá kolonisace, postupovala domácí, česká kolonisace do pohraničních lesů a nepřestala ani v čas, kdy byli přiváděni němečtí osadníci na českou půdu. Tak se v pohraničním pásu až k hranicím a v jazykových ostrovech mísí jména česká i německá a dokazují, že se v těchto místech setkali páni země, uzavřené českými horami, přirozenou ochranou státu, s cizinci. Tvrdí-li Schwarz a jiní, že německá kolonisace vyvolala k životu kompaktní a uzavřené území německé a vytvořila německé ostrovy, jak odpovědí na otázku, co se stalo s Čechy, kteří v těch krajích byli dříve, nebo kteří v ně vešli spolu s Němci? Možno se dále ptáti: Byli ti Čechové poněmčeni? Byli vystěhováni, aby učinili místo Němcům, a kam byli přesazeni? A jedno nebo druhé provedli Němci vlastní silou a mocí, či to způsobili Čechové Čechům?

Je viděti, co je tu otázek, jež si německá věda neklade a nechce znáti. My arci postupujeme úzkostlivěji a svědomitěji. A tak nám neujdou okolnosti, kterých si nevšímají němečtí badatelé — ostatně najdou se i němečtí badatelé, kteří prostě přejdou poznatky o starém českém usídlení až všude k hranicím, a troufají si tvrdit, že pohraničí zprvu nepatřilo Čechům a nebylo Čechy obydleno, do těch pokrajových krajin že první vstoupili Němci, vstoupili na půdu, která dosud nikomu nepatřila, a tak teprve dali českému státu meze v pohraničních horách...

Poukázal jsem v dřívějších statích a také tuším prokázal, že můžeme býti s naprostou jistotou přesvědčeni o národním, ryze slovanském rázu starých Čech. Avšak nutno zdůrazniti dvě věci: netřeba popírati — je to vlastně samozřejmé a rovněž jinde tomu bylo podobně — že na českou půdu odedávna přicházeli cizinci, zvláště Němci, ať jednotlivě nebo v hloučcích, a že byly u nás doby, kdy českou společnost, vyšší kruhy, zaujal německý zvyk a mrav a kdy bylo v módě užívati německého

jazyka i zaváděti německá jména. Obojí ten zjev padá na váhu a musí býti brán v úvahu, pracuje-li kdo s místními jmény v českých zemích.

Bylo už jinde pověděno, že ti, kdo z ciziny přicházeli do Čech a Moravy, byli dvořané, bojovníci, kupci, řemeslníci, ale hlavně kněží a řeholníci. Ti nejen konali misionářské dílo, ale i jinak se uplatňovali při knížecím dvoře a v knížecích potřebách. Tito cizí duchovní přinesli k nám také znalost psaní a znalost potvrzovati právní jednání písemnými svědectvími, listinami. První listiny, potvrzované pečetěmi, se u nás objevují až koncem 11. století a ještě po všechno 12. století je jich jenom málo. Stále se totiž přestávalo na ústním řízení a spoléhalo se na pamět lidskou, především na pamět svědků zabezpečenou všelikými způsoby, zejména obřady a symbolickými úkony před veřejností. Listiny, když byly vydávány, ať knížetem nebo také jinými osobami církevními i světskými, byly určeny především církevním ústavům, kostelům a klášterům, a byly psány těmi, jimž měly býti svědectvími o nějakých právech, členy těch kostelů i klášterů. Ti časem leckdy posluhovali panovníkům i jiným hodnostářům jako úředníci a psali jejich listiny, když byla zařízena panovnická kancelář a potom i kanceláře velmožů církevních i světských. Zejména uvedení řádu johanitů, premonstrátů, cisterciáků od poloviny 12. století znamenalo značné pokroky v řádech právních, hospodářských i kulturních, a nově přišlí cizozemci kladli důraz nejen na získání půdy, nýbrž také na to, aby jim ta půda byla zajištěna listinami.

Tak také jejich vlivem, ale i z jiných příčin, které povznášely vnější i vnitřní stav českého státu, nastal v 13. století vzestup právní ceny listin. Listiny vydávali král, biskupové, kapituly a kláštery, nižší duchovní, páni i nižší šlechta a úřední činitelé nové zemské organisace správní a také nových měst, dříve u nás neznámých, i měšťané.

Tyto listiny valnou většinou stilisovali a psali němečtí příjemcové, předkládajíce je osobám, u kterých se dožadovali milostí a darování, nebo s nimiž se smlouvali, ale stilisovali je i psali také němečtí úředníci, písaři. Psali listiny latinsky, poněvadž tehdy jen latina byla jazykem listin. A majíce do nich položiti vlastní jména česká, osobní nebo místní, uzpůsobovali je.

Jestli se kdo obírá studiem místních jmen starých dob v českých zemích, musí vzíti zřetel k tomu, že se česká jména osobní i místní v latinských textech zlatiňovala. Vypouštěly se hlásky těžko vyslovitelné nebo se nahrazovaly hláskami v latině běžnějšími, jména se komolila a všelijak obměňovala. Tak bylo i v písemnostech, o nichž víme, že je psali Čecho-

vé. Avšak ty písemnosti, které psali Němci, projevují ještě nápadnější odchylky od původních správných tvarů českých. Přistupovaloť, že si Němci těžko pamatovali a těžko vyslovovali česká jména, a proto si je přizpůsobovali, ať úmyslně bez velkých rozpaků nebo mimoděk. Jako osobní jméno české, zkomolené nebo upravené na způsob latinský anebo německý, nekryje Latiníka nebo Němce, nýbrž Čech zůstává Čechem, tak místní jména nesoucí známky českého původu, ať mají jakékoliv formy zlatinělé nebo poněmčené, nestačí, aby prokázala, že místo bylo skutečně německé, Němci obydlené. A možno říci, že ani ze jmen dokonce německých nelze hned usuzovati na opravdu německé usazení. Německé osvojování a obměňování místních jmen českých nebo dávání německých jmen, kde jsou jinak známa česká jména míst — ať jde o překlad nebo o samostatné výtvary — padá na vrub německých, cizozemských vrchností nebo v německém jazyku si libujících českých pánů i německých písařů. Ti pochopitelně, píšíce místní jména česká, jak je nerozumějíce slyšeli, jak je těžko vyslovovali, jak si je přisvojovali nebo jak raději sobě příhodnější jména německá — ať nově volená nebo přeložená — zaváděli, nadělali jen v myslích nynějších Němců Němce, kde nebyli, kam nepřišli, kde pevně seděl český lid. A jen tak vzešly představy novějších dob o návalu Němců do Čech v kolonisačním ruchu, kterým podlehli i čeští badatelé — je žalostné, kam dospěl právě v těchto pohnutých dnech prof. Dr. J. V. Šimák knihou „Středověká kolonisace v zemích českých" (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných LXIV, 1938). Spis je doklad, jak může zbloudit pracovník, jenž neprohlédne německé methody a sám jde krátkozrace jejich směrem. Nezjednav si dostatečnou přípravu a nepromyšleně přistoupiv k dílu, zaplnil Čechy Němci podle jmen místních i osobních, a nic více neodsuzuje jeho výsledky, než že je Němci uznávají a pochvalují...

Ten způsob, že se místní jména česká uchovávají v dějepisných památkách ať listinných nebo vypravujících vinou písařů porušená nebo zastřená, pojil se ještě s jinou skutečností. Od poloviny 12. století vchází na českou půdu rytířství a do 13. století náleží jeho rozkvět. Česká chtivost po novotách, česká receptivnost je někdy až překvapující, a život poučuje, že je mnohdy národní věci až škodlivá, nezná-li se pravá míra. Rytířský duch a mrav nesl s sebou zejména hospodářské převraty, objevil také cenu peněz i potřebu vše převáděti na zvonivou minci, ale uváděl i českého krále a panstvo v těsné společenství s cizími kraji a s cizími rytíři. Jako římská církev byla kosmopolitická organisace, tak rytířstvo, zřízené

k její ochraně i slávě, byla mezinárodní obec, a českému panstvu záleželo na tom, aby se v ní uplatnilo. Proto vcházelo v příbuzenské svazky s cizími, zahraničními rody, přijímalo cizince, dobrodružné rytíře, chytré kněze, úlisné dvořany, potulné pěvce a básníky. Mluvilo německy, aby se cizím vyrovnalo a před domácími povýšilo. Panstvo, stavíc si tvrdé hrady na skalách, dávalo jim podle německých vzorů německá pojmenování a přijímalo ta pojmenování do svých vlastních jmen. Avšak ani z českého krále, jenž se především oddal rytířství, ani z českých velmožů se těmito způsoby nestali Němci. Nejlépe to je viděti na králi Přemyslovi II., na nějž bylo žalováno, že rozplodil Němce v Čechách, a jejž Němci ctili jako ozdobu říše. Když se srazil s Rudolfem Habsburským a padl, Němci za ním hodili hanu s uspokojením, že byla pokořena slovanská zpupnost.

Proto, přišla-li tehdy do našich zemí jména Rosenberg, Falkenstein, Riesenburg, Lichtenburg, Sternberg, Schwamberg, Neuhaus nebo dokonce Smilenburg (Smilův hrad) a j. a j., neznamená to, že ta jména značí zavádění Němců, kteří by se stali na české půdě „bodenständig". Byla to módní vlna, po níž nezbyla než ta pojmenování, stejně, jako když vzešel cisterciácký klášter na Zbraslavi s názvem Königssaal nebo ve 14. století hrad Karlstein. Jednotliví Němci, pokud přicházeli, nezaložili trvalé osídlení, jehož by dnešní Němci byli u nás potomky. Ti Němci mají spíše na svědomí, že se u nás v písemnostech dosti značně vyskytují názvy německé, poněmčené, aniž měly životnost, aniž kryly opravdové obce německé. Proto je zavržení hodné, jestliže dnes Němci z takových jmen hledí získati důvody pro politické nároky. Jak při tom postupují, ukáže několik příkladů ze Schwarze.

Schwarz praví: V jižní Moravě leží na řece Moravě *Hodonín.* V 12. století se nazývá Godonin, r. 1220 se už píše Hodonin. Listina mající datum 1228, jež mluví o usazení Němců v městě „Göding" (Godyngen), připomíná, že již dříve tu Němci byli usedlí, a ti, slyšíce české jméno Godonin (od českého osobního pojmenování Godoň), zařadili jméno do skupiny německých názvů končících na -ing. Byli to, jak odtud viděti, a také z polohy města u jižních hranic moravských, Němci bavorského původu, asi z Dolních Rakous. Na věci je tolik pravda — tak lze proti Schwarzovi tvrditi — že podle listiny z r. 1228 možno souditi na založení města Hodonína příchodem německých kolonistů do prostředí ryze českého, jež dříve vůbec usedlé Němce nemělo. Jméno Godyngen — ostatně listina se zachovala až v opise ze 14. století — ne-

vzniklo na místě zvoleném pro město, nýbrž ve vzdáleném okruhu dvora české královny, majetnice tamního hradu a půdy. Nejprve bylo raženo pro hrad, pak bylo přeneseno na město.

Schwarz: U Uherského Hradiště byl hrad *Velehrad*. Kolem r. 1131 se píše Veligrad a tento způsob psaní se táhne ještě dlouho do 13. století, když se už jistě v češtině nevyslovovalo g, ale h. Veligrad, takto se udržující, Velgrad, není zlatinělá forma, ale skutečně Němci užívaná, neboť byl tam cisterciácký klášter s německými mnichy — ano, byl tam německý klášter, nebylo tam však usedlé německé obyvatelstvo. Podle Schwarze prý se německá forma jména dodnes nezachovala, poněvadž hrad brzy zpustl a místo zůstalo malé. Tedy i podle Schwarze němectví, kdyby v tom místě bylo, nemělo by významu. Avšak dnes i ta zapadlá forma se hodí, aby se dělaly dalekosáhlé závěry. Třeba z ničeho.

Schwarz: V jižní Moravě je město Znoim, z českého *Znojmo*. Blízko města v českém místě Louce byl premonstrátský klášter, jenž byl založen r. 1190. Nejméně od toho času, ale podle všeho už dříve žili tu Němci, kteří se pak zúčastnili založení Znojma jako města r. 1226. Kde jsou však zprávy o těch Němcích v znojemské krajině od r. 1190, ne-li dříve? Byli leda v klášteře, nikde jinde, a nikdo neví, jak dlouho, a ti neměli podíl na založení města; nic takového zprávy nepodávají, k budování města byli přivedeni kolonisti.

Schwarz: V *Teplicích* královna Judita asi roku 1164 zřídila klášter benediktinek a tehdy už jistě krajina byla obydlená, a to Němci, neboť takové časné kláštery nebyly obdarovávány jako kláštery premonstrátské a cisterciácké od konce 12. století půdou, která teprve měla býti vzdělávána. Při takovém výkladu, přes zase ryze české jméno místa, Schwarz arci nemá pro obydlení Němců jiných důvodů, než že se píše ve 13. století monasterium Toplicense nebo Toeplicense a r. 1282 se místo jmenuje Toplicz. To mu ukazuje na staré osídlení německé, na časný příchod německých osadníků do krajiny. Schwarz přitom vůbec nedbá, že benediktinské kláštery žily v samotách a živily se prací vlastních rukou, mající v blízkosti jen skrovné chatrče pomocného lidu.

Tak by bylo možné pokračovati v uvádění dokladů, jak se vykládači mýlí, mají-li předem daný účel a cíl; nebo jak vzhledem k tomu účelu a cíli zapomínají na skutečnost a matou skutečnost a provozují hříčky. V nich využívají i pravopisu, jenž nebyl ustálen a jenž se měnil i u jednoho a téhož písaře, natož u různých písařů, z různých krajin přicházejících. Zvláště ve 13. století je v našich pramenech mnoho místních

označení německých nebo poněmčených jmen českého původu, a to se jeví i ve století 14. Způsobila to ovšem německá kolonisace, jež založila německé vesnice a města. Němci přicházející na českou půdu přijímali po svém místní česká jména, kde byla, a zaváděli své německé názvy, kde dosud místní jména nebyla. Jenže ti prostí Němci sami nepsali, sami po sobě nezanechali písemné památky, abychom dnes měli přímé důkazy jejich existence a počtu. Písemné projevy pocházejí od písařů, a písaři, stále duchovní osoby, dlouho byli namnoze cizího původu. Tak bylo u úřadů i vrchností světských i duchovních, tak bylo zejména ve městech, kteráž měla vyšší vrstvy německé a německou správu. A ti písaři pochopitelně psali, jak hovělo jim a jejich pánům, nebo jak jim jejich páni připouštěli. A také to se poznává, že i čeští písaři užívali v latinských textech takových tvarů, myslíce, že se lépe srovnávají s latinou. Proto dnes možno podle místních jmen zrekonstruovati téměř poněmčení Čech a naplnění Čech Němci ve 13. a 14. století, užívá-li se prostředků, jak užívají němečtí badatelé. Nepřihlížejíce k uvedeným okolnostem, nedbají ani, že jsou nám stále k disposici jen omezené vědecké pomůcky k poznání jistoty. Množství pramenů není ještě vydáno a originální prameny se nestudují, na př. městské knihy, a také některá vydání pramenů třeba přijímati s opatrností pro mnohé chyby a nedopatření a podobně.

Kdyby němečtí badatelé pracovali tak, jak věda žádá a předpokládá, nemohli by nechati bez povšimnutí důležitý zjev. Od počátku 14. století se u nás bouří proti Němcům, již se brzy po uvedení do země stali obtížnými. Bouří se zejména proti městům německého rázu, ale byla stoupající nechuť proti Němcům vůbec. To způsobilo povznesení národního vědomí Čechů, již dávno znali Němce a tehdy je poznali ještě dokonaleji. Projevovala se hrdost české společnosti, duchovenstva i šlechty, které urážela německá zpupnost, a pokládalo se za nutné hájiti svého vlastního, zvláště když Němci, ať na jakémkoliv místě, hleděli svého prospěchu a nedbali českých zájmů. Proto brzy ve 14. století ustala německá kolonisace městská i vesnická, přestalo hromadnější doplňování Němců už usazených v českých krajích a omezovalo se i připouštění jednotlivých Němců. Poznávala se zvláště neoprávněnost, jestliže byli cizinci uváděni v úřady a v obročí. Hlásily se požadavky, aby zejména král měl ohledy na Čechy a neusazoval Němce v hodnosti. Tehdy se těžce nesly chyby a viny předchozích dob, zvláště že se Jan Lucemburský přes dané závazky klonil, sám cizinec, spíše k cizozemcům nežli k Če-

chům, již ho povolali na trůn. V 2. polovině 14. století kronikář Neplach nepochybně vyslovil, co bylo stále živé, že Přemysl II. neprozřetelně jednal, jestliže zvláště vydal Němcům Loketsko, Trutnovsko a Kladsko. Byl to projev nespokojenosti, která se zrodila už za Přemysla II. a potomními zkušenostmi byla stupňována. Vždyť doba krále Jana Lucemburského přilila oleje do ohně a také doba Karla IV. nebyla bez bolestí. Tehdy přišly zejména obtíže s pražskou universitou, již byl Karel IV. pro Čechy založil a jíž se chtěli cizinci, na ni připuštění, zmocniti. A tak přibývalo tlaku na Němce, kteří se nejen už nemnožili, ale ustupovali a zeslabovali se.

Čechům přišlo na pomoc, že už tehdy byly generace vzdělaných mužů, kteří chtěli a mohli zaujmouti místa dříve zastávaná cizinci, Němci. Od 13. století Čechové studovali početněji za hranicemi, množství takových studentů víc a více stoupalo. A když bylo vyhověno volání českého národa a dostal místo kvetoucího učení partikolárního při katedrálním kostele sv. Víta obecné učení, s jarou žádostivostí se Čechové dali v práci, a tím spíše vynikali, ač už v dřívějších desetiletích byli učení jednotlivci slovutných jmen. Ten český vzmach se všude projevil — bylo by možné uvésti mnoho toho příkladů až k Husovým výzvám proti německé rozpínavosti a ke Kutnohorskému dekretu. A ten vzmach se projevil především v pražských městech, ale i v jiných městech v Čechách a na Moravě, a měl pochopitelné účinky i ve vsích, jestli byly německého založení a měly Němce původně obyvateli.

Mnohá místa už ve 14. století změnila povahu. Němci je byli uvedli v život, český živel byl v nich zprvu málo zastoupen a měl málo vlivu, byla to spíše podřadná složka bez plných práv. To je vidět v Praze, to je vidět jinde. Pražská města, Staré i Menší neboli Malá Strana, založená asi roku 1232 a 1257, pozbývala už tehdy německé převahy. Ovládala je sice německá vyšší vrstva, městský patriciát, opírající se o bohatství a možnosti velikého obchodu i peněžnictví, a ta ovládala ještě také Nové Město, roku 1348 za jejího řízení založené Karlem IV. pomocí českého lidu. Avšak řeč toho německého patriciátu byla plná bohemismů a českých jmen, jak na něj působilo české prostředí. Tak vedle Prahy bylo i v Plzni, jež v druhé polovici 14. století je už zcela česká, nebo v Stříbře, Berouně, Lounech, do značné míry v Budějovicích, Kolíně, Chrudimi, Slaném, Žatci a všude jinde. Čechové přicházejí k slovu, bere se ohled na jejich řeč a postavení. V druhé polovině 14. století čeština také vchází do listin i do úředních knih a má vliv na di-

plomatický jazyk latinský. Proto husitská revoluce mohla naráz města v Čechách od Němců vyčistiti. Německé panství bylo v nich do těch dob jen umělé a padlo, poněvadž to byla jen slupka, a poněvadž nebylo schopné obrany. Němci horempádem ubíhali domů, odkud přišli. A stejně utíkalo skrovné vesnické obyvatelstvo, když utíkaly jeho duchovní vrchnosti německé, když ubíhali jejich úředníci i duchovní správcové.

I Němci počítají, pokud se nespokojují neurčitými slovy o tisících a tisících příchozích, kteří připravili už nynější jazykovou hranici v Čechách, že bylo založeno v německé kolonisaci hodně přes 700 vesnic. Kdyby se ten počet s městy a městečky zvětšil i na 800 míst, co by to mohlo znamenat! Vždyť byly vesnice o 10, 15, 20 usedlých a také městečka přestávala na takové míře, a mělo-li město 50, 100 domů, byla to už slušná obec. A ve 14. století množství osad nabylo českého rázu, takže co zbývalo, byla počátkem 15. století nepatrná čísla Němců a ještě se, jak šla válka, ztrácela. Kdyby Němci byli bývali schopni boje, kdyby činili kompaktní území s hojným obyvatelstvem, proč by se nebránili proti Čechům? Jen v Loketsku a Chebsku a za horami v severních i východních výběžcích Čech Němci zůstali, dělalo to sousedství říše, jež tamní germanisaci urychlilo a upevňovalo. Avšak v Chebsku se ještě dnes poznává asi 70 míst s názvy českého původu — kolik tam bylo ve 13. a 14. století osad! — a ta jména nasvědčují, nejen jak tam prvotně Čechové byli, ale jak se tam i drželi.

Asimilace německých cizinců v českém prostředí ve 14. století a téměř výhradnost českého obyvatelstva v Čechách v 15. století potvrzují vedle jiných dokladů právě místní jména. Na Moravě přirozeným postupem českým také byly porušeny německé posice získané kolonisací, také v tamních městech se posílil český živel, ale vláda německého patriciátu nebyla spláchnuta prudkou vlnou, jako se stalo v Čechách. Němectvo se tam zachovalo a mohlo se dočkati zase dob příznivějších.

Ještě knihy erekční a konfirmační arcidiecése pražské z druhé poloviny 14. století uvádějí při zakládání kostelů, kaplí a oltářů i nadání a také při obsazování duchovních beneficií místní jména v latinském textu, a děje se to namnoze německy nebo ve přeněmčených formách. Je to dáno několika příčinami. Jednak se dávala osadám, jak už bylo pověděno, německá jména, i když Němci v osadách vůbec nebyli, a držela se, i když Němci z osad zmizeli (Brandis = osada na místě spáleném, vypáleném), jednak někteří duchovní hodnostáři a písaři stále byli ještě Němci, jednak nadání činili němečtí měšťané. A jako si německé du-

chovenstvo v úřadech, dosazujíc Němce v duchovní beneficia, upravovalo místní jména k svému pohodlí, tak činili němečtí měšťané. V listinách nebo ve výpovědích, které předkládali, užívali názvů, na které si zvykli a jak si je přizpůsobili, třebas v místech nikdy Němci neseděli nebo se už stala úplná proměna.

V zemských deskách, v úředních knihách vedených k zapisování právních jednání o svobodných statcích pozemských, je viděti naopak jiný stav už ve 14. století, natož v století 15. Zachovaly se nám jejich pozůstatky v nevelké míře, ale i tak si lze odvodit potřebné poznání. V jejich zápisech, vkladech se uvádějí německá jména míst, kde ta jména měla platnost, ale kde vedle Němců žili Čechové, nebo kde došlo k přirozenému počeštění osad, anebo kde Němci krajinu opustili, objevují se české názvy. Jsou buď samostatně tvořené nebo z německého pojmenování odvozené. A pochopitelně český pán a jeho úředníci měli právo užívati označení českých nebo zčeštěných. A tak podle těch možností držitelé statků ohlašovali jména u zemského soudu i u desk, neznásilňujíce německá jména, kde byla opravdu živá a běžná. To poznání je důležitý fakt, a není v něm nic umělého, vyplývá z tehdejšího stavu, z výsledku významného procesu vývojového.

Proti tomu, co bylo naznačeno, tvrdí němečtí badatelé, jak jsem už připomněl, že ve 14. a 15. století čeští písaři při deskách zemských, také na vrchnostenských panstvích prováděli počešťovací politiku a upravovali si jména míst, byla-li německá, násilně a nespravedlivě bez ohledu, že v nich obývali Němci. Avšak z těch předhůzek by se mohlo uznati jen tolik, že Čechové, píšíce německá jména, užívali často českého pravopisu, zapisovali, jak slyšeli. Než vážně nelze prokazovati, že by tak činili ze záměrů nacionálních a politických. Nebylo toho ani potřebí. A také vklady do zemských desk nezávisely na libovůli úředníků, dály se v zájmu stran a veřejnosti, v zájmu právní jistoty, proto v nich byla přesnost a spolehlivost. Bylo se třeba říditi tím, co strany přinášely, co předkládaly, jak vypovídaly, co platilo a žilo.

*

Pověděl jsem, že se v našich historických pramenech od konce 12. století do konce 14. věku proto vyskytá tolik jmen místních německého původu a zněmčených forem, že je zaváděli německé vrchnosti, německé kláštery, němečtí písaři i němečtí měšťané, aniž ta jména kryjí opravdová osídlení německá. A pověděl jsem, že naproti tomu ve století 14.,

15., 16. přicházejí k platnosti místní jména česká nebo místní jména zčeštěné podoby a že ta jména nutno přijímati ne jako umělý produkt českých vrchností a českých úřadů, nýbrž jako důkaz skutečného stavu, jako důkaz skutečného života českého. Mohlo by se mi namítnouti, že v tom dvojím hledisku je nesprávnost a nespravedlnost dvojího měřítka. Není. Je samozřejmé, že je třeba dvojího posuzování: na jedné straně se totiž zřetelně hlásí pohodlí a potřeby cizinců, těžko si zvykajících a těžko si osvojujících jazyk českého prostředí, zvláště že se současně projevuje ve vyšší společnosti české móda dávající německá jména českým osobám i sídlům; a na druhé straně takové okolnosti nepůsobily, na druhé straně se uplatňoval skutečný život. Je také naivní předpokládat ve 14. až 16. století čechisaci místních jmen prý u osad s německým obyvatelstvem v tom smyslu, jak postupovala rakouská germanisace 19. století, jdoucí bezohledně za svým cílem. Ostatně v oněch starých dobách bylo nutné bráti zřetel na názvy skutečně užívané, nic jiného nebylo možné, šlo o jistotu a bezpečnost právního řádu v zemi, určitá pojmenování musila býti spojena s určitými místy.

Jestliže se naskytají názvy Gerhartice, Bratříkovice, Bohdanovice, Košetice, Heraltice, Štáblovice, Darkovice, jsou to původní názvy českých míst a umělá jsou německá pojmenování Gersdorf, Brättersdorf (Bratriksdorf), Boldensdorf, Koschendorf, Heroldsdorf, Schebelsdorf, Darkendorf. Dobrá česká označení jsou také Volfartice, Elkeřice, třebas souvisí s osobními jmény německými, poněvadž si německými vlivy Čechové oblibovali v některých dobách německá pojmenování, nebo se dálo vysazování vesnic českými lidmi za vedení lokátora, zakladatele Němce, jenž se tak octl jediný Němec v české osadě nebo skoro jediný a pomohl i osadě dáti jméno. V takových a jiných názvech není ani důkaz, že dva národní kmenové žili těsně vedle sebe v osadách a že se v životě současně užívalo dvojí formy pojmenování. Možno s nepochybností přijímati, že německé tvary a připodobnění vyšly z příčin, které nesouvisely s německým osídlením.

Že je tomu opravdu tak, potvrzují různé důvody a mezi nimi i zřetelné překládání místních názvů. V listině se na příklad označuje místo názvem Chleb a dodává se, že se jmenuje „teutonice Brod, latine vero Panis". To arci neznamená, že v osadě seděli Němci nebo Latiníci, ale byli v ní Čechové, a písař jen ukazoval vlastní jazykovou znalost, chtěl se pochlubiti. Také hrad Žebrák se do latiny překládal slovem Mendicus, a není nic, z čeho by bylo lze vyvozovat závěry pro německou osa-

du, překládá-li se jeho jméno v německé listině označením „Petler".

Není možné, abych probíral vše, co se nabízí a k čemu by bylo lze činiti námitky nebo vysvětlení s ohledem na českou pravdu. Vždyť bylo by lze poukazovati i k takovým německým výkladům, že české jméno Benešov je německého původu; vzniklo prý z německého Beneschau, a to je složenina z bene-schau nebo Benesch-au. Tak bychom zašli až do směšnosti, a daleko by to zavedlo. A proto bych chtěl jen říci, že zejména výzkumná práce česká, související s úpravou místních jmen v Československé republice, vynesla sílu pěkných místních názvů českých, kdysi živých a běžných, ale pak germanisací zatlačených a zapomenutých. Byly úředně obnoveny, ovšem za protestu Němců, že prý se násilně poškozuje německost jejich krajů. Práce, jež vynesla ty zisky, mohla se opříti o předchozí už bádání, obzvláště o Palackého „Popis království českého" (1848), jemuž o dvě léta dříve předcházela studie „Obhlídka ve staročeském místopisu, zvláště krajů poněmčilých" (Časopis Národního musea 1846). Byly to průkopnické skutky, a co Palacký vynesl, bylo pravé zjevení v dobách, v nichž se teprv nesměle snilo o osvobození z útlaku a germanisace. Palacký byl sice zatížen představou o silné středověké kolonisaci německé na české půdě, ale i tak přesvědčivě dokazoval, že Němci u nás povždy jsou jen cizozemci, hosty. Však byl za to denuncován profesorem pražské university Knollem, a dodnes mu jeho závěry Němci nemohou zapomenouti, třebas jádro jeho učení námi bylo přezíráno a pomíjeno.

Považuje-li se stav místních jmen v našich zemích v jednotlivých obdobích, lze s určitostí prohlásiti, že německou kolonisací ve 12. a 13. století nevzniklo německé území na naší půdě, a že německá města i vesnice, roztroušeně vzešlé v českém prostředí, mnohdy ani ne výhradně německé, značně se už ve 14. století asimilovaly a v husitské době se až na nevelké části projevují zcela českými. Je pravda, za upokojení země a navázání vztahů přicházeli zase do Čech cizozemci a také se usazovali, ale co se kde Němců naskytlo, nepadali na váhu v tehdejších řádech a právech zemských. A to byl stav, jejž v Čechách shledali Habsburkové. Avšak Habsburkové záhy usnadnili nové německé usazování v českých zemích, činili to záměrně a pomáhali Němcům. Sami, cítíce se Němci, kde mohli, užívali s oblibou německého jazyka, jím také mluvili cizozemci z různých zemí v království připuštění, a němčina se přes platné zákony rozmáhala. Jak Habsburkové postupovali, pozná se, stačí si na př. vzíti vedle sebe české a německé vydání „Akt

všech těch věcí" krále Ferdinanda I. z r. 1547. Král se tímto spisem obhajoval pro politiku, kterou vedl proti českým stavům a kterou vyvolal jejich povstání, a v tom spise se skutečnou neúctou k české řeči v německém překladu zavedl jen německy upravená místní i osobní pojmenování česká. A potom takových způsobů bylo by lze množství vybrati z různých tisků i písemných pramenů, a činilo se i to, že se ryze české názvy překládaly a tak se připravovala nová jména německá.

Habsburkové sami málo uměli česky. Proto se raději obklopovali cizinci než Čechy, a záhy k tomu působili, aby byl v království německý živel co nejsilnější. Více mu věřili, spoléhali na něj. Zejména po polovině 16. století prováděli nová usídlování Němců, s určitými úmysly a s protičeským ostřím, kteréž tendence se už dříve projevovaly. Roku 1547 se dokonce ozývaly vyhrůžky proti Čechům se strany Němců, že se s nimi bude jinak dále jednat než prve, protože se vzbouřili proti králi. A to nebyly myšlenky jednotlivců, nýbrž názory ovzduší.

Habsburkové si zaváděním Němců chtěli zajistiti oddanou frontu a hleděli všemi prostředky, aby se jim to dařilo. Byl to řetěz přímluv u stavů i ve městech, intervencí, nátlaku i porušování práva. Němci byli přijímáni v šlechtu i mezi měšťany královských měst a jejich posice rozmnožovali jiní cizozemci, které přivolával lesk dvora i panských sídel, hospodářské prospívání měst, jejich zdatnost obchodní i řemeslná a snadnost dosíci životních úspěchů. V tom všem za jiných okolností nebylo by svrchovaného nebezpečenství. Mnozí Němci přicházeli i odcházeli, mnozí se přizpůsobovali a ztráceli v českém prostředí. Avšak cizozemci byli uměle a obmyslně rozvášňováni proti Čechům. Tehdy se ozývaly theorie, že České království je díl německé říše, v níž Němci jsou páni, a Němci, i ti, kteří získali obyvatelské právo mezi vyššími stavy nebo mezi měšťany, odpírali splývati s Čechy v jednu obec národní a stavěli se proti Čechům jako národ zvláštní, samostatný.

Čeští stavové trvali podle staré ústavy a práv království na jeho národním rázu, před úřady země se smělo říditi a souditi jen česky, Němci a cizozemci neradi mluvili česky a odpírali mluviti česky. Němci už nechtěli býti údy národní společnosti české, Němci až na výjimky nepodrobovali se prostředí, ale rozvraceli prostředí. Pravdivě napsal Pavel Stránský: „Většina Němců odevždy byla zvyklá životu kočovnému. Opouštějíce lehce svou zemi, za dávných časů i nyní přicházejí, aby se usadili mezi námi. A jistě na velikou škodu našeho jazyka, neboť, ač-

koliv rádi zůstávají u nás, přece za zbytečné pokládají naučiti se našemu jazyku."

A Němci, jak se uhnízdili, volali nové krajany. Zvláště němečtí šlechtici začali kolonisovat půdu, kterou snadno získali, německými kolonisty nebo přivolávali hornický lid k otvírání dolů a je následovali ze zištnosti i čeští páni. A to zhoršovalo podmínky národnostní i náboženské. K tomu přispívalo, že se v českých stavech zase šířilo podléhání cizím mravům i cizí řeči a že náboženské zájmy do značné míry setřely u Čechů vlasteneckou horlivost, třebas byli mnozí, u kterých nastávalo znepokojení a národní horlivost. Přece však to lze říci, že němečtí protestanti byli vítáni husitským Čechům a němečtí katolíci českým katolíkům. Vzmáhala se i mezi Čechy vlažnost, posilovaná cestami do ciziny, službou králi a císaři v jiných krajích i studiemi na cizích školách. To všecko umožňovalo dvoru, obklopenému kosmopolitickou společností, aby postupoval podle svých plánů.

Tak se do počátku 17. století upevnila německá sídla v českých zemích. Neznamená to však nic jiného, nežli zvětšení německých ostrůvků a ostrovů v českém živlu a vedle českého živlu. Byl to účinek tlaku Němců od hranic na všech stranách českých hor. A to byl základ, na němž počali po Bílé hoře Habsburkové cílevědomou politiku germanisační. Byla to složka v promyšlených záměrech dávno připravovaných. Ne jeden národ, dva národy, vedle sebe a proti sobě. Kam vše spěje, to cítil s obavami už Balbín a jasně o tom píše v Obraně českého jazyka. Rozvracením ústavy a práv zemských i městských, což vrcholilo v reformách Marie Terezie i Josefa II., došlo se k výsledkům: bylo dosaženo převahy Němců v okrajových pruzích země a připraven zdánlivě německý ráz uvnitř země. Byrokratický režim a centralismus, majíce nástrojem německý jazyk, vše pronikaly, spoutávaly, podřizovaly. V několika letech účinky byly pro českou národnost tak neblahé a povážlivé, že vzbuzovaly u českých vlastenců až zoufalost. A zoufání nad českou věcí se udržovalo i rostlo, když přišel neosvícený absolutismus, jenž předchozí dílo dokonával.

Rakouská vláda i Němci věřili, že budují na věky. Musili-li pak připustiti změny a povoliti ústupky, nastupovali jiné cesty, aby české zisky a český rozvoj znehodnotili. Od poloviny 19. století se zvláště ohlašuje významný program: roztržení Českého království podle národnostních území. A aby „německé území" bylo zřejmé i zabezpečené, byla učiněna i místní jména nástrojem. Česká jména vyhlazována v krajích

s německou převahou, v ryze českých částech země u každého místního jména českého musilo být i pojmenování německé. A při tom účel posvěcoval prostředky...

Za těch okolností je zázrak, co se zachovalo v našich zemích místních názvů v tak zvaných německých okresích, které ani v ústech Němců nezapřou český původ, a tak zůstávají důkazem někdejšího českého osídlení a pozdějšího poněmčení. Mé články, v nichž hájím práv a náležitostí původních a pravých pánů země a státu, vzbudily zájem ve veřejnosti a dostalo se mi hojných upozornění i o místních jménech. Zvláště zevrubná data mi poslal pan Vít Rayman z Prahy-Bubenče, jenž s pílí a obětavostí zpracoval různé pomůcky. Zpracoval Administrativní lexikon obcí v Čechách, vydaný Státním úřadem statistickým, vojenské mapy rakouské i Ottův Slovník naučný a došel k cenným a zajímavým závěrům. Je sice těžké operovati s přesnými čísly, v otázkách místních jmen jsou závažné problémy vědecké. Avšak byl po zevrubných propočtech i střízlivém posuzování jmen vysloven názor, že německá místa v Čechách, t. j. místa s německou převahou obyvatelstva, mají snad jen z 20% opravdu německá jména a že přes 70% jejich jmen nese zřetelné známky českého původu. V Čechách je 91 soudní okres s většinou německých obcí a 6 okresů se značnou menšinou německých obcí. Těch 97 okresů má 2870 obcí, z toho 286 obcí českých a 2584 německých — jaký by to počet asi vzešel srovnáváním pojmenování podle původu a dnešního národnostního stavu a co by znamenal pro tvrzení o historické kontinuitě dnešních sídel německých se starými?!! To by značilo — možno povědět — že asi u pětiny těch obcí třeba předpokládati opravdu německý původ, v jiných případech je však dnešní německý ráz míst dán — poněmčováním.

Pro pochopení vhodno uvésti aspoň něco příkladem. V soudním okrese chomutovském, jehož němectví se vynášelo a vynáší — „všude lidé, v Chomutově Němci" — vyskytují se jména: Petsch (Bečov), Bielenz (Bílenec), Prahn (Brány), Priesen (Březno), Tschernich (Čermníky), Tenetitz (Denětice), Tschernowitz (Černovice), Trauschkowitz (Droužkovice), Holetitz (Holetice), Hoschnitz (Hošnice), Hruschowan (Hrušovany), Komotau (Chomutov), Kralup (Kralupy), Körbitz (Krbice), Křima (Křimov), Losan (Lažany), Liebisch (Libouš), Glieden (Lideň), Malkau (Málkov), Naschau (Naší), Negranitz (Nechranice), Neosablitz (Nezabylice), Prietschapl (Přečáply), Ratschitz (Račice), Sporitz (Spořice), Strahn (Stranná), Tschoschl (Stráž),

Troschig (Strážky), Stresau (Střežov), Zuscha (Sušany), Skyrl (Škrle), Eidlitz (Udlice), Wičitz (Vičice), Wisset (Vysoká), Salesl (Zálezly), Sosau (Zásada), Woderad (Voděrady).

To je 37 obcí ze 47 obcí v okrese a při tom jsou obce, které mají české i německé pojmenování překladem (Místo — Platz, Suchdol — Dörnthal, Krásná Lípa — Schönlinde, Horní Ves — Oberdorf). Jen tři názvy jsou zřetelně německé, Hagensdorf (Ahnikov), Grünn, Hohentann a ostatní nejisté (Plaszdorf — Blahuňov, Domina, Nebovazy — Nokowitz).

Tak by se mohlo jíti od okresu k okresu a vždy by se ukázala pravda, již nepotlačí žádné násilí: tak zvané německé území v našem státě je umělý útvar časů naší nesvobody, našeho někdejšího úpadku a uhnětení.

Národní listy 1938, 3., 9., 23., 30. srpna a 6. září.

O osobních jménech německých mezi Čechy

Jsou historické otázky, pro které neměla naše věda dosud porozumění a na něž jí nezbývalo pokdy, ač by jejich soustavnější zpracování znamenalo důležitost národní. Souvisí to s několika okolnostmi: Naši historičtí badatelé raději se ohlížejí po thematech líbivějších a efektnějších, i výnosnějších, je u nás nedostatek vědecké organisace, zvláště nikdo nedovedl mladší generace spojiti k cílevědomější práci, a v novějších časech do nedávna národní dějiny, jež nás dříve vedly a posilovaly, byly u nás bezcennou veteší, o níž bylo přesvědčení, že nemá pro moderní lidi a moderní potřeby praktického významu. A při tom se nedbalo, jak Němci podnikají opravdový vpád vědy do našich dějin, aby si je upravili podle svého a pro své prospěchy i cíle.

Z takových otázek, jimž měla býti věnována pozornost a pozornost nebyla věnována, jsou otázky pojmenování místních a osobních. Naše obrana proti náročivým a příkrým požadavkům německým byla by účinnější, kdyby byla zvláštními pracemi i v souhrnu zcela probádána i osvětlena germanisace, jež se v našich zemích prováděla od století 17. až do 19., ba až do věku 20., a kdyby bylo ukázáno, jak je v zájmu práva i spravedlnosti, aby byly odčiněny účinky násilí a duchovního i hmotného úpadku, do něhož byl náš národ přiveden a z něhož se těžko a v bojích vzpamatovával. Máme jen drobné stati venkovských pracovníků, a Praha si ani neuvědomila, jaké má ve svých zdech snesené prameny. Archiv země České už před 40 lety soustředil ve svých odděleních podstatnou část městských a pozemkových knih od okresních soudů země České a v posledních letech to soustředění dovršil — tak se stalo i na Moravě v zemském archivu brněnském — ale ta akce nedala ani úředníkům zemských archivů podněty k práci v těchto směrech.

A přec co by přineslo užitku takové studium, a zvláště studium osobních jmen! V polemikách Čechů s Němci často a právem poukazujeme na důkaz germanisace i našich národních ztrát, jak je mnoho Němců, kteří mají osobní jména zcela česká nebo česká jména jen německým pravopisem upravená. A připomínajíce to i u nejpřednějších představitelů Němců v našem státě, vyslovujeme i povzdech nad pravdou, že

Poturčenci jsou horší Turků. Arci, Němci zase naopak prohlašují, že jsou rovněž mezi Čechy ve velkém počtu německá jména a ta německá jména že jsou zřetelným svědectvím, jak mnoho německých příslušníků bylo počeštěno a jak se Němci musí brániti počešťovacímu procesu, pro ně tak nebezpečnému. Tak stojí zdánlivě proti sobě dvojí pravda, ale jen zdánlivě, poněvadž německá tvrzení není plná a poctivá pravda. Jako při místních názvech jsou rozdíly, jestliže je psali Čechové či Němci, již si je buď mimoděk z pohodlí nebo jindy zase z úmyslu přizpůsobovali, obměňovali, překládali a vyměňovali, tak je tomu i u jmen osobních.

Nezáleží na tom, jak se u nás osobní jména, a zvláště příjmení, tvořila a jak se jména česká i německá v různých časech stýkala i na sebe působila. Důležitější je jiná stránka. Pověděl jsem, že dnešní posice německé v českých zemích nejsou produkt dávných staletí a historické i přirozené kontinuity, nýbrž v nejpodstatnější části že je to dílo Habsburků od druhé poloviny 16. století, prováděné proti Čechům. A v tom díle habsburské germanisace má díl i poněmčování českých jmen osobních, českých příjmení.

Příjmení dlouho nebyla ustálena. Ještě v 16. a 17. století u jedné a téže osoby, v jedné a téže rodině může býti podle okolností střídání jmen, a ještě leckdy ani 18. století až do doby Josefa II. nedbalo pevnosti a přesnosti. A to dovolovalo cizím i poněmčeným vrchnostem duchovním i světským, které měly v rukou největší část panství v českých zemích, a jejich německým úředníkům, aby nakládali s jmény svých poddaných podle svého. Činili to nejprve z pohodlnosti, nechtějíce dělati z Čechů Němce, ale od 18. století se i poněmčování osobních jmen zhusta stalo nástrojem ve snahách, aby byl zřízen z habsburského mocnářství jednotný stát německý. Jak se postupovalo, objasní některé příklady:

Už v roce 1905 v Časopise Matice moravské napsal prof. F. A. Slavík článek „Neustálenost jmen rodinných a rodových v XVI. a na počátku XVII. století" a upozornil v něm na úřední popisy panství uherskobrodského z roku 1671. V německých záznamech se uváděli osadníci: Jan Krátký oder Kurtzer, Mikuláš Pocházka oder Miller, Jan Cihlář oder Ziegler, Jura Malý oder Klein, Jan Havlík — Gall, Mikuláš Uher — Ungar, Jan Juříček — Girgler, Václav Červený — Roth, Gregor Těšínský — Teschiner, Eliáš Krejčí — Schneider, Adam Švec — Schuster, Šimon Vlk — Wolffl, Jan Sedláček — Pauerle, Mikuláš

Sova — Niklas Eile, Jura Hlávka — Gierg Köpfichter, Jan Láník — Laner, Mikuláš Lukášů — Lukescher, Jan Nehněvejse — Nichtzirn, Václav Hrubý — Gros, Christof Matuška — Schlesinger, Georg Čech — Böhm, Daniel Struhař — Drechsler, Jura Václavík — Wentzelick, Gabriel Hlaváč — Köpfichter, Jan Tesař — Zimmermann, Václav Žák — Schiller, Mates Chmel — Hopf, Jura Pekař — Pekh, Václav Bílý — Weisz a j. Tak bylo ovšem i v jiných krajích, mohlo by se vlastně jíti od panství k panství a také do měst, kde se přirozeně i uměle rozmnožoval německý živel. Ba v samé Praze a pro její okolí jsem nalezl zápisy německých písařů, kteří udělali třebas z Krále Königa a podobně, nehledíc k tomu, jak česká jména nemožně pravopisně upravovali.

Doklady, jak se česká jména poddaných lidí překládala do němčiny činností německých i poněmčených vrchností, podal nedávno i článek inž. Oldřicha Hanuše „Příspěvek k vysvětlení původu německých jmen ve Veltěžích a v Oboře" (Vlastivědný sborník okresu lounského VIII. 1938). Takových statí bychom potřebovali více. Obě ty obce mají vrchnostenské knihy gruntovní německé od roku 1676 a zanedlouho po jejich založení se do nich dostávala německá jména osob překladem jmen českých. Tak se roku 1683 uvádí v Oboře Štěpán Koubek, roku 1704 je to Štěpán Kaubek oder Graf a jeho syn se už zve Wenzl Graf. Nebo otec se jmenuje Hanuš Svoboda, ale roku 1717 po otci dědí statek Karl Frey atd.

Mohlo by se říci, že snad takové poněmčování příjmení nezanechalo hlubších účinků, že bylo lokální a dočasné, že se neustálilo. Avšak to by byl omyl. Dosvědčuje to příklad Frant. Martina Pelcla z rodu někdy Kožíšků, nebo příklad prof. Alberta, jehož otci změnila jméno Vojtěch vrchnost, aby nemusila služebníka volati názvem jí neběžným. A účinky takového počínání se jeví dodnes. Velká množství Čechů mají německá jména ne proto, že by byli původem Němci — málo Němců se v novějších časech počešťuje, Němci a Němkyně projevují zpravidla tuhou odolnost, nedovedou a nechtějí se naučit česky a spíše poněmčují okolí. Počešťují se výjimečně ti z nich, kdo vejdou příbuzenskými svazky do zcela českého prostředí, a jsouce osamoceni, splynou s ním. Čechové však obyčejně mají německá jména, že jejich předkům byla změněna krásná česká pojmenování a zpravidla uměle vnucena a že je zdědili. Vedle vrchností a jejich úředníků mnoho připravili cizí, němečtí kněží při zápisech do matrik. Také pracovali pro germanisaci, a s trvalými

účinky. A jsou obdobné zjevy, jestliže se u nás ještě dnes drží názvy v německém pravopisu, Schimon, Schlechta, Pauliček, Weyrostek, Czech, Czermak a podobně.

Lid nepotřeboval příjmení v soukromém styku se sousedy, okolí si beztak zavádělo, i když už příjmení byla ustálená a úředně platná, vlastní vzájemné názvy, jednodušší a jasnější, i výstižné přezdívky. Zato bylo příjmení potřebí před úřady. A jak je úřady zapisovaly a jak jich vůbec užívaly, tak příjmení byla za Josefa II. upevněna a vešla do úředních dokumentů. Pokud byla ponechána v původních formách českých, psala se aspoň německým způsobem, spřežkovým pravopisem, jak bylo také aspoň do některé míry ve shodě s pravopisnými zvyklostmi českými. Avšak přitom docházelo i ke komolení a znásilňování a při vševládnosti němčiny i k novým překládáním. Přeměňovalo se nejen tehdy při naplňování císařských rozkazů, nýbrž i později. Dálo se to svémocně od úřadů, ale dálo se to i z vůle stran. Působila snaha osob vyhověti novým řádům a novým okolnostem. Byli lidé, zvláště domohli-li se vyššího společenského stupně, že se za prostá jména česká styděli, měli je za úhonu, že si česká jména upravovali nebo měnili. Chtěli tak zakrýti český původ, nebo podléhajíce módě, chtěli dáti najevo vzdělanost a „lepší" rod.

Psala-li se česká jména v časech výhradného německého úřadování a germanisace, zpravidla se psala, jak zapisující slyšel. Pravopis byl fonetický a u týchž názvů byla možnost rozmanitých způsobů. U téhož úředníka nebo kněze, natož u různých osob. Matriky a školní vysvědčení bývají dokladem zjevů často až nepochopitelných, a vyskytují se v nich nesrovnalosti i rozpory. Způsobovala to neúmyslnost i úmyslnost, a tyto věci leckdy ještě dnes zaviňují potíže v životě. Vznikají potíže zvláště proto, že platí předpisy, aby se příjmení psala tak, jak jsou zaznamenána v úředních zápisech, především na listech křestních a rodných, oddacích a j. Dosud se nepřistoupilo k zásadnímu řešení závad a nesnází. Ba, jestliže některá strana sama chtěla dáti podnět k nápravě, narazila na úřední překážky. Sám jsem se před lety takovou otázkou obíral. Kterás obchodní firma — řekněme, že se jmenovala Schimon a chtěla se psáti Šimon — když věc předložila úřadům, aby byla provedena úprava v protokolování firmy, byla odmítnuta, že by to byla změna jména a že úpravu nelze provésti bez potřebného úředního řízení. Rozumí se, že to byl strohý byrokratismus a omezená ztrnulost právnická, u nichž nic neplatily výklady opřené o svědectví, a jež si ani neuvědomovaly, že jde

i o zájem státu, aby význačná továrna vyvážející do ciziny předstupovala před ni s poctivým jménem českým.

Arci takové stanovisko, které by zasloužilo ještě příkřejšího odsouzení, bylo zaviněno také tím, že se nositelé jmen podobně znešvařených dosti zřídka zasadili o úpravu, nebo že ji jen mlčky a o své újmě provedli, jak šla doba. Mnoho se změnilo, když bylo nahrazeno německé písmo (švabach) latinkou a když byl zjednodušen český pravopis a zdokonaloval se. Avšak mnoho trvalo. Sám se pamatuji, že byli v Praze před desítiletími ještě Palletschkové, Gerzabkové, Rziwnaczové, namnoze to přešlo, ale přece ne naprosto, úplně. V ryze českých rodinách se z konservatismu držela a drží tak psaná jména, jako se podpisuje šlechta Lobkowicz, Kolowrat, Czernin, Dobrzensky, Wratislaw z Mitrowicz, aby dávala najevo, že se nemísí do národnostních otázek a sporů. Je prý důsledná, jako psali otcové, píší se synové. Prý zachovávají starý český pravopis — arci ten, kdo tak nevážně poškozuje své české jméno, nepíše Girzij místo Jiří, když se někdy česky podpíše. A takový pošetilý konservatismus působí namnoze dodnes, ač by bylo na čase provést důrazné změny, a přistupuje i snaha po odlišení od jiných, snaha po zvláštnosti, stejně zavržitelná. Není se třeba ani obávati zmatků, které by snad někteří očekávali z vyrovnání dosavadních rozdílů po zavedení jednotného pravopisu českých jmen, všeobecně závazného.

Nemyslím prováděti úpravu psaní českých příjmení z úředního podnětu a příkazu, ač i zákonná opatření byla by snad na místě. Stačilo by, kdyby se v českém občanstvu vyvolala nálada, aby samo dbalo, aby Čech měl poctivé jméno české, jaké mu náleží. Dávno se už u Čechů mohla v plnosti odstraniti česká jména německým (nebo i fonetickým) pravopisem pokažená, nebo německá jména, která vznikla německým překladem v dobách naší bídy. Po převratu roku 1918 se u nás ustavily rodopisné organisace, jimž i odborníci dodávali a dodávají autority a jejich činnost podporují. Avšak nevedli je a nevedou, spíše sami jsou strhováni k zbytečnostem diletantského ovzduší. Proto činnost těch korporací se spíše nese k tomu, aby se z podobnosti jmen, ale bez důkazů, vyvozoval nárok na „modrou krev" nebo na odškodnění za pobělohorské konfiskace statků domnělých předků, také se poukazováním na starousedlost rodů v obci chce dodati některým rodinám ctihodnosti, anebo se napomáhá v pachtění, kdo dovede rodokmen do starší doby, a nejraději až do Adama. Avšak nikdo nepomyslí, že jsou vyšší úkoly, že by byly důvody k práci důležitější a významu národního i státního.

Můžeme si býti plným právem vědomi, že útisk a germanisace, pod nimiž jsme trpěli, přivodily těžké ztráty našemu národu, a ani dnes není lépe. Česká osobní jména, namnoze zpotvořená a znásilněná, jsou toho důkazem. Sami dodnes neseme německá jména nebo německy upravená jména jako stálé znamení německé poroby a někdejší zemdlenosti. Jako se musíme brániti, abychom nebyli zeslabováni novými a novými ztrátami duší, tak bychom měli dbáti, aby pravý Čech měl dobře psané české příjmení, které už má nebo by mohl míti, kdyby se ukázalo, že jeho předkům české jméno bylo do němčiny přeloženo a německé dáno. A také by bylo správné, aby českým nositelům německých příjmení bylo umožněno změnění německého jména překladem v české, nebo aspoň psaní německých jmen českým pravopisem.

To, co jsem řekl o Češích, platí i o Slovácích. Ti vzali škody se dvou stran, od Maďarů i od Němců, a podobnými cestami jako Čechové v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Kdyby byl učiněn pořádek v našich jménech osobních, nemohli by nám Němci předhazovati, jak se děje, arci neprávem se děje, že jsme z velké části — počeštění Němci. Vzala by se jim záminka a měli bychom jména, kterými bychom se mohli chlubiti.

Národní listy 1938, 20. září.

Nedejme si zahynouti

Po staletí se rozléhá po českých vlastech mohutný chorál svatováclavský, vycházející z rozechvěných srdcí a myslí českých, a doprovází všechny chvíle radostné, smutné i bolestné našich dějin. Je v něm úchvatná a vzrušená modlitba vrcholící ve slovech: „Ty jsi dědic české země, rozpomeň se na své plémě! Nedej zahynouti nám ni budoucím, svatý Václave!" Avšak v té prosbě nezní jen úzkost z nebezpečenství a ohrožení, je v ní i jistota vyslyšení, je v ní i vědomí vlastní české ceny a vlastní síly. Český národ volá svatého pomocníka, jejž ctí a v nějž věří, protože sám chce žíti. Realita života hledá tak spojení s posvěcením a s nejvyššími ideály.

Svatý Václav vstoupil do českého nebe před tisíciletím jako křesťanský mučedník slavný životem, skutky i smrtí, jemuž byla dána čest, aby se stal orodovníkem svého národa u stolce Nejvyššího. Aby toto jeho poslání a právo bylo povýšeno v očích národa, ozdobili legendisté jeho postavu nejhojnějšími ctnostmi křesťanskými a udělali z něho představitele zbožnosti, víry a křesťanské odevzdanosti. Historikové, berouce doslova líčení legend, nerozvážně chtěli odíti sv. Václava žíněnou košilí a chtěli z něho učiniti asketu, jemuž pozemský život byl břemenem a jejž vedla touha po smrti a po odměně nebeské. Přitom nedbali, jak si sv. Václava lid uchovával ve svých nitrech. Viděl v něm vždy knížete bohatýra mladého zápalu a pevných ozbrojených rukou, po němž mu zůstaly památkami helmice, drátěná košile a meč. Svatý Václav se českému národu zjevoval a zjevuje symbolem statečnosti a odhodlané zdatnosti, symbolem češství, sice stále ohrožovaného, ale zdravého a proto nehynoucího, symbolem češství stále bojujícího o existenci, ale nepodléhajícího.

Proto byl český lid přesvědčen, že mu sv. Václav vždy přichází na pomoc, když je nouze nejvyšší. Věru, od pradávna se mu sv. Václav okazoval v nejtěžších chvílích nad Pražským hradem, jehož byl pokládán za pána a ochránce, a žehnal mu k pevnosti a jistotě, od pradávna předjížděl na bílém koni českému vojsku a pod svou korouhví je vedl k slavným vítězstvím. A když na české kraje přišla bída, útlak a násilí,

když národ byl hmotně i duchovně ubíjen, živila jej víra, že sv. Václav vyvede v pravý čas z Blaníku zástupy rytířů a zažene jimi hrozivé nepřátele i osvobodí českou vlast.

Naši legionáři, bojující za světové války, bojující na všech frontách, zdáli se nám blanickými rytíři, již spojili ve svých pažích i srdcích všechny žaly, hněvy i touhy generací a již se nejtěžšími obětmi jasných hlav a čistých duší stali výrazem národní vůle, odvahy i nejvyšších ctností občanských. Svatováclavská tradice se spojila s tradicí husitskou, a poznávalo se, že jsou to dvě obdoby téhož zápasu, téhož úsilí, téže víry v pravdu a právo, za něž se šlo znova v boj. Nedostali jsme zdarma svobodu, těžce jsme si ji musili vykoupiti i zaplatiti. A mohli jsme míti přesvědčení, že bojujíce za sebe, bojujeme i za jiné, za spravedlnost všech a za štěstí všech. Neobávali jsme se zrady, třebas historie, jež nás živila a v nejchmurnějších chvílích sílila, mohla nás varovati. Před třemi sty lety, před Bílou horou, přišla zrada daných slibů a přípovědí, zrada, jež nás uvrhla v neštěstí, ale jež těm, kdo zradili, štěstí nepřinesla. Marně jsme věřili. Zase jsme zradou uvrženi v neštěstí a budou rváti naši odvěkou vlast, ač jsme ji chtěli statečně a poctivě hájit a s ní ideálů práva a spravedlnosti v zájmu všech. Vězme, že kdo zrazuje, sama sebe zrazuje! Poneseme v duši hněvy i pohrdání zradou, sami si jsouce vědomi, že jsme se nikdy nezpronevěřili cti národní i lidské!

Svět na nás žádal nové oběti a dali jsme je v kusech své země, svého majetku, jenž nám dlouhé věky byl odcizován, až odcizen, v kusech svých práv. Máme zachrániti bolestnou resignací světový mír. Zachráníme světový mír? Zdaž zdánlivá úprava a zjednodušení podmínek na jedné straně nepřinese nové obtíže a problémy, mnohem složitější a nebezpečnější na straně druhé? A zda budou dostatečné záruky našeho příštího bytí, pokojného a jistého, našich přirozených práv národních a lidských?

Musíme si být všichni vědomi, že na nás samotných především záleží. Musíme býti pevní a silní. Nesmíme klesati na mysli, ale uchovati si víru v práci a vůli k práci, k práci činorodé, plodné a svorné. Ničeho se nesmíme lekati, na vše musíme být připraveni: Vzhůru hlavy, vzhůru srdce! Vyvstanou otázky, vyvstanou těžkosti, ukáží se bolestné rány — vše bude třeba odvraceti, hojiti, tvrdě odvraceti a hojiti. Řekněme si, že rozdíly mohou býti mezi námi jen v hledání cest k řešení, že rozdíly mohou býti jen v prostředcích, ale cíl že musí býti a zůstati jeden: vyvarovati se všemu, co by oslabovalo náš národ a co by nezajišťovalo pro-

spěch národa. S hrdými čely hleďme skutečnosti vstříc a spojenými silami odolávejme všemu, co osud způsobil! Nesmí býti tříštění sil, nesmí býti potýkání stran a směrů na život a na smrt, nesmí býti vzájemné hanění a hledání vin, útoky na osoby, znásilňování jedněch druhými. Milujme pravdu, čtěme pravdu, vyznávejme pravdu, střezme pravdu a pravdu každému přejme! V jednotě a svornosti je naše spása, jimi vyřešíme a odklidíme, co nás bude tížit, co nás bude ohrožovat. Všichni očistíme svá nitra, odvrhneme vzájemné hněvy a spolehneme na lásku.

Svatý Václav zaváděl do pohanských Čech evangelium lásky, aby Čechy učinil rovnocenným národem mezi národy západními. Stejně češství povznášel Mistr Jan Hus, chtěje, aby každý Čech byl dobrý křesťan. A naši buditelé, spojujíce v svém krásném, téměř zázračném díle odkazy minulosti, měli na mysli, aby každý Čech byl dobrý člověk. Budeme-li dobří lidé, budeme dobří Čechové, dobří Čechové musí býti dobří lidé. Nebo raději zaměňme jméno Čechové za stálé jméno Čechoslováci — poznávejme se, Čechové a Slováci, sbližujme se, jedni buďme! V jednotě se udržíme, v rozdělenosti budeme ztraceni.

Jsme na nejzápadnější výspě slovanské, jež je po staletí omývána německým mořem. Avšak pevně jsme stáli a pevně budeme státi, vědomi si svého práva na spolužití a soutěžení s jinými národy pro vklady, jež jsme vložili do obecného vývoje. V husitství jsme první bojovali za duchovní sebeurčení a byli bychom téměř vykrváceli, jak jsme se bili za poznanou pravdu, která se našimi zkouškami stala i pravdou jiných. Dnes se na svou škodu, ale v zájmu světa zříkáme přirozené hradby horské, za kterou jsme tisíciletí žili, za niž mnohokrát byla prolita česká krev a již ta krev utvrdila, a přijímáme za ni čestné slovo světa. Rodí se nová doba, rodí se nový řád, či máme spoléhat na závazky a přípovědi, které mohou býti vratké? Spoléhejme na ně, ale především „věřme jen sobě, své práci a píli, věřme jen svatému nadšení v nás!" (Svatopluk Čech). Pracujme, mnoho pracujme, pracujme nejen pro vlastní prospěch každého z nás, ale pro prospěch celku! Buďme si vědomi, že úžasné štěstí svobody nepřineslo nám dosud velkých děl, jimiž bychom se mohli před světem honositi a jež by nám samým byla záštitou a posilou. Snad proto, že jsme v tom štěstí byli příliš zkolébáni jistotou a bezpečností, pachtili jsme se po heslech a fantómech, chytali jsme se cizích názorů a přeli se o ně, a vlastní silou, vlastním duchem jsme nehledali, co by nám bylo přirozené a zdravé. Nebylo vytvořeno velké dílo v umění slovesném ani výtvarném, nebylo vytvořeno ve vědě, v politice, ba ani

v životě. Nyní napněme své síly! Mějme úctu k své rodné řeči a pěstujme ji, čtěme naše dějiny a učme se z nich! Ukažme světu, jenž slyšel a vidí naše zneuctění plné nepravd a klamu, co je v nás, a jak to, co je v nás, snese srovnání s tím, co vychází od jiných národů, i velikých.

Práce potřebuje volnosti, ale musí to být volnost dobře řízená, protože volnost špatně řízená sama v sobě se rozvrací. Avšak práce musí býti posvěcena ideály a vedena pevnou vůlí i odhodlaností. A ty se musí nésti, aby náš národ byl tělesně, duchovně i mravně zdravý a rostl a neumíral. Všichni proto: do řad, do houfu, k práci! Každý nechť pracuje, nejen co je jeho povinnost, ale nad to mnohem, mnohem více. Jednotlivec se nesmí starat jen o sebe a o své nejbližší, ale o všechny jiné členy národa. Všichni buďme bratři a sestry, jeden šik, jeden val! Přenesme se přes to, co nás dělí, a spojme své tužby, své snahy i konání!

Tak-li bude mezi námi i v nás, uvidíme zase sv. Václava na bílém koni, vedoucího nás k obraně, obnově i k vítězství. Nedá zahynouti nám ni budoucím, protože si sami sobě nedáme zahynouti.

Národní listy 1938, 28. září.

Feuilletony a články

OD ŘÍJNA 1938 DO PODZIMU 1940

Co předcházelo...

Naše veřejnost neví a sotva si kdy učiní plnou představu o tom, co předcházelo mnichovskému diktátu, jímž byly odervány veliké kusy země z přirozeného útvaru naší vlasti, utvrzeného víc než tisíciletými dějinami. Dvacet let trvala příprava k rozhodnému a bezohlednému skutku, dvacet let se do nás nespravedlivě bilo a se všech stran byla snášena zloba i hana na náš stát a národ. Dvacet let tiskařské stroje chrlily proti nám knihy, brožury, noviny, memoranda, protesty, pamflety, letáky, mapy a vyobrazení a posléze se připojil i cizí rozhlas. Prokazoval, jak se z vymoženosti, jež by mohla býti požehnáním lidstva, stává krutá a jedovatá zbraň, řídí-li ji nenávist a nepřátelství, zbraň horší jiného. Účelem všeho bylo zhanobiti nás před světem a dosvědčiti, že jsme lháři a podvodníci, násilníci i potlačovatelé, imperialisté a bolševici, zrádci a věrolomci, že jsme méněcenný, otrocký národ bez dějin a bez kultury, o němž se neví, odkud přišel, a jenž chce bezprávně nad jinými panovati a jiné ohrožovati.

Hlavní podíl v rozsáhlých akcích protičeských a protičeskoslovenských měly národnostní menšiny našeho státu, víc a více prostupované tendencemi iredentskými. Od obnovy našeho státu, jež byla účinkem uznání našeho státního práva historického i přirozeného na mezinárodním foru a jež byla vykoupena nesmírnými obětmi a utrpením Čechů i Slováků, prohlašovaly, že byly proti své vůli do něho vnuceny, že byly znásilněny, že se jim upřelo a upírá právo sebeurčení, jehož se Čechové a Slováci dovolávali při rozbití Rakousko-Uherska, a že se jim nedopřávají základní práva lidská i národní. Tyto menšiny samy, počítajíce s mírností našich zákonů a obcházejíce zákony, slovem i písmem brojily proti Československé republice a státnímu národu, aby proti jeho jednotné vůli provedly jednotnou svou frontu, a všemi silami se staraly, aby své postavení učinily otázkou mezinárodní. Od nich šly do zahraničí žalobné zprávy, podepřené materiálem nespravedlivě i podvodně sneseným, a rozhlašovaly se nepravdy o jejich útisku, pronásledování, bídě. Mluvčími tohoto úsilí, jemuž všechny prostředky byly dobré, byli i ti jednotlivci, kdo legálně i ilegálně šli nebo utíkali do ciziny, a

tak byla zjednána půda, na níž se dařilo protičeské a protičeskoslovenské literatuře i akcím, které na sebe vzalo zahraničí. Hlásajíc nejkrutější a nejdalekosáhlejší programy na naši porážku, ukazujíc k tomu nejspolehlivější prostředky, pracovalo promyšleně a cílevědomě. V státech těch národů, jejichž zlomky seděly na naší půdě, měla býti vzbuzena nenávist, pocit křivdy a přání po osvobození bratří. Ovšem to osvobození se mělo státi tak, aby byla odervána od českého a slovenského jádra půda odedávna česká a slovenská se všemi hodnotami i se silnými menšinami Čechů a Slováků, aniž by se mluvilo o jejich sebeurčení. Naopak, tyto menšiny Čechů a Slováků na okraji byly prohlašovány umělými a nepřirozenými posicemi národnostního výboje, ohrožujícího prý starousedlé kmeny, a vidělo se bezpráví a nebezpečenství v jejich existenci i podpoře, ač to byly články pravých a přirozených dědiců země.

Co se psalo, tisklo, mluvilo o národnostních menšinách československých, nebylo však určeno jen k zpracování veřejného mínění v státech jim příbuzných. Šlo i o to, a především šlo o to, aby bylo jejich věci získáno veřejné mínění v státech neutrálních a nám přátelských. Nelze postihnouti všechny způsoby a všechny cesty, kterými se šlo k cíli. Avšak žurnalistika a literatura všemožných jazyků s rozhlasem se osvědčily účinnými prostředky, plnila-li je lež, výmysly a zneuctění pravdy. A kryly i sloužily zjevným i skrytým akcím na vnitřní rozvrácení našeho národa, aby sláb se nemohl brániti a byl i bezcenný jiným. Nás při tom nic nezmátlo, příliš jsme věřili v pravdu a spoléhali na pravdu. Až lehkomyslně jsme věřili a spoléhali. Než tam, kde jsme čekali porozumění, pomoc, věrnost a vděčnost, rozšířila se nedůvěra v nás, obava, je-li naše věc spravedlivá, ba přesvědčení, že česká, československá věc je slabá, neudržitelná, ztracená. V cizině, s níž jsme byli spojeni oddanou důvěřivostí a pro niž jsme byli schopni znovu přinést nejvyšší oběti, bylo vykonáno velké dílo propagandy proti nám, na naši škodu, propagandy, jež nakonec došla vítězství. V ní tendenční věda, pavěda, rafinovaná eskamotáž pravd, polopravd, výmyslů i lží spojily se tak, že jsme stáli před světem viníky, zasluhujícími odsouzení. Obelhali prý jsme svět, jenž uveden v omyl, daroval nám stát, aniž jsme si zasloužili. Proto ten svět za jiné, spravedlivější mocenské konstelace má právo v zájmu míru a práva provést korektury, aby byl spolu odstraněn diktát versailleský. A tak jsme byli vrženi zpět před rok 1918, pak ještě dále, byla škrtnuta naše čtvrtstoletá historie, čestná historie, a byly ztraceny výsledky naší práce, našich obětí, našich zápasů a hrdinských činů, v nichž šlo o naše

zájmy a náležitosti, ale v nichž šlo i o zájmy a náležitosti jiných. Pod heslem, že se napravuje křivda a bezpráví, zajely do našeho těla ostré nože a drtivé ruce.

Bolestné je, uvědomujeme-li si, co sami máme viny v tomto osudu. Co jsme dovedli postavit proti tomu složitému a nespoutanému náporu, který věděl, kam jde? Němečtí historikové, právníci, filologové, zeměpisci, statistikové, národohospodáři, politikové, žurnalisti podnikali soustavné útoky proti nám, a stejně bylo na straně polské i maďarské — my jsme mlčeli nebo se chabě bránili a nedovedli jsme využít sil a možností, které jsme měli. Přestávalo se na tom, že část nejhorší protivnické literatury byla v našich zemích zakázána a hanobícím nás novinám odepřena doprava, takže ani odborníci neměli příležitost k sledování. A jen se vydávaly nezáživné oficielní a polooficielní publikace, česky nebo i v cizích jazycích, i časopisy, ale k nim v cizině byla nedůvěra a nikdo je nečetl. Psali je autoři náležející do určitých kruhů, podporovaní skupinou lidí na nich závislých, a jejich práce podávaly namnoze překonané názory, protože se nepřizpůsobovaly národním potřebám a duchu doby, protože nebyly dbalé zřetele na novější vývoj vědy a vědeckých myšlenek. Mnohdy se zdálo, že všeliké publikace mají hlavní účel, aby přinesly autorům bohaté honoráře, a proto byli k práci zváni jen vyvolení bez ohledu na jejich vědomosti a schopnosti. Taková propaganda, pochybná a bezduchá, arci nemohla nic zmoci. Nemohla nic zmoci proti rafinovaným hanopisům Bretholzovým, Hassingrovým, Schwarzovým, Pfitznerovým, Kaindlovým, Krebsovým, Jungovým, Bittnerovým, a jak znějí všechna jména, neštítící se nejhorších nepravd. A nemohla nic zmoci ani naše účast v zahraničních podnicích výdělečné povahy, které slibovaly vzbuzení zájmu o nás a rozšíření vědomostí, ale nejvíce byly vypočteny, aby tisíce a tisíce dobrých čsl. korun plynuly do záhadných a bezedných kapes.

Časopisy v cizině, přinášejíce zvláštní čísla o Československu, o jeho podmínkách, zařízeních, městech i osobnostech, a mnohé souborné publikace často vedle statí o nás, a třebas námi psaných, přinášely stati nám nepřátelské. Náš stát, naše úřady, korporace a instituce obyčejně se daly k takové účasti zlákati tím, že bylo slíbeno připojení fotografie nebo životopisu jejich představitelů. Sám jsem vždycky odmítal zástupce takových podniků, když mi přicházeli do městského archivu, a hleděl jsem i jinak zabraňovati takovou účast, jak jsem mohl. Trpkost mne vždy pojímala, když jsem četl položky, které byly upsány, a když jsem považil,

co jde peněz do ciziny, i do nepřátelské nám ciziny, zatím co se naše potřeby musí uskrovňovati, a jak jsou problematické toho účinky. V knihovnách našich i cizích mrtvé leží knihy, které stály velké peníze, a které nikdo nevezme ani do rukou, a vezme-li, spíše je to k naší újmě. A co peněz bylo vynaloženo na všeliké instituce i korporace, které měly informovati cizinu a spolupracovati s cizinou, nebo které měly studovati naše problémy, a jejichž výsledky se rovnají nule. Možno upozorniti třebas na Společnost pro studium národnostních otázek. Psáti o ní podrobněji, znamenalo by zajímavou kapitolu našeho života. Stačí říci, že v ní historická sekce byla raději odsouzena k šestileté nečinnosti v nejvážnějších časech, když část jejích členů nechtěla být povolným nástrojem vůle mocných. A když si někteří členové v letošních kritických dnech květnových vymohli svolání schůze, po dvou schůzích poradního rázu šlo se přes napětí a povážlivost doby na prázdniny, jako by historikové k událostem překotně se řítícím neměli co povědět. A také to zasluhuje upozornění: v časopise Společnosti pro studium národnostních otázek, v „Národnostním obzoru", četli jsme i takové perly: „Státní národ má spíše prostředky k odnárodňování než národnostní menšiny, proto jsou pochopitelné obavy našich menšin před odnárodňováním," a v publikacích Společnosti vycházely knížky, s nimiž byli Němci spokojeni.

Ano, my jsme se nejen nedovedli bránit, my jsme nejen nedovedli dělati propagandu ve svém zájmu slovem, tiskem, rozhlasem, my jsme ještě dodávali propagandě protivníků látku proti sobě. Sami, co jsme měli krásného, velikého, čím jsme se mohli chlubiti před sebou i před světem, vše jsme si zlehčili, zneuctili, pošpinili. Co hany z různých stran bylo naneseno na naše legie, jak byl stín vržen i na hrdinnou oběť plukovníka Ševce, jak nezůstal nedotčen náš odboj zahraniční i domácí. Hádky byly o 28. říjen a ze stranických důvodů byla proti němu stavěna bezvýznamná data, a když se jej nepodařilo poškodit, aspoň se neprávem tvrdilo, že to byla „revoluce v etapě" nebo „národní slavnost s dovolením rakouské vlády". Stranické boje vyvolávaly aféry a v nich šlo o osoby, ne o věci a zásady, a pohoršlivé bylo, jak byly řešeny. Neodpovědné mluvení některých našich státníků i politiků, sebevědomě se povyšujících a licoměrně povyšovaných, rozvracelo naše národní síly. Podrývaly se i zákony, ne že by se vědecky a odborně kritisovalo, aby se zjednala náprava v zájmu celku, ale aby se uplatňovala a prosazovala osobní mínění, třebas na škodu našeho státu a jeho práv. Staly-li se chyby, strana proti straně předkládala spory i mezinárodnímu foru. Nezapomenu publikací, kterými jedna část národa před světem hanobila část druhou. Stalo se i to, že práva naší university zlehčovali a porušovali její vlastní profesoři, a bylo jich nutno proti nim hájiti.

To vše byl vítaný materiál pro cizí propagandu, jež jej dovedla obratně přijímati, překrucovati a proti nám stavěti, aby dokázala, že zřízení Československého státu roku 1918 bylo zradou na kultuře a lidství. Mnohdy je až k neuvěření, jak se u nás psalo a jednalo, a je neuvěřitelná neodpovědnost a neukázněnost našich osobností, které nedovedly ani rozeznati, kde je co radno učiniti a kde co může být hříchem. Mnohdy zaslepovala oči závist, kořen vzájemných nesvárů a rozbrojů. Avšak jinak vím, nebyla vždy ve všem zlá vůle, byla to i snaha býti spravedlivým stůj co stůj. Ten rys je v české povaze, ale se značnou dávkou lehkomyslnosti. Jinak by nemohly býti u nás zpracovávány mapy, které nedovedly jasně znázornit statistické výsledky našich sčítání obyvatelstva; i ve školních atlasech poslední doby jsou zařaděny národnostní mapy našich zemí, kde jsou téměř takové hranice české a slovenské národnosti, jak nám byly v Mnichově nadiktovány a jimž se dnes divíme. A tak by bylo lze na mnohé a mnohé ukazovati, čím jsme, chtějíce býti spravedliví, bili sebe. Neříkám, že jsme měli být nepoctiví — to je záruka naší budoucnosti, že u valné většině náš národ miluje pravdu a právo a vyznává je i stojí za nimi. Avšak měli jsme býti prozíraví a rozvážní.

Měli jsme i zorganisovati a vésti práci. V tom jsme se nedali ani poučiti tím, co se vše na protivných stranách zařizovalo a vykonávalo. Povýšenci na naší straně, nedbajíce zdatných pracovníků, přezírali národní potřeby a důležitosti, a kde mohla býti, rozleptávali součinnost a soudržnost. Když na př. do České akademie věd a umění přišlo volání z Těšínska, aby byla vydána kniha, která by reagovala na vědeckou činnost polskou, proti nám namířenou, a přivedla ji na pravou míru, odpovědělo se, že není u nás vhodných pracovníků. Zejména mladší generace vědecké se nechaly samy o sobě, a ve výchově mládeže se prováděly experimenty, které u ní znemožnily vědecké zájmy a tužby. A co škod bylo naděláno ve školství vůbec, ve všech jeho stupních, a jak místo idealismu bylo pěstováno chlebařství, také proto, že učitelé ztráceli idealismus. Idealismus nezahynul, ale byl zeslaben, hlavně že stát znuzil úřednictvo, učitelstvo i zřízenectvo a při postupu s ním hrál divnou hru...

Mohu o všech těchto věcech psáti, poněvadž jsem dávno na ně upo-

zorňoval a před nimi varoval, kde jsem mohl, a poněvadž jsem uměl i proti mnohému vystoupiti. Dnes mi jde o to, aby to vše, co se stalo s naší strany a co bylo podniknuto proti nám, bylo nám výstrahou. Musíme si uvědomiti, že třeba hlavně organisace práce, že třeba zmnohonásobení práce, že třeba našeho výboje do světa, abychom mu ukázali, kdo jsme a co chceme. To bude nejspolehlivější a nejúčinnější propaganda nás i našich nepomíjitelných práv, zvláště bude-li opřena o naše vzájemné porozumění, spravedlivost a dobrou vůli.

Národní listy 1938, 23. října.

Ke dni 8. listopadu

Před dvaceti lety v den 28. října, v den rozjasněný podzimním sluncem a závratnou radostí, zrodilo se v českém lidu přesvědčení, že tím dnem jsou usmířeny a odčiněny stíny i bolesti Bílé hory a že náš osvobozený národ odklidí škody a obtíže, které po ní po staletích zkoušek, útisku a utrpení zůstaly. Tehdy se volalo: „Vídeň byla odsouzena, Řím bude odsouzen." Byla to hesla, záleželo na tom, který se jim dá obsah. V neděli hned potom 3. listopadu shromáždily se zástupy na bělohorské pláni a v hlavách i srdcích hořela očekávání a nejasné tužby i odhodlání. Mnoho jim bylo mluveno, ale málo slyšeli, jak rozumně, poctivě i v svorné jednotě pracovati ve volné vlasti, v níž budou těžkosti a překážky, ale v níž bude i možnost úspěchu. Slova lehko vycházela z úst řečníků, ale jejich radikální výmluvnost spíše odháněla vzájemnost lásky, porozumění a spolupráci, jichž tehdy bylo nejvíce potřebí. A večer byla povalena mariánská socha na Staroměstském náměstí. Přes protest Národního výboru bylo tak dáno znamení ke kácení zevnějších znaků katolického náboženství, jako by to stačilo k jeho odstranění, jako by se tak mohl vyřešit staletý a bolestný problém a jako by se tak mohlo k českým zemím připoutat z většiny katolictví oddané Slovensko. Kulturní ztráty ze zkázy památek byly doprovozeny ztrátami národního kapitálu soudržnosti, spravedlivosti, svobody smýšlení a součinnosti.

Škody se v tom směru způsobily i jinými ukvapenostmi a neprozíravostmi. Na všech stranách se měnilo, reformovalo, bořilo, ale málo nových platných a trvalých hodnot se vyneslo. Tápalo se, mnoho cizího se napodobovalo a přenášelo na naši půdu, co nemohlo býti s jednomyslností přijímáno, ale jednoho se nedbalo: základních podmínek národa a jeho státu. V pachtění po vzorech, v bojování o cizí myšlenky přezírali jsme domácí kořeny, tradici a neměli jsme nic pevného, co by nás vedlo. Dějiny byly prohlášeny bezcennou veteší a přítomnost se nenaplňovala českou myšlenkou a českým duchem. Nesmí se říci, že by se nepracovalo, v tom je česká přednost, jak pilný a vytrvalý je náš národ, ale doba se zvrhla až v chvatné gründerství a práci chybělo vyšší posvěcení. Jaká to mohla být krásná a plodná léta, kdyby se bylo navázalo,

k čemu jsme byli dříve dospěli, a kdyby se přirozenou cestou rozvíjely duchovní i hmotné statky, láskou a obětmi nashromážděné. Že se tak nestalo, mělo také v tom příčinu, že se chtělo zapomenouti na Bílou horu, že nepůsobila poučením a výstrahou.

Bílá hora představuje přelom s těžkými účinky. František Palacký se po všechen život bránil, aby vstoupil na zlopověstnou pláň. Arci jsou mnozí, kteří vidí v Bílé hoře národní štěstí, jež na staletí vyřešilo spory politické i náboženské a převedlo český národ, byť zkrušený, v nové podmínky a kulturní obrodou mu dalo nový vzrůst. Jenže mysl takovýchto posuzovatelů je zakalena stranickým zaujetím a krátkozrakostí. Nemělo býti Čecha a nemělo by nikdy býti Čecha, jenž by neměl jediné přesvědčení: Bílá hora byla zkáza národa i starého státu českého. Strhla český lid, mající svou pravdu vykoupenou zápasy, v duchovní i hmotný pád, že až odumíral. Jako hrobní kámen na něho ulehly neblahé účinky, které byly nespravedlivostí za to, co byl vložil do rozvoje obecné kultury, a bylo třeba v těžkém postavení práce generací, aby se podvrácené síly upevnily a kamenem pohnuly i jej odklopily. Avšak jako by se to stalo přepětím sil. Náhle zase ochably, kámen neudržely, svalil se, div nezavalil. Co bude zase potřebí úsilí, víry, práce, obětí, lásky, aby se kámen odvalil mohutným rozmachem a abychom stanuli zpříma a bezpečně s jasnými čely a čistými dušemi!

Tragika Bílé hory tkví nejen v účincích, ale i v příčinách. Příčiny při prohře, to je vina. Vinu třeba hledati v bezprostřední blízkosti, ne v dálce. Vina Bílé hory je v skutcích našich předků, v skutcích české společnosti předbělohorské. Arci to nebyl tehdy všechen národ, jenž byl z většiny bezprávný, ale jeho představitelé, šlechta. Šlechta zavinila Bílou horu, spravedlnost však žádá, aby se řeklo, že nebyla vina jen v ní samotné.

Mnoho se změnily časy před Bílou horou proti době husitské. Husitství bylo mohutné vzepětí národních schopností a sil prýštící z nesmlouvavého odhodlání a nadšení pro poznanou pravdu. Stal se tehdy div, že se téměř všechen národ pevně zdvihl k boji za duchovní statky, za duchovní sebeurčení, a živelnou odvahou sám jej probojoval, neobávaje se, že může jíti i o jeho život. A stal se jiný div, že se na české půdě, jak nikde na světě, vytvořil městský stav s Prahou v čele, jenž dal zápasu pevný podklad i stál v získané plné svobodě nejupřímněji ve službách nejvyšších ideálů. Byla to realita, jež na rozdíl od prostého lidu nechtěla svět bořit, ale obnovit a napravit. Právě proto města mohla nésti hlavní

tíhu boje, jenž byl veden až k velikému mravnímu vítězství. To vítězství bylo dáno, že tehdy víra v pravdu, v českou pravdu, pronikala srdce a ocelila paže. Nezavinil český lid, že se vše zmařilo. To způsobili jeho nepřátelé, využívajíce českých chyb.

Změna se připravovala nástupem šlechty proti městům a utužením poddanství selského lidu, jenž přicházel v nevolnictví. Šlechta už v husitské revoluci těžce nesla povýšenost Prahy i měst a uvolnění v poddanských svazcích. V cizině bylo jinak, cizina dávala příklad, zlý příklad — šlechta nedbala duchovních statků a jejich bezpečnosti, šlo jí o zájmy hmotné, o vlastní moc a vládu. Šlechta nejprve počítala na slabost krále, nepochodivši vůči městům, pracovala pro silného panovníka, jenž by města zkrušil. Proto prosadila proti vůli Prahy a měst, že byl na český trůn uveden Ferdinand Habsburský; proto se s uspokojením dívala, když rozvíjel cílevědomý program, myslíc, že sama bude ušetřena, bude-li králi pomocná. Král chtěl povznésti královskou moc a chtěl zjednodušiti náboženský stav český, v němž vedle starého husitství pronikalo českobratrství a luterství. V tom mu města s Prahou byla největší překážkou. Proto se obrátil proti Praze a městům a na ně také prvním útokem udeřil. Vinou šlechty ve vzpouře roku 1547 města s Prahou prohrála a šlechta s tichým zadostučiněním hleděla, jak byla zlomena moc měst a jak města, uvedená v závislost na královské vůli, byla vlastně vyřaděna z politické fronty stavovské. Lidový podklad v českých snahách a úsilí byl vyloučen. Taková šla vlna světem s novými způsoby a potřebami hospodářskými i životními — v Čechách absolutistické tendence královské dostaly podporu neprozíravé šlechty, zrazující husitské učení pravdy a lásky.

Byla úžasná vlastně krátkozrakost šlechty, že si neuvědomovala, co přijde. Zbavila se konkurenta, ale ztratila pomocníka, poctivého pomocníka. Stavovské důležitosti politické i náboženské ztratily činitele představujícího v zemi síť pevností a zdatných hospodářských středisek. Ne že by se měšťanstvo odcizilo české při, jako jí nepřestal rozuměti nevolný lid poddanský, ale pod stálým dozorem zeměpanským stálo v malomocnosti a postrašenosti, jsouc vždy znovu a znovu rozvracováno. Obrana českých zájmů proti králi a rozpínavosti katolické církve se přesunula na šlechtu, vlastně na panstvo. Panstvo, jež dlouho věřilo, že pro mimořádnost postavení bude ušetřeno, aristokracie musila vzíti do rukou vedení, ač byla nevelkou třídou, jež ještě měla značné těžkosti a nesnáze. Právě v té vrstvě bylo znatelné procento katolických rodin, od starých časů kato-

lických nebo nově ke katolictví odpadlých, a do té vrstvy se dostali intrikami dvora hojní představitelé cizího, německého původu. Král do všech tří stavů, panského, rytířského i městského, uváděl cizince, chtěje míti povolné živly, na sobě závislé. V městském stavu a v rytířstvu jejich příchod nepadal na váhu; nemohli se v nich patrněji uplatňovati. Zato v panstvu obratná politika krále mohla cizinci způsobiti převahu, stojící v jeho službách. K tomu také král směřoval a množství cizorodého živlu rozhojňoval a jej si zavazoval. A stejně ve městech chtěl uváděním cizozemců rozrušovati a znepokojovati měšťanskou společnost a v rozdělenosti tím spíše panovati. Sice panovníkovy úmysly částečně mařily náboženské zájmy protestantské a příbuzných církví českých, katolictví však, spojené s cizinectvím a němectvím, bylo králi spolehlivou oporou.

Jestliže král komplikoval dosavadní národní jednolitost českou — šlechta cizího původu přiváděla na své statky i německé kněze a selský i hornický lid německý, a v tom ji následovala česká šlechta, ženoucí se po hospodářských prospěších — neznamená to, že by se evangeličtí stavové nebránili. Zákon na zachování starožitného jazyka českého z roku 1615 byl jen potvrzením platného řádu a práva a ochraňoval jich; nezaváděl novotu, zdůrazňoval a upevňoval vžité zásady proti králi a těm, kdo, jisti jeho záštitou, chtěli jich nedbati. Čechové stáli na odvěkém národním rázu českého království a v tom jim byli pomocni i někteří šlechtici německého původu, mající z náboženských důvodů i porozumění pro stavovská práva, ač se jiní s katolické strany ve šlechtě i v měšťanstvu stavěli proti stavovským snahám a posmívali se zákonu.

Ne tak dobře panovník mohl loviti v ohledech náboženských. Podporoval katolictví, zvláště výbojný řád jesuitský, ale z českých stavů pod obojí zvláště rytířstvo a měšťanstvo, držíc se české konfese, smluvené mezi náboženskými stranami roku 1575, bylo jednotné. Aby králi byla vzata možnost rozkladného zasahování do náboženských věcí, starali se o plné zabezpečení svého náboženství, ale i o porovnání se stavy katolickými. Česká šlechta podobojí si vymohla na císaři Rudolfovi majestát na svobodu víry roku 1609 a zároveň uzavřela úmluvu s katolickou stranou. Tak Čechy dospěly ke stavu, jenž znamenal přes mnohé potíže, které nebyly překonány, neobyčejný pokrok proti jiným zemím evropským. Jenže byly katolické kruhy, které odmítaly majestát i porovnání, vidouce v nich ohrožení světovládných záměrů církve — měly je za přechodné skutky, jež třeba odstraniti. Bylo jasné, že to nelze učiniti v míru.

Spory českých stavů s dynastií a s katolíky se přiostřovaly, ba víc a více

se hloubila propast, čím se katolictví stávalo výbojnějším, a čím více vystupoval program, aby byla vybudována v střední Evropě universální katolická monarchie habsburská, řízená svrchovanou vůlí panovníkovou. Český král, jenž seděl současně na říšskoněmeckém trůně a byl povýšen císařským důstojenstvím i vládl v Rakousích a Uhrách, byl spojen s papežskou kurií, také pracující o ovládnutí světa; měl pomoc v katolickém Španělsku i sympatie v katolickém Polsku, jako mohl počítati s některými říšskými knížaty, zvláště s vévodou bavorským. To byla veliká moc, jenže měla slabiny. Proti jejímu záměru se stavěli nejen čeští stavové, ale i stavové rakouští a uherští, narážela také na nároky a práva jiných. Čeští stavové podobojí si byli vědomi, že jejich pře není lokální, že jde o víc, že jednotná říše habsburská ve střední Evropě je nebezpečný plán a že klíčem k němu je jejich pokoření. Proto vstoupili ve srozumění se stavy rakouskými i uherskými, s evangelickými knížaty říšskými, s holandskými stavy i se západními mocnostmi, s Francií a Anglií. Vzešla mohutná koalice podepřená sliby a závazky. Šlo jen o to, osvědčí-li se v pravý čas.

Avšak když se české panstvo odhodlalo k boji za svobodu, za práva politická i náboženská, která byla bezohledně a záměrně šlapána, a když počítala, že jiné strhne k rozhodnému boji, aby nevzrostla moc Habsburků a církve na obecnou škodu, vše selhalo. Selhalo proto, že Anglie i Francie daly přednost lokalisování války, přejíce si spíše zeslabení obou stran a chtějíce se vyvarovati, aby nebyly strženy ve velkou válku. Byla to zrada, zrada, jež i jiné svedla, jež původcům odplatu přinesla. [Anglie i Francie zle doplatily za svůj věrolomný postup. Francie se nevyhnula těžkým válkám a Anglie trpěla vnitřními spory náboženskými i politickými, v kterých padalo na váhu i opuštění české pře králem Jakubem.]

Tou zradou arci česká věc byla ztracena. Čest zachránili jen protestanští stavové rakouští i uherští a sedmihradský vévoda Gabriel Betlen. Byla to stále dostatečná moc pro počátek a měla úspěchy, ale nemohla nic svésti, když se kruh uzavřel a přišla zrada i na Moravě...

České panstvo dobře vzpouru připravilo; avšak jak se situace vyvinula, prudký náraz nesneslo. Po rozprchnutí panského vojska, města, velká skupina pevností s Prahou v popředí, potvrdila pád rychlým vzdáváním moci vítězů. Města se byla zvolna přidávala k panskému povstání, musila se dříve zbaviti stvůr a „nevěrných synů vlasti", kteří je ovládali, a v zeslabenosti i těžkostech — městské hradby byly zanedbány, protože taková byla králova vůle, aby mu města nebyla nebezpečná — nemohla

poskytnouti tou měrou pomoc, jak bylo potřebí. A šlechta ani nedovedla města k své straně zvlášť připoutati. Vždyť „podle zastaralého k třetímu stavu záští" nechtěla svoliti k jejich osvobození od vládního dozoru a tlaku, k obnově jejich práv, k obnovení husitské svobody, ani když se blížily chvíle nejkritičtější.

Bělohorská prohra způsobila v českých zemích dalekosáhlé převraty. Starý český stát byl stát stavovský, husitský a národní. Po Bílé hoře se z něho stal stát absolutistický, katolický a dvojjazyčný. A to poslední byla nejkrutější rána — panovník vyvrcholil svou politiku — a ta rána způsobila potom nejvíc zla. Strašné byly popravy, strašné konfiskace statků, pokuty, těžká břemena válečná, vyhánění nejlepších lidí pro víru do ciziny a jejich zahynutí v rozptýlenosti, násilná protireformace, ubíjení českého ducha a tužeb, vše jdoucí z přesvědčení, že každý Čech je rebel a každý rebel Čech. To dílo msty a nenávisti právě bylo podepřeno tím, že české království bylo prohlášeno královstvím česko-německým, a že na tom základě prováděna cílevědomá germanisace. Na místa vyhnanců a uprchlíků, lidí vybitých válkou i nemocemi, byli uváděni do země cizinci, zvláště Němci, různorodá společnost, která dovedla užíti příležitosti. A v ní měl císař a jeho vlády i církev ochotné pomocníky a východisko ke všem proměnám.

Účinky Bílé hory, jež vedly i k včlenění českých zemí jako pouhých provincií v universální stát habsburský, rakouský, provedly hustější usídlení německé v okrajovém území a jeho rozšíření hluboko dovnitř. Germanisaci, užívající různých prostředků, dařilo se v duchovním i hmotném úpadku českém. A germanisace, jíž učinil svým nástrojem i osvícený absolutismus, zanechala zlopověstné dědictví až do nových dob. A to náš obnovený stát dovedlo k pohromě. Česká půda nám Čechům byla vzata.

Co máme vytýkati české šlechtě, jež přivodila Bílou horu? Ne to, že se dala v boj. Avšak že zradila Husovo učení pravdy a lidství, propadla sobectví, oddávala se pohodlí, hýřivosti a luxusu, vydala města do nepřátelských rukou a venkovský lid uhnětla, že si osvojila cizí ideje místo domácích a o ně se přela, mnozí že utíkali z osobních zájmů od odkazů předků a zrazovali víru, ba národnost ze zisku, že příliš spoléhali na pomoc Boží i na pomoc ciziny, a málo se bránili, dokud byl čas, pronikání živlů cizineckých a katolických. Trvalo se sice na národním státu a mluvilo se o něm, ale vlastenectví bylo spíše v slovech než ve skutcích. Vlastenectví poškozovaly internacionální svazky náboženské, u protes-

tantů i u katolíků. Katolická menšina pro víru obětovala city pokrevenské, krajanské, všechny zájmy stavovské, českou věc. A co šlechta, panstvo zavinilo, tomu podlehl všechen národ. Nepodlehl vyšší kultuře — jaká kultura opírající se o násilí! Podlehl hrubé moci, zbaven možnosti odporu.

Řekne-li se to vše a převede v naši dobu, zdaž se neshledává podobnost? Co škody u nás natropilo stranictví a cizí hesla i cizí myšlenky, o které jsme se přeli, místo abychom hledali svou pravdu a drželi se české pravdy! Dnes je těžko žalovat a naříkat. Dnes je třeba práce, odvahy, vytrvalosti, obětavosti. Je musí vésti naše tradice, náš národní kapitál; je třeba se učiti z dějin, z nich se pozná, čeho se národ držeti a čeho nechati má. Především má nechati stranictví, nekritického přijímání cizích ideí, tvrdohlavého lpění na ztrnulých zásadách, sobectví a vyvolávání zbytečných sporů. Všichni, všechen národ musí státi jednotný v práci a tvoření. Pamatujme, co nám bylo způsobeno neblahým dědictvím Bílé hory! Náprava toho musí nám býti příkazem, snad příkazem generací — kolo života a dění se točí. Je třeba k veliké a těžké práci jednoty, nevyvolávání sporů, zvláště sporů náboženských. Bílá hora varuje. Náboženství je soukromé právo každého jednotlivce, ale nevnucujte své přesvědčení jiným!

V katolických kruzích se právě ozval úmysl obnoviti mariánský sloup na Staroměstském náměstí. Poukazuje se, že byl postaven až po uhájení Prahy proti Švédům roku 1648, že nesouvisí s Bílou horou. Avšak obrana Prahy proti Švédům a její uhájení i současný mír vestfálský potvrdily Bílou horu. Ferdinand III. postavil na Staroměstském náměstí sochu Panny Marie na poděkování, že navždy prohrálo kacířství i vzpoura, že prohrály i pomocí Čechů. Arci pomocí Čechů po násilí tří desítiletí zcela změněných. Nepoznávají, kdož sochu chtějí stavěti, co stavba bude znamenati? Stala se křivda, když byla zbořena, stane se křivda, bude-li táž socha obnovena. Chcete vyvolati náboženské spory? Chcete nynější pohromu národa, zrazeného a zmateného, oslaviti činem, jenž by schvaloval Bílou horu? Vezměte si výstrahu z minulosti, všichni vejděte v sražené řady k práci pro napravení bezpráví a pro naše štěstí v budoucnosti!

Národní listy 1938, 8. listopadu.

Husův odkaz

[Zdá se mi a obávám se toho, že upadáme z extrému do extrému. Dříve se všechno u nás chtělo měřiti měřítkem husitství, a přitom málokdo znal, kdo byl Hus, jaké bylo jeho učení i dílo, co ukládá, i který měl význam veliký boj národa Husem naučeného a jeho při převzavšího. Dnes se najednou obrací zřetel k jiným obdobím národních dějin a chtějí se vyvyšovati za jedinou normu a pravdu. Bláhové to bylo počínání a bláhové je to počínání. Cožpak lze národní dějiny rozkouskovati a dívati se na jejich části podle nálad, utilitaristických zájmů, s hlediska jasu, rmutu, těžkostí nebo nebezpečnosti dnů! Dějiny národa jsou celek, jenž nedělen jediné plně mluví. Jsou v nich klady, jsou v nich zápory, ale klady i zápory jsou v netržité souvislosti a v příčinném spojení. Nikdo neporozumí jednotlivostem, nepozná-li a neprocítí jejich souhrn. A neporozumí souhrnu, neuvědomí-li si, že za změny podmínek a okolností minulost je stálá obměna jediné snahy a touhy: udržeti život národa a povznést jej k plnosti a dokonalosti.]

Naše dějiny jsou plné slávy i utrpení, a nejen sláva, i utrpení dává jejich velikost. Můžeme se chlubiti, že naše nejbolestnější oběti, naše prohry a zneuctění přinesly světu nebývalé hodnoty, a můžeme věřit, to že svět zavazuje a staví mu před oči mravní odpovědnost, kterou nelze odmítati ani zaplašiti. V našich dějinách je poklad, jenž nám mnohdy dával posilu i oporu a jehož jsme se dovolávali i budeme se dovolávati.

Dějiny netvoří jednotlivci, ale národní celek, svazek neznámých a bezejmenných, jenž arci jednotlivce vynáší a žádá od nich vůdcovství, podněty, varování, ukazování cest. I naše dějiny jsou vyznačeny velikými postavami, z nichž každá představuje určité směry a ideje. Arci ty ideje třeba přijímati a hodnotiti s ohledem na dobu, která je zrodila, ne s ohledem na přítomnost, jež si je přizpůsobuje a vkládá do nich vlastní požadavky a názory, jak jich chce pro sebe využíti a namnoze zneužíti. Teprve určí-li se cena ideí podle času, který je vynesl, možno se ptáti, co v nich zůstává nesmrtelného, co na troskách minulosti žije a mluví.

Jako jindy, ale víc než jindy, zas a zase se dnes poukazuje na cenu

svatováclavské tradice. Právem. Avšak nesmíme ji pojímati v tom smyslu, jak sv. Václava vypodobnila křesťanská legenda a zbožná víra náboženského zanícení pozdějších dob. Musíme ji pojímati v tom způsobu, jak jej český lid učinil středem svých představ, svých obav i nadějí. Od nepaměti, maje reální podklad svatováclavských památek, viděl ve sv. Václavu knížete bojovníka a nebojácného vůdce zástupů, přicházejících v pravý čas. O sv. Václava, o jeho život a ctnosti mohou se příti historičtí badatelé, ale ať jsou jakékoliv jejich domněnky, rozhodující je autorita lidu. Jemu je sv. Václav symbolem, symbolem češství stále ohrožovaného, ale nehynoucího. A sv. Václav, ochránce češství, bude češství chránit, dokud češství bude ohrožováno: naší rozvahou a odvahou, naším slovem i zbraní. Dokud bude český národ státi na nejzápadnější výspě Slovanstva, Slovanstva, jež o tu výspu nemá zájmu, samo se cítíc v bezpečí na půdě méně ohrožené, a neuvědomujíc si v sobeckosti zásluhu předbojnictví nejexponovanějších, dotud se sv. Václav bude zjevovati před českými zraky a myslemi jako zázračná pomoc nebes a divy se bude poměr národa z jeho skutků k němu obnovovati a vždy znovu prohlubovati.

Ve službách češství stáli i jiní panovníci z rodu Přemyslova, budující a utvrzující český stát. Přirozeným připadalo a připadá jejich dílo. Proti svatováclavským zázrakům realitou se jeví dílo Přemysla II. A přece i o něm je nejistota, nejasnost. Kladou se otázky, byl-li Přemysl II. člověk dobrý či zlý, byl-li ovládán ideou či sobectvím a hamižností, smýšlel-li česky či zradil svou vlast, a tím i sebe. Jeho tragický pád doprovází s jedné strany žalobný verš Dalimilův:

Ach, běda krále šlechetného,
že nezchova jazyka přirozeného,
jenž byl dobyl jména dobrého...,

a na druhé straně bylo s ním spojeno uspokojení z pokoření zpupnosti slovanské i české.

Podobně Karel IV., ač se chlubil, že pochází z české krve a je potomek sv. Václava, a ač zvelebil i povznesl české království a měl zásluhy o proslavení a blahobyt českého národa, byl muž, jenž, stoje na přelomu věků, tápal a těžko se rozhodoval, kam se přikloniti. Velebnost jeho vlády nebyla proniknuta vyšší ideou. Vnějškovost zapuzovala niternost. Karel IV., jenž vyvedl i mocnou stavbu císařství a přispěl k povýšení

i obohacení církve, musil snésti Miličovu výtku, že je Antikrist, původce všeho zlého. Sám po skvělých a požehnaných činech svého panování musil v srdci pod zlatým rouchem císařským nésti úzkost z věcí příštích.

Proti těm nejasným a až záhadným osobám stojí Hus, postava jistá, ryzí a prostá. Stojí se svými slovy i skutky, jasnými a čistými, jako je pramen živé vody. Stojí člověk z masa a krve, ne legenda, ne mythus, ne vědecký problém. Člověk smrtelný i nesmrtelný. Člověk pravdy; své pravdy i pravdy národní a lidské. Pravdy, jež je nejen pravda minulosti, ale i přítomnosti. Pravdy, v níž je naše češství i člověčenství. Nezáleží na filosofickém, theologickém i životním prostředí, v němž se ta pravda ozvala, sama je takové síly, že se před ní kdykoliv musí skloniti každý, kdo chce býti zván Čechem i člověkem.

Co je Husova pravda? Je to souhrn mravních zásad, je to mravnost, jež zdokonaluje člověka a člověkem národ, lidstvo. Hus sám stál za naukou, jíž učil, vším životem a potvrdil ji svou smrtí. Kristovo učení lásky bylo mu ideálem, k němu sám šel a k němu vedl národ, ale ne slepě, s rozvahou, s přesvědčením a s vnitřní nutností. Hlásal přikázání: „Hledej pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti!" To byla Kristova pravda, boží pravda, boží zákon, jenž měl znít ne ze zakalených a porušených pramenů, ale z čistých a očištěných srdcí i osvobozeného rozumu. Každý Čech se měl přikloniti k pravdě, aby byl dobrý křesťan, aby byl dobrý člověk. Tato láska k pravdě byla pokládána za nejjistější cestu k obrození češství i k zabezpečení češství. Hus lidstvím chtěl povznésti češství a češstvím chtěl povznésti lidství. Hus nepřišel svět bořit, ale napravit.

V Husově učení a příkladu bylo české mesiánství, jež zdědili jeho stoupenci a ctitelé jeho pravdy. Ta pravda šla na kořeny tehdejších autorit a řádů, proto se jí svět bál i chtěl ji zahladit a s ní národ buřičů a kacířů. Tak český národ, bráně pravdy, bránil pro ni i svého života. Nechtěl pravdu zraditi, nechtěl zahynouti, ač vyznával, že „lépe jest pro pravdu smrt trpěti, než pro pochlebenství časnou odplatu vzíti." A v tom byl velký dar českého národa světu: obhájil své pravdy, práva na svobodu přesvědčení, obhájil své existence a přispěl k duchovnímu osvobození lidstva. Nezáleží na tom, že svět nám krutě splatil naše vklady k jeho dobru — i v utrpení a v ponížení se vracela jistota, že Čech musí býti dobrý člověk.

Pod tím heslem bojovali naši legionáři a hynuli naši lidé v cizích službách za světové války a pod tím heslem jsme strádali i věřili v bu-

doucnost. Toužili jsme po svobodě, ale ne toliko proto, abychom dosáhli svobody, nýbrž proto, aby byla upevněna spravedlivost a mravnost ve světě i v nás. Arci můžeme se ptáti, a povinnost k sobě nám ukládá dnes se ptáti, dospěli-li jsme svobodou k mravnosti a spravedlivosti. Dnes těžko žalovati. Náš lid je zázračný lid a s ním by bylo lze divy činiti. Avšak nepostavila se mu cílem pravda, poctivá, ryzí pravda. Slyšel hesla, ale hesla nedostatečně podaná a pojatá, selhávají a selhala. Nedbalo se, že stále v podstatě platí, co Hus před mučednickou smrtí doporučoval Pražanům a všem Čechům: „Prosím, aby kněží dobrých obyčejů milovali a je ctili a zvláště, jenž pracují v slově božím. Prosím pánův, aby se varovali lstivých lidí, a zvláště kněží nehodných... Prosím pánův, aby své chudině milostivě činili a právě ji zpravovali. Prosím měšťanův, aby své obchody právě vedli. Prosím řemeslníkův, aby věrně své dílo vedli a jeho požívali. Prosím sluh, aby svým pánům a paním věrně sloužili. Prosím mistrův, aby, jsouce dobře živi, své žáky věrně učili, nejprve aby Boha milovali, pro jeho se chválu učili a pro prospěch obce a pro své spasení, ale ne pro lakomství ani pro světské zvelebení. Prosím studentův i žákův jiných, aby mistrův svých v dobrém poslouchali a následovali a aby se pilně pro boží chválu a pro spasení své i jiných lidí učili..." Hus všechen národ chtěl míti dobrým a pro nedobrost zavrhoval Čecha nehodného. Řekl: „Dím to k svému svědomí, že bych znal cizozemce odkudkolivěk v jeho ctnosti, an více Boha miluje a o dobré stojí než můj vlastní bratr, byl by mi milejší než bratr. A proto kněží dobří angličtí jsou mi milejší, než nestateční kněží čeští, a Němec dobrý milejší než bratr zlý. Nebo dobrota ta má milování táhnouti k sobě, a čím větší, tím více, a největší dobrota nejvíce!" Avšak zavrhoval-li Hus nedobré Čechy, věřil v český národ, věřil v jeho vlastnosti a schopnosti, miloval jej i dával mu právo na svrchovanost v jeho zemích. Dovolávali-li se Němci, že by v Čechách sami měli jako prý někdy dříve vládnouti, pověděl jim, že „zvyk bez pravdy starý blud jest, proto opustíce blud, následujme pravdu!"

V bezstarostnosti se u nás v poslední době zapomínalo na Husovu pravdu a na českou pravdu. Všemožná pravda se hledala, jen ne česká pravda, všemožná pravda se zastávala, jen česká pravda byla zlehčována. A přece je to pravda nejpřirozenější, nejživotnější, kořen dobra a práva. Pravda, jež divy činila a divy může činiti. Avšak k tomu je třeba předpokladů. Jednou ve věcích se otvírají srdce všech členů národa a naplněna jedním cílem, jednou myšlenkou činí svazek nepřemožitelných

sil. Jsme toho schopni. Ukázala to minulost, ukázala to přítomnost. V nejtěžší pohromě stáli jsme svorně a pevně, mlčením mluvíce. Proto nezapomínejme Husovy pravdy. Je to pravda česká, je to pravda lidská. A ta pravda jednou zas otevře tvrdou skálu Blaníka, budeme-li toho hodni.

Národní listy 1939, 28. ledna.

Pražské zvony

Kdo jde po staroměstském nábřeží a dívá se na druhou stranu řeky, překlenuté starobylým mostem Karlovým, má před sebou obraz podivuhodné krásy a harmonie díla přírody i práce lidských rukou. Malá Strana, skrytá za chumáči stromů a za domy v popředí, projevuje se jen věžemi kostelů i mostu a věží i zelenou kupolí svatomikulášskou a až v pozadí stoupá k Strahovu a k Hradčanům i k hradské skále. Na té skále se táhne mohutná kulisa hradu, vyvrcholená střechou a věžemi sv. Víta, jež jako by samo nebe prorážely. To je nejvýraznější obraz Prahy a jeho působivost zvyšuje pás lesknoucí se hladiny Vltavy pod ním, věčně neklidné a věčně u jezu rozhovořené.

Vltava zpívá si
své písně beze slov,
Vltava zpívá si,
já skládám k písním slova —

ano, básníci tento obraz opěvují, umělci zvěčňují, český lid jej stále vidí před očima a s ním žije i umírá. Tento obraz přivádí v nadšení i nejpřednější duchy světa, a především byl příčinou, že Humboldt postavil Prahu co do krásy na první místo mezi vnitrozemskými městy evropskými. Tento obraz je stále stejný a stále jiný. Každý den v roce a každá hodina přes něj přechází s měnící se tvářností a dodává mu nového a nového výrazu a půvabu.

Avšak stejné je, když procházíme městem nebo vystoupíme nad město na výši a otvírají se nám zas a zase pohledy strhující účinnosti, i slyšíme šum a neklid ulic. Moře staveb naplňuje vltavskou kotlinu, zalilo příčná údolí a daleko široko zabírá náhorní roviny vůkol, a život v něm klokotá i bije zrychleným tepem. Stará Praha se v něm spojuje s Prahou novou: jsou to dvě rozdílné složky, ale přece souvislost jednoho díla.

[Snad bychom si přáli mnohé míti jinak, ale to je jisté:] novou Prahu stavěly tytéž touhy a tytéž síly, byť v jiných podmínkách, které budovaly Prahu starou. Proto v pražských částech, třebas mají nestejnou povahu a účel, není rušivých rozporů a protikladů. V Praze se k Starému Městu,

dědictví a svědku minulosti, přiřaďuje Nové Město, dítě stejného nadšení, pracovitosti a úsilí o nejvyšší hodnoty a rozvoj. To vše dává Praze tvář i mluvu, a pro to, co Praha chová, představuje i znamená, je obdivována a milována. I cizinci jsou u vytržení, poznávajíce ji, tím spíš my Čechové jsme jí oddáni. Náš lid ji nadal nejkrásnějšími epithety lásky, a všichni jí říkáme „naše Praha". [V tom pojmenování je tolik, že už nemůže býti více.] Milujeme Prahu, protože v ní je největší kus [našeho života,] našeho *českého* života.

I když se nad Prahou klene modré nebe [plné slunce a jasu], a vrhá záři na její stavení, na šedi jejích zdí leží melancholie. Vnějšek vyjadřuje vnitřní obsah. Praha je město slávy, [ale i krutých dob, bolestí i utrpení.] O Praze už kolikrát bylo pověděno, že v ní kameny napovídají [hrdinské drama], že Praha je vpravdě obsáhlá kronika s nádherou miniatur, na jejíchž listech se čte tisíciletá historie, historie plodné a radostné práce i růstu, ale i překážek, nebezpečenství, historie vítězství i proher, nadějí i zoufání, víry i zklamání. Všechen osud národa postaveného na výspě, chví se v dějinách Prahy, národa, jenž nežil marně a jenž dal platné položky do obecného vývoje [i za tu cenu, že by sám byl vykrvácel], národa, jenž proto tolik mohl vykonati, že měl Prahu svým přirozeným střediskem i oporou, schránou nejlepších sil i hodnot, půdou, v níž nejzdatnější jeho synové měli působiště i zdroj vody živé, [za niž bojovali i hynuli]. Praha je svaté město a posvětilo je nadšení a láska [i mučednictví]. Přes Prahu se dějiny valí, Praha dějiny tvoří. Víc než deset století z ní hovoří.

Nejvíc to poznáváme a cítíme, když se pražské zvony rozhlaholí. Na stech věží nestejně se ozývají, nestejně doznívají, u každého srdce nestejným tepem a silou buší v kov, jenž zvučí řečí starých časů i přítomnosti — každý zvon má vlastní hlas. Ty hlasy rozeznáváme, i když se spojí v mohutný a velebný souzvuk. Jeden zní jásavě, jiný velebí a oslavuje, jiný chmurně volá, jiný varuje, bije na poplach, křičí, vzdychá a těžce se chvěje nebo kvílí. Všechny radosti i žaly, uspokojení i strachy, [odhodlání i zmatení, statečnost i bezradnost] slyšíme s pražských věží, které se tyčí jako prsty k nebi a ukazují k výši, k hvězdám. [Avšak právě pražské zvony nám říkají, že cesta k hvězdám je drsná, těžká...]

Pražské zvony dojímají a jejich účinu podléhá každé otevřené srdce lidské. Už Petr, král na Cypru, jenž byl v Praze návštěvou u Karla IV., užasl, slyše při slavném vjezdu pražské zvony, neboť „všechny zvony vyzváněly a dávaly takový soulad, že to byl veliký div..." Podobně Balbín

pokládal čarovným naslouchati hlasům pražských zvonů a nedovedl si ani vysvětliti sluchovou rozkoš, v niž byl stržen jejich hlaholem za pozdního večera. Máchovi „večerní zvonění ze sta věží bilo smutně v ucho" — co vše v něm asi rozpoznával, co za něho promyslil a protrpěl! Eliška Krásnohorská tak podléhala kouzlu zvonů znějících v soumraku svatvečera, že v působivých verších zachytila hymnus rozdílných zvuků, tónů a výšek, jak je staletí a jejich děje vnesly do jejich těl. A třebas, že vedle radostí, nadějí i smíru slyšela i bití hrany, věřila, volajíc k Praze: „Praho! Duch tvůj strážný nad tebou bdí v srdci zvonů."

Pražským zvonům jako Krásnohorská rozuměl i Svatopluk Čech. Jejich znění se mu zdálo pravou očistnou bouří. „Třeskuté kovové rány, lahodné stříbrné zvuky, hlasy temné a jasné, hlubší a vyšší, ozývají se zblízka i zdáli, napravo, nalevo, se všech stran, hřmějí, duní, zvučí a hlučí, zápolí spolu, jako by každý notoval jiný nápěv a snažil se vyniknouti nad ostatní v tom ohromném pěveckém turnaji. A vždy ještě vpadají do sboru hlasy nové, tu v těsné blízkosti, tam odkudsi zdaleka jako [duchovitá] ozvěna — je to burácející chaos zvuků, a přece v něm vystihuješ velkolepou harmonii." Tak Svatopluk Čech popisuje zvonovou hru pražskou, jíž naslouchal vnímavým sluchem. Kovové jazyky mu vyprávěly: „Ano, vyprávějí mnoho, nesmírně mnoho a mohou vyprávěti!" Vyprávěly mu nejen za Prahu, ale i za celou zemi a za všechen národ.

Některé zvony jsou dlouhého stáří, zvláště největší zvon Zikmund ve věži kostela sv. Víta, pod údery jeho srdce až se zdivo věže chví. Čtyři sta let prožil, krále vítal i je pochovával, na obranu vyzýval, vítězství slavil i prohru zpečetoval, východ pozdravoval i v západu se loučil — vždy chvále Boha, sebe dával. I jiné zvony mnoho pamatují s nejstarším na věži Staroměstské radnice, jenž už v počátcích vlády krále Jana byl zhotoven. Mnohé zvony jsou přelité, přesto však také mluví starým svým hlasem; které jsou cizího díla a ducha, nebo které nověji přišly, neodolávají moci prostředí a vlastním voláním se spíše přizpůsobují. [(Ať je těchto zvonů sebevíc, nepřehluší temný repot nezkrotného vzdoru, který zní z pražských zvonů od husitských dob a nedbá změny časů a útlaku staletí). Na kostele Panny Marie Vítězné na Malé Straně visí zvony, jež jsou přetavené kacířské zvony, ale nezapřou se; přes nová jména stále volají k rozumějícím duším, jak prvotně byly zasvěceny: „Jan Hus — Jeronym!"] A všechny zvony přijímají nové a nové nápěvy, jak roky i dny jdou a minou, jak dobré i zlé nesou.

Pražské zvony, velké i malé, na věžích vysokých i nízkých, mohutných

i štíhlých, vypravují ryzí pravdu, jak ji přijaly a v sobě chovají. Avšak vypravují také slibující báji. Nejen co samy viděly, ale také to, co lid do nich vkládá. Proto přes všechnu hlučnou slavnostnost, hlomoznost, smutky a tíže, tvrdost i vzrušenost je v jejich hlase poetická něha a sladká, zkolébající hudba. Jako když se pohádky vypravují. Pražské zvony dovedou přenášeti oddaná srdce z rmutu, zoufalství a bolestí dnů doprostřed ráje. [Dovedou připomínati, že je světlo nad temnem, slunce nad mraky, radost nad tragikou, výše nad nízkostí, vznešenost nad podlostí, pravda nade lží.] Do nebe volají, k nebi vedou. Říkají, že nad vším časným a marným trvá věčnost a že každým rokem [po Velkém pátku] přichází slavnostní vzkříšení, kdy se rozechvějí nejkrásnějším zpěvem.

(Ano, zvony, provázejíce hodiny, vyzývají „Memento mori!" Generacím vyzvánějí, jak přicházejí a odcházejí, a jak je řád světa. Avšak věčná duše národa, [přes nebezpečenství a rány dob stále živá a nehynoucí], zvony volá: „Buďme věrni, buďme pevni!") Pochopíme, když pražské zvony znějí, že se modlí, kdo se umí modlit. Proto Machar v Magdaleně smiřuje bídu dne, hořkého a zoufalého dne zmučené lidské duše, modlitbou vyvěrající z tajů pražského klekání:

Osm hodin... Hlahol zvonů
rozlehl se nad Prahou...
Harmonické dumné tóny
zapadají v tuto vřavu...
Svatá chvíle... Hluché kovy
nad uhaslým dnem tím žhavým,
nad tím mořem rudých střech,
nad tou spoustou pestrých věží,
nad tím šerem splývajících
ve spletivo dusných ulic,
nad vším, co se v nich teď hýbe,
nad radostí jeho prázdnou,
jeho žalem, pýchou, bídou,
vášní, pokryctvím i láskou,
nad tím chabým, malicherným,
efemerním lidským „já" —
šumí kamsi v klenbu nebes
svoje: Ave Maria!

Národní listy 1939, 16. dubna.

Živná matka

Středověká úcta k vzdělání a vědomí významu nejvyšších škol tehdejšího světa, obecných učení, universit, dalo jim jako hojným zdrojům poznání a vědění krásné pojmenování: „alma mater, živná matka". Také naše universita je zvána živnou matkou. Avšak my do toho označení vkládáme mnohem více nežli jiní národové, neboť naše universita jako žádná jiná universita v kterékoliv zemi je nerozlučně spjata s osudem našeho národa, a my k ní vzhlížíme s největší oddaností a vděčností. Máme ji nejdražším svým statkem, jejž si národ dal v pravý čas, jenž provázel ve vůdčím postavení jeho cestu, s ním padal a ve vzchopení jeho sil se mu zase stavěl po bok pro společné povznesení a rozvoj.

Řekl jsem, že si národ dal pražskou universitu v pravý čas. Ano, Karel IV. založil roku 1348 v Praze universitu, protože to český národ žádal i chtěl, a protože čeští stavové, šlechta i duchovenstvo, ochotně vzali na sebe břemeno a oběti k jejímu počátku i udržování. Možno plným právem říci, že Karel IV. vyvolal pražskou universitu v život z moci českého krále pro povýšení českého království, se souhlasem a s pomocí českého panstva i kněžstva, z prostředků českého státu a pro český národ. Karel IV., jenž si arci musil k dílu vyžádati svolení papežského stolce jako strážce věd a učení, sám po letech vyznal, že ve vznešeném městě Praze kvete obecné učení z milosti papežské, z rozhodnutí českého krále a na naléhání knížat, pánů, šlechty a obyvatelů království. A tak Karel IV. tou větou dal plné osvětlení zakládací listině pražské university, vystavené 7. dubna 1348 pod titulem a pod zlatou pečetí krále římského i českého, jako vydával jiné slavné listiny. Je vidět, že se přes to spojení dvou důstojenství, v němž římské důstojenství bylo vyšší, ale ne nadřaděné, při aktu uplatňovala jen suverénní moc českého krále, a ta pronášela závažná a srozumitelná slova, nepřipouštějící pochybností. Karel IV. v listině vyznával: „Především touží naše srdce a zvláštní starostlivost stále doléhá na naši královskou mysl a k tomu zejména náš duch obrací zřetel, jak by naše království české, jež nad ostatní důstojenství a državy ať dědičné ať šťastně získané ve větší náklonnosti mysli chováme, o jehož povýšení s všemožnou pilností pečuje-

me a k jehož cti a blahu vším usilováním směřujeme, jak by toto království... po příkazu naší prozíravosti za našich časů uměle bylo ozdobeno velkým počtem moudrých mužů, aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez přestání lační po plodech věd, nemusili se v cizině doprošovati almužny, ale aby nalézali v království stůl k hostině připravený." Proto Karel IV. prohlásil, že „v metropolitním a nejpůvabnějším městě pražském, kteréž jak bohatstvím zemské úrody, tak půvabem místa nadmíru užitečně jest uzpůsobeno k tak velikému úkolu, rozhodl se po zralé úvaze vyzdvihnouti, zříditi a v život přivésti obecné učení"; a dal mu základní řád i slíbil statky a královské dary, jak potom splnil. A je důležité: Karel dal své založení v ochranu dědici a patronu české země, sv. Václavu, jehož byl obzvláštním ctitelem a z jehož krve po matce, jak se vždy chlubil, pocházel — stříbrná pečeť pražské university, pořízená nejspíš hned roku 1348, je toho důkazem — a pražský arcibiskup byl na jeho přání od papeže učiněn kancléřem ústavu, aby bylo také v tom ohledu znatelné jeho určení a působení.

Avšak jestliže Karel chtěl, „aby se ti, které nadání vyznamenává vrozenou chápavostí, stali znalostí věd vzdělanými a netoliko nebyli již nuceni, i za zbytečné mohli pokládati k vyhledávání věd kraj světa obcházeti, k cizím národům putovati, nebo aby jejich dychtění bylo vyhověno, doprošovati se v neznámých krajích", také chtěl, aby Čechové sobě za slávu pokládali, „že jiné z ciziny mohou zváti k účasti na takovém vděku". Tedy Karel měl na mysli, aby pražská universita, určená pro věrné obyvatelstvo českého království, tedy pro Čechy, měla universální poslání. Jenže to nebyla zvláštnost, to byla zvyklost obecně platná. Každá universita měla takovou povahu, a tak mezinárodní ráz v učitelích i žácích, avšak tím nijak nemělo býti porušeno postavení pražské university jako ústavu českého státu a jako ústavu národního.

Aby pražská universita, universita Karlova, jež svolala do Prahy profesory a studenty ze všech stran a krajů, zvláště z Německa, mohla působiti především podle svého vlastního charakteru a úkolů, starali se o to čeští panovníci Karel i jeho syn Václav. Jejich péče se zejména projevila, jak se přičinili o zařízení kolejí při universitě, samosprávných ústavů, které byly nadány statky i právy, aby tím lehčeji mohly plniti své účely. A jejich hlavním účelem byl rozvoj české vědy. Karel IV. založil roku 1366 kolej, jíž dal své jméno, Václav IV. prokazoval přízeň otcovu založení i dal vznik vlastní koleji, koleji krále Václava.

Zprvu pražská universita neměla dům, v kterém by se soustředila činnost university i její život. Mistři přednášeli v kostelích a klášteřích nebo v městských školách anebo ve vlastních příbytcích, ve kterých i s žáky bydlili a stravovali se, v bursách. Později dostala filosofická fakulta dům pro své potřeby. Avšak zplna bylo vyhověno universitnímu ruchu, až když došlo k založení první koleje, jíž nejprv darován dům Lazara Žida při staroměstském kostele sv. Mikuláše a později roku 1383 milostí krále Václava rozsáhlý dům Johlina Rotleva, královského mincmistra, na rohu Ovocného trhu a Železné ulice. A tento dům, hostě collegium Karolinum, dostal jméno Karolinum a dodnes je nese. Karolinum však nesloužilo jen potřebám Karlovy koleje, nýbrž veškeré university, stalo se jejím předním domem a stalo se jejím symbolem i symbolem jejích dějin.

Karel IV. i Václav IV. výslovně učinili své skutky z pravomocnosti českého krále. Avšak to nevadilo, aby cizinci, kteří se nahrnuli do Prahy a ovládli tři „národy" ze čtyř, v něž se universitní obec dělila, a tím tři hlasy proti jednomu českému — stály proti němu národ bavorský, saský a polský — nepokusili se zmocniti kolejí a jejích výhod. Když se jim to nepodařilo, nespokojenost, jež z toho vzešla, byla semenem, z něhož mezi Mistry a žáky bujely nové a nové rozpory z důvodů hmotných i duchovních, a tím také velké obtíže, komplikované i otázkami politickými. Pro jich vyřešení král Václav IV. vydal Husovým přičiněním roku 1409 Kutnohorský dekret, jenž v duchu platných řádů země dal českému národu, „pravému a přirozenému dědici království", tři hlasy a cizozemcům jeden hlas. Cizozemci arci s tím nebyli spokojeni a odešli z Prahy. A tak pražská universita nabyla volnosti v národním působení a splynula s věcí národní. Pozbyla sice světové slávy, vědecky mnoho ztratila, ale její těsný svazek s národními bolestmi, tužbami a zápasy českými dal jí právě určení, které vlastně nikdy a nikde jinde neměla jiná universita.

Již Hus zval Prahu i universitu živnými matkami, husitští Mistři, jeho následovníci, nepochybujíce o sobě a o pravdě Husova učení i svého přesvědčení, věřili, že Praha universitou je „matka měst v Israeli, město vědění a matka pravdy"; věřili, že „Praha je nejen jako druhý Jerusalem, nýbrž i jako město boží, přesvaté, nemající sobě rovného". Chtěli tím říci, že v Praze, v universitě, je pramen živé vody, jenž dává občerstvení, posilu. A poněvadž Karolinum, posvěcené vzpomínkami i skutky, zvláště Husovou činností a láskou, bylo sídlem university, všechno se k němu soustřeďovalo, všechno se v něm přetavovalo v ho-

roucí víře, odvaze a věrnosti a všechno z něho vycházelo. Proto Karolinum mělo mocný podíl v triumfu, jenž přinesl uznání práva českého národa na duchovní sebeurčení.

Český národ mnoho tím dal, opíraje se o universitu, o Karolinum, do vývoje lidské vzdělanosti. Učinil to za cenu, že by sám byl téměř zahynul. Avšak když bylo nejhůře, spravedlnost světa mu zachránila život. Jako německá kultura a zvláště německá reformace vzala podle vyznání Luthera a Melanchtona i jiných z husitství užitek, tak ideje francouzského osvícenství a německé filosofie pomohly obnoviti síly národa českého. A rozvinutí těch sil mu vrátilo universitu, jež mu byla odňata za duchovního i hmotného úpadku pobělohorského, a universita, zajistivši vzmach české vědy, literatury, umění, položila pevné základy nového života.

Pro to vše, co Karolinum znamená v našich dějinách, je ctěno a obnovuje se jako vzácná památka. Bylo v nebezpečném stavu, hrozilo zřícením. Avšak dnes po několikaleté práci je zajištěno v částech, kde bylo největší nebezpečenství. A je naděje, že se stavení, jehož starobylost se výzkumem, provázejícím práce zabezpečovací, víc a více poznává a také uplatňuje, brzy zplna projeví v novém lesku. Tím mu bude umožněno také větší poslání, jak je dali čeští králové jménem národa universitě i jemu a jak je i ukládá osvědčený význam živné matky Karlovy.

Venkov 1939, 16. dubna.

O Řípu

Když se z kterékoliv strany ubíráme k hoře Řípu, jeho zvonovitá kupa s tmavou modří svahů a s bílým kostelíkem, nebe se dotýkajícím, na vrcholu, zdá se nám útvarem tajemným, ale vábivým. Přes vážnou přísnost a zachmuřenost jako by vlídně kynul: „Pojďte, vystupte, uvidíte!" Opravdu, vystoupí-li kdo nahoru na Říp, otevře se mu podivuhodný pohled do krajiny, do požehnané roviny, jež je z nejúrodnějších končin Čech; a při jasném dni rozzářené oblohy lze se dívati i do daleka široka vůkol, že se přehlédne třetina Čech se Středohořím, až k pomezním horám na severozápadě a severovýchodě a až ku Praze na jihu. A nikdo se neubrání dojetí nad krásou a kouzlem podívané na naši zemi, již nemožno přijmouti bez vzrušení mysli i srdce, a ve velebném tichu, jež nezanikne v šumu stromů a hlasu ptáka, nitro se modlitbou rozechvívá...

Říp je svatá hora. Je od nepaměti ctěna českým národem, a mezi oběma byly ukuty nejužší a nejvroucnější vztahy. Vždyť na Řípu podle pověsti nejdříve stanula noha Čechů a praotec Čech odtud obhlížel zemi vůkol se rozkládající, jež se mu zalíbila. Zalíbila se mu „kolem dokola obklíčená horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodě, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří všechnu tu zemi obklopovalo a chránilo".

Povrch té země sice prý tenkrát zaujímaly širé lesní pustiny, bez lidského obyvatele, ale zněly bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva. Zvěře bylo ve hvozdech bezpočtu jako písku v moři nebo hvězd na nebi a houfům dobytka sotva země stačila. Se stády soumarů sotva se mohla měřiti i množství kobylek, co jich na polích skáče. Vody byly čisté a k lidskému užívání zdravé, ryby chutné a výživné. Proto se praotec Čech rozhodl zůstati a promluvil k svému lidu: „Druhové, kteří jste se mnou snášeli těžké útrapy po neschůdných lesích, zastavte se a dědkům libou oběť vzdejte! Jejich zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem vám předurčené. Je to země, již jsem vám, jak se pamatuji, často sliboval, země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem oplývající, a sami spatřujete, že i podnebím k obývání je příjemná. Vody jsou všude hojné a nadmíru

rybnaté. Zde se vám nic nebude nedostávati a nikdo vám nesmí škoditi." A když lid s radostí souhlasil a jméno země Čechy po Čechovi vyvolil, otec Čech zlíbal půdu Řípu, a vztahuje ruce k nebi, požehnal kraji i svému zástupu: „Vítej, zaslíbená země, tisícerými touhami od nás vyhledávaná, někdy v čas potopy lidu zbavená, nyní jako na památku lidstva nás zachovej bez pohromy a rozmnožuj naše potomky od pokolení do pokolení!"

Pověst o příchodu Čechů na Říp, již nám kronikář Kosmas první zachoval, má do sebe podle všeho historické jádro, třebas její vysvětlení je velmi těžké a odpovědné. Kosmas, jak sám vyznává, psal i to, „co zvěděl z báječného vypravování starců..., aby pověsti neupadly v zapomenutí". Proto je zcela možné, že zaznamenal starou lidovou pověst, jež se ovšem do jeho doby staletími mnoho od pravdy uchýlila. Její pochopení je znesnadněno i tím, že jméno Říp je nejasné. Němečtí badatelé tvrdí, že je germánského původu a že je doklad, jak Germáni měli osazenu českou zemi dříve než Slované, jimž dali to slovo; jiní mají za to, že hora nese název, jenž je dědictvím ještě po starších obyvatelích Čech, po Keltech, po Bojích, kteří zanechali české zemi u cizích národů jméno „Bojohemum", „Bohemia" a kteří způsobili, že cizí národové označovali českou zemi jako kdysi je samy „Bohemi". Byli-li však Čechové v očích sousedních i vzdálenějších národů „Bohemi" a země „Bohemia", byla to země Čechů a nebylo v ní tedy původně po příchodu Čechů obyvatelstvo jiného jazyka než obyvatelstvo české. Cizí jméno Řípu mohlo být přeneseno na nové obyvatelstvo různými způsoby, a kdo ví, jestli to pojmenování přece není povahy slovanské. Pověst o příchodu Čechů asi se vztahuje na pohyb slovanských kmenů, jenž přivedl od západu z Podkrkonoší nový kmen Čechů do středu země. Avšak ať je smysl pověsti jakýkoliv, jisté je, že byla od dávných časů pojímána a námi musí býti pojímána oslavou Čech. [Musí být pojímána oslavou požehnané země, „nejbohatší ze zemí severních" a jen Čechům náležející.]

V Čechách je Řípu už od věků přisuzováno místo podivně zvláštní. Že to je právem, nasvědčuje starobylý kostelík sv. Jiří, jehož vznik se ztrácí v nepaměti. Byl vystavěn, prvotně asi ze dřeva, k poctě rytířského drakobijce na znamení vítězství nad pohanstvím. A kam dříve putovali pohanští Čechové, klaníce se studánkám nebo ohňům, hájům a stromům nebo skalám a obětujíce vrchům nebo pahorkům, tam pak putovali jejich křesťanští potomci. Stejně měli v Řípu soustřeďovací bod,

jenž pomáhal sjednocovat rozdrobené slovanské kmeny v ohradě českých hor v jednotný český národ a stát.

Křesťanští Čechové byli přiváděni zbožnou úctou k vznešenému světci a k statečnému hrdinovi. Avšak jejich cesty na Říp řídily i zděděné zvyklosti, s kterými rok za rokem Čechové vítali vesnu a probouzení přírody k novému životu, zázraky, které se ročně vracejí a ročně znovu doléhají na lidské duše a srdce. A to dalo Řípu symbolický význam, význam, jenž má díl v životě našeho národa.

Říp byl a je mlčelivý, ale spolehlivý svědek osudů Čech dobrých i zlých. Mnoho viděl s kostelíkem, jejž z kamene přestavěl roku 1126 kníže Soběslav, nejspíše — někteří tomu nevěří — na poděkování za vítězství Čechů nad císařem Lotharem u Chlumce. K tomu vítězství dopomohla, jak se tehdy soudilo, právě nalezená korouhev sv. Vojtěcha, nesená v čele vojska na kopí sv. Václava, a přispěl sám světlý zjev sv. Václava, dědice a ochránce země nejpřednějšího, jenž se nad českým vojskem ukázal. Vše, co se dálo vůkol i ve vzdálenějších krajích Čech, zasahovalo i Říp. Také husitství a jeho vítězství i prohry, prohry, které strhly všechen národ v neštěstí a žalostný úpadek hmotný i duchovní bezohledností a nelítostností vítězů, podporujících raději cizí před domácími. Dobře proto mohlo býti o Řípu básníkem řečeno:

Posvátná horo, krví zasvěcená,
svědkyně slávy, muk a utrpení!

A stejně zplna pochopil cenu Řípu Karel Babánek ve verších:

Tak stojím tu a v zamyšlení
a rodné země slyším dech...
Pod vlídným nebem širé lány
a žlutavý se vlní klas —
večerní nebe před klekáním,
křepelky z polí slyším hlas.
Přes času hrob tak rád a vděčně
já ruku stisknout chtěl bych těm,
kdo tolik, tolik rádi měli
svou rodnou zem, svou rodnou zem.

Ano, kdo milovali rodnou zemi, milovali Říp. A jim byl Říp zárukou

jara, probuzení, vzkříšení, vítězství nad temnem i útlakem. Naši buditelé s Kollárem a Palackým poklonili se Řípu, naši vlastenci roku 1848 obraceli se k němu, naši bojovníci těžkého zápasu národního i politického vyhledávali jej, zejména podřipští předbojníci za práva a spravedlnost projevili těsné vztahy s ním. Jej opěvali naši básníci s Janem Nerudou, Svatoplukem Čechem a Jaroslavem Vrchlickým a vzdali mu hold naši malíři s Juliem Mařákem a Mikolášem Alšem. Z jejich děl vyzírá, jak vzrušení plnilo jejich duši i vedlo jejich ruce. Generace věrných po generacích putovaly k Řípu s nábožnou úctou. Všichni brali z něho posilu pro sebe i pro svůj národ. Proto ze Řípu byl vylomen kámen, aby byl prvním základem Národního divadla v Praze, když jej národ stavěl sobě sám, aby v něm měl svatý stánek mravní pravdy a krásy. Všichni věrní Čechové, věříce v život a štěstí národa i vlasti, viděli v Řípu svého spolehlivého strážce. Tajemnost Řípu jako by představovala tajemnost té víry.

Žádná víra nesmí býti slepá a nečinná. Tím spíše víra v národ a zemi musí býti doprovozena prací a činy; výrazně to řekl o sobě, ale i o nás všech, o národním celku Jan Neruda:

Říp miluju, je od řeči tak přímý,
jak ovšem každý heros dokonalý.
Vždy kdykoli jsme vedle sebe stáli,
mně řekl: Tuž se, jsi mi ještě malý!

Jsme malý národ. Avšak budeme-li se tužiti, napneme-li své síly, vložíme-li do svého snažení i úsilí nejlepší vůli, poctivost, lásku a nadšení, budeme-li obětaví a k sobě vespolek dobří i věrní, porosteme, zmohutníme. A pro své skutky ducha i zdatnosti velcí budeme i v očích jiných národů. To nám Říp svým zjevem i významem přikazuje, k tomu nás zavazuje.

Národní noviny 1939, 26. dubna.

Lipany

Husitství bylo hledání pravdy. České mysli a česká srdce ve vzrušení a rozbolestnění nad rozvrátem církve a zkázou mravů usilovaly o nápravu a obrodu a toužily po povznesení Čechů i lidstva. Cestu ukázal Mistr Jan Hus, podivuhodná synthesa všeho, co v dlouhé řadě pokolení znepokojovalo i rozněcovalo český lid. Vyzdvihoval Písmo svaté jako vůdce nejspolehlivějšího a nejbezpečnějšího, čisté evangelium Kristovo, evangelium prostoty a lásky, učinil měřítkem i rozhodčím víry i lidských skutků. Spásu viděl v tom, jestliže bude každý Čech dobrý křesťan, můžeme říci dobrý člověk. Proto užíval každé příležitosti, aby Čechům stavěl před oči přikázání lásky. Zejména to učinil v památném listu „veškerému národu českému", jejž napsal v Kostnici, mysle na smrt a louče se, a v něm se obracel ke všem složkám národní společnosti bez rozdílu. Pojímal ji jako velikou rodinu bratří a sester.

Hus nechtěl svým učením svět rozrušit, chtěl jej obnovit. Avšak přece jeho myšlenky měly převratnou povahu. Jejich převratná síla se objevila, když Hus položil život za to, v co věřil, na čem stál a co hlásal, a když český lid jako celek převzal Husovu při jeho odkazem a vyvstal na obranu podivuhodného statku duchovního. Tehdy dosavadní hlavy světa, ohrožované a zamítané, válkou chtěly zajistiti starý řád a svá domnělá práva; avšak český národ tak vzplanul svatým ohněm nadšení, obětovností a statečností, že slabé jeho síly odolávaly návalům protivníků a divy činily. A bylo velké vítězství mravní, jestliže po patnáctiletém zápasu Čechové přinutili církev a císaře, aby vešli v jednání ne podle své vůle, ale podle bible, a aby podle bible uznali hlavní požadavky husitské. To vítězství dalo oprávnění myšlence svobody svědomí a duchovního sebeurčení národů a z něho vzalo prospěchy všechno lidstvo.

Avšak konečné vítězství Čechů bylo vykoupeno těžkými zkouškami a bolestnými ranami, které připravili českému lidu jeho nepřátelé, než i sám sobě. Revolučnost Husova učení sám český národ pocítil a nesl. Jestliže měl dále jíti na dráze, již nastoupil, bez Husova vedení, jestliže měl formulovati své zásady, požadavky a cíle, musil se záhy rozpoltit. Všichni Čechové ctili svatého Mistra a hluboko v nitru chovali jeho

slova i příklad, ale různě pochopovali jeho odkaz a různě jej chtěli naplniti. Jedni, a byla jich většina, jako Hus věřili, že svět, dílo Boží, a jeho řády mohou býti uchovány a dojdou obrození i očištění, jestliže je pronikne plnění přikázání Kristových a praxe prvotní církve; druzí zamítali tento svět, jeho zařízení a samy základy a byli přesvědčeni, že musí býti rozmetán i zahlazen, a na jeho místě že bude zbudován nový svět, království Boží, království míru, spravedlivosti a milování.

Z těch, kdo takto smýšleli, mnozí v rozechvění ve chvílích prvních nebezpečenství i v předtuchách hrůzy příštích věcí a z hloubavosti i ze vznícené přemítavosti opouštěli příbytky. Shromažďujíce se na horách i v lesích, očekávali, že dojde k rozhodné srážce mezi zlem a dobrem, že se naplní apokalyptické vidiny v neomezené strašlivosti, ale že sám Kristus s nebe sestoupí, zvítězí na zemi, jež ho byla zapřela, a uvede ve skutek svou říši spásy. Volalo se do zbraně k přihotovení pro ten „čas pobíjení a pomsty" a spoléhalo se, že věrní, majíce útočiště v několika vyvolených hrazených městech, zúčastní se vítězného boje a vezmou odměnu z milosti Páně. A aby tím spíše byli připraveni, našli se početní, kdo byli odhodláni hned se oprostiti od obtížností a hříchů starých „pohanských" zvyklostí i řádů a zdělati obec, která by byla základnou jejich bratrstva, branné jednoty, stojící v pohotovosti a ostražitosti.

A tak dobyvše města, jež mohlo býti překážkou a nebezpečenstvím jejich úmyslům, Ústí nad Lužnicí, vystavěli na příhodném místě opevněnou osadu. Pojmenovavše horu, již k tomu zabrali, jménem Tábor, protože tu chtěli vyčkati příchodu Kristova, osadu nazvali Hradiště hory Tábor. A tam provedli ideál „dětí božích". Všichni byli „bratři" a „sestry", v jejich obci nebylo soukromého vlastnictví, všichni „povýšili své naděje, mysli a žádosti k Bohu proti všem a nade všecky moci". Proto mezi nimi nemělo býti „pánů" a „poddanost jedněch druhým" měla býti vyloučena. I hlásalo se, že „každé místo, které noha koho šlapati bude, jeho bude, nebo proto sou málo opustili, aby mnoho nabrali". Obec byla spravována kněžími a staršími bratry z obce volenými, a bylo dovoleno provozovati jen prostá řemesla, ne kupectví a nic, co by dávalo příležitost k falši, podvodu a křivopřísežnictví.

Byl to podivuhodný experiment, jenž nebyl s tohoto světa a popíral tento svět. A podobně náboženské učení táborské se příkře postavilo proti katolické církvi, zavedši si vlastní organisaci církevní a daleko se odklonivši od všech starých zásad. Božím zákonem vše mělo býti řízeno a spravováno, Božím zákonem oproštěným od všeho, co by bylo vyvo-

zeno z nálezků lidských. A tak se táboři mnoho odlišili i od ostatních husitů, majíce v sobě zárodky dalšího štěpení a rozdělování. Avšak všichni měli jistotu, že přišel čas „vojny boží" a že jsou nástroji Boha, jehož pře jim byla svěřena. Když Kristus sám nepřišel, jak čekali, jedni nabyli uvědomění, že Bůh je v nich, druzí se pokládali „vojsky od Boha poslanými po všem světě, aby vymítala všechna pohoršení z církve rytířující, aby vyvrhla zlé z prostředka spravedlivých i aby učinila pomstu a bila ranami národy, které se zprotivily zákonu Kristovu".

Nezáleží na hádkách o články husitské víry a o jejich provádění, nezáleží na hádkách o pojímání svátosti oltářní, o ornáty, ctění svatých, na zachovávání nebo zamítání některých zvyklostí. Ty hádky mezi husity a tábory ostře propukly, propukly hned, jak bylo odvráceno první nebezpečenství z křížových výprav proti Čechům, a zas a zase se vracely a zle bouřily mysli a srdce. Byly to spory vyplývající ze zásadních rozdílů, z rozdílů, které se nemohly překlenouti, a že v nich šlo o věci namnoze zevnější, tím více dráždily a pálily. Než vlastně šlo o pravdu boží a její plnění. A ta pravda boží, Čechům zjevená, povyšovala Čechy nad jiné národy, kteří ji nepoznali, kteří se jí protivili. Síla českého nacionalismu, jenž tehdy vzplál a jenž si uvědomoval, že nepřátelé pravdy boží jsou nelítostní nepřátelé českého národa a mají vůli jej zahubiti, viděla nejvyšší úkol: obhájiti pravdy boží, aby žil český jazyk, obhájiti českého jazyka, aby žila pravda boží. Avšak jen na čas bylo možné tímto poznáním utlumiti rozdvojení a sváry, kdykoliv se přihlásilo nové ohrožování. Jak polevilo, hněvy a rozvraty se znovu probouzely, také proto, že se s nimi spojily mnohé jiné příčiny, sociální i politické. A základní rozdíly, v nichž byly nestejné stupně ve vzdálení od možností obecné dohody a smíru, způsobily, že husitské strany měly nestejné postavení, když se ozývaly naděje na pokoj. Mírnější husité byli ochotnější k pokoji s protivníky, táboři byli nesmiřitelní. Byli nesmiřitelní, protože stále si přáli a očekávali zánik starého světa a protože nelze spojiti s vodou oheň.

Mírnější stranu husitskou představovali Mistři pražské university, panstvo a zvláště Staré Město pražské. U nich nepřestával býti závazným nález učiněný universitou už v počátcích boje. Byl to nález připouštějící jen obrannou válku. Táborská strana, založená na vojenském bratrstvu, měla hlavním střediskem Hradiště hory Tábor i většinu českých měst, někdy královských, a k nim se přikloňovalo i Nové Město pražské, rozdílné od Starého Města v povaze i složení měšťanstva a oby-

vatelstva. Že se města držela táborů, souviselo s novým jejich postavením. Musilo jim záležeti na tom, aby co nejvíce byly proměněny dřívější zákony a řády, pro města někdy platící a omezující jejich samosprávu i porušující jejich český ráz. Musilo jim záležeti, aby tak bylo zajištěno jejich svobodné vystupování, jak si je zjednala, svrhnuvše královskou vládu a rozhodujíce z plné vůle svých obcí, veškerenstva obyvatelů. Žižka, dokud stál v čele táborského hnutí, třebas byl v náboženském přesvědčení radikální, v politických rozporech i v sociálním spořádání dovedl mnoho vyrovnati. Nechtěl pronikavých převratů a způsobil, že se táboři v leckterých ohledech umírňovali, i příkrost svých stanovisek uhlazovali. Avšak když Žižka zemřel a jeho bližší stoupenci se oddělili v bratrstvo sirotků, táboři houževnatě lpěli na svých názorech a zvláštnostech, a to zvětšovalo propast, která se rozvírala mezi mírnou stranou a tábory. Zvětšovala se, čím více se války prodlužovaly a v některých stranách nastávala únava z boje. Když přicházelo k smlouvání o mír a když se ozývalo očekávání, že bude lze pro Čechy v jednotě světa aspoň uchovati jejich statky duchovní i hmotné, táboři již se stále odvraceli od světa, nevěřili světu. Proto, zdůrazňujíce své přesvědčení a odhodlání, stavěli se na odpor jednání, nebo když se zúčastnili jednání, chtěli míti volnost slovem Písma překonávati protivníky, a když by se to dílo nedařilo, vždy zůstávali při posledním důvodu, moci. A vlastně všechny zisky a záruky, na kterých by mohli se souhlasem světa rozvíjeti své učení, měly býti východiskem, aby v pravý čas vystali pro připravení jiného světa.

Táboři svým složením byla strana demokratická. Avšak ta táborská demokracie nesmí býti pojímána s upřílišněním. Byla to strana drobné šlechty a měst a také ve vojenském bratrstvu, v obci polem pracujících, byl lid z měst a z poddanských měst i městeček v převaze proti lidu selskému. Ta demokracie vpravdě nezavedla demokratické řády, na které by se hodily představy moderní doby. Jen náboženskými zásadami uzpůsobila stavovské a sociální rozvrstvení, stavovské rozdělení zůstalo a jen je měla spojovati pravidla bratrské a sesterské lásky. Přece však i to složení táborů a blízkých jim i sdružujících se s nimi sirotků padalo na váhu při zostřování protivenství mezi husitskými stranami. A stejně vážnou příčinou v rozkolech stran bylo přání táborů, aby král byl do Čech volán z Polska a nebyl přijímán někdy odmítnutý Zikmund Lucemburský, „šelma sršatá a syn Antikristův". Představovalť starý svět, táboři vždy chtěli svět nový. Tak bez ohledu na vzájemné služby a cíle,

bez ohledu na to, že budoucnost nebyla jistá, vzešly v Čechách a mezi Čechy dvě válečné strany proti sobě stojící. A obě dospěly k poznání, že jejich spory mohou býti řešeny jen zbraní.

V toku 15 let bojování několikrát se mezi husity, stranou pražskou i táborskou, schylovalo k vojně i meče se křížily. Avšak vždy rozhodla rozvaha. Tentokráte rozvaha nepřispěla na pomoc. Panstvo s Pražany, zavázavše se „k hájení pokoje v zemi", dobyli odporného Nového Města pražského, a tím připravili tábory a sirotky o platného spojence. A to přispělo vedle jiných nepříznivých okolností k prohře táborů a sirotků, když došlo 30. května 1434 k bitvě u Lipan. Obě polní vojska, táborské i sirotčí, s pomocnými zástupy z 23 měst obou bratrstev, ale s málo už pomocníky ze šlechty, ztratila boj. Ztratila boj, poněvadž, jak se ukázalo, přece už neměla té víry k sobě a v sebe, jako jindy byla měla, a protože jejich hmotná menšina neměla posily v hodnotách duchovních. Táboři a sirotci se dostali na cestu lichou: měli sny, měli ideály, ale dlouhé války podvrátily prvotní vzlet a horoucnost — nestačili, aby obhájili, co chtěli, po čem toužili, natož aby to prosadili. A stali se zemskými škůdci, nenáviděnými nejen u katolíků, nýbrž i u kališníků, kalich Páně, symbol nejvyšší oběti Kristovy i národa, nestačil už k udržení jednoty, a táboři i sirotci byli potřeni. Tak končí každá revoluce, která nechce počítati s tím, že realita světa je mocnější nejkrásnějších představ, zvláště když představy, stroze a neúprosně stavěné, překonává vývoj...

Táboři a sirotci, nechtěli-li se dobrovolně podříditi, musili padnouti. Padli za myšlenku, že se má převrátit svět. Svět se ukázal vítězem. My, třebas vědouce to, přece můžeme s Palackým opakovati: „Kdo by pobití domácích nazývati směl vítězstvím?" Podvrácení moci táborů a zničení sirotků zasáhlo i stranu jejich protivníků, zasáhlo celek národní. A z té pravdy, vyjadřující kus české tragedie, volá k nám poučení i výstraha...

Národní noviny 1939, 28. května.

Přijali korunu božích mučedníků

Dne 21. června 1621 vidělo Staroměstské náměstí v Praze tragickou událost, jež nejen Prahu a Čechy naplnila úžasem a zděšením, ale uvedla v rozrušení i tehdejší svět. Vypravování byla provázena letáky a brožurami i vyobrazeními a lidé se s hrůzou dovídali i vznícené mysli dále rozváděly, jak bělohorský vítěz, císař Ferdinand II., užil prohry Čechů, opuštěných přáteli. Dal podle srdce svého postaviti veliké theatrum před Staroměstskou radnicí ve středu města, aby to město, hlavu státu, především potrestal a zastrašil, a na to theatrum vystoupil zástup ctihodných mužů, představitelů českého zápasu náboženského i politického, a na něm položili životy. 27 jich bylo, 3 páni, 7 rytířů a 17 měšťanů z královských měst, z toho 12 měšťanů pražských. Tak již počtem obětí bylo dáno najevo, jak se rozdělil císařský hněv a pomstychtivost. Avšak byla-li v čísle popravených nestejnost podle stavů, neznamenalo to, že by se nestejnost chtěla i dále činiti. Bez rozdílů všechen český národ byl postižen novými a novými tresty i pronásledováním; nejen nekatoličtí stavové, ale i nesvobodný a bezmocný lid poddaný, poněvadž také byl pamětliv svého přesvědčení a náležel k „národu kacířů a rebelů". A sám národ, naráz o všechna práva připravený, měl býti ponížen, spoután, třebas zahuben — k tomu se neslo dílo násilného absolutismu císařského a kruté, bezohledné protireformace, neštítící se nejnesvědomitějších prostředků, k čemuž všemu byla staroměstská poprava dveřmi, počátkem.

Pro hájení svobody království českého obětovalo životy 27 hrdinů. „Horlivostí pro víru, službami a slávou byli květ národa našeho, svíce a podpory vlasti." Dopustili-li se v životě i v bojích kterých chyb, vykoupili je pevností, stálostí, statečnou prostotou smrti. Proto, třebas přemoženi, vítězili a vyzdvihli čest jména Čechů všude, kde nepanovalo záští a zaslepenost. Ano, vyzdvihli jméno Čechů, neboť všichni byli Čechové. Sice několik z nich bylo německého původu, ale cítili se Čechy, v jejichž společnost, v jejichž národní obec vešli, a spojivše s Čechy život, umírali jako Čechové s Čechy a pro Čechy, pro česká práva, pro českou myšlenku.

Která to byla česká myšlenka? Byla to myšlenka duchovní, náboženské volnosti a svobody přesvědčení, jež mohla žíti jen ve svobodě politické. Nebyla to ještě myšlenka novodobého rázu, ale představovala podivuhodný pokrok. Jak byla vtělena do Rudolfova majestátu a do Porovnání strany podobojí s katolíky, znamenala náboženskou snášelivost. Jí české království mohlo předstihnouti okolní země k svému prospěchu i k prospěchu lidstva. Byla-li ta myšlenka poražena, byla to pohroma Čechů i světa, jenž potom dlouho a těžce musil za ni bojovati, ale zvláště Čechů. Nic jasněji nedokazuje dosah české prohry než tato skutečnost: spisy velikého učitele národů, Komenského, dávaly dary a staly se zdrojem vzdělání a povznesení různým krajům, ale na jeho rodné půdě byly zakazovány a pronásledovány. Tak byli Čechové vrženi zpět ve svém rozběhu a upadli v duchovní bídu, již urychlovala bída hmotná. Panovník, aby mohl držeti české stavy v bezmocnosti a útisku, z absolutistické moci rozrušil ústavu starého státu českého, zavedl dvojjazyčnost česko-německou místo dosavadní české jednojazyčnosti; a to mu umožnilo, aby prováděl další zámysly. Zdecimovaná česká šlechta a měšťanstvo, které, spojeny nebo přinuceny k jednotě katolického náboženství s císařským dvorem, hledaly císařské milosti i za cenu zrady na české věci, byly ještě zatlačovány novou společností: společností lidí různého původu a různé povahy, jež zaujala místa vyhnanců a obohacovala se z tehdejší české bídy. A vykonávajíc moc nad poddaným lidem českým, vložila na něj nejtěžší břemena na penězích i krvi, ženouc jej na bojiště vzdálených zemí, vydírala jej, že se octl až na prahu záhuby.

Ti, kdož padli na Staroměstském náměstí, tušili strašlivost věcí, které přijdou. Avšak vesele šli na smrt, neboť je naplňovala jistota, že život je časný, ale Pravda je věčná. Nežli byli vedeni na lešení, ukázala se nad Prahou krásná duha, a ta „znamení smlouvy boží s Noelem učiněné", zdála se jim vyjevením, „že Kristus sám jim otevírá nebe, neboť sám jest cesta, pravda i život". Avšak z duhy vzali i přesvědčení, že přece „den nastane, kdy Ferdinand bude pykati za ukrutnost, a kdy zvítězí věc boží", kdy Spravedlnost vykoná soud a bude dána odměna lidu věrnému. A to byla víra, jež v nejsmutnějších a nejkrutějších dobách pokolení za pokolením vedla a sílila. To byla víra, jež zvláště řídila ruku Pavla Ješína z Bezdězce, když psal v exilu, volaje k Ferdinandovi: „Mýlíš se však, myslíš-li, že mocí vyhladíš i památku příštího věku... Přijde chvíle a přijdou legie, které nic nenechají bez pomsty, ani tebe ani tvé bez trestu, a svět rozhodne o svobodě Čechů." To byla víra, jež

Komenskému vložila v ústa věštbu: „Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých se k tobě navrátí, ó lide český!... Živ buď, národe, posvěcený v Bohu, neumírej, muži tvoji ať jsou bez počtu!" To byla víra, jež i Balbína včas povážlivého nebezpečenství povzbuzovala k modlitbě: „Ty, z patronů země české nejpřednější, Václave, Vratislavem buď a Čechám svým navrať dávnou slávu! Opět postav nás na to místo, z něhož jsme nezaslouženě padli vlastní netečností a zločinnou zlobou jiných neb pochlebnictvím mnohých...! Zahyneme-li, tobě zahyneme!"

Byla zásluha smrti 27 českých pánů, že „den 21. června nebyl navždy koncem starých Čech". Padli jako mučedníci, jejichž krev nebyla prolita nadarmo. I to doufání je utěšovalo. A že jim byla položena na skráně „koruna neuvadlá mučednictví božího", jaká zdobí vítězící rytíře Kristovy, o tom přesvědčení vešlo v nejskrytější kouty české duše. V nich si je nejen nesli emigranti a „rozptýlené stádo" bloudící v cizích a nehostinných krajích, ale choval je i doma český lid, třebas byl útlakem a brutální silou ke katolictví přiveden a v něm udržován na zapření veškeré minulosti. Jsou toho doklady, tak okolnost, že nikdo z Čechů nevstoupil na místo na Staroměstském náměstí, kde někdy stálo ohavné popraviště, aby nebyla svatá půda znesvěcena, a že lidé s úctou a pohnutím k ní putovali, vzpomínajíce a památce velkých synů vlasti se klanějíce. Karolina Světlá vypravuje ve svých Vzpomínkách: „Strýcové naši českobrodští znali se tehdáž téměř všichni pouze jen naoko k církvi katolické. Jakmile se dostali na svatojanskou pouť do Prahy, tož bývalo vždy jejich první dojíti na Staroměstské náměstí a pokloniti se v tiché slzavé modlitbě mučedníkům za národ a víru... Odtamtud putovali k mostu kamennému, kdež bývaly hlavy oněch pro ně svatých mužů vystrčeny, pak na Betlemský plácek, kdež se napili vody z čerpadla, jehož pramen se prýštíval druhdy uprostřed kaple Betlemské, což se u nich přijímání pod obojí rovnalo, nebo předpokládali, že se z něho Mistr Jan Hus zajisté ovlažoval" — i místo na Staroměstském náměstí bylo pramenem života, jenž nedal zahynouti a z něhož se pilo k posílení i obrození národa. Neboť taková je vždy cena mučednictví...

Jan Neruda, stoje kdysi u Havlíčkova hrobu na Olšanských hřbitovech, pomyslil si: „Šťastný národ, jenž má mučedníky! U hrobu jejich stane se i blbec myslitelem, z každé kapky jejich krve vyroste nové, pro vznešené zájmy i k mučednictví odhodlané srdce!" To je vzácná pravda. A tím spíš takové záruky před světem dává, byl-li zasažen všechen národ, jako byl po Bílé hoře na dlouhé časy zasažen národ český. Trnová koruna, již nesl, nedala zapomenouti na ideály, které byly podstatou české duše. I když byly znásilňovány a dušeny, rozjiskřily se, rozhořely a vyšlehly v mocný plamen nadšení, statečnosti a lásky.

Národní noviny 1939, 18. června.

Setkání tradic

Často se mluví o tradicích, ale často nebývá jasné, jak se to slovo pojímá a co se do něho vkládá. Tradice je to, co minulost, co dějiny odevzdávají budoucnosti, co přechází s pokolení na pokolení. Avšak jako dějiny nejsou všechno, co se děje, třebas hledíme vniknout do všech tajů dění, tak tradice není vše, co se kdy událo. Je to jen to, co přes věky žije a mluví, co si přes vzdálenosti a rozdíly dob zachovává cenu a co může býti k poučení, k posílení, k výstraze. Je málo toho, co z minulosti zbývá a co národ vědomě nese ve svém já, čím se chlubí, co je kus národního kapitálu nebo co je jeho vkladem do obecného vývoje lidské vzdělanosti. A ještě se tomu nerozumí a nechce rozuměti: staví se v protivy doby, směry i osoby. Děje se to podle okolností, zájmů a potřeb dnů, a myslí se, že lze tradice libovolně v nepřátelství uváděti, že je lze potlačovati nebo uměle vyvolávati. To vše nemá cenu a nemůže míti platné účinky. Nad plody vratkých dob, ať jsou to výmysly nebo skutečnosti užitkově přizpůsobené, vždy zvítězí pravé hodnoty, které se dostávají z minulosti do přítomnosti, procházejíce řetězem hlav a srdcí, které je přezkoumávají, od rmutu a šedi časného očišťují, a činí z nich ryzí kov. To jsou vpravdě statky národní.

Dějiny jsou netržitá souvislost. Je to voda, která zprvu bublavě tryská a plyne úzkým, nízkým tokem, pak se posiluje, vzbouří, zase se uklidňuje a rozšiřuje, naráží na překážky, láme se, ochabuje, splaší se, rve břehy a vše strhává i spadá s hlukem v střemhlavý let. Jsou body, které určují její cestu. Avšak tu cestu nelze rozděliti, rozkouskovati, řeka jen v celku je řeka. Dějiny jsou řeka dosud nemající konce, vlny se v ní znovu a znovu vyvyšují a zase snižují, je v ní stálé stoupání a klesání, a nikdo neumí pověděti, jak ta měnivost bude uzavřena. Ani my nedovedeme říci, jaký naše dějiny budou míti další běh a závěr. Avšak to je naše právo i povinnost, abychom naše dějiny v celistvosti posuzovali a oceňovali. Jsou v nich klady i zápory, jsou v nich rozběhy i zvraty, jsou v nich ctnosti i nedostatky: ale pamatujme, že s dneška nelze napravovati minulost. A vždy sami jednejme, jsouce si vědomi, že i nás bude vážiti budoucnost!

Naše dějiny jsou slavné dějiny. Jsou slavné povahou i rázem, jsou slavné působením i účinností. Život našeho národa vytvořil dějiny, dějiny našemu národu život zachránily. V dobách největšího útisku a duchovního temna, do nichž byl přiveden národ, jenž se kdysi bil a byl by, vlastně za jiné, vykrvácel, prostá kronika, psaná nepřátelským duchem k národním ideálům českým, měla silou faktů moc kouzelnou.

Přehlížíme-li naše dějiny, čím dále do minulosti, tím je v nich, jak jinak nejde, více nejasností a záhad. Avšak často se nejasnosti a záhady zbytečně hledají a do našich dějin se vkládají nemístné otázky. Takovou otázkou, jíž se dějepisci mnoho a zbytečně obírají, je otázka povahy středověkých zemí a států. Každá středověká země, každý středověký stát měl jeden národ. Ten měl v zemi svůj prostor, ten byl budovatelem a nositelem státu, jenž byl národní stát. Tedy český stát byl stát Čechů, byla to země Čechů, a pronikal ji český jazyk a český duch. A jako jinde, tak také u nás „praví a přirození dědici země", opírajíce se o řád tehdejšího světa, zvali do své domoviny hosty. Chtěli se od nich učiti. Vždy platilo nepsané pravidlo, že národ národu je učitelem. Také náš národ se učil od národů sousedních.

To je podivuhodný rys v české povaze od pradávna dodnes: vyznačuje ji stálý hlad po poznání a vědění. Náš národ sám bez přičinění jiných vždy se žene, je-li mu možné, po novotách, a nejen přijímá, ale i přetvořuje. To se projevilo už v dobách počátků naší historie. Tehdy slovanští kmenové v českých zemích a na Slovensku poznávali křesťanství a jeho kulturu, jak je od západu nesli misionáři, hlavně germánští. Avšak ti jim byli „němí" (Němci) a nerozuměli jim. Proto se obrátil moravský Rastislav do Cařihradu, kde se soustřeďovali i učenci znalí jazyka jižního Slovanstva, a žádal o věrozvěsty slovanské. Tehdy na slovanskou půdu vstoupili solunští bratři Konstantin (Cyril) a Metoděj, již sestavili i písmo vhodné pro slovanský jazyk a překládali posvátné knihy do slovanské řeči. Avšak nestačil čas, aby vše zapustilo s pokročilou vzdělaností byzantskou hlubší kořeny. Krásná stavba, vyvršená zřízením slovanského arcibiskupství, se rozpadla, jakmile Velkomoravská říše vzala zkázu a vklínění Maďarů mezi Slovany se stalo trvalým i překážkou ve vzájemných vztazích. Slovenská země na víc než 1000 let byla okupována Maďary.

Cyrilometodějství byla krátká, než památná episoda na naší půdě. Byl to náběh svědčící o kulturním smyslu tam, kde se leckdy chce mluviti o barbarech. Právě Metodějovo utrpení od [německých] biskupů, činí-

cích si nárok na jeho provincii, svědčí, jak jsou nejisté pojmy vzdělanost a nevzdělanost. Nevíme arci, co by se bylo z díla Cyrila a Metoděje vyvinulo. Jsou i názory, a možná do jisté míry správné, že by liturgický jazyk slovanský, jazyk vlastně neživý, stejně nedal jako latina podklad vývoji našeho jazyka a písemnictví národního, ten že by si musil samostatně klestit cestu. Avšak i tak se lze chlubiti, že už v starých časech cizinci — jimi byli Cyril a Metoděj — cizinci velikého rozhledu a vzdělání, uznali slovanský jazyk hodným toho, aby se v něm konaly bohoslužby a do něho se převádělo Písmo i jiné knihy posvátné. A tato oslava slovanského jazyka zůstala nezapomenutelnou památkou. K ní se obracelo i husitství, jež se pokoušelo navázati styky s Cařihradem v ohledech církevních, i naše obrození, a také v nových dobách měla význam v odporu protirakouském i ve snahách o znárodnění církve české. Nám, dnešním Čechům, svátek svatého Cyrila a Metoděje může připomínati nezištnou činnost cizinců na naší půdě a její ovoce na zušlechtění našich zemí. Dokladem toho je také klášter sázavský, třebas v něm cyrilometodějské dary vlastně vyznívaly. Jestliže se od těch dob staletí přes vše převalila, zůstává cenným poznáním, že kulturní spojení Slovanů, symbolisované svatými věrozvěsty, má stálé oprávnění. I když časy staví překážky, jsou myšlenky, které setrvávají v platnosti, a byť zvolna, přece jednou uzrají.

Cyril a Metoděj, přišedše do našich končin, stali se vykonavateli slovanské, české vůle i žádostivosti. To má do sebe zvláštní význam. A co k nám slovanské učitele povolalo, to se potom v obměnách zas a zase vracelo. Stálou českou touhu po zdokonalení a dokonalosti představuje svatý Václav. Dovršil pokřestění Čech a stal se ochráncem i zárukou upevňujícího se státu českého. Ten, maje těžisko v Praze, musil se vyrovnati s římskou říší. Avšak vešel-li do jejího rámce, vešel do útvaru v postavení státu podřizujícího se jen středověké ideji a ideálu. Ideálu proto, že jeho naplnění záviselo na podmínkách dob, a nikdy ho vlastně nebylo dosaženo. Byla to myšlenka universalismu duchovního, obdobná myšlence universalismu církve, a neznala národy vládnoucí a porobené. Právě sv. Václav, ač odchován ještě slovanskou liturgií a písemnictvím, přimknutím k západu, když byly zpřetrhány styky s východem, učinil z Čechů rovnocenný národ se západními národy a učinil ho svatým národem, jenž stál pevně, i když na něj dorážeло nebezpečenství. Ano, svatý Václav stojí výrazem češství ohroženého, ale nehynoucího. Nehynoucího proto, že nechtělo zahynouti a nedalo sobě zahynouti. Nedalo sobě zahynouti, protože si zjednalo a zajistilo kulturní výši nadanou vzácnými hod-

notami. Chtivost novot a cizích vymožeností Čechy sice zavedla, když byli do země připuštěni cizinci k zakládání vesnic a měst, ale hlouběji nepoškodila. Nemohla poškoditi, protože, kde byl český národ pánem pod záštitou „dědice země" svatého Václava, nemohl býti poškozen. Česká země, slovanská země, nepřestala býti slovanskou. A to se zřetelně potvrzuje. Právě v posledních letech panování krále Přemysla II., kdy usazování západních kolonistů v Čechách bylo na vrcholu, pokoušely se jeptišky kláštera dobřanského poháněti převora a konvent kláštera chotěšovského do Němec, ale byly odmítnuty. Bylo pověděno, že nebudou státi k soudu v cizině, „Čechy že nenáleží pod království Alemanů, poněvadž jsou království pro sebe a jiného užívají jazyka" — ten výrok je předchůdce pozdějšího podobného úsudku Karla IV. Král žádaje papeže za povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, a tím za odloučení Čech od arcidiecése mohučské, k níž dosud příslušely, prohlásil, že je to potřebí, „poněvadž obyvatelé českého království mluví slovanským jazykem, jenž je naprosto odlišný a nesrozumitelný obyvatelům ostatních biskupství řečené arcidiecése, kteří jenom německým jazykem mluví".

To království, české království, Karlem IV. zvelebené a oslavené, přišel dobrým semenem naplniti Mistr Jan Hus. Karel IV. dal Čechám zevnější lesk a velikost, ale nemohl jim dát myšlenkový obsah a určení. Učinil z nich, a především z Prahy, pokladnici svátostí i milostí, a zatím nakupil všechny hříchy doby, vzbuzující úžas. Sám byl tím rozbolestněn, jako i obecným rozvratem církve v hlavě i v údech, a ještě se dočkal i toho, že mu bylo předhozeno, jako by byl velikým vinníkem, jako by sám byl Antikristem. Karlovy skutky byly podepřené vůlí a touhami českého národa, ale když český národ měl, co žádal, zhrozil se všeho zla. A za něho se pokusil zlé zvrátit Hus. Chtěl, aby Čechové nepřestali býti národem dokonalým, ba aby se ještě stali dokonalejšími. A proč by nemohli býti nejdokonalejší nade všechny! Hus dal Čechům smysl i cíl života. Nezáleží na náboženském rázu a podstatě jeho učení i díla, jak je doba dávala. Na tom záleží, že to, co Hus od Čechů chtěl, byl požadavek, jenž není časné platnosti, ale věčné. Čechové Husovou zásluhou, poddavše se Husovi, předběhli svět. A tím spíš svět předběhli, když po Husově odsouzení povstali, aby Husovu pravdu a vlastně svou pravdu ochránili i přivedli k vítězství. Těžké byly jejich oběti, byli sraženi, bylo viděti i jejich ukřižování, ale odsouzeni k zahynutí, nezahynuli. V jejich záchraně měly díl zatracované ideály Husovy.

Ano, naše obrození navázalo na Husa a na husitství, jako navázalo

na cyrilometodějství a na tradici svatováclavskou. Ne ve středověkém smyslu, ale ve smyslu národně českém, lidském. I naši buditelé chtěli jako oni, aby, řekne-li kdo jméno Čech, ozval se člověk. Čeští vlastencové nové doby, proniknuti duchovním a mravním bohatstvím naší minulosti, „napsali jednu z nejkrásnějších stránek v dějinách lidstva, a v první řadu buditelů nového světa budou postaveni Dobrovští, Palačtí, Havlíčkové. Naučili nás moci práva a obětavosti — nám netřeba než nadchnouti se jejich učením." To učení je souhrn hodnot českého vývoje a představuje program plnosti našeho života národního.

Je vidět, tradice se mohou setkávati i spojovati, najde-li se v nich, co je sdružuje a v jednu řadu staví k prospěchu a blahu národnímu. Neboť minulost přes přítomnost ukazuje cestu k budoucnosti.

Národní noviny 1939, 5. července.

Cena našich dějin

František Palacký ve svých spisech, jež nám jsou stále živým a živným zdrojem poznání i lásky, častěji mluvil o významu dějin, zvláště českých dějin. Jednou pověděl: „Dějiny národa považovány bývají všude za nejstarší jeho dědictví, jsouť pokladem zkušeností, které nabyl na dráze života svého, zrcadlem ctností a nectností jeho a učitelem i výstrahou, čeho se chápati a čeho nechati má; jsou konečně paměti rodinné, podávané od otců k synům i vnukům. Národ odloučený od dějin předků svých podobá se ubohému nalezenci, jenž nadarmo touží a poptává se po rodičích a po rodině; nejen hojný pramen slastí něžných vyschl jemu hned u porodu, ale blahočinný podnět ke ctnostem občanským, k lásce a obětem vlasteneckým, bez nichž obecné dobré prospívati nemůže." Tak Palacký zdůrazňoval mocný účin dějin, jenž se obecně přijímá, ale jenž se mnoho přezírá.

Jsou jednotlivci i národové, kdo se dějinami dávají vésti, kdo na dějiny navazují, kdo je vědomě chtějí obnovovati. Avšak jsou jednotlivci i národové, kteří historie nedbají, kteří tvrdí nebo se smiřují s tvrzením, že život je silnější minulosti, že vzchází z nových příčin, podnětů a okolností, že jde vlastními cestami a nemá býti zatěžován tím, co zašlo. Obyčejně je-li národ v úpadku, oddává se minulosti a hledí k dobám své velikosti a slávy, je-li v moci a rozvoji i prospívání, zapomíná na dějiny. Obojí takový poměr k historii lehko se zvrhá. Onen může vésti k velikášství a k měnění historické pravdy ve fikce podle žádostivosti a potřeb dnů, tento ochuzuje národ i jeho členy o neocenitelné hodnoty. Věru, dnešek je pokračování včerejška, přítomnost je výron minulosti a základ budoucnosti, ale jak se doby mění, i lidé se mění a vše se mění s nimi. Jde stálá a netržitá souvislost a mnoho se zdá vraceti i mnoho se může obnovovati, takže se i zrodila věta, že není nic nového pod sluncem. Avšak to není pravda. Co se vrací, přece není staré. Přichází to v obměnách, i když zůstávají stálými určité pojmy, ideje a zásady se jeví v nových a nových podobách. Dějiny nejsou nic jiného než neustálá obměna zápasu o základní principy: jde o plnost života národů i členů v národech, jde o plnost života všeho lidstva, jde o dosažení ideálů

[práva, svobody, spravedlnosti a] dokonalosti, ale je příliš mnoho zájmů, měnících se zájmů, které cestu k nim kříží. Tak staré ideály, nikdy neumírající, uzpůsobují se a jsou uzpůsobovány.

Palacký řekl, že „v dějinách českých živel tragický předčí nad epický". Je to zase správný úsudek. Avšak totéž lze říci o dějinách lidstva vůbec. Je mnoho tragického v osudech lidí i lidstva. Nejen jednotlivci, národové procházejí zkouškami a utrpením, toužíce k výši; jdou drsnou cestou, bývají sráženi, velké říše, pracně vybudované, se rozkládají a zanikají, kulturní hodnoty se rozrušují, velkolepá díla tisíciletí se hroutí, v trosky rozpadávají, národové hynou. Lidské skutky jako by byly marné před tváří věčnosti. A často se vidí, jak „cena člověka záleží méně ve fysické i rozumové síle a zručnosti nežli v mravním jeho určení a chování, ve spravedlnosti a šlechetnosti, a že kdyby kdo i svět celý na ruby obrátiti dovedl, nemůže slouti mužem velikým, zůstává-li nulou co do mravnosti" (Fr. Palacký). Tak nejen jednotlivci, i národové se zapisují do dějin, a hodnotíme na příklad u Řeků a Římanů ne, jak osvědčili svou panstvíchtivost, moc i sílu, nýbrž jak přispěli k dostoupení nejvyšších duchovních ideálů lidstva.

Řekne-li se, že je mnoho tragického v dějinách, nutně se ptáme, kde jsou toho příčiny, a zda vina tkví jen v lidech a lidstvu. Často se do dějin vkládá osudovost. Jako se připouští osudovost v životě jednotlivců, tak se připouští ve vývoji národů i světa. Představa, že někdo nebo něco řídí svět i lidi, svádí, že se dějiny hledí vystihnouti příměry; buď prý dějiny jdou, jako když se kolo Osudu valí, kteréž jedny vyzdvihuje, jiné drtí; nebo na vahách Prozřetelnosti jedni jsou vynášeni, jiní dolů padají; anebo nedávno Dr. Konrád Bittner v knize „Deutsche und Tschechen" (1936) i grafickým znázorněním označil, jak je život obou národů určován silami, které postupují v zákonitém vlnění a stýkají se i prostupují — jestli jedny stoupají, jiné klesají. Avšak to jsou představy, kterými by se neměly zatěžovat historické výklady, příliš připomínají lehkomyslné přísloví, že každému hrají chvíli. Zase náš Palacký důstojně pověděl: „Dějepiscova však jest povinnost nehověti pověrám a vykládati také mimořádné zjevy ze zákonův a příčin přirozených; zázrakové nemají místa v dějinách."

I ten, kdo by chtěl připouštěti osudovost v dějinách, musil by míti na paměti, co učí zkušenost větou raženou životem jednotlivců, že každý je svého štěstí strůjcem. Té větě arci třeba dobře rozuměti: každý má takový život, jak svými vlastnostmi a schopnostmi dovede využít podmínek a situací, do kterých je stavěn. Proto se můžeme ptáti, jak náš národ šel životní cestou, dovedl-li využít možností, měl-li zdatnost k budování svého domova a byl-li s to, aby mu dal obsah, měl-li a má-li cíl, který za to stojí, aby se pro něj žilo, oběti přinášely, utrpení podstupovalo, zápasilo, aby se v jeho splnitelnost věřilo.

Přehlížíme-li své dějiny, vidíme, jak nejprve náš národ musil usilovat o své sjednocení a jak musil pracovat i bojovat pro zabezpečení té jednoty. Nebylo to bez obětí, bez těžkých obětí. [Zahynuly slovanské kmeny, jež se posunuly za české lesy a hory dovnitř německé oblasti a byly pohlceny.] Těmi obětmi byl však také dán základ české existence národní [a pro zabezpečení státu, jenž byl jejím důsledkem. Ten stát pomohla tvořit i příroda přirozenou hradbou horskou, jež českému národu určila prostor, aby v něm byl pánem.] To bylo velké dílo, při němž se osvědčily dobré schopnosti české, a ty byly dostatečné i pro jeho rozvoj a vzrůst vnější i vnitřní. Šlo zvláště o to, aby český stát byl zvětšen a hospodářsky, kulturně i mocensky zveleben. Jenže tehdy se ukázalo povážlivé položení českých zemí. Tím, že na všech stranách v okolí podlehly slovanské kmeny germánskému tlaku, staly se Čechy výspou v německém moři, mající jen na východě spojení s Polskem a Maďary. Jenom Poláci byli Slované, ale na slovanské straně vždy selhaly pokusy o soudržnost a spojenectví vyšších snah. Proto chtěl-li se český stát rozšiřovati, narážel na cizí zájmy, a cizí zájmy dorážely na něj. Bylo v něm dosti síly, aby staletí uhájil své samostatnosti a aby se nadal bohatými statky hmotnými i duchovními. A právě to, co český národ duchovně představoval, to pomáhalo, aby jeho stát pevně stál v postavení, kteréž zaujal.

Ano, náš národ odevždy pudí stálá lačnost a žádostivost poznání i vědění. Proto tak snadno přijal křesťanství a vešel mezi křesťanské, mezi kulturní národy. Jeho rovnocennost se západními národy byla zajištěna i mučedníky pro víru, jimiž byl ozdoben a jimiž byl oslaven. Stal se především „velkou rodinou sv. Václava" a pod ochranou sv. Václava spěl k vzmachu i duchovní a mravní poctivosti. Pokládal se svatým národem. Proto se zhrozil, když se dovršením církevní organisace v době Karla IV. nahromadilo na české půdě všechno zlé a všechny zmuty doby a když ohrožovaly jeho duši. Tehdy s jinými Hus mu vyvstal a vedl jej nebezpečenstvím k mravní výši. Ze svatého národa se stal národ vyvolený, věřící v dokonalost a toužící po dokonalosti. Dokud měl tu víru

a dával se jí vésti, „boží bojovníci", zastávající při národní i při Boží, divy činili.

Avšak je kus tragiky v českých vlastnostcch. Byl to zase Palacký, jenž pronesl: „Počítány bývají od dávna mezi nechvalné povahy našeho národa jeho lehká mysl, nepečlivost, nezdrželivost a nestálost, ve štěstí prostopášná bujnost, v nehodách brzká malomyslnost, a nad to pak přece urputná svéhlavost a z ní se rodící nesvornost a mstivost. [Baživ po nevázanosti, kteroužto sám rád nazýval svobodou, zapomínal také Čech bohužel až příliš, že tam svobody není a býti nemůže, kdekoliv nepanuje zákon mocí svatou všem občanům vůbec a neuznává se rovná váha i práv i povinností od jednoho každého zvlášť!"] Proto také česká věc náboženská i politická, mnoho předstihující svou dobu, podlehla nepřátelskému světu. Podlehla, ačkoliv znamenala pokrok a vyšší mravnost — „osudové světa pohybují se krokem neodolatelným sice, ale nemají spěchu, ba často i couvati se zdají!" Proto česká pře nemohla býti zapomenuta světem, když sám pokročil, a svět musil uznati, co český národ byl vykonal a podstoupil k jeho prospěchu, co vložil do kapitálu lidstva a co sám ztratil.

Bylo mnoho, co český národ ztratil. Tak se jeho život stal obtížnějším a složitějším. Za chyby předků pykali potomci. Za chyby předků, kteří i zapomínali na to, zač bojovali, a zpronevěřovali se tomu, co je mělo vésti. Avšak buditelé upadlého národa dovedli národu ukázati směr i prostředky k obnově. Především zase chtěli, aby se český lid povznesl mravně i duchovně, a o to usilovati je příkaz, jenž se vrací u všech našich velikých mužů. I u Masaryka, jenž vědomě navázal na naši reformaci, na husitství i na naše obrození. A právem byly Čechům stavěny před oči příklady z dějin, po nichž sám byl i v dobách největší slabosti toužil. „Národ náš ovšem ani v době nejhlubší své kleslosti nepřestával žízniti a prahnouti po dějinách svých, obraceje zření k nim co ke svaté kotvici při hrozícím utonutí." Tehdy právě mu byla útěchou a posilou suchá kronika Hájkova, třebas jeho nejdrahocennějším tradicím nepřátelská, hovořící závažností a mocí skutků i událostí. A když později probuzený národ po prvním rozběhu byl sražen a spoután reakcí absolutismu let padesátých minulého století, a když Palackého Dějiny, teprve se rodící, ale již slibující dáti vpravdě české evangelium dějinné pravdy, byly v nenávisti, přicházely Tomkovy Dějepisy Čech i Prahy, které mluvily. Vzpomeňme, jak uvítal Havlíček Tomkovy Dějiny české: „My jsme vždy hlavní přátelé dějepisu, a především dějepisu naší

vlasti, jenž nám ze zkušenosti našich předků nejbohatší poučení podává, kterak se chovati máme ve věcech politických. Ačkoliv Tomek ve své knize zcela jen chladně události vypravuje, mluví přece již pouhé tyto události našich českých dějů tak ohnivě do srdce každého nepokaženého Čecha, že pouhé rozvážlivé přečtení jejich považujeme za nejlepší prostředek k rozehřátí a utužení vlasteneckých citů..."

Naše dějiny nejen převedly národ přes utrpení Bachova režimu, jenž jako by chtěl najednou dohoniti, co nezmohly věky předchozí, ale dále jej vedly v těžkých zápasech. Byla chyba, jestliže v posledních 20 letech historie byla u nás zanedbávána a opomíjena. Proto bylo způsobeno mnoho škod. Dnes tím spíše než kdy jindy nutno volati k návratu k historii, a našim dějepiscům nastávají důležité a odpovědné úkoly. Vždy musí míti na paměti slova Palackého, jenž se svým dílem tyčí jako těžko dostupný, avšak přikazující vzor: „Já jen z té duše přeji..., aby milovanému a po všechny časy nad jiné těžce zkoušenému národu našemu co nejdříve dostalo se věrného zrcadla veškeré jeho minulosti k poučení, vzpamatování a otužení se v bytu svém, by vždy kráčel po cestách pravdy a práva i aby nepýchal ve zdaru, ani kdy zmalomyslněl ve protivenství."

Národní noviny 1939, 30. července.

Co jsme dali světu

Lidský život se podle toho hodnotí, jak byl využit, jaké po sobě zanechává dílo. Nejde v něm arci o to, co člověk sám sobě dává, jak se stará o vlastní užitek, o bohatství a pohodlí a jak za ně, na úkor jiných, dovede bojovati; ale o to jde, který prospěch vzchází z jeho bytí a práce bližnímu, národu, lidstvu. Člověk se může o jiné zasloužiti v užším nebo širším okruhu působením přímým i nepřímým. Avšak jen taková činnost obstojí i před soudem budoucnosti, která je řízena vyššími snahami a cíly a která má mravní podklad. Nečestný člověk nikdy nepozůstaví poctivé dílo, lidé ryzích povah a srdcí, mající na zřeteli dobro lidí, dovedou se nezištně rozdávati, dovedou i zápasiti a obětovati se, a obětují nejen statky, ale je-li nutné, i život.

Stejně je i v životě národů. Jako se člověk uplatňuje v lidské společnosti, v níž se setkávají a srážejí rozmanité požadavky, potřeby a zájmy, tak národové ve vzájemném stýkání a potýkání jdou životem i dějinami. Jejich život je před tváří věčnosti vratký, ale v časnosti na rozdíl od jednotlivce národové, stále se obměňujíce, neumírají přirozenou smrtí. Jako jejich růst a moc vycházejí z různých příčin a okolností duchovních i hmotných, tak jsou jimi připravovány pohromy i zkáza. Ty příčiny i okolnosti mohou býti způsobeny zevnějškem i vnitřkem. Národ rovněž jako člověk může býti k záhubě přiveden, avšak může se i sám zabíti; může na něm býti spáchána vražda nebo může býti vinen sebevraždou. Z mravního stanoviska obojí jsou zločiny.

Každý národ, dbaje o svůj život a život svých členů, svého jazyka i vlasti, je podroben přirozenému zákonu, aby uplatnil své síly a schopnosti v soutěži národů nejen pro upevnění své existence, nýbrž i pro pokrok a povznesení lidstva. Neboť jaký je smysl bytí světa a lidí? Je to stálá touha po svobodě a zušlechtění — „pravé, živé a úplné poznání svrchované ideje člověčenství, to jest svrchovanosti lidské, to jest cíl, ke kterému posléze všecko zkoumání a snažení veškerého lidstva obráceno býti má". Avšak takové touze a úsilí o její naplnění staví se těžké překážky a protivenství. Hlásí se i nestejnost prostředků a cest k dojití nejvyšších ideálů. „Ze dvou živlův sporných složeno je pokolení lidské...

Jako strom vkořeněný v zemi, jehožto rozsochy a ratolesti pnou se vzhůru k nebesům, usiluje člověk k oborům světla i volnosti, vezen jsa břemenem tělesnosti ve mrákotě i porobě hmotného světa. V zápasu těchto dvou živlů, volnosti a nutnosti, jeví se všecken život člověcký" (Palacký), tedy i život národů. Lidský duch je však nespoutatelný a není autorit, které by jej natrvalo spoutaly. Proto se rodí stále nové a nové myšlenky, které znamenají dobro a zlo a utkávají se s dobrem i zlem. „Hynou idee, kdekoli panuje hluboké, hrubé sobectví", prospívají a zkvétají ideje, kdekoli je svoboda ducha a citu. Avšak všechen spor v národech a lidstvu musí se přenésti na pátrání po měřítku dobra a zla. Vždyť kdyby takové správné měřítko bylo nalezeno, nebylo by zla, protože zlo by mohlo býti lehko postiženo. Ač národové uběhli předlouhou dráhu, ještě dnes ve 20. století chtějí se činiti rozdíly mezi národy panujícími a podřízenými. V nedávných projevech představitel Říše [— platí to i pro nás —] zamítal pokusy působiti, aby všelicí národové otročili národu jedinému.

Český národ dlouhá staletí žije v prostoru, jenž mu byl dán v pohybu národů jdoucích od východu na západ, a víc než tisíc let historie na zděděné půdě pracuje, zápasí a stojí. Žije tu jako zbytek velikého usídlení slovanského, které zprvu zabralo všechnu půdu od Baltického moře k Dunaji a na západ k Labi, Sále i k Fuldě, do Durynska a do horního Pomohaní. Avšak pak to usídlení ustupovalo, až Čechové zůstali předsunutým výběžkem Slovanstva. Že se udrželi, bylo dáno přírodou, přirozenou hradbou horskou, dokola zemi obíhající, ale bylo dáno i vlastnostmi českého lidu. Ten lid nebyl početný, a třebas vynikal statečností i houževnatostí, jak dosvědčují zprávy kronikářů cizích i domácích, více platila nežli fysická síla, síla duchovní, která častokráte překonávala sílu hmotnou a sebemocnější.

Jako člověku i národu je vrozená vůle žíti. Také český národ chtěl žíti a dovedl se o svou bezpečnost postarati. Dovedl se postarati sjednocením kmenů i upevněním hranic, avšak nadto přirozeným důvtipem a rozumem poznal, kde je pravý zdroj života. A tak se ozbrojil neumdlévající chtivostí poznání i vědění, neumdlévající touhou po ušlechtilosti a mravní opravdovosti. Hledal pravdu, svou pravdu, a dodnes hledá pravdu, svou, českou pravdu, životadárnou pravdu, a v tom už je smysl života. Neboť taková pravda nejen by mohla zajistiti sám český národ, ale mohla by míti širší a hlubší účinky, mohla by obroditi i svět. Aby se česká pravda stala pravdou lidskou, to je nejvznešenější náš cíl.

Mohlo by se říci, že by v takovém úsilí bylo hluché a prázdné velikášství, mohlo by se namítnouti, že v netržitém a obměňujícím se vývoji lidstva pravda nemůže býti absolutní, jen relativní, že, jak věky i roky jdou a minou, i pravda se znovu jinak pojímá i jinak znovu naplňuje. Ano, absolutní pravda je v mlhách a snad by ji mnozí chtěli viděti v nadpřirozené „božnosti", jíž se lze připodobniti, ale ne dostoupiti. Avšak takové učení by nebylo z tohoto světa a nepomohlo by tomuto světu. Skutečnost světa žádá jiný lék než zázraky. A ten lék Čechové už kdysi nalezli, v sobě, ve svém srdci, a vyslovili jej, ba dovedli za tu myšlenku spásy i boj vésti, obětovati a hynouti. Byla to myšlenka svobody svědomí, myšlenka duchovního sebeurčení. Krutě na český národ dolehl osud, že první jako celek povstal k boji za pravdu, ale z jeho vítězství i proher, které otřásly světem, vzali prospěch všichni národové, a lidstvo učinilo, byť ne rázem, krok vpřed, a český národ z toho ožil.

To byl veliký vklad Čechů do vývoje obecné osvěty a vzdělanosti. To byl dar, na nějž český národ může býti hrdý a za nějž jsou jiní národové Čechům vděčni. A nebyl to náhodný dar. Vyplynul z roztoužené a tvárné české duše, ale statečné duše. Přes věky zůstává v podstatě stejná, ať cokoli na ni doléhá. Jako s dychtivostí přijímala v době sv. Václava křesťanství, jako v době Přemyslovců hledala zušlechtění a obohacení otevřením země proudům západní kultury, jako v čase Karla IV. budovala chrám duchovního vzletu, horoucnosti a vyvýšenosti, tak Husem a božími bojovníky spěla k volnosti a očistě, aby po těžkých začátcích a mukách vydala nejkrásnější květ náboženské i lidské opravdovosti a ryzosti, upřímnosti a horoucnosti. Jimi chtělo učení Českých bratří, nesoucí se z labyrintu světa do ráje srdce, proniknouti všechen život. Tehdy nejblíže byla česká duše ideálu, který od svatováclavských časů dědila pokolení po pokoleních, aby každý Čech byl dobrý křesťan, ideálu, jejž nejurčitěji vyslovil Mistr Jan Hus a za nějž i život položil. Ten ideál, jenž u Husa značil, aby se svatováclavský národ a posvěcený národ stal vpravdě svatým národem, proniknutým božím slovem, měl u Husa i stránku čistě lidskou. Hus chtěl, můžeme tak říci, aby každý Čech byl dobrý člověk. A toho dosáhnouti, to je cíl, jejž staví Čechům před oči Čeští bratři a také všichni velicí mužové, kterým bylo přáno, aby vedli národ. Věříce, že český národ je vyvolený národ, ukazovali na minulost, aby z ní čerpal poslání, sebevědomí i pevnost pro přítomnost, ať by stál v okolnostech jakýchkoli. Pomáhajíce tak národu, jenž byl svou vinou i bez své viny sražen, z mrákot a mdloby, ze slabosti a nejasnosti, povzbuzovali jej i přesvědčovali, že je v zájmu lidstva, aby takový národ povstal a byl zdráv, rostl a množil se.

„Jisté je, že Čechové jako jiní národové všichni vzdělanosti své nenabývali jen ze sebe a u sebe sami, ale i z příkladu a poučení pokročilejších sousedů blízkých i dalekých"; ale také jisté je, „že všecky zárodky vzdělanosti z ciziny jich došlé v jemném duchu jejich samostatně se pučily a k rozkvětu vedeny byly." „Český národ, třebas ne jen sám a svou zásluhou, pomohl svými činy otevříti lidskému duchu nekonečnou dráhu pokroku a osobiti jemu s větší svobodou také vyšší důstojenství." A tomu, co Čechové představovali v minulosti, zůstávají věrni a budou věrni. V zájmu svém, v zájmu plnosti svého života, ale i v zájmu lidstva, které už je českému národu za mnoho zavázáno.

Co český národ znamenal a znamená v dějinách světa, toho je zřetelným památníkem a důkazem Praha. Vždy v nerozlučných svazcích žila s národem, vždy národ viděl v ní svou hlavu, schránu nejlepších svých sil, středisko nejvzácnějších synů a dcer, a proto zdroj života. Co dal český národ světu, to je uloženo a vyzírá z Prahy především. Kdo jde Prahou, neubrání se mocným dojmům, jak k němu kameny mluví. I cizinci, nejsou-li zatvrzelých srdcí a zaslepených očí, podlehnou všemu, co vidí a slyší. Český duch a česká práce budovaly Prahu. Časem i cizí pomocí, ale podle svého, a dali jí plný obsah. Proto Praha byla a je představitelka nehynoucích českých ideálů, proto Praha byla a je svědkyně českého podílu v obecných dějinách světa, proto Praha byla a je záruka, že se nikdy nezapomene, co Čechové chtěli, k čemu šli, zač bojovali, zač trpěli.

Praha je půda, svatá půda, na níž především pučelo, zrálo a na níž nejlepší úrodu dalo, co jsme poskytli světu. A pro to, co jsme s Prahou dali světu, naplní se nám, věřme, jak prorokovala Libuše kněžna.

Venkov 1939, 10. září.

Svatý Václav a svatý Vojtěch

(CO JSME DALI SVĚTU II.)

Svatý Václav a svatý Vojtěch, vešedše jako první Čechové do křesťanských nebes, nebyli jen svědky české zbožnosti a oddanosti k víře, ale svědky kulturní povýšenosti české a její významnosti. Oba byli mučedníci, ale jejich mučednická smrt jen zpečetila podivuhodný život a skutky, které spolu zajistily jejich slávu a prokázaly rovnocennost Čechů s jinými vzdělanými národy. Ano, taková byla hodnota jejich života i skonu. Proto se Čechové jimi chlubili a věřili, že jsou „dvě zlaté olivy, které svým vrškem proniknou do sedmého nebe a po všem světě budou zářiti znameními a zázraky, že je budou obětmi a dary ctíti a k nim se modliti všechna pokolení země české i druzí národové".

Svatý Václav i svatý Vojtěch byli dáni mladým křesťanským Čechám ne nenadále, ale pro jejich vlastní zásluhy. Jejich zásluhy tkvěly v tom, že Čechy s neobyčejnou horlivostí přijaly Kristovo učení a že se otevřely vzdělanostním vlivům tehdejšího světa, chtějíce jej takořka dohoniti. Byly sice v tom ruchu obtíže a překážky, oba, svatý Václav i svatý Vojtěch, je zažili a jimi trpěli, a ještě později se znova vracely. Ty obtíže a překážky spíše vycházely ze lpění Čechů na vžitých mravech a obyčejích, než aby se kde byl projevil zásadní odpor k pokroku. Neohlásily se bouře a zápasy pohanství proti vcházejícímu křesťanství, ale Čechové, přijímajíce křesťanství, zatěžovali je přežitky. Čechové jsou takoví: až překotně se chytají nového, ale z pohodlí a zvyklosti neradi se zříkají, co jim hoví, ze starého. Tak vznikají nesnáze a těžkosti, leckdy zbytečné.

Kulturní vlivy se zprvu nesly do českých zemí se dvou stran, z československého východu a z latinsko-německého západu. Ještě za sv. Václava jejich stýkání bylo živé, a sv. Václav byl, jak se zdá, vychován v obojím směru, znal čísti latinsky i slovansky. Avšak tehdy nedávným rozvrácením Velkomoravské říše a vniknutím Maďarů mezi Slovany bylo rozhodnuto, že Čechové náleží do kulturní oblasti západní. To znamenalo, že se na české půdě neudrží slovanská liturgie a písemnictví, třebas posvěcené dílem svatých otců věrozvěstů, Cyrila a Metoděje. Sice ještě v době sv. Vojtěcha obojí liturgie, slovanská i latinská, i obojí písemnictví trvaly vedle sebe a navzájem si pomáhaly, a asi v církevněslovanském prostředí se zrodily základní prvky písně „Hospodine, pomiluj ny!", ale kulturní proudy slovanské slábly. Západ, k němuž se české země musily přimknouti, i politicky ovládl a osvědčil mocnější přitažlivost.

Že na české půdě ještě po všechno 10. století a ještě i déle byly v součinnosti vlivy východní i západní — těžko říci, byl-li sázavský klášter představitel živoucí ještě slovanské liturgie a písemnictví či přežitek — je viděti i z toho, že první české světce ctil východ i západ. Z Čech se na dvě strany nesl jejich kult, utvrzený a šířený legendami, písněmi i svatyněmi. Než i v tom se projevila převaha západu. České svazky se západem, trvajíce dlouhá desítiletí, byly těsné a české křesťanství pomohlo západu získati i nové země na východě, pomohlo posunouti hranice západu daleko na východ. České křesťanství a česká kultura se záhy nesla do Polska, do Uher, do Maďarska, a sv. Václavu i sv. Vojtěchu, živým i mrtvým, náleží v tom čestném poslání důležitý podíl.

Svatý Václav byl kníže, svatý Vojtěch byl kněz a biskup. Je významné, že mezi českými světci kníže, bojovník, předešel duchovního. Sice je možné, že sv. Václava předstihla jeho bába Lidmila, první vstoupivši v nebe se slávou světice, ale to byla žena, a její úcta vždy příliš byla závislá na jméně sv. Václava a na úctě svatováclavské. Světec kníže, bojovník před světcem knězem — oba zřetelně vyjadřují dvojí různé období českého vývoje. Kníže kladl pevné základy, na kterých se mohla vyvyšovati stavba. Když však biskup ji chtěl vyvésti v novém duchu, než jak byla započata, když s nesmlouvavou příkrostí a přísností hodlal vymáhati zachovávání přikázání Kristových i předpisů církevních, nedbaje zvyklostí lidu, dostal se do rozporu s národem i s jeho knížetem. Sv. Václav padl rukou vlastních, sv. Vojtěch v cizině zahynul. Rozlítostněn i rozhněván hledal nové cesty, kterými by naplnil své ideály. Zoufaje nad marností práce v rodné zemi, „odvrátil se od pozemské otčiny a hledal vlasti nebeské, touže nábožnou ctižádostí po slávě mučedníka".

Dvě rozdílné postavy, dvě rozdílné doby. I v tom, jak Václav a Vojtěch vzali konec. Drsná země Václavova, jež se nelekala násilí, nedopustila dopadnouti kruté ruce, když se Vojtěch dostal do rozporů. Ty velké rozdíly se často nevidí, a zvláště se dal nesprávnými představami zavésti Josef Pekař. Chtěl líčiti knížete Václava jako oddaného stoupence mnišské reformy cluniacenské, jež teprve tehdy daleko na západě

začínala. Ne, svatý Václav nebyl asketa, nebyl slabý muž závislý na kněžích a mniších, nekolísal mezi radostmi života a odříkáním. Byl to bohatýr, i v smrti zůstal bohatýr. Byl hrdý bohatýr. Chtěl svou vlast naplniti vymoženostmi západu a křesťanského náboženství, jak šly z Bavor a ze Saska a jak viděl při svých cestách. Jeho chtivost byla nesena českým sebevědomím a pýchou. „I kostely vystavěl na všech hradech a dobře jim činil a boží sluhy shromáždil ode všech národů, a služba se za něho konala po všechny dny k Bohu jako u velikých národů." Ano, dojíti stupně velikých národů, to byla Václavova touha, to byla česká touha. Za tu touhu sv. Václav jistě nepadl, padl z jiných příčin. Nejsou zcela jasné, v pramenech se spíše napovídá nežli dopovídá. Nepoložily-li se na váhu i politické otázky, narazila asi až nerozumná štědrost Václavova k duchovenstvu i ke kostelům. Ta vzbudila odpor, zvláště že se nesla ve prospěch cizinců, a k tomu přistoupily žárlivosti a osobní nechuti. Hrdý bohatýr, jenž se bezohledně hnal za pojatým cílem, musil vyvolati nespokojenost a podlehnouti. Avšak jestliže za živa měl podiv Čechů a šla o něm pověst tehdejším světem, jeho smrt způsobila rozruch i pohoršení. Sám římský král Jindřich přitáhl až ku Praze, aby potrestal zavraždění svého přítele i přivedl bratra-vraha k pokoření. A tehdy se ukázala česká lítost z činu i zpytování svědomí, které se tak často projevují v českých dějinách. Čechové se rozpomenuli, koho ztratili, a vzrušená mysl, hodnotíc světlé stránky Václavovy bytosti, postavila jej, jimi okrášleného, k trůnu Nejvyššího jako stálého knížete a ochránce, jako národního přímluvce a orodovníka.

Svatý Václav přesto, že se jeho kult z Čech roznesl po mnohých i vzdálených krajích, zůstal vždy výhradným světcem českým. Ba, možno říci, že cizí legendy, vypravující o sv. Václavu a vzniklé v cizích končinách i dokonce s odstupem času, marně stíraly na sv. Václavu národní ráz český. Ten nejvýmluvněji zachovala česká tradice, tisíciletá tradice, podložená i vzácnými památkami svatováclavskými. Jsou to přilba, drátěná košile, meč a dříve to bylo ještě vojenské kopí, které k bojům vedlo po věky české zástupy. Ty vzácnosti dosvědčují, že sv. Václav i po smrti Čechům zůstal, čím někdy byl. Zůstal „českou mocnou hlavou", jež sjednotila i zpevnila český národ, jež ho k úspěchům vedla a chránila a jež byla zárukou, že nezahyne. Že nezahyne, nebude-li arci sám chtít zahynouti. Věru sv. Václav byl Čechy vzýván o pomoc, ať ve chvílích radostných nebo těžkých a smutných, poněvadž Čechové věděli, že kníže Václav, bude-li jim v čele, jako byl v životě, dá jim slávu a

moc, dobudou-li si jich. Sv. Václav od své smrti sídlí na nebesích, a tím posvěcuje svou přirozenou sílu a věhlas. Avšak třebas se ztrácí v nadhvězdné říši, zůstává býti s tohoto světa. Zázraky se z jeho přispění dějí, je-li jich schopen jeho národ. A jeho národ se svatováclavskou písní na rtech i se svatováclavskou odvahou a hrdinností v pažích vykonal skutky, které ho proslavily, ale které i tehdejšímu světu a jeho řádům dary nesly. Je mnoho, co český národ pod záštitou sv. Václava přinesl myšlenkám a tužbám středověku.

Svatý Vojtěch v rozdílnosti od sv. Václava je první český kosmopolita. Je to první Čech, „jemuž vlast nestačila". Vychován v cizině, v Magdeburku, v ovzduší mladého vzmachu saského, jenž nastupoval k výbojům kulturním i politickým, měl nové názory na svět a na povinnosti křesťanské. Je prohloubil pobytem v Italii, zvláště v benediktinském slavném klášteře na Monte Cassinu a na Aventinu v Římě. Tam byl přijat v řeholi sv. Benedikta, zušlechtěnou reformou mnichů z Cluni. A oddán asketickým a mystickým ideálům přísného křesťanství a nespokojen neporozuměním krajanů ve vlasti, pojal touhu uzavříti se světu anebo raději zemříti pro Krista. Jeho země, v níž trvalo nepřátelství Přemyslovců s jeho rodem Slavníkovců, zapudila jej. Jako by nechtěla, aby byla zbrocena jeho krví. Střízlivě se dívala na jeho blouznění, jímž chtěl převrátiti český lid a vlastně svět. Biskup Vojtěch první z Čechů chtěl převrátiti svět. Střízlivá česká mysl se proti němu ohradila. A tak se vydal k pohanským Prusům a u nich chtěl hlásati Kristovu víru. A tam přijal „sladké mučednictví". Sv. Václav přijal mučednictví v boji, sv. Vojtěch v odevzdanosti a v duchovní kleslosti. I tu se jeví rysy české povahy.

Jako sv. Václav i sv. Vojtěch chtěl dokonalost a obrodu Čech. Šli nestejnými cestami a nestejně padli. Oba za stejnou snahu padli, ne že by nebyla Čechy uznávána v platnosti a ceně, ale že nepostupovali tak, jak by na Čechy zplna působilo. Nerozuměli naprosto Čechům, první z mladického roznícení, druhý, že se stal cizincem na rodné půdě a že měl neústupnost tvrdé české hlavy, a Čechové jim zcela nerozuměli. Prolitá krev obou otřásla však českým svědomím, českými myslemi i srdci. I Vojtěch došel u Čechů světcovy slávy a Čechové se k němu utíkali, aby došli odpuštění i aby přijali požehnání. Kult svatého mučedníka asi se zrodil v cizích zemích, v prostředí císařského dvora Oty III. a v společnosti představitelů tehdejší rozkvetlé vzdělanosti náboženské, ale v česká nitra nebyl zapuštěn uměle. Vytryskl, a Čechové se se žár-

livostí dívali, že svaté tělo odpočívá v daleku, v Polsku, a toužili, aby je měli. Snad i proto, že je zásáhla nepřízeň pro rozpor a rozchod s biskupem.

Svatý Václav měl v čas panování styky s vynikajícími cizími osobnostmi své doby, stoje jako rovný mezi rovnými. Platil-li poplatek německému králi, byl to poplatek míru, pokoje, stejný, jako když německý král podobný poplatek skládal Maďarům. Samostatný ve své vládě, zachovával samostatnost svému národu. Ani zásah krále Jindřicha proti provinilému Boleslavovi neohrozil svatováclavského dědictví, jeho země, její svobody. Stalo se to pro svatého Václava a pro jeho zásluhy, pro něž byly to statky nedotknutelné. Svatý Vojtěch, „neúnavný poutník", většinu života pobyl v cizině a poznal lidi i národy a sblížil se s lidmi, ač s jednotlivci víc než s národy. Není plné jistoty o jeho působení, ale jisté je, že jeho umučené tělo uložil Boleslav Chrabrý ve Hnězdně, že se k jeho hrobu přišel poklonit císař Oto III. a nad ním Polákům založil arcibiskupství hnězdenské, jehož prvním arcibiskupem se stal Vojtěchův bratr nebo příbuzný Radim, a že na stolec prvého arcibiskupa uherského byl povolán Vojtěchův druh, Čech Astrik, jemuž byl připravil půdu jiný Vojtěchův přítel, Radla. Snad by se mohlo zdáti, že ve zřízení arcibiskupství hnězdenského a ostřihomského bylo ostří proti Praze, kde zůstávalo jen mladé biskupství, a že to bylo i potrestání Čechů. Avšak takový názor byl by nesprávný. Obě arcibiskupství měla politický význam a určení a dostávala poslání pro misionářskou činnost v pohanských končinách. Čechové, lidé z kulturního národa, stávali se nástroji duchovního společenství, imperia římského, křesťanského, které mělo zaujmouti všechen okršlek zemský. Svatý Václav shromažďoval Čechy „jako velikou rodinu" k rodné zemi a její zdatností chtěl přispěti k světové stavbě řádu a pokoje. Svatý Vojtěch stavěl nejlepší syny vlasti do služeb vznešené myšlenky, netuše, že bude promarněna.

Působením sv. Vojtěcha a jeho družiny Čechové prohloubili s Polskem a Maďarskem kulturní spojení, k němuž byly už dříve položeny počátky. Zvláště s Polskem byly staré styky, od toho času, kdy Boleslav I. provdal dceru Dobravu knížeti Měškovi — z toho manželství, jež přispělo k pokřestění Polska a vneslo do Polska vzácné hodnoty, zrodil se Boleslav Chrabrý. Jeho česká krev se v něm ozvala, když vztáhl ruku po Čechách i po Praze. Jako by ho lákalo sídlo někdy Václavovo a Vojtěchovo.

Bylo by možné poukazovati na mnohé dary, které šly z Čech do Polska i do Uher. Byly to dary západu, jak je Čechové přijali, ale než je dále poskytli, dovedli je rozhojnit svým myšlením a prací. A vnášeli na novou půdu ovoce vlastního ducha i tvořivosti. Není bez důležitosti, že kolem roku 1085 byly v Čechách napsány čtyři vzácné rukopisy, z nichž nejkrásnější je podivuhodná kniha, náležející k nejvyspělejším uměleckým památkám tehdejšího světa písmem i malířskou výzdobou. Je to t. zv. korunovační evangelistář krále Vratislava a je chován v Praze, maje i obraz sv. Václava, vedle druhého rukopisu podobného. Avšak dva rukopisy jsou v Polsku, ve Hnězdně a Krakově, dosvědčujíce starodávný import české vzdělanosti. A mezi maďarskými poklady jsou také vzácnosti, které jsou vlastně poklady českými.

Pro sv. Vojtěcha, jehož smrt vzbudila ve světě vzrušení, je příznačné, že v Italii a v Sasku vzešly nejpěknější legendy o jeho životě i smrti. Arci i o sv. Václavu, oslaveném nejprve v Čechách slovansky i latinsky, psalo se v Bavorsku, Sasku i v Italii, ale v tom, co bylo v cizině napsáno, nebylo té bezprostřednosti, která vyvolala cizí literaturu svatovojtěšskou. Sv. Václav, český světec, vzbuzoval pozornost u jiných národů, kteří si v něm představovali svůj ideál křesťanského knížete. Sám svatý Vojtěch měl díl, že šířil slávu sv. Václava v cizích krajích. Vědom si, že je sám Čech, šířil pověst Čechů a Čech, ale přitom se stal světcem obecným. Než i tak svým dílem a skonem proslavil Čechy, třebas české jméno ztratil. Už v mládí v Magdeburku přijal jméno Adalbert a pod ním v cizině žije — jako Čechové pod cizím názvem Bohemi.

Svatovojtěšský kult se značně rozšířil v Prusích, Poznaňsku, ve Slezsku, v Polsku i Uhrách, ale ani v nevděčných a kajících se Čechách na Vojtěcha ani s odstupem času nezapomínali. A když splněna byla česká žádostivost a Vojtěchovo tělo přenesl kníže Břetislav do Prahy, na hrad, připojil se sv. Vojtěch k sv. Václavu v přímou ochranu Prahy a Čech. Zjevoval-li se sv. Václav v závažných chvílích nad Prahou a hradu žehnal, sv. Vojtěch se ve snách ukazoval knížeti a byl mu radou pomocen. A korouhev sv. Vojtěcha, vztyčená na kopí sv. Václava, vodila české vojsko k slavným vítězstvím. Jiná vojska se chlubila kopím sv. Mauricia, do něhož byly zaraženy hřeby z kříže Kristova, a takové kopí, napodobeninu s částkou kopí, které měl v rukou císař, bylo dáno císařem i polskému Boleslavu Chrabrému. Čechové nepotřebovali takového daru, měli vlastní znamení vojenské pevnosti. Měli zástavu, již takořka

ruku v ruce třímali svatí patronové, stojíce v popředí Čechů. V tom byla mezi nimi shoda, že Čechové musí žíti.

Svatého Václava a sv. Vojtěcha, syny české hroudy a české vzdělanosti, dali jsme světu. Dotvrzuje to také, jak dodnes žijí v cizím písemnictví i v umění. Avšak především jsme je dali sobě a máme je sloupy své víc než tisícileté historie i kultury a svých zásluh.

Venkov 1939, 24. září.

Pro ideu a pro ideál

(CO JSME DALI SVĚTU III.)

Katolická církev, dovršivši své zřízení v jedinovládě římského papeže, vzala na sebe veliké poslání a oddávala se dalekosáhlým úkolům. I když se musila zřeknout nároků na východ Evropy a ponechati starost o jeho spásu cařihradskému patriarchovi, nevzdávala se snů o jednom ovčinci na světě a o jednom pastýři, náměstku Božím na zemi. A v tom smyslu působila ve své zájmové oblasti s horlivostí, odhodlaností a důsledností, hrajíc dobře hru mezi velmoži světskými.

Když katolická církev nabyla prvního rozvoje, už tehdy se opřela o stát, o starou říši římskou. Avšak ta říše byla rozvrácena a rozbořili ji germánští kmenové, kteří si na jejích troskách zřídili vlastní státy. Tyto státy přijaly znenáhla křesťanství, ale žádný z nich nebyl s to, aby dal církvi podklad pro její universální cíle. Byla to národní království a nebyla pevná. Ani východní císařství, byzantské císařství, ač si činilo právo i na západ a nikdy se ho nevzdalo, a ač někteří panovníci germánští vešli aspoň podle jména v jeho závislost, nebylo k tomu schopné, majíc zcela rozdílnou povahu a zcela jiné zájmy. Avšak církev potřebovala veliké sjednocovací říše, která by zabezpečovala i plněji umožňovala její dílo na vybudování království Božího na zemi a na spojení aspoň všeho západu, ne-li i východu, v jedinou oblast duchovní. A protože stále žily vzpomínky na starou říši římskou a také působil příklad východu i jeho úsilí, byly tužby, aby taková velkolepá říše byla vybudována a opřena o Řím jako středisko veliké pospolitosti.

Po bok římského papeže, nadaného „mocí klíčů", která byla původu božského, měla stanouti mocná hlava světská, kteráž by, Bohu oddaná, zjednala plný průchod myšlenkám a snahám náboženské a duchovní jednoty lidstva pevností a silou státu. Tak se stala světová říše římská, ztělesněná ve „zlatém věčném Římě", ideou a ideálem. Ideou, poněvadž měla hlubokou duchovní i mravní cenu, ideálem, poněvadž byla krásným snem, jenž však nikdy nedošel trvalého a platného naplnění.

Nositelkou takových tužeb se stala říše Franků. Nabyla největšího významu mezi germánskými státy, došlo v ní k splynutí Germánů se

starým provinciálním obyvatelstvem římským i k převzetí antických tradic a zvyklostí do germánských práv a řádů. A když v-té říši povznesli Karlovci královskou moc a když i její východ byl obrácen ke křesťanství, mladá síla říše pochopila cenu sblížení s římským papežem, jako papeži záleželo na její pomoci v potřebách bližších i širších, vyšších. A ten poměr vedl bojovného Karla Velikého, že na všechny strany zvětšil svůj stát a vybudoval bojem mocnou stavbu na obranu křesťanství i pro rozmnožení křesťanství. Říše Karla Velikého, sahající od Pyrenejí do Sas, vyrostla na názorovém základě, k jehož promyšlení se na Karlově dvoře sešli mužové rozmanitých národů, ale spřízněných duší. Z Italie přišel gramatik Pavel z Pisy z proslulé školy v Pavii, dějepisec Pavel Diaconus, jenž dlel v klášteře montecassinském, ze Španělska básník Theodulf, z Anglie a Skotska Dungal a Clemens, a zvláště Alkuin z Yorku, rétor a básník, a k nim se přidružili domácí pracovníci, mezi nimi Einhard a Angilbert, rodem Frankové. V té mezinárodní společnosti antické tradice byly prostoupeny vírou, již pronesl sv. Augustin ve výkladu Danielova proroctví, že římská říše je poslední velká říše, jež má trvati až do konce světa, a že, zanikne-li, musí býti obnovena.

Skutečně francká říše, objímajíc na západě skoro všechny země latinské vzdělanosti, zdála se obnovou staré říše římské v západní části. Papež, oceňuje všechno dílo, o vánocích roku 800 vložil Karlu Velikému u hrobu sv. Petra v Římě na hlavu korunu a pozdravil ho jako císaře římského. Prý tím až Karla Velikého překvapil, bez smluvení se rozhodnuv k skutku. Avšak není pochyby, že se tak splňovalo přání dvou stran a že se velké naděje do jeho splnění skládaly. Než universální říše, takto založená, právě se ukázala nejen ideou, nýbrž i ideálem, a vlastně nesplnitelným ideálem. Sotva vznikla, zase se rozložila. Rozložila se na několik samostatných částí, z nichž vynikalo království západofranské a východofranské, východiska pozdějšího soupeření německo-francouzského. Patrně rychlý rozklad veliké říše a spory i boje, které potom o korunu nastaly, přivedly papeže, že pojal přesvědčení o nutnosti nového spořádání vlády na západě. Papež již tehdy, když vkládal Karlu Velikému císařský vínek na skráně, činil to jako Kristův zástupce a mimoděk císaře sobě podřizoval. Odtud asi vzešlo Karlovo rozmrzení. Avšak Karel byl příliš silná osobnost, než aby mohl papež povýšiti svou moc nad jeho, a papež stál spíše vedle něho. Potom se z reformního křesťanství rodila snaha, aby papež stál nad císařem. Papežské moci, moci z Boha vycházející, bylo vyhrazováno prvenství vysoko se po-

vznášející nad všechna důstojenství světská, mezi nimiž císaři by náleželo první místo, ale ne svrchované místo.

Vracela-li se myšlenka obnovy říše, narážela na nesnáze, i když se časem dospělo ke kompromisu s papežem. Avšak říše měla také potíže se světskými velmoži, kteří usilovali o samostatnost, o nezávislost co největší. Západní císařství obnovila v 1. polovině 10. století saská dynastie, a to císařství, nabyvší lesku a zevnější slávy za panování tří Ottů, spojovalo pozdější Německo s větší částí Italie. Bylo to imperium Romanum, bylo to imperium christianum. Římské reminiscence se spojovaly s křesťanským úsilím a s křesťanskými cíly, a vyvolávány byly závratné naděje. Král, aby dosáhl císařské koruny, musil se vypraviti do Říma a tam býti přijat a papeži se pokloniti. Bez římské výpravy a korunovace zůstával králem, a byla v tom jeho újma.

Avšak vývoj se setkával s těžkými zápasy i byl provázen otřesy. Jednota říše a královské i císařské postavení záleželo na poměru církevní organisace, dané biskupstvími a kláštery, k moci státní, na poměru státní moci k papeži i k velmožům duchovním, ale i světským. Mnoho na tom záleželo, jakou osobností byl král nebo císař, jak mu přálo štěstí, ale také jaké osobnosti se mu stavěly v cestu. Byli panovníci mocní a silní, ale byly to i nedospělé a slabé loutky, však také panovníci byli sesazováni, v klatbu církevní dáváni a zatracováni i zabíjeni.

Mnohé příčiny mezinárodní i vnitřní byly předpokladem, jestli říše stála pevně či se uvolňovala, viklala. Podle moci, již císař měl, říše prováděla své určení a poslání, jak od ní bylo čekáno, nebo jak si je stavěla. Vykonavatelem záměrů a snah byl buď sám císař, nebo je svěřoval říšským knížatům. Oči říše byly obráceny od jejího založení zejména na východ, na východ od Německa. Říká se, že i italská, římská politika byla na škodu východní politice, té že mělo býti věnováno všechno odhodlání a úsilí, tam že by byl vzešel nedozírný prospěch říše, rozhodující na dlouhé věky.

Čechy svou polohou se záhy dostaly do zájmové oblasti západní říše. Bylo to už v době Karla Velikého a Karlovo jméno dalo českým Slovanům jméno „král", svědčící o dojmu, kterým na ně Karel působil. Ne ovšem jen císařskou velebností, ale pádností meče. Ta doba a také potomní doby, převzavše dědictví, byly časy, kdy říše měla na práci intensivní šíření křesťanství. Křesťanství bylo šířeno pokojně, působením misionářů různých zemí a národů, kteří s obětavostí i nadšením „putovali pro Krista", ale také mečem. Pohané byli barbaři a k barbarům ne-

bylo ohledu. Nebylo ohledu, zvláště bránili-li své svobody. Neboť šíření křesťanství znamenalo i šíření panství. Na východ za Labem a Sálou lákala bohatost půdy nadané plodností a žírností. České země, připravené misionářskou činností z východu slovansko-řeckého, podřídily se křesťanství bez znatelnějšího odporu, a přijímajíce kříž z Německa, uznávaly i práva důstojenství císařského. Tím se zabezpečovaly a nedávaly záminku k nelítostnému boji. Avšak vždy v tom poměru záleželo na tom, co chtěl císař a k čemu byl ochoten český panovník.

Český kníže, vešed ve vztahy k císaři, byl mu zprvu poplatný jako jiní národové v sousedství říše. Vykupoval si mír, jak byla tehdy zvyklost, že se platem odvracelo nebezpečenství hrozící od výbojných kmenů. Stejně král Jindřich odváděl roční poplatek Maďarům, aby uchránil Sasko. Později se český vévoda stal leníkem císaře a měl zemi v léno od císaře. Jako papež postupoval část své moci duchovním velmožům a ti nižšímu duchovenstvu, tak císař přenášel kus svých práv na světská knížata. To odpovídalo theorii o postavení císaře. Jako z papežské autority vyplývala všechna důstojenství církevní, tak z císařského důstojenství vyplývala všechna důstojenství světská. Císařské důstojenství se sice řídilo dědickou posloupností, pokud bylo možné, než potřebovalo i souhlasu říšských knížat při každé změně nebo dokonce volby, nehledí-li se ještě k nárokům papeže a k vlivům římské šlechty při korunovaci v Římě. Říšská knížata byla církevní i světská, český kníže náležel k říšským knížatům světským a byl přední oporou císařství. Císařství, představujícího vrchol společenství mezinárodního, spojeného spíše duchovními nežli hmotnými pojítky. Český kníže byl oporou císařství, poněvadž, veda národ kulturní a s jinými národy vyrovnaný, ba nad ně povýšený slávou světců mladého svého křesťanství, byl ve službách ideje a ideálu. Právě horoucnost českého náboženství a touha po uplatnění a povznesení, řízená českou pýchou, prohloubila vztahy, a český panovník jednal, jak mu kázalo jeho vědomí i jeho vůle.

Český panovník, volený Čechy a císařem potvrzovaný, maje plnou samostatnost rozhodování ve vnitřních věcech, v mezinárodních stycích se řídil nejen vlastními zájmy, nýbrž i ohledem na dosažení křesťanského poslání císařství. Víra v císařství pro blaho církve a lidstva vedla Čechy, zavázané k rytířským službám při římských jízdách, i k dobrovolné pomoci císaři proti papežství a jeho theokratickým plánům, které zesvětšťovaly církev a odváděly ji od duchovních účelů a potřeb. Čechové zůstávali císaři věrni i v čas jeho největšího ponížení, když ho

všichni jiní opouštěli, když byl psancem a štván. Zůstávali věrni z vnitřní nutnosti, jsouce věrní křesťané. A tak v oddanosti a stálosti bojovali na různých bojištích světa, i ve vzdálené Italii, a pověsti se vypravovaly o jejich statečnosti i bojové síle. Vytrvávali, i když jiní třebas zrazovali. Dobývali měst a hradů, zemí i svatého Říma, jako by jeho svatost chtěli přenésti na císařství. Jestliže císaři i získávali korunu, přijímali z císařských rukou čeští panovníci nejvyšší uznání. Ba, získali i královskou korunu, symbol rovnocennosti. Věru, jejich povinnosti k císaři byly spíše čestné a jejich práva neobyčejná. Hlas českého vladaře rozhodoval i při volbě panovníka říšského.

Tak čeští panovníci měli mimořádné postavení mezi říšskými knížaty. Často mocně zasahujíce do říšských běhů, mohli i sami pomysliti na říšskou korunu královskou a císařskou. Po ní první sáhl Přemysl II. a měl stoupence, a sám papež se mu zdál nakloněn. Avšak byl sražen. Byl proto sražen, že se ozval názor: „Poněvadž máme v Alemanii četná knížata a hrabata, proč bychom chtěli cizince povznést k říši!" Římská říše byla zaměňována za říši německou. A tak odpor překonal v kosmopolitickém ruchu a snažení doby až Karel IV., jenž byl Čech po matce a chlubil se, že pochází z krve sv. Václava. Za něho také říše nabyla podle svého programu velebnosti a mohutnosti a jejím „nejvznešenějším údem" bylo „nejzkřesťanilejší české království".

Čechy daly světu, že v dobách, kdy křesťanství bylo hybnou silou vzdělaného lidstva, stály v službách jeho i jeho představitelů, stály ve službách myšlenky, a že Čechové sami se snažili býti dobrými křesťany. A právě že tak smýšleli, první bystrým okem, hloubavým duchem a rozbolestněným srdcem prohlédli a procítili zlo i zkázu, která církevní i světské základy rozhlodávala. Nebyla česká vina, že ideje a ideálu nebylo dosaženo a nepřinesly světu uspokojení.

Venkov 1940, 14. ledna.

Svatováclavská orlice

Svatováclavská orlice je znamení, které po dlouhá staletí doprovází, jsouc položeno na štít nebo korouhev, bohatýrskou postavu knížete Václava, svatého patrona země české. Když se objevuje v barvách, je to černá orlice rozpjatých křídel o zlaté zbrani (zobák, drápy) na stříbrném štítu, z jejího těla vyšlehují červené plaménky a na křídlech má po zlatém lístku jetelovém. Pro ty plaménky se také zve „v plameni" nebo „plamenná".

Znamení na rytířském štítu nebo na jiných částech rytířské zbroje, erby, znaky, mohla se v našich zemích ujmouti až vnikáním rytířství na naši půdu nedlouho před polovinou 12. století. Rytířství i erby vzešly z gotické kultury severní Francie, z Flander a Champagne, a v jiné končiny se dostaly velkými válečnými podniky mezinárodního rytířstva, toužícího osvoboditi Svatou zemi z moci nevěřících. Jestliže takto erby jsou u nás zařízení až mladšího původu, nemohla býti od pradávna orlice spojena s postavou knížete Václava, nýbrž teprve časem se k tomu dospělo, aby ji vyznačovala. Tak se ozývá otázka, který je původ orlice a proč se stala znakem sv. Václava.

Česká veršovaná kronika Dalimilova s počátku 14. století, vypravujíc, jak získal český panovník od římského císaře erb lva, statečností prokázanou v bojích u Milána, vyslovila se, že císař „za orla črného da jmu o jednom ocasě lva bielého". Tu událost kronikář špatně časově položil do doby krále Vratislava (do druhé poloviny 11. století), možno ji však věru s určitostí vztahovati k roku 1158, kdy se Vladislav II. u Milána s českým vojskem proslavil a divy hrdinství si poct a milostí zasloužil. Z toho by vycházelo, že černá orlice mohla býti erbem českého panovníka jen velmi krátkou dobu předtím, vlastně něco více než jedno desítiletí. Opravdu se lze domnívati, že se kníže Vladislav, maje účast na druhé výpravě křížové po boku svého švagra, římského krále Konráda (1147), vrátil z výpravy se štítem ozdobeným znamením orlice. Podle všeho tehdy římský panovník sám první označil svůj štít orlicí, kteráž už od starších dob byla pokládána za symbol římské moci královské a císařské, a jeho příkladu asi následovali jeho lenníci, říšská

knížata, která se k jeho tažení připojila, stojíce ve službách vznešené ideje. Ani v prvotních těch časech nebyly erby bez barev, naopak musily míti barvy, aby při rytířských hrách a v bojích bylo lze z dálky rozeznati bojovníky, uzavřené jinak od hlavy k patě v železe, takže i jejich obličej byl značně zakrytý. A pro znamení i štít se braly barvy, které spolu kontrastovaly. Orlice římského krále byla zprvu zlatá, jako býval starý orel válečného znamení římského vojska, jenž byl zděděn středověkým imperiem. Vývojem se však došlo k tomu, že se barvy změnily, a černá orlice byla položena na zlatou půdu. Jestliže však královští manové na křížové výpravě přejímali na své štíty královské znamení, nezůstali při královských barvách, nýbrž volili si jiné barvy. Erby knížat neměly vyjadřovati toliko manskou závislost na králi a příslušnost k jeho vojenské družině, nýbrž měly býti i jejich osobními znaky, vyznačujícími jejich postavy.

Vladislav II., nabyv takovým způsobem erbu orlice, černé orlice na stříbrném štítu — těžko říci, byla-li hned také v plameni — měl netoliko znak vyplývající z lenního vztahu k moci římského krále, nýbrž byl to znak vypovídající jeho ctnosti i hrdinský vzlet. To se poznává i z toho, že když Vladislav vykonal nové skutky rytířské, jimiž si zjednal královskou korunu, došel i obnovy erbu — orlice byla nahrazena lvem. A lev byl znamení síly i udatenství nositele a také vyššího důstojenství i vznešenosti, kterých suverénní král nabyl.

Je možné, že by prvotní orlice byla pozbyla zavedením erbu lva platnosti a upadla v zapomenutí, kdyby se bylo stalo podle původního rozhodnutí, že královská hodnost česká má býti v Přemyslově rodě dědičná. Avšak nástupcům Vladislava krále nezbylo než se spokojiti pouhým titulem knížecím, a tak se musili vrátiti k prvotnímu erbu panovnickému, k erbu orlice. Proto kníže Přemysl I. na počátku knížecího panování, maje jízdeckou pečeť, na kteréž je vyobrazen jako rytíř na cválajícím koni, držící v pravici praporec a levou rukou se kryjící štítem, vnesl na tento štít knížecí orlici českou.

Přemysl I., jenž se po kratičké vládě roku 1192 musil s knížecím stolcem rozloučiti, vrátil se na něj koncem roku 1197. Tehdy osvědčil skvělé vlastnosti, zvláště diplomatickou obratnost, a zasahuje do sporů o říšský trůn, došel vzrůstu své moci. Získal tak mnoho, především královskou korunu, kterou měl nositi nejen sám, nýbrž i jeho nástupcové. Přijal ji nejprve z rukou Filipa Švábského a s ní nepochybně nabyl opětně práva užívati královského erbu lva. Než na pečeť královskou si ten

znak nezavedl; opustilť jízdeckou pečeť, jíž pověřoval listiny ještě na počátku druhé vlády, a pořídil si důstojnější pečeť majestátní; na ní byl zobrazen, sedě na trůnu pod korunou a maje v rukou žezlo i říšské jablko. Přemysl I. se však na naléhání papeže Inocence III. zřekl svého prvotního příznivce a přidal se na stranu Otty Brunšvického, a ten jej znovu korunoval na krále. A nejspíše při té příležitosti byl Přemyslovi polepšen jeho královský erb, římský král dal lvovi na štítě místo jednoho ocasu dva ocasy, „druhým ocasem obdaři lva bielého", jak dí Dalimil.

Zdá se, že dvojitý ocas českého lva, jenž je zvláštnost a vzácnost, byl ve spojení s dvojí korunovací krále Přemysla. A jak původní jednoocasý lev, tak potom dvouocasý lev byl stříbrný na červeném štítě, což už zůstalo navždy. Avšak ani toto opětovné nabytí lva nezpůsobilo, aby bylo zapomenuto erbu orlice. Byl to Přemysl I., jenž dal toho důkaz. Zaváděje si roku 1224 novou majestátní pečeť královskou, na níž byl zase vypodobněn v plném majestátu, i stejně upravenou zlatou bullu, kovovou pečeť ze zlata, kterouž si troufal potvrzovati důležité písemnosti, jako činil císař, provedl proti starším dobám změnu i v druhé straně pečeti, ve straně svatováclavské.

Pečeti českých knížat i králů v prvotním vývoji mají tu podobu, že jsou dvoustranné, t. zv. mincové, mající na obou stranách obraz stejně velký; na přední straně je obraz knížete nebo krále, na druhé obraz sv. Václava, a heslo vyjadřuje důvěru panovníka v mocnou přízeň tohoto světce, jenž se jeví ochráncem „míru", státního práva a řádu. Sv. Václav je zpodoben na panovnických pečetích jako kníže bojovník, a jak byl Čechy pojímán, byl to bohatýr, národní bohatýr. A tak i Přemysl I. na své pečeti dal rýti sv. Václava, jak bylo českým zvykem. Sv. Václav sedí na knížecím stolci, v pravé ruce drží korouhev a levou se opírá o štít — nové bylo, že na ten štít byla položena orlice. A to je první případ spojení sv. Václava se starou českou orlicí, spojení, jež už nikdy vlastně nebylo uvolněno.

Jistě se hlásí otázka, proč byla na štít sv. Václava položena orlice a ne snad lev, jenž byl nepochybným erbem královským. Avšak vysvětlení je snadné: právě že lev byl královské znamení, nemohlo ho býti použito, ale musilo býti použito orlice, symbolu knížecího důstojenství. Vévodská hodnost sv. Václava pochopitelně žila v paměti, a docházela-li častého výrazu slovem, nemohla býti měněna obrazem. Je arci ještě jiná otázka, proč se orlice dostala na štít sv. Václava až roku 1224 a ne dříve. Avšak ani to není těžké vysvětlit. Od zavedení erbů do Čech

jako zařízení rytířských a vojenských a užívaných ve skutečných potřebách toho života musila uplynouti jakási doba k tomu, aby se ta zařízení podávala ve vyobrazeních a aby nabyla vedle čistě vojenského významu i významu, řekl bych, symbolického. Je důležité, že sv. Václav je na královské pečeti zpodoben po starém způsobu jako bojovník, ale neoděn, s volnou tváří; není to tedy skutečný rytíř, k jehož výpravě by erb příslušel. Proto ve významu erbu umístěného na štít sv. Václava je novota jdoucí nad pravidelnost tehdejších řádů.

Nepochybně od toho času počátků 13. století sv. Václav byl vůbec doprovázen orlicí na štítě, pokud byl jeho obraz malován nebo ryt a tesán. Takové spojování právě mělo důležitý účinek. Poněvadž sv. Václav byl praotec rodu Přemyslovců, kterýmž původem se čeští panovníci chlubili, orlice na štítě sv. Václava byla pojímána jako rodový erb přemyslovský. A to ovšem erb orlice povznášelo, nemohl se ztráceti vedle královského erbu lva, naopak, byl s ním v očích Čechů na stejném stupni, ne-li vyšším. Bylo by lze uvésti různé doklady, jak se stará orlice česká oceňovala a jak byla ve vážnosti, dokud přemyslovský rod žil. Arci, když přemyslovský rod vymřel, byla její platnost za „krále cizince" v samostatném užívání omezována, dokonce jako odumřelý erb tridentskému biskupu udělena, a potlačována, nežli potom nabyla nové povahy. Avšak za to tím více srůstala se sv. Václavem, ať byla umisťována na jeho štít nebo korouhev.

Svatý Václav, „dědic české země", byl kníže Čech, kníže nesmrtelný, věčně panující. A panuje zemi i národu, měl na péči jejich život i nejvyšší statky. Proto orlice na jeho štítu, vyznačující původně osobní práva knížete, měnila se ve znamení moci trvalé, nepomíjející. Ta moc se vztahovala na národ i stát a národ i stát náležely sv. Václavu. Tak se svatováclavská orlice stala i symbolem lidu sv. Václava a státu sv. Václava. Jestliže takového smyslu svatováclavská orlice nabyla a věky si jej uchovala, chápeme, proč se stala Čechům tak blízkou. A také my ji zplna přijímáme a do ní kus úcty vkládáme. Vzlétající orlice svatováclavská se sice černě odráží od jasu stříbrného nebe, ale nesouc se vzhůru, ukazuje k výši, k tomu, co v neznámu vše vyrovnává a překlenuje a určuje lidem i jejich dílům smrtelnost anebo nesmrtelnost. Plaménky z ní vyšlehují, jako by připomínaly, že nejvyšší duchovní i hmotné statky zajišťují dary mozku i srdce člověku vštípené. A tak je svatováclavská orlice takořka obdobou svatováclavské písně. Také tato píseň ukazuje k nebeským výšinám, jejichž předpokladem je bezpečný a klid-

ný život vezdejší. Ten život je nerozlučně spjat se zemskou hroudou, a pro ni si píseň vyprošuje pomoci i slitování. Svatý Václav, vévoda české země, je vzýván, aby vždy byl svému národu ku pomoci, a v jeho ruce se skládá všechno časné i věčné blaho české. V písni je ovšem skryta samozřejmost: sv. Václav neodepře přispění, jestliže nebude se svými ctnostmi vzdálen duše Čechů, ale bude v ní.

Kult sv. Václava, dávající plnost českého života v starostlivou péči světce, vydal krásné projevy hlubokých a účinných vztahů. Mezi ně náleží i svatováclavská orlice — zdá se věru symbolem dobrých stránek české povahy i českého stálého úsilí o duchovní a mravní obrozování. Vzpomeňme ve svatováclavský den, jak svatováclavská orlice po staletí je malována a tesána, vzpomeňme, jak ji zvláště věřící duší českou kreslil Mikoláš Aleš.

Národní listy 1940, 29. září.

Město světla

Jestliže přehlížíme malířská díla, věnovaná Praze od těch dob, kdy se začaly zpodobovati krajiny a města, poznáváme, jaké jsou značné rozdíly v pracích umělců domácích i cizích. Domácí umělci podléhajíce kouzlu harmonie výtvaru přírody i lidských rukou, tisíciletím stmeleného, vkládají do svých kreseb a maleb vzrušenost, kterou Praha naplňuje duši každého Čecha. Snad jejich práce mají ráz a zabarvení podle jasu nebo melancholie, se kterou se umělec dívá na město a jeho stavby, ale vždy je jeho dílo oddanou poklonou vznešenosti, velebnosti a mohutnosti Prahy, posvěcené velikou a slavnou historií i odvěkým posláním, a je výraz pochopení a věčné lásky. Cizí umělci se také dávají strhnout Prahou a jsou jí nadšeni. Avšak na jejich obrazech je nápadné, jak spíše tvrdou rukou a střízlivou myslí vyzdvihují zvláštnosti, nápadnosti, ba i podivnost, s kterou se jim Praha u srovnání s jejich vlastí a s jinými městy představuje. Proto bývá v jejich tazích i barvách až nepřirozenost, někdy přemrštěnost, umělkovanost, bizarnost; kde je stáří, nanášejí omšelou starožitnost, kde památka dotčená zubem času, vidí ruinu, kde velkolepost, cítí tíhu, kde šerý, odlehlý kout, všednost, mají dojem bídy a ozve se pohrdání nebo soucit. Vše je u nich jiné, zdi i lidé, a z jejich kreseb i maleb jde chlad. To proto, že je nevede pravá znalost Prahy, podložená odvěkými vztahy, to proto, že okamžité vzplanutí, sympatie, podiv, závažnost úkolu není s to, aby dala požehnání duchu i ruce. Jejich umělecké projevy jsou proto spíše dokumentem pro umělce než pro Prahu. Avšak přece se na ně rádi díváme a chceme vždy z nich vyčísti, co se může vyčísti. Praha je Praha a její síla a působivost zanechává stopy.

Tak je i při kresbě slovy. Praha takořka od svého zrození vzbuzovala pozornost domácích i cizích. Musila vzbuzovati. Od počátku vyrůstal v Pražském hradu politický i kulturní střed národa, jenž v sebe ukládal nejplatnější hodnoty a sváděl do svých zdí nejlepší syny a síly národní. Proto přibývalo činitelů pracujících na jeho povznesení, které bylo v zájmu povznesení a zdokonalení všeho národa. Praha se záhy jevila „hradem hradů", ba „svatým hradem", jenž byl naplněn svátostmi a

duchovními milostmi a kolem něhož se sdružoval český lid jako veliká rodina. A to místo se stalo známým i bohatstvím a obchodními i hospodářskými možnostmi, které lákaly příchozí se všech stran. Pověst Prahy už v dávných časech šla světem a rostla, jak rostla její sláva a jak se naplňovala novými kulturními statky. Naplňovala se jimi, poněvadž chtěla dohonit cizinu, majíc velké potřeby i požadavky.

Ano, české potřeby i požadavky byly překvapující. Vyplývalyť ze zvláštního rázu české povahy. Vyznačuje ji stálá chtivost novot. A ta česká chtivost novot otevřela české země i Prahu kulturním vlivům jdoucím od západu. Jejich působením Čechy i Praha, jež k hradu připojila v podhradí města, procházely dalekosáhlými proměnami, zasahujícími v nejširší okruhy českého lidu. Avšak vymoženosti, které tak Čechy a Praha přijímaly, neulpívaly jen na povrchu, nýbrž vnikly Čechům do masa a krve, staly se jejich vlastnictvím, jež neustrnulo; bylo rozvíjeno, vlastní tvořivostí rozhojňováno a utvrzováno. A odtud to české lpění na převzatém, lpění, které je pochopitelné a zdůvodněné tím, že se z cizího stal nepochybný kus vlastního rozumu a srdce, vlastního Já. Jen tak se porozumí živelnosti českých hnutí, která se jednou v staletích opakují, v plnosti osvědčujíce českou duši i českou zdatnost.

Ty stálé zásahy cizích kultur na pražské a české půdě zůstávají za těch okolností spíše nám skryty nežli cizím pozorovatelům, kteří poznávají známé zjevy nebo se domnívají, že poznávají. Nedivme se, že cizinci leckdy vidí nepůvodnost, zaostalost, že shledávají známky nepokročilosti. Nedivme se tím spíše, vždyť i domácí osoby, ty, kdo jsou světa znalí, jsou si v každé době vědomi, že mnoho třeba pracovati, aby byl zajištěn český pokrok a národní prospěch, plnost národního života. Avšak taková česká kritičnost, někdy až nápadná, byla a je zdrojem nejkrásnějších úsilí českých. Učený Arnošt z Pardubic řekl Petrarkovi, když přišel do Prahy: „Lituji tě, příteli, jenž jsi mezi barbary zavítal"; po staletích bylo o Češích napsáno: „Co je velkým příslibem do budoucnosti a může Čechům dodati naděje, že se shledají s dobami velikého rozkvětu, je okolnost, že se jejich učené a bystré hlavy alespoň z největší části neholedbají tak velkou svou osvíceností a zásluhami, jak bývá v jiných zemích."

K domácím hlasům hlasy cizí dávají výrazný a často podivuhodný doprovod k dlouhověkému vývoji českému, opírajícímu se o Prahu. Doprovod, který bývá bezprostřední nebo vychází z odstupu, pozorování a úvah. Těžko říci, co více hodnotiti jako historický pramen, ale pro

cenu a líčení Prahy více se vybere z hlasů, které se připínají k jejím událostem a památkám, pro poznání Prahy a při zkoumání Prahy. A můžeme říci, že nic nezůstává bez povšimnutí, že zvídavé oko i duch u všeho se pozastaví. Báječná postava Libuše, sv. Václav, Přemyslovci stejně poutají pozornost s místy, na která vstoupili nebo kde možno je tušiti. Karel IV., Václav IV., Hus a revoluce husitská, Žižkova vítězství, král Jiří, rok 1547, Rudolf II. i jeho dvůr, naplňující Prahu novým životem, i po dlouhých věcích se vidí v Praze. A Bílá hora, jež svalila na český národ těžký balvan, postihuje se právě s prodlením času v plné závažnosti stejně tak jako třicetileté válčení, vestfálský mír, duchovní i hmotný útisk český a odcizení vyšších vrstev věci národa. Pochopitelně reformy Marie Terezie a Josefa II. mají četné a zajímavé komentáře současné i pozdější, ale co víc: je až překvapující, s kterým zájmem se setkává práce, obětavá a odříkavá práce českých buditelů až do nového národního rozmachu a zmohutnění i uplatnění.

Vše se vidí v Praze, v jejích zdech, v jejích stavbách a zařízeních, v jejím obsahu. Proto, co je v Praze, všechno zajímá a vzbuzuje city nebo přemýšlivost i vkládá se do obecného dění pražského, které se zachycuje po všech stránkách. Život u dvora, ruch v kostelích, klid a učenost v klášteřích, mravy a zvyklosti v salonech šlechty, v měšťanských domech, dobrodružství a svody ulic, práce na universitě, nadšení při divadlech a koncertech, rej tanců na plesích i zábavách v městských i venkovských hostincích, výlety, osud selského lidu líčí se s jasem i stínem a mnohé má odlišení i podle názorů, vkusu a cítění dob. A poznává se, že byly doby, kdy Praha byla bohatá, a jiné, kdy byla chudá, kdy se bohatství hromadilo jen v rukou jednotlivců, že byly doby, kdy Praha byla přísná, vážná, a jindy zase bujná, hýřivá, veselá, jak do ní zalehl cizí řád a mrav a ovládla divoká společnost, jak po dnech slávy přicházely dny napětí, vzrušení, těžkostí a úpadku.

Prahu viděli a pozorovali lidé různých národů, různého náboženství, různých názorů, různého vzdělání, povolání, zájmů. Z nestejných příčin přicházeli, nestejné v Praze hledali, s nestejnými zisky a dojmy z Prahy odcházeli. Všechny ty okolnosti mají vliv na pochopení pražského prostředí, dění, osob i zařízení. Leckde poznáme i předsudek, nechuť a odpor, zklamání, pohrdání, nepřejícnost. Avšak řekl bych, vždy a všudy se zračí doznání, jak Praha je Čechům počátek i konec, východisko i cíl. „Jsouc středem Čech, Praha je plným právem jejich hlavní město. Tam míří každý, kdo nechce býti na venkově, tam se odstěhuje

každý, kdo chce mít obživu v průmyslu, a ostatní města Čech jsou vedle ní pouhé městyse. Je středisko veškerého obchodu, všeho prodeje domácích plodin a výrobků, všech cizinců, všeho přepychu, veškeré šlechty, vší učenosti, všech cechů a řemeslníků. Je pro Čechy slunce, z něhož vycházejí blahodárné paprsky na všechnu zemi, jež však někdy šíří též horký vysušující žár."

Vše, co Praha zažila, co vykonala, co přetrpěla, čím se proslavila, vše se v ní chvěje a z ní vyznívá a dochází osvětlení. V jednotlivostech cizí čtenáři kamenné kroniky pražské mají různé záliby, vkus, různě jsou připraveni, různě chtějí viděti, ale celek na ně doléhá a přiznávají to. I když mají černé brýle klamu a mámení, podléhají. Pohled na Hrad s Malou Stranou nad rozhovořenou řekou, vyvrcholený katedrálou sv. Víta, je provázen superlativy podivu stejně jako pohledy s návrší dolů na město, rozložené ve vltavské kotlině a stoupající k výšinám. Ty pohledy Praze zajišťují prvenství před jinými městy. Málokteré město se Praze vyrovná krásou, množstvím věží, polohou a rozložitostí. Snad ještě Řím na sedmi pahorcích, ač ani jeho místo není pevné. Zazní-li pro Prahu jméno „královna měst", najde se i slovo, že Praha „má do sebe cosi pohádkového, kouzelného, co vede do nejranějšího světa bájí a dodává odtud nádechu i nejnovějším událostem" (1810). Ano, „pohádka" se praví a my Čechové cítíme z toho pojmenování, jak je Praha naše pohádka.

Pohádka zevnějškem i duší města a Pražanů. Jako zevnějšek i ta duše prochází proměnami. Avšak zůstávají krásné a zdravé. V krásné Praze jsou krásní lidé a je v nich také kus věčného. Nám je to snad dosti nepostižitelné, ale cizinec učiní zmínku, usměje se, učiní vtip, pochválí, připojí hanu — nutí to k přemýšlení, k sebezpytování, pochopování sebe. Je dobře a bude s užitkem, bude-li kniha shrnující hlasy cizinců o Praze a o Češích. Chtěli bychom míti i takovou knihu projevů českých básníků, spisovatelů a předních osobností našeho života, ale ona kniha je skoro nutnější a časovější. Nezáleží na tom, že není soustavná, že i větší období zůstávají nezachycena, a že jsou spojeny i hlasy protichůdné, zřejmě protichůdné z omylů a nedopatření — vše poučuje, a shledá se, jak mnoho vychází z pozorovatelského talentu, životní moudrosti, z vrozené soudnosti i z okamžitého vnuknutí. Nezáleží na postavení i kvalitě osob, i prostý člověk dovede říci, a třebas nechtěje, pravdu. Je to cennější pravda než pravda úmyslná.

Odborníci, shledávající dějepisné prameny pro své studie, tušili bohatství zpráv, myšlenek, dojmů a citů, které jsou uloženy o Praze v starých legendách, kronikách, relacích, memoárech, zápiscích a korespondencích, psaných cizí rukou. Některé výroky vynikajících cizích osobností staly se okřídlenými slovy, tak výroky Eneáše Sylvia, Humboldta a Goetheho, a Praha i Pražané se jimi chlubí. Avšak ve větším slohu takové projevy nebyly ještě sneseny, a tak se plně pozná dosah takových hlasů a cena jejich četby k poučení i výstraze. Pravda, mnohdy spíše takové hlasy jsou příznačné pro ty, kdo je psali, ale Praha i Pražané, o nichž se píše, přicházejí ke svému. I když se upozorňuje na stinné stránky, nevadí to, poněvadž jejich vložení do určitého období podává pro mnohé vysvětlení. A vždy se zračí údiv — všichni vidí město veliké.

Nač bych kladl zvláštní důraz, nejhodnotnější je, jak se líčí český stav v Praze i na venku právě v novějších dobách 18. a 19. století. Plně se postihuje důležitost Prahy ve všem dění, v němž všechny tužby, snahy a skutky mají jeden cíl. A vyniká kulturní závažnost Prahy, v níž činí pokroky česká škola, věda, umění, řemesla, hudba, zpěv — je to podivuhodně tvořivé a budovatelské dílo, které jde přes překážky a obtíže. Když bylo nejhůře, vystupuje hudebnost Prahy. „Toť ctnost, kterou Praze nikdo nevezme, ani zapřisáhlý nepřítel. Praha může mlčet jazykem, ale nástrojem a hudbou zmlknout nemůže..." Praha zpívala — zpívala Vltava, zpívaly stromy, zpívaly zvony, zpívaly domy, zpívali lidé. Do zpěvu Pražané vkládali všechnu svou bytost, všechno své Já. Já, nesoucí se odevždy k výši, jdoucí k výši.

Věru, to ze všech závažnějších a pronikavějších hlasů zaznívá, jak u Čechů a Pražanů je stálá snaha po duchovní a mravní výši. To pochopil francouzský voják, jenž vzpomínal na francouzskou okupaci Prahy v době Marie Terezie. Zvláště řekl o Pražanech: „Obyvatelé duchovními zbraněmi nás počali potírati." A o řadu století zpět Eneáš Sylvius se podivoval, jak Praha a Čechy uzpůsobily gotické umění a řídily ruce cizích mistrů. Pověděl: „Jejich kostely mají okna vysoká a přeširoká čistého skla a divného díla, aby světlo dávala..." Ano, Čechové a Pražané chtěli míti světlo ve svých kostelích, jako by chtěli míti světlo ve svých duších — Praha byla a je město světla.

Úvodní stať v knize „Město vidím veliké", 1940.

Praha opěvaná

Pomyslí-li Čech, ať stojí kdekoliv, na Prahu, rozechvívá se jeho nitro a s jménem Prahy se mu ozývají z úst nejkrásnější epitheta podivu a lásky. Říkáme Praze „zlatá Praha", „matka Praha", a plná něha i vědomí nerozlučných pout jsou skryty v označení „naše Praha". To vše je proto, že obracejíce se ku Praze, máme před očima kouzelný obraz půvabu a působivosti, díla tisíce let, v němž práce přírody je spojená s prací lidských pokolení, řízených oddaností a nadšením. Ano, jsme spjati s Prahou, všichni cítíme a postihujeme, jak náležíme Praze, jak náležíme do veliké obce věrných, která od věků a pro věčnost Prahu buduje, o ni se opírá, ji má za svou, jí se chlubí, jí se dává vésti, z ní čerpá zdraví a sílu a v ni věří.

Avšak takové poznání a vědomí nemají až Čechové dnešní doby. Tak bylo vždy u Čechů, tak je dlouhé věky. Jakmile Praha byla v život uvedena a prvními skutky se osvědčila, sdružila kolem sebe sjednocený český národ a zaujala srdce i mysli Čechů. Pevností, stojíc na strmé skále, mocí knížat, vyvýšeností a posvátnou září byla Čechům nejpřednějším hradem, metropolí, a byla jí přičítána cena města přesvatého. Nejen její poloha a ohrazení i paže bojovníků seskupených kolem knížete, ale i její svatyně s hroby knížat a prvních národních světců, slavnými zázraky, zajišťovaly ochranu Čech. Ba, víc než hmotné vlastnosti byly to duchovní hodnoty Prahy, které byly k pomoci Čechům v dobách dobrých i zlých. Praha si je zjednala, navázavši spojení se západem a snažíc se vyrovnati západu, nejen tím, co přijímala, ale i tím, co tvořila. Chtěla vše míti, jako bylo u velikých národů. A tak Praha byla půda, na níž se otevřel zdroj vody živé. Veškeré Čechy svlažoval a z nich se zase sbíral a mohutněl, jak rostla odvěká česká touha po znalostech a vědomostech, aby byla pevná duchovní i mravní velikost.

Mluví-li o Praze Čech kterékoliv doby, stává se vlastně básníkem. Tím spíše Prahu opěvují, kdo jsou básníky. Jak tato pravda platí, povídají nám písemné projevy všeliké povahy, jak se z mnohých staletí zachovaly. Věru, básnický vzlet a zanícení pozoruje a provází Prahu ve

všem jejím vývoji a v mnohotvárném i rušném dění, v časech klidných i nepokojných, šťastných i těžkých, a mísí se i s prózou života. Praha je chválena pro zevnějšek i činy a je oslavována, Praha je zživotňována a přiznávají se jí ctnosti i nectnosti, kterých se držeti a které nechati má, povzbuzení se jí dávají, cesta ukazuje, na ni se spoléhá a od nepaměti se jí dává i vyšší určení a smysl. Legendy a kroniky, které byly napsány v dávných českých věcích, přesto, že jsou věnovány oslavě světců a vypisují běhy Čech, jsou vlastně i oslavou Prahy. V ní se po prvé poznává víra a přesvědčení o zvláštním poslání Prahy. Kosmas řekl básnicky, byť latinskou prózou, co v českých verších o původu Prahy z rozkazu kněžny Libuše pověděl Dalimil:

Stavte město, to vám kážiu,
tu, kdežto jáz vám ukážiu:
u Vltavy pod Petřínem,
kdež tesař činí práh s svým synem.
Pro práh městu vzdejte Praha.
Toho města bude veliká dráha.
Neb jako kniežata i králové,
liudie silní jako lvové,
proti prahu klanějú hlavu,
aby ju jměli zdrávu:
takéž proti Praze, městu svému;
neb bude čest i chvála jemu...

Tento výklad jména Pražského hradu, jenž je chybně zaměňován městem, jehož v prvotních dobách nebylo, je doprovozen symbolikou, již vytvořily lidové pověsti, ale jejíž správnost zdála se prokazovati i skutečnost. Sláva Pražského hradu šla po světě a k nejrozmanitějším národům, zvláště když se stalo známým jeho bohatství i hospodářská zdatnost i plodnost země, jež byla prohlašována nejmohovitější ze zemí severních. Proto se mohlo souditi a vypravovati, jak jednou přijde čas, kdy sláva Prahy až nebeských hvězd dostoupí. A takové očekávání, které také už čteme u Kosmy, jinými slovy a zdůvodněněji vyjádřil staroslovanský kánon k sv. Václavu. Oceňuje poměr tohoto světce, věčného dědice a ochránce české země, k českému národu, přijímá vznešený úkol Prahy k obrození českého národa a jím k obrození lidstva pro zásluhy sv. Václava, jemuž patřila Praha a jemuž patřil český lid. Proto radost-

ně volá: „Vesele jásá dnes Praha, přeslavný Tvůj hrad, slavíc Tvou památku, svatý Václave, a Tvými divy zářic, jasně všechny krajiny vyzývá, aby zvolaly: Blahoslaven Bůh otcův našich!"

Prvotní Praha se vznáší v českých představách jako tajuplný zjev křesťanské zbožnosti a horoucnosti, a tak se podporuje i její kněžská a aristokratická uzavřenost. Lid přicházel o velikých svátcích a slavnostech na Pražský hrad, ale chvěl se posvátnou úctou a bázní a ze sevřených rtů vycházely jen vzdechy, slova modliteb a výkřiků, nežli se hrdla rozhlaholila zpěvem prvních písní v Praze zrozených, z Prahy vyšlých a do Prahy se vracejících. Když se rozhlaholila, přecházela přes Prahu již nová doba, jež v ní způsobila velké proměny. Zvláště se pojem Prahy rozšířil, když pod Pražským hradem postupně vznikla v místech starého podhradí města, a když shluk nesourodých a nevyhraněných osad byl nahrazen určitými právními útvary, které měly mimořádné funkce obchodní, vojenské, vzdělanostní i sociální. K prospěchu jim bylo, že na ně padla záře velebnosti a proslulosti Pražského hradu. Jako Pražský hrad byl hrad sv. Václava, tak města, náležící k hradu, byla města sv. Václava a stala se statkem téhož společenství, jež bylo zajištěno a stmeleno zásluhou hradu. Ba, města byla pojímána za pomocníky hradu, k nimž sestoupily dary a hodnoty, dříve hradu výhradně vlastní; a třebas hrad zůstal vždycky uzavřeným celkem a mezi městy byly rozdíly, všechna Praha byla „neomylným sídlem českého krále i království".

Tak se tužby, žádosti i naděje, s kterými se dříve obracela česká duše k Pražskému hradu, nesly i k pražským městům, třebas ta města byla založena pomocí německých osadníků, z ciziny povolaných, aby pomohli na českou půdu vštípiti západní novoty. Avšak nebylo to jen pro jejich kostely a kláštery, pro jejich výstavbu. Tehdy se rozšířila činná společnost česká. Pražskými městy i jinými městy, jež v Čechách ve 13. a 14. století narostla, vzešla nová společenská vrstva, zprvu národnostně smíšená, měšťanstvo; měšťanstvo se právně nevyrovnalo politickým stavům země, duchovním velmožům a šlechtě, ale majíc osobní svobodu, záhy se hlásilo o podíl v duchovním a národním ruchu a snažení. A jako hrad byl povznesen v očích Čechů nad všednost a rmut života, tak i pražská města uměla jíti k rozvoji a povýšenosti.

Karel IV., jenž zahrnoval Pražský hrad svátostmi a milostmi křesťanství, jak je doba znala, jimi zaplnil i města, a zvláště v město položil obecné učení, aby ukojovalo českou lačnost po vědách a vzdělanosti. Avšak doba vrcholného náboženského vzepětí gotického byla provázena i zvukem zvonivé mince a rozvratná působivost peněz šířila zkázu. Tehdy, kdy se rozvracely mravy a řády v duchovenstvu i laicích, zvlášť vystoupilo vědomí ceny Prahy pro český národ. Čechové se báli o Prahu, báli se, že se stane „Babylonem spuštění", a chtěli z ní míti „Jerusalem bohatý slovem Kristovým i učením spásy". Básnicky vzrušenými slovy Písma v dobrém i zlém znějí varování, výzvy i příkazy nesoucí se ku Praze. Praha, pro niž cizinci měli už od starších dob slova úcty a uznání, dochází tehdy i v listinách vroucích vět ocenění. Král o ní mluví, nejen že je to město nejpříjemnější, ale že je „hlava království a sídelní jeho město" a že „jeho prospívání působí takovou rozkoš, jako by pohleděl na kvetoucí sad". A Praha se činila i podobnou „občerstvujícímu prameni rozvádějícímu prvky zákonitosti na všechny strany", a poukazovalo se, že by bez ní ostatní města království byla jako „trup bez hlavy", a že „zákonná shromáždění jejího měšťanstva právě platí za vzor mravů a příklad i zrcadlo poctivosti lidského života". Zvláště tato slova o poctivosti lidského života nebyla prázdná fráze. Doba žádala, aby pražská zařízení a životní způsoby byly základem obecného řádu českého. K tomu se nesla zejména všechna reformní činnost, vydávající kazatele „slov ohňových" a strhující účinnosti, všechna reformní činnost, která připravovala i stavovská práva městská a rovněž jejich lidovost i činila z městského stavu představitele nejkrásnějšího úsilí českého.

Mezi kazateli především Mistr Jan Hus vykonal v Praze a v českém lidu veliké dílo obrodné. A raduje se z výsledků práce, často povznesl svůj hlas k oslavě křesťanské Prahy, města svatého, přesvatého, přijavšího Pravdu a věrného Pravdě. A jsou to i slova Husova, slyšíme-li později u jeho následovníků, že Praha je „matka měst v Israeli, město vědění a roditelka Pravdy", že je to „město věd" a že „jako druhá Paříž a Jerusalem, ba jako město Boží, přesvaté, které rodí lidi nad jiné povznesené duchem". Apotheosou Prahy byly některé projevy a kázání Husova, apotheosou Prahy, vytrhší se ze spárů Antikristových a bojující za vysvobození pravdy zákona Božího i za uhájení života národa, jsou verše i próza potomních husitských Čech. Praha je město vyvolených a od něho možno čekati zabezpečení Čech i obnovení světa. I Žižka a blouzniví táboři, již viděli v Praze „hříšnou nevěstku" a „veliký Babylon", neodvážili se Prahu zahubiti, třebas se k ní s nechutí obraceli. A proto husitská píseň k volné a ryze české Praze, sobě a vší zemi v neobyčejné moci vládnoucí, s vírou volala:

Povstaň, povstaň Veliké město pražské,
všechna říše věrná této země české,
rytieřské pohlavie i všechny moci zemské,
proti tomu králi babylonskému,
ještoť hrozí městu jerusalemskému,
pražské obci i mnohému lidu věrnému!

Vezmiž na pomoc krále najvyššího,
proti tvým nepřátelům velmi silného,
ještoť nenie na všem světě nadeň většího.
Neb se jemu líbíš tohoto léta,
že potlačuješ marnost pyšného světa,
neb požíváš ovoce věčného života.

Zvrš Nabuchodonosorovu sochu,
hada měděného, jenž nad Boha ctiechu,
chtiec, aby neduhóv zbyli, jemu se klaněli.
Nerodiž se báti krále uherského,
ještoť jest namále cti i chvály jeho,
neboť bude přemožen od lidu pokorného...

Praha, které se dávalo tak vznešené poslání, ba mesiánské poslání, byla „okrasa, obrana, rada, čest koruny české". Ve veršované polemice „Hádání Prahy s Kutnou Horou" Praha je představena jako krásná žena, ctné postavy, jasných očí, moudrých řečí, rdící se v zlatohlavě, jíž je Pravda nade všecko a jež si je jistá správností svého postoje i postupu. A to je obraz, který se vrací v uměleckých projevech i pozdějších dob. Je při tom zajímavé a důležité, že se taková pojetí Prahy jako krásné, nadšené a věrné zastánkyně Pravdy a Práva čtou netoliko na straně husitské, ale i katolické, a je až podivné, jak takové představy byly běžné. Král Zikmund, mluvě v listinách o Praze, dívá se na ni jako na bytost nadanou svrchovaným důstojenstvím a „ozářenou leskem mravů, zákonů a vědomostí"; král Ladislav o ní horuje, že jako jasné slunce všecko království jasem ozařuje, a král Jiří ji nazývá „vrchem a hlavou království, v níž je uložen drahý poklad, obecné učení, osvětlující a osvěžující českou zemi jasnými světly, ze všelikých umění vycházejícími". A stejně vroucně jako Jiří, jenž Prahu ctil i proto, že „ji mnohých mučedníků krev okrašluje a že krále i království od nepřátel obhajuje

i brání", obracel se ku Praze král Vladislav, dávaje jí označení, že je „prvotní oud těla, čest hojná slavného království, kněžna skvoucí, královská paní a stolice nejvyšší královské velebnosti".

V takových hlasech se už ozývá nová doba, doba humanismu. Do literárních projevů byly vneseny nové ideje, motivy i nové formy, třebas myšlenkový obzor středověký vlastně jimi v Čechách dlouho nebyl překonán. To viděti u Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, prvního z humanistických básníků, to viděti u jiných humanistů latinských i českých. Jen znenáhla se oprošťují od náboženských a mravokárných tendencí, a až poeti hodějovského kruhu, zvláště Vít Trajan, dovedou do svých veršů vložiti nadšení z krásy, slávy a velebnosti Prahy nebo smutek z jejích bědných osudů. Tehdy zejména vedle požáru Pražského hradu roku 1541 a jiných událostí vzbudil pozornost básníků i vypravovatelů neblahý rok 1547, jenž zničil husitské revoluční zisky Prahou zjednané a podlomil pražskou svobodu, a z jejich slov se ozývá tíže doby zahanbující, zarmucující i obavy působící.

Praha v těch časech je mnoho opěvána cizími i domácími, a zvláště potom Rudolfova doba vydala sílu básnických i literárních projevů, v kterých se zračí staré české vztahy ku Praze, prohloubené novým duchem a novým uměním. Stálo by za to, aby ty verše i prozaické projevy byly sebrány. Poznalo by se, jak nezáleží na chodu dnů a let, jak společenství Čechů s Prahou je neproměnné a hluboké. Proto je hluboké, poněvadž nezáviselo na náhodnostech dnů, nezáviselo na měnivých událostech, ba nezáviselo ani na spádu vývoje, v němž se i projevovalo poklesnutí z někdejší myšlenkové a mravní výše ryzího husitství. Jak vztahy ku Praze byly podstatou české duše, poznává se i se stanoviska Českých bratří. Třebas se byli vyrovnali po počátečním tápání s tímto světem, byli si vždy vědomi, že jejich učení není s tohoto světa, proto jako kdysi táboři stáli stranou plného městského života. Avšak Praze neupírali její prvenství v národě a záleželo jim na jejích právech a řádech. Proto ani Čeští bratři nechyběli ve chválách Prahy. Ty chvály Prahy jsou nestejně motivovány a nestejně pronášeny, a nesmlouvavě zněly verše ctitelů Prahy, byť i byly psány řečí latinskou. A byly tím sebevědomější, čím byly časy zatmělejší a čím více je zahalovaly chmury. Mistr Jan Kampanus v epigramech „Praha o sobě" umělými distichy vyslovoval spoléhání: „Byla jsem starostí vévod i králů, nyní, důstojný stolec císařský, temenem se dotýkám ohnivých nebes. Těžké je povědeti, co mne více činí pevnou, zda přirozenost místa či umění. Co

bych se tedy obávala hrozeb nepřátel! — Práh jsem, veliké nesu od malého prahu jméno, Praha jsem, veliká muži, převeliká činy. Kolikrátkoliv přirazil k tomu prahu mocný nepřítel, byl přemožen a odešel s přeraženou nohou..."

S mnohou symbolikou zaznívalo jméno Prahy zejména v polemické literatuře stran, s mnohou symbolikou se Praha připomínala v projevech provázejících tragický osud Čech. Jako už dříve v době napětí, tím méně potom po Bílé hoře literatura nevydala pravého umělce, jenž by dovedl strhujícím způsobem přímo nebo nepřímo vysloviti myšlenky a city, které ho ku Praze vázaly. V kázáních, v traktátech, modlitbách, zpěvech, v básních, v knihách, ať vycházely z kterékoliv strany a od těch, kteří pro víru odešli ze země nebo kteří v zemi zůstali, lidský duch se spíše obracel k nadpozemské výši a k ní se mu také ukazovalo. Tím spíše Praha zůstávala posvátným městem, třebas se její posvátnost různě přijímala: u pokořených více vnitřně, u vítězů vnějškově, naplněním svatyněmi a divy zázraků. S lapidární vážností a věru s rozechvěním jsou zvláště psána slova Komenského: „A týmž způsobem lidnatá a mocná Praha, až potud vždycky papežem zhrdavši, bezděky a násilně podmaněna jsúc, Antikristu lehnouti musila." V té větě „Historie o těžkých protivenstvích církve české" leží, věru, těžká resignace, ba odvrácení od Prahy. Proto je pochopitelné, jestliže se v Komenského „Truchlivém" staví proti Truchlivému Rozum a klade důraz na pomíjejícnost světa. Když Truchlivý naříká na bídu v světě, Rozum pronáší: „Rád bych... věděl, jakým ty právem s vlastí svou z toho chceš vyňat býti, čemuž všechno pod oblohou poddáno býti musí nevyhnutelně? Zkázu míním a porušitedlnost. Nebo ten je zákon všech stvořených věcí, aby smrtedlné byly a samy od sebe proměnám a pádům se klonily... Každé město a každé království, věř, má svůj původ, to jest tajným božím osudem odměřený svůj čas, kterýž když přijde, padnouti musí, byť všechen svět bránil... A ty se za svou Prahu a nevím co víc bojíš, aby se s příhodami nepotkala? Potká, věř mi, neubráníš toho, ty ani žádný, buď nyní aneb jindy někdy..."

Na jedné straně byly obavy z odumírání, na druhé straně viděli smysl Prahy v rychlém přilnutí ke katolickému náboženství a k císařskému domu, aby bylo zapomenuto české kacířství a rebelství. A když Praha potvrdila své pravověří i loyálnost k habsburskému rodu uhájením Prahy proti Švédům roku 1648, zazněly latinské i české verše na statečnost obránců i zdatnost a moc Prahy, které byly i do kamene tesány; a jimi

byl poctíván i nový znak městský, jenž byl tehdy Pražanům císařem v odměnu udělen. Tehdy se obrací zase zřetel k historii města. Avšak ze starších spisů dějepisných, líčících minulost Čech a spolu se dotýkajících i běhů pražských, mnoho bylo zakázáno a pronásledováno, a Stránského „Respublica Boiema", psaná v exilu a vydaná v cizině, nebyla do Čech ani připuštěna; tak v rukou lidu jediné zůstala česká kronika Václava Hájka z Libočan a z ní se obecně čerpalo. Přes katolický ráz, odmítavý k nejvýznamnějšímu kusu národních dějin, přístupností a živostí slova a skutečnostmi, které nebylo lze potupiti, udržovala vzpomínky na někdejší slávu Prahy, a tím pomáhala v těžkých dobách uchovati národ při vědomí zašlých starých práv. Doba vůbec měla historický zájem, a tak se psala i nová dějepisná díla k oslavě české země a také k oslavě Prahy. Vedle knih Bohuslava Balbína a Beckovského „Poselkyně starých příběhů českých" lze postaviti Hammerschmidův „Pradromus gloriae Pragenae", jenž má přímo v titulu naznačen účel vyvýšení Prahy. Arci z děl vychází katolický duch, stavící Prahu pod ochranu Boha i jeho svatých. Zejména se zdůrazňuje záštita svatých dědiců a patronů českého království, mezi něž vešel i nový světec, Jan Nepomucký, hlučně slavený a samo jméno sv. Václava zastiňující. Byl to světec nových Čech, jež jím Bůh přijal na milost i ozdobil a okrášlil. Avšak v tom triumfu obrozeného katolictví českého byl i kus národní obrany. A Praha, majíc díl na velikých ziscích božího dobrodiní, byla opěvána radostnou apostrofou:

Ó třikrát veliké trojměstí, trojměstí třikrát mohutné!
Ó světa hlavo a ozdobo Čech! Našich měst zářící alfa,
zářící stolice králů i císařů, překrásná dcero krásné Libuše,
matko přeplodná a živitelko mužů dokonalých ve válce i v míru!

V takových oslaveních Prahy, jako napsal Michal Franck z Franckenštejna v příležitostných verších latinských a jako se opakují ve všelikých epigramech a chronogramech, je dosti strojenosti, zbytečného hromadění převzatých obrazů a jsou v nich i přehnanosti. Avšak netřeba pochybovati, že všichni, kdo tak veršovali, lnuli ku Praze. A k ní lnuli i prostí veršovníci, kteří k různým příběhům pražským připojovali naivní a kostrbaté sloky v českém jazyku, jazyku prostého, utištěného lidu, svědčící i o jeho upadání a o nízké míře požadavků doby. Mnoho se však veršovalo, více, než už dnes možno postihnouti. Z písní, které se

přímo nesou ku Praze a hledí vyjádřiti její náladu za pronikavých změn správních, zaslouží vzpomenutí neumělé sloky vydané malostranským tiskařem Janem Tomášem Vysokovršným k spojení čtyř měst pražských roku 1784 a začínající verši:

Poskoč, Praho, pražské hory poskakujte!
A vy věže čtyř měst se radujte!
A vy vlny v řece jim zahrajte!
A vy lidé v Praze zavejskejte!
Ejhle! Domy čtyř měst v jedno splynou,
v jednom magistrátu se obvinou...

Tyto verše se v Praze zpívaly v době, kdy bylo na postupu střízlivé osvícenství a kdy úpadek a ponížení českého jazyka bylo potvrzeno jeho vyloučením u zcentralisovaných a Vídní podřízených a zbyrokratisovaných úřadů i ze škol. V těch letech panování císaře Josefa bylo nejhůře, v té době se česká věc zdála téměř zoufalou. Avšak v tom čase největšího nebezpečenství hlásí se už práce těch, kdo vědomě chtěli obroditi a uvědomiti český národ. Vycházeli z lidu a obraceli se k lidu. V Praze pracovali a s Prahou hleděli prohloubiti pevná pojítka, která nikdy nebyla zpřetrhána. I v nejtěžších dobách přicházel český lid se všech stran do Prahy na pouť k hrobům světců, aby si vyprosil božího požehnání; ale spolu, dívaje se na Prahu a procházeje Prahou, plnil svá nitra poznáním a probouzejícími se tužbami. Česká srdce se neměnila, byla citlivá a věčně připravená vydati hymny lásky a zanotovati vysoko písničku. Záleželo jen na tom, kdo je rozezvučí. Buditelé to věděli a všemi cestami se o to snažili. Do Prahy přicházeli z venkova, Praha byla jejich touha, bez Prahy nemohli žíti, k ní se jako do Mekky obraceli. Romantickým zápalem rozhořely jejich hlavy, třebaže je neopustila prozíravost a moudrá střízlivost, romantickým podivem a oddaností rozechvěly se jejich duše. Zpívali a svým zpěvem naplnili Prahu i jiné české kraje. Česká mluva byl zpěv, z Prahy vycházel a do Prahy se nesl. Dojemné vztahy Čechů ku Praze vystihl J. K. Tyl, naplněn očekáváním nového života, a k němu se druží jiní, stejně nadšení, stejně milující a stejně Praze a v Prahu věřící.

Co starší spisovatelé neuměli, proniká tehdy plnou silou: romantická sentimentalita a horování se snoubí s historickou elegií, básníci se dovedou nadchnouti krásou města, poutem příslušnosti, posláním města

i ponořují se v úvahy o něm a hledají prostředky, aby své city umělecky projevovali. První, jemuž se to podařilo, byl básník rukopisu Královdvorského a Zelenohorského, dávaje výraz svým názorům na starobylou Prahu i svému podivu nad svou Prahou. Vedle něho lze postaviti Kollárovu „Znělku na Prahu". Kollár, jenž v pamětech jen stručně zachytil mladistvé a letmé dojmy z Prahy, ač na něho měly mocný vliv „zkamenělé dějiny národa", což vysvítá z jeho pražských dopisů Míně, s rétorským pathosem vyslovil, jak Prahu postihl:

Tožť je ona veleslavná Praha,
ty zdi, hrady, věže obrovské,
ono město Čechů královské,
krásné jako Slávy dcera drahá...
Už tvé berly zlatolesklé zhasly,
a meč tupne při své štěrbině,
před nímž Tatry, Balt i Řím se třásly —
přece věčným Slávy budeš chrámem,
pěknobřehá Němců sokyně,
zvítězivší v přemožení samém.

Město historických reminiscencí pochopitelně mělo zvláštní účin na mladého Palackého, když přišel do Prahy s dychtivou a žádostivou duší i s úmyslem státi se dějepiscem národa. Byl okouzlen městem i národem, „klasickou půdou", po níž kráčel, a psal o Praze srdečné listy na Slovensko. Básníkem Prahy se nestal, ale jeho dějepisné dílo je hrdinské epos české, a tím i samozřejmě oslavnou písní na Prahu. Zvláště v husitské době měl pro Prahu slova nadšeného uznání, podivu a hluboké úcty, kdy stála jako mocná vůdkyně národa, ba jako „slunce" kolem sebe sdružující síly národa k velkým činům. A tak Praha vystupuje i v dílech jiných učenců a velebením Prahy je zejména i „Dějepis města Prahy" chladného a střízlivého Tomka. Tomek v těžkých dnech útisku padesátých let 19. století poslechl rad, aby se na rozdíl od Palackého vyhnul uvažování a filosofování o dějinách a přestal na podávání skutečností v prostotě pravdy. Jenže právě závažnost skutečností i pravdy osvědčila strhující působnost a některé kusy Tomkova díla se čtou jako zpěvy bohatýrské.

Minulost a památnost Prahy daly nejvíce látky a popudů českým básníkům, kteří, obracejíce se do přešlých časů, ba do dávných staletí, ne-

jen vyvolávali děje, skutky i osudy osob a stavení, ale v nich i hledali pro přítomnost napomenutí, výstrahu, posilu, povzbuzení, okazování cest, okazování cest k výši a k nejkrásnější metě, k plnosti života národního. Ano, z minulosti se vynášelo pro přítomnost. Než i přítomnost byla zachycována, posuzována, chválena, kárána, varována, vedena pro lepší budoucnost. A do budoucnosti z minulosti i nadějné přítomnosti se otvíraly zářivé vidiny příštích časů. Co kdy předchozí generace prožívaly, v co věřily, k čemu pracovaly, co ztratily i co si zase zjednaly, stalo se kvasem a zdrojem nových očekávání, které novými slovy a novými způsoby pronášely starou pravdu. Praha za těch doprovodů rostla a mohutněla a s ní národ, ji živící a z ní živený — proč by se pochybovalo, že Praha stojí a stojí jako věčná stráž národa a že její sláva dojde výše nebeské!

Jdeme-li českou literaturou od našeho obrození, téměř všichni spisovatelé se v Praze připravili, v Praze měli kořeny, ku Praze se přímo nebo nepřímo se svými díly nesli. Myšlenky i formy se obměňují podle let, literárních směrů, nálad, vlastností jednotlivců i jejich vloh a zájmů, ale není obměny v jediném, v jejich spojení s Prahou a v jejich lásce ku Praze. Ty jsou stálé, ty jsou pevné a nedotknutelné. Proto, i když se ozvou hlasy, které Prahu zamítají, stojí za nimi láska ku Praze. Proto Prahu zamítají, jak se jim jeví, že ji milují a chtějí ji míti dokonalou, bohatější, krásnější, ryzejší, přiblíženou k ideálu lidskému i božímu.

Co by dalo vypočtení jmen básníků a jejich děl a snažení o přesnost a úplnost? Každý projev sebeskrovnější je stupínek v stavbě národní obnovy: od prostých prostředků prvních českých her divadelních k písním a sborům na vlastenecké texty, k nimž se připíná hudba nesená slavnostním pathosem, k velkým dílům básnickým i hudebním, k epice i k románům i k podivuhodné zvučnosti a melodičnosti lyriky všech směrů a odstínů, ba až k jednoduchým, ale srdečným písním znárodnělým a lidovým, vzklíčivším za různých okolností z potřeb a radostí i žalů dne a rozlévajícím se ze síní zpěváků a kabaretů do všech stran české vlasti.

Avšak i tak vždy budeme míti některé spisovatele za básníky, jejichž díla vyvěrají z nejhlubších kořenů zapuštěných v pražské půdě a osvětlují pod svéráznými zornými úhly pražské prostředí i pražský život. Osvětlují pražské prostředí i pražský život z dob starších i novějších a vždy to má účel. Jména Josefa Kajetána Tyla, Jana Nerudy, Svatopluka Čecha, Jaroslava Vrchlického, Jakuba Arbesa, Julia Zeyera, Aloise Jiráska, Zikmunda Wintra, Viléma Mrštíka, J. S. Machara, Čapka-Choda, Ignáta Herrmanna, Antonína Sovy, Viktora Dyka, Jiřího Karáska a jiných nelze odděliti od Prahy. Třebas jejich tvorba měla i jiné směry, splatili Praze plnou měrou dluh, kterým jí byli povinni za to, co sami od Prahy přijali. Nebyli ani z většiny pražského původu — snad tím spíše byly otevřeny jejich mysli a srdce, aby co nejvíce přijali. Praha jejich očima viděná je rozmanitá, jako sama má v sobě přemnohý počet prvků a složek, proto také mají jejich plody nestejný ráz, nestejné melodie, zbarvení i tóny. Je to jako v hudbě, v níž Prahu poctili mnozí, vedle jiných zejména Josef Leopold Zvonař, František Škroup, Antonín Dvořák, Zdeněk Fibich, J. B. Foerster, K. E. Macan, Josef Suk a první mezi prvními Bedřich Smetana. Však se slovesné umění s hudbou spojovalo, a jestliže každé to umění samo dalo dary nepomíjející ceny, vzletu, velebnosti, krásy, ve spojení snad oslava Prahy dostupuje vrcholu. Až je líto, že se s Bedřichem Smetanou nesdružil Jan Neruda, v jehož duši Praha byla pojata nejvnitřněji a nejplněji, tak jako v duši Smetanově. K smetanovské apotheose Prahy může býti protikladem výkřik úžasu, jenž Nerudovi od mladých let utkvěl v nitru, když Prahu uviděl shora s ochozu věže svatovítské. Často od dětství za tím obrazem vystupoval po věžním schodišti pln dychtivosti: „Za několik minut byl jsem ve zvonici; jen krátký odpočinek, jen tak abych pohladil trochu »Zikmunda« obra a zatáhl souseda »Josefa« trochu za provaz, a pak zase útokem dále a výše! Nohy se v kolenou až třásly, prsa až klokotala, ale čím výše, tím stoupal jsem rychleji, až najednou přibývalo světla, a otevřenými dveřmi vyrazil jsem ven do galerie... Celé tělo se mi chvělo, tvář jen jen hořela, dech mi sotva stačil — ale teď — ta krása! Ach Praha, ta Praha, již jsem pro krásu její miloval, i když ještě jsem nebyl si citu příčiny ani dobře vědom, ta Praha zde pode mnou! Nad ní svítilo slunce, po ní všude modravý lesk, Vltava jako stříbro, lada a chlumy všude samý smaragd a safír — ani jsem nezkoumal části toho obrazu, nehledal jednotlivosti v něm — vše, najednou byl bych rád vyssál pohledem jediným — dlouhým..." Tak napsal Neruda a cítíme, jak se mu chvělo srdce i ruka, když ty věty v starších letech psal, a jak, třeba seděl u psacího stolu, měl před očima čarovný zjev Prahy, nikdy ho neopouštějící a vždy ho vedoucí.

Na starší umělce, z nichž každý podle svého bral z Prahy a jí zase přinášel, navazují mladší a mladší generace. Namnoze hledaly cestu, neměly hned jasno, potácely se mezi problémy a hesly, které tížily svět

i národ a rozvířovaly je, dostávaly se i na scestí, ale zase se vracely; a vždy se každý bude vraceti, ať budou lákati jakékoliv svody a ať kamkoliv zajdou. Vždyť všem zní příkazem jediný cíl: aby Prahou zkvétal a sílil národ a aby národem Praha zkvétala a sílila. K tomu Praha musí zůstati, jaká je, krásná, zdravá, tvrdá, věrná, obklopená láskou všech i proniknutá láskou ke všem. Jak chtěl někdy Hus, jak chtěli naši buditelé, jak chtěli naši nejlepší synové a dcery, vyříkající smysl českého života. Proto Praze patří to, co má každý nejlepšího, nejpoctivějšího, co vzchází z české podstaty a z národního bytí našeho pro blaho života našeho. Bedřich Smetana věnoval Praze cyklus „Má vlast", v němž je oslava Čech spojena s oslavou Prahy, a v jeho skutku je i symbolika, řekl bych závazná symbolika, závazná pro všechny umělce, pro všechny básníky. Však stejně šli jiní a slyšme, co srdečnými verši napsal v ódě „Mé Čechy" Otakar Theer:

Praho,
mateři naše,
ty horké srdce, bijící za všechny a pro všechny,
vyvstavší a skleslá, planoucí a troudná,
ty, kam jako v terč cílí
každý náš smích, každý náš sten!

Básníkův hlas je lidu hlas, lidu hlas je Boží hlas. Chtějí-li o Praze básníci zpívati, musí dříve dobře naslouchati, jak tlukou pro Prahu a ku Praze česká srdce. Ne že by se potřebovali učiti, ale čím se více k tomu, co v srdci i myslích mají, naučí, o to zvučnější a plnější bude jejich mluva. A to, co český národ v nitru chová, je poklad tisíciletím našetřený, tisíciletím protříbený. Proto ryzí, čistý, zvonivý.

Určeno pro knihu „Srdce vlasti" 1940.

Doslov

Kniha „Když jiní mlčeli..." skládá se ze dvou částí. První část podává feuilletony uveřejněné v Národních listech od května do konce září 1938, a jsou to všechny feuilletony, které jsem v ten čas proti Němcům napsal. Poněvadž se některé stati na některých místech stýkaly, učinil jsem v nich nevelké úpravy, a těch si vyžádala i potřeba větší jasnosti a stilistické přesnosti. Ty úpravy jsem provedl už na podzim 1938, kdy se uvažovalo, nemohly-li by býti mé články knižně vydány. Zajímal se o ně Český čtenář i Osvětový klub v Praze. Avšak doba se tak vyvinula, že nebylo lze s vyjitím knížky počítati. Druhá řada statí od října 1938 do podzimu 1940 nepodává úplnost článků, jak mi vznikly a jak jsem je na různých místech otiskl. Příčina, že předkládám jen výbor, je jednoduchá. Byv žádán za příspěvky do několika časopisů — a nepsal jsem, jen na požádání — a rovněž o stejném předmětu a k stejným příležitostem, neubránil jsem se, aby v nich nebyly shody myšlenkové i slovní. Projevovaly se tím spíše, že šlo o zdůrazňování týchž zásad a pouček, a že jsem chtěl působiti v určitých směrech co nejšíře. Kde při sestavování knihy nestačilo vynechati opakující se věty nebo odstavce, tam jsem přistoupil k výběru, a výběr jsem činil i s ohledem na sbírku svých slavnostních přednášek z let 1937 až 1940, již jsem také pod titulem „Za českou pravdu" pro nakladatelství Jos. R. Vilímek v Praze k tisku připravil. Avšak i tak se možno mezi články v knihu pojatými leckde setkati s příbuzností, jak jsem byl vycházel od téže důležitosti a jak jsem se k ní vracel. Zvláště v hlavních věcech musí se jeviti totožnost. A souvisí to stejně s tím, že jsem celkem zařadil vybrané články v knihu, jak byly původně napsány. Jen jsem vsunul, kam náleželo, konfiskovaná místa, arci pokud jsem je mohl doplniti — jsou vložena, aby se poznala, do závorek — a někde jsem místo slohově polepšil. Avšak dbal jsem, aby nemohlo vzejíti zdání, že do statí dodatečně vkládám věty, které prvotně nemohly býti napsány z censurních důvodů, a by jistě tehdy před censurou neobstály.

Censurní praxe se vyvíjela od těch dnů, kdy nejdřív

Kniha „Když jiní mlčeli..." skládá se ze dvou částí. První část podává feuilletony uveřejněné v Národních listech od května do konce září 1938, a jsou to všechny feuilletony, které jsem v ten čas proti Němcům napsal. Poněvadž se některé stati na některých místech stýkaly, učinil jsem v nich nevelké úpravy, a těch si vyžádala i potřeba větší jasnosti a stilistické přesnosti. Ty úpravy jsem provedl už na podzim 1938, kdy se uvažovalo, nemohly-li by býti mé články knižně vydány. Zajímal se o ně Český čtenář i Osvětový klub v Praze. Avšak doba se tak vyvinula, že nebylo lze s vyjitím knížky počítati. Druhá řada statí od října 1938 do podzimu 1940 nepodává úplnost článků, jak mi vznikly a jak jsem je na různých místech otiskl. Příčina, že předkládám jen výbor, je jednoduchá. Byv žádán za příspěvky do několika časopisů — a nepsal jsem, jen na požádání — a rovněž o stejném předmětu a k stejným příležitostem, neubránil jsem se, aby v nich nebyly shody myšlenkové i slovní. Projevovaly se tím spíše, že šlo o zdůrazňování týchž zásad a pouček, a že jsem chtěl působiti v určitých směrech co nejšíře. Kde při sestavování knihy nestačilo vynechati opakující se věty nebo odstavce, tam jsem přistoupil k výběru, a výběr jsem činil i s ohledem na sbírku svých slavnostních přednášek z let 1937 až 1940, již jsem také pod titulem „Za českou pravdu" pro nakladatelství Jos. R. Vilímek v Praze k tisku připravil. Avšak i tak se možno mezi články v knihu pojatými leckde setkati s příbuzností, jak jsem byl vycházel od téže důležitosti a jak jsem se k ní vracel. Zvláště v hlavních věcech musí se jeviti totožnost. A souvisí to stejně s tím, že jsem celkem zařadil vybrané články v knihu, jak byly původně napsány. Jen jsem vsunul, kam náleželo, konfiskovaná místa, arci pokud jsem je mohl doplniti — jsou vložena, aby se poznala, do závorek — a někde jsem místo slohově polepšil. Avšak dbal jsem, aby nemohlo vzejíti zdání, že do statí dodatečně vkládám věty, které prvotně nemohly býti napsány z censurních důvodů, a které by jistě tehdy před censurou neobstály.

Censurní praxe se vyvíjela od těch dnů, kdy nejdříve koncem září

roku 1938 zasáhla. Kolísající se stát zachovával opatrnost z ohledů mezinárodních i vnitřně politických. Po německé okupaci se stupňovala citlivost a nedůtklivost censury a projevovala se i přísnost, zasahujíc zvláště reminiscence na minulost a narážky na nový stav. Prohlášení války 1. září 1939 znamenalo mezník pro sevření literární a novinářské činnosti, jak se nesrovnávala s říšskoněmeckými tendencemi a potřebami. Kam říšskoněmecké zájmy, tendence a potřeby šly, to podléhalo vývoji, a docházelo i k proměnám. Sám jsem si na censuru nemohl zvlášť stěžovati. Pan policejní rada Dr. Taške byl censor vlastenecký, vzdělaný a prozíravý. Když po letech články pročítám, až se podivuji, co vše v nich censura v prvním období okupace propustila. Vždyť vše, co jsem tehdy psal, bylo v rozporu s oficielními názory říšskoněmeckých úřadů i německé vědy, jak vzešly a byly k věření předkládány Němcům i nám a všemožně propagovány, aby zdůvodnily, co se stalo a dálo.

Až se bude jednou psáti o dějepisné vědě německé a o vytvoření oficielního názoru německého o naší minulosti v jednotlivostech i v plnosti, bude to zajímavá i významná kapitola k poznání německého ducha a myšlení. Příprava k tomu, co přišlo mnichovským rozhodnutím roku 1938 a převratem 15. března 1939, dála se desítiletí. V horečném úsilí německé vědy, proniknuté velkoněmeckými tužbami i záměry a přesvědčením o světovládném poslání německého národa i německé říše, nemohla státi historická věda stranou. Vlastně jí připadl úkol nejhlavnější. Jí náleželo spojiti minulost s přítomností a dáti opory do budoucnosti, aby vzešel logický řetěz dění. Skvělé obrazy domnělé slávy starých věků měly se státi vzory k obnově universální říše, v níž by Němci sdružili všeliké národy, aby jim panovali. Někdejší „svatá říše římská německého národa" — Voltaire o ní řekl, že nebyla ani svatá, ani římská, ba ani říše — měla znovu vyvstati s novou náplní a převzíti úkoly zjednodušení a soustředění řádů. Jako kdysi idea křesťanství prý byla tmelem veliké pospolitosti, v níž mohli dojíti všichni uspokojení, tak měla dostati posvěcení i nová velkoněmecká říše s podřízenými národy. Měla ji prostoupiti nová mocná myšlenka, prý německé pořádkumilovnosti, tvůrčí schopnosti a smyslu pro autoritu, zdůvodňující zrod útvaru, jeho rozměrnost a trvání na dlouhé věky. Mělo to býti pro slávu a velikost německého národa, očištěného od rušivých a rozvratných příměsků, obnoveného v plné podstatě germánské rasy a nadaného hrdostí, statečností a vírou v sebe, ve svou zemi a právo. Německá země — to byla všechna půda, na niž kdy vstoupila německá noha, německé právo — to byla německá vůle. To vše bylo třeba podložit, skloubit. Generace německých vědců, generace německých historiků stavěly ideovou stavbu a připravovaly cestu tomu, který přijíti měl, aby podle promyšlených programů a plánů ji vyvedl a zajistil. Mistři německé vědy historické smyslili dílo a zástupy pracovníků byly připoutány k práci. Byl připravován materiál, svážen, opracováván, skládán, dály se výkopy na základy a základy se zapouštěly i zdi vyháněly. Byli i přidavači. Mezi přidavači se pachtili němečtí dějepisci z českých zemí, především z německé university pražské. Byla to nespokojená a nepokojná půda, čím více českým vzestupem klesaly na ní podmínky k panování, tím větší byla nespokojenost a až neodpovědná bojechtivost. Němci z Čech vždy projevovali dychtivost a nedočkavost; stojíce opodál, měli větší oči nežli ti, kdo stáli uprostřed vlastního ruchu. Ti, na kterých ležela hlavní tíha, cítili její váhu. Němci v Čechách byli přesvědčeni, že vše je lehčí, že je možno postupovati rázněji a s nejdalekosáhlejšími úmysly. A počítali s tím, že je možné nejen zabrati zemi, na které ve větším počtu seděli, nýbrž i zemi osazenou jiným národem, českým národem, aby byl Němcům k službám. Beztak tu půdu postupem rvali, a pokud nestačili, na ostatek si činili nároky, jako by to byly také kraje vlastně jejich. Chtěli to vše, aby základy německé stavby, čím by bylo více půdy k jejich položení, byly tím mocnější a pevnější. Němci z Čech podněcovali a povzbuzovali Němce v říši ke stavbě věže babylonské, sami očarovaní velkolepými projekty vědeckých architektů říšských.

Podavači z českých Němců, nebo jak se nově zvali, ze sudetských Němců, vykonali velký kus práce. Nelze říci, že kus poctivé práce. Tu práci konaly zápory i klady. Zápory proti Čechům, na jejich ochuzení, zmatení, zeslabení, podvrácení. Šlo o podvrácení historické pravdy české, pomocí níž byl kdysi obrozen národ a obnoven československý stát. Proti té pravdě měla býti vytvořena dějepisná konstrukce německé nenávisti, panovačnosti, velikášství německého ducha. Směšné by mohlo býti, že byla-li taková konstrukce domyšlena a prohlášena, vzešla ne z čisté krve německé. Němci, horlíce pro ryzost německé rasy a čistotu německého díla, sáhli po produktu zlovolného a oblouzeného židovského mozku Bertolda Bretholze. Aby se mi rozumělo, sám bych nepředhazoval Bretholzovi židovství. Sice dřív jsem stavěl Němcům před oči Bretholzovo židovství, ale proto, že jej pro židovský původ zapírali, ač ho využívali. To, co Bretholz vymyslil, bylo učiněno vlastně nej-

závažnějším vkladem českých Němců do architektonických a stavebních příprav obrovského podniku německého.

Mé články v knize představují boj proti německým názorům, v první řadě boj zjevný, v druhé spíše skrytý nebo zakrývaný. Změnu toho boje způsobila změna doby. A změna doby k tomu vedla, že první řada statí je namířena proti německým dějepiscům v českých zemích, kdežto v druhé řadě se popírá platnost úředních historických představ a tvrzení německých i polemisuje se s nimi anebo se poškozují. Tím spíše, že ty představy a domněnky byly německými badateli i dále rozvíjeny, dovršovány. Němečtí badatelé z t. zv. Sudetska a z Prahy přijali „čest", aby zosnovali vpravdě legendu. Byla to pro Němce krásná a líbivá legenda: Česká země byla zprvu germánská půda. I když ji zaujali noví obyvatelé slovanští, potomci Germánů se drželi, dostali posilu opětným osazením německým, a ať byl počet Němců v těch krajinách jakýkoliv, vždy kulturní vlivy německé povznášely zemi a německou zásluhou kvetla a prospívala. Bylo to také proto, že země dvou jazyků a národů byla složkou německého císařství. Požehnání toho svazku vyniklo, právě když bylo jeho porušení způsobeno. Způsobilo je husitství, dílo českého rozvratnictví, neúcty k autoritě, nesnášenlivostí a nevděčností k Němcům. A zlé vlastnosti české připravily, že i husitství dospělo k zhroucení a přivedlo Čechy k Bílé hoře. Čechy a Morava byly kdysi z nejpřednějších základů německé říše; odtrhli-li se kdy od ní Čechové, prokázalo se, že si neumějí vládnouti, že upadají ve svár, nedbání autority a řádu a ženou se v zkázu. Německá říše potřebuje českých zemí, ale třebas i bez Čechů, Čechové, jimž Němci po Bílé hoře znovu pomohli, chtějí-li žíti, musí se podrobiti říši a býti k ní loyální. To znamená, musí přijmouti i panství jejího jazyka a myšlenkovou náplň německé stavby. Jako díl zmohutnělé a vítězné německé říše zúčastní se jejího blahobytu duchovního i hmotného. A aby to určení českých zemí a Čechů bylo vykresleno tím působivěji, dával se nový význam českým osobám, událostem i dobám.

Při své práci se němečtí badatelé opírali i o dějepisnou práci českou. Opírali se o ni v předchozích dobách i v posledních letech. Avšak projevuje se rozdíl v německém posuzování českého dějepisectví. Starší historiografie česká, třebas z ní Němci brali užitek, byla jimi i je podceňována, zlehčována i zamítána; nová historiografie je uznávána, pochvalována. Souvisí to s proměnou českého dějepisectví. Nová dějepisná práce česká je příliš zatížena vědeckými methodami německými,

upadla do osidel německých zásad a názorů, které přenášela bez rozmyslu na náš stav. Myslila také, že zdrželivostí a úzkostlivou opatrností najde možnost porozumění u Němců a sblížení s Němci, a oddala se i — obrazoborectví vůči starým. Je pravda, chtěla býti vlastenecká, ale nebyla vlastenecká. Tak se dávala německé vědě i německé politice zbraň proti nám, proti vlastnímu národu. Starší dějepisná literatura česká byla vedena buditelským idealismem, novější zašla ve skepsi i k samému poslání dějepisu. Dějepis se oprošťoval od ušlechtilé tendence, nabýval střízlivosti a chladnosti, při hypothesách i úsudcích se nedbalo meze, kam až se smí jíti. České dějepisectví posledních sto let se rozpadá ve dvé, pro starší léta je představeno jménem Františka Palackého, pro pozdější jménem Josefa Pekaře.

Aby se mým článkům v knize lépe porozumělo a aby zřetelněji vystoupil její účel — shrnuji stati, šest, sedm let staré, a vzešly z reakce k tomu, co nesly dny, ale jde mi o to, aby i dnes měly váhu — dotknu se tu věcí, které jsou podstatou sporů. Sporů mezi Čechy a Němci, ale žel i mezi Čechy samými. Že i mezi Čechy samými, to zavinilo pro nás škody a Němcům dávalo podněty, záminky i zástěru. Jde o smysl českých dějin a v něm o odvěký poměr Čechů a Němců. V jednotlivostech dává má kniha vysvětlení, jak se dívám na všeliké otázky a které mám stanovisko. Avšak musím sborníku svých výkladů dáti spojovací základnu. Tu je mi pověděti, jak se hlavně rozcházejí v názorech Palacký a Pekař a jak k nim oběma stojí T. G. Masaryk. Tak se i pozná, co se hodilo z českých historických vývodů Němcům a co Němci odsoudili jako nerozumný a trestuhodný český mythus.

Palackého názor na české dějiny se zrodil v době romantismu. Romantismus znamenal přilnutí k lidu, k národu a k jeho minulosti a znamenal i oslavu té minulosti a národa samého. Tak bylo i u jiných národů a tak Palacký psal své dílo. Palacký v dějepisectví viděl vznešený úkol. Svými „Dějinami národu českého" chtěl „posloužiti milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžto by jako v zrcadle poznal sebe sám a spamatoval se v tom, čeho mu potřebí jest". Byl to vpravdě buditelský úkol, který Palacký na sebe vzal. Avšak třeba chtěl národ budit, byl si vědom, že svou prací nesmí „úsilně hledati ani chvály ani chlouby národní, ale pravdy a vždy jen pravdy". Palacký se nebál pravdy, byl také přesvědčen, že české dějiny jsou naplněny ctí i duchovními a mravními hodnotami. A věřil, že pravdou, padni komu padni, Čechové „porozumějíce čeho následovati a čeho

vystříhati se mají, budou uměti počínati sobě čím dále tím moudřeji, prospívati v moci a slávě a upevňovati obecné blaho mezi sebou stále". Palacký zvláště vyzdvihoval výši českých dějin vůči Němcům, a spoléhal, že poznání pravdy, ať příjemné nebo nepříjemné, může v tom ohledu přinésti mnoho dobrého. Snad se domníval, že i Němci poznají sebe a budou mít možnost změniti se.

Palacký, líče české dějiny, vycházel z názorů, že Slovanství i Germánství, Češství i Němectví jsou dva světy rozdílného ducha, vlastností i sklonů. Jako v přítomnosti stály ty dva světy proti sobě a vzájemnou nedůvěrou i rozpory zela mezi nimi propast takřka nepřeklenutelná, tak z té zkušenosti, spojené s hlubokým historickým poznáním, vzešly představy o pronikavých rozdílech v minulosti, a tím spíš v prvopočátcích. Palacký ve vzrušené a vznícené duši zřel sled dlouhých zápasů na české půdě. Palacký o tom mluvil: „Hlavní tedy obsah a základní tah celého dějinstva českomoravského jest ustavičné stýkání a potýkání se Slovanství s Římanstvím a Němectvím..., a jelikož Římanství dotýkalo se Čechů ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem Němectva, může se také říci, že dějiny české zakládají se vůbec hlavně na sporu s Němectvem čili na pojímání a zamítání způsobův a řádův německých od Čechův..."

Za touto hlavní thesí Palackého stojí v počátcích dějinného vývoje Slované, Čechové, národ pokojný a prostých demokratických řádů ušlechtilých zemědělců, a proti nim Germáni, Němci, lid válečný, výbojný, vyznávající feudalismus, s rozdílem pánů a otroků a usilující o moc, která by výše stála nežli právo. Tedy dvě protivy: svět svobody a rovnosti, dobra a míru a svět panství, násilí a útisku. Tak proti staročeské volnosti a spravedlnosti vyvstávala německá vládychtivost, hrozící otroctvím i těm, kdo by byli podrobeni. A to bylo východisko, které Čechy nutilo, aby uzpůsobovali své řády, aby slevovali ze své povahové ryzosti a nespoutanosti, aby přijímali německo-římské zásady křesťanství i právních řádů a podle nich upravili svůj stát; stát založený na autoritě a podrobující se vyšší autoritě. To „přemáhání a zažívání cizoty", to vzdání české svéráznosti a opouštění svobody opírající se o dobrovolnou smlouvu společenskou přiřadilo však Čechy, proniklé vzdělaností západní, jako rovné k rovným. Tak zachovali svou existenci i samostatnost, došli k důležitosti i váze státu a došli pokroku. Avšak přece ta hluboká proměna byla zpronevěření minulosti. A tak není divu, že ideál staré demokracie nezapadal, třebas německé vlivy působily zvláště

ve 13. století velmi mocně, starý demokratický duch byl aspoň poněkud uchováván. Husitství potom k němu hledalo a nalézalo cestu, a zejména táborství v něm představovalo demokratického činitele a mělo v sobě sílu přestavěti českou společnost národní. Jenže feudalismus se nevzdal, naopak, zvítězil u Lipan a jeho vítězství bylo dovršeno v době Jagellovců. Ovládl systém stavovsko-feudální, jenž spoutal selský lid poddanstvím a nevolnictvím a vložil řízení českých věcí v ruce nevelké skupiny panské. Jí chyběla pomoc široké základny lidové, neboť demokratické myšlenky se uchovávaly jedině v Jednotě českých bratří. Zotročení národa hlavně zavinilo pohromu bělohorskou.

Husitství je tedy podle Palackého pokus obnoviti českou demokracii, je boj proti cizotě. Avšak je mnohem více. Jde v něm o obrodu tehdejší církve římské, jde o obrodu tehdejšího světa. Mezi obojím tím husitským úkolem je souvislost, jeden vyplývá z druhého. Boj proti germanisaci, boj proti cizím řádům, boj o demokratickou rovnost i společenskou volnost je jedna stránka, druhá je boj o rovnost a volnost duchovní. To je: proti náboženství založenému na autoritě stavělo se náboženství založené na rozumu. Arci na rozumu naučeném z Písma a vycházejícím z Písma. Husitství byl vnucený boj za Husovu pravdu, za boží pravdu, za duchovní sebeurčení. Ten boj znamenal první veliký náběh k pokroku, k protestantství, byl to první veliký boj národa za statky vpravdě ideální. Ve prospěch národa i lidstva.

Husitství je tedy Palackému zápas o svobodu. Ve smyslu duchovním, ale i hmotném. A zápas mezi principem svobody a principem autority zevnějším světem ukládané a násilně prosazované Palacký viděl i v dalším vývoji, v protivě protestantství a katolictví. Proto české dějiny jsou podle něho „téměř nepřetržitý boj politických, náboženských a národních protiv, zápas za svobodu proti absolutismu ve státu a v církvi, pronikání a zatlačování přemocných německých vlivů na slovanské půdě". Aby se rozumělo: *na slovanské půdě*. Slovanská půda Palackému, ať šly běhy jakkoliv, zůstávala slovanskou. Přes přijímání německo-římských zařízení a zásad, přes německou kolonisaci 13. století, přes pobyt Němců v Čechách, přes germanisaci staletí. Proto v českých zápasech šlo i o slovanskou půdu, šlo o existenci národní. Národní princip, vždy živý a činotvorný, jde v husitství ruku v ruce s principem náboženským. Zprvu Palacký myslil, že český boj proti cizotě zrodil nový živel, náboženský, později soudil, že česká idea křesťanského života a české úsilí, abych tak řekl, přiblížiti člověka k Bohu, dalo českému zápasu

i ráz národní. Souviselo to s tím, že Palacký věřil, že výše než „národství" stojí „člověčství", stojí lidství, jež může všechny národy spojovati v jedno společenství, v jednu rodinu.

Uskutečnění takového ideálu Palacký čekal od nové doby. Palacký věřil v tu dobu, věřil, že západní snažení o moderní ústavnost demokratickou vrátí Čechům, vrátí přezíraným a podceňovaným Slovanům, co před tisíciletím měli, a odčiní všechny hříchy i nespravedlnost, jež jim byly způsobeny. Ta doba novým duchem, duchem svobody a demokracie, duchem pravého křesťanství a filosofie, duchem humanity překoná — tak očekával — zásadu „práva silnějšího" a přinese dobré, pro které český národ tak veliké oběti podstoupil — „Bůh sám ví, proč na světě často tolik zlého předcházeti musí, aby následovalo dobré".

Spravedlnost k Čechům Palacký čekal především od Němců. Avšak v „Závěti" své pověděl: „Byla to ode mne, musím se vyznati, veliká politická chyba, největší, které jsem se kdy dopustil..., důvěře v lidskost a lásku Němců k spravedlnosti... Slovanům povoliti stejné právo, stejnou svobodu jako sobě samým — to není myšlenka německá. I nejvzdělanější Němec má co dělati, aby se zřekl víry a přesvědčení, že jeho kmenu náleží panství, Slovanu poroba." Avšak přes tu resignaci Palacký se nevzdával. Věřil ve svůj národ a věřil v moc ideálů, jejichž sílu mu, jak spoléhal, na jeho minulosti prokázal.

Palacký položil princip národní a náboženský vedle sebe, a poměr jich, jak se k němu dobral, je příznačný pro jeho smýšlení, pro jeho dějepisné dílo i činnost a víru politickou. A co z českého vývoje vyvodil, ovlivněn v kořenech učení Herderovou filosofií i zásadami Rousseauovými a francouzským osvícenstvím vůbec, mělo mocný vliv na *T. G. Masaryka.* Masaryk vědomě navázal na Palackého, na jeho učení, na jeho filosofii. Jako Palacký pokládal husitskou dobu s nejkrásnějším květem, českobratrstvím, za největší dobu české historie, přikládal jí universální cenu a opřel se o její duchovní i mravní snažení. Jemu také dával oprávnění nejen pro minulost, nýbrž i pro všechen český život. Výraz toho snažení byl mu humanitní ideál, jiným slovem Českobratrství, jež bylo sice v násilí a pronásledování potlačeno, ale nezaniklo. Humanita založená na náboženství a proniknutá zákonem lásky k pravdě je životadárná síla, která nepozbývá ceny. Jí se český národ, první se odváživ reformace, vyzdvihl k světovému poslání, vzal na sebe břemeno velikého boje za jiné, za nejsvětější statky lidské. Na té výši se Čechové neudrželi, česká reformace měla nedostatky uvnitř i zevně; zvláště zpro-

nevěření šlechty zásadám humanity rozvrátilo národní obec českou a přivodilo Bílou horu. Z Bílé hory vzešla bída národa, protireformační pohroma politická i mravní, jíž bylo na kolik století přivoděno přetržení svobodného duchovního vývoje českého. Avšak cena ideálu humanity, ideálu reformačního, nepozbyla platnosti. V humanitě, v lidskosti, našli naši buditelé v době osvícenectví základ pro svou buditelskou a obrodnou práci. Po prvé ji poznali v současné filosofii německé, v Herderově filosofii dějin, ale když jí měřili české dějiny, českou minulost, otevřely se jim oči. Herderovo učení je přímo „odkazovalo" k české reformaci, k husitství, k tradicím Českých bratří, a česká reformace jim dala, jak minulost víc a více pochopovali, krásný úkol: aby humanitní ideál vštípili národu, národ jím naplnili a dali mu nejvyšší poslání. „Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem" — napsal Masaryk v „České otázce" (1895) — „náš ideál obrodní, má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický — humanitou plně a opravdově pojatou navážeme na nejlepší svou dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčet máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším Bratrstvím — humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života."

Tedy humanitní ideál, myšlenka bratrství a rovnosti, byla Masarykovi stále živá a přes věky neporušená, i když jí věky uzpůsobují obsah. Proto v ni věřil a věřil, že má sílu, aby českým snažením spojila lidstvo. Tím spíše, že ji pojímal nábožensky. Jsa sám člověk „náboženský", později to jasně prohlásil. Prohlásil dokonce, že česká otázka je otázka náboženská. A jako pokládal české osvícenské obrození, dílo Dobrovského, Kollára, pak Šafaříka, Palackého, Havlíčka, za pokračování starého vývoje českého, ne-li za přímé navazování na ten vývoj, tak chtěl, aby český národ spěl do budoucnosti v tom vědomém pokračování a navazování. Naše obrození není skončeno, stálé obrozování je úkolem a příkazem. Humanita, nábožensky cítěná a chápaná, jak byla Husem ražena a jeho smrtí zpečetěna, je nejen hlavní idea českých dějin, nýbrž je to program pro další život národní. Je to program v nejširším slova smyslu. Vše jím může býti řízeno i spravováno, potřeby národnostní, sociální, mravní i nejprostší potřeby denního života. Humanita, jejímž důsledkem je demokratismus, pro vše stačí, i pro to, co Palacký stavěl Čechům cílem, pro plnost bytí národního. Není to návrat k středověku,

je to odhodlání postupovat v přítomnosti i budoucnosti podle humanitních ideálů k nejvyšším cílům.

Masaryk v určitém směru domyslil Palackého učení a dal mu plnější účel. Sám také ctitel Husa, ba „husita", chtěl míti národ v pravém slova smyslu husovským a husitským. Nábožensky, třebas ne jen nábožensky.

Proti Masarykovým názorům vystoupil *Josef Pekař*. Vystoupil proti jejich obsahu i formě, a vystoupil také z toho důvodu, že mu bylo protimyslné, jak byly přijímány a vědecky i politicky využívány. Měl je za nehistorické a ukazoval, v čem je nesprávný Masarykův postoj i v čem pochybnost jeho závěrů. Aby Pekař ukázal na slabosti historických důvodů a úsudků Masarykových, k tomu měl právo i povinnost, jako kritisovali-li čeští dějepisci v kolika pokoleních historické dílo Palackého a prohlubovali naše dějepisné poznání. Avšak Pekař zamítaje správnost vývodů a jejich premis — a činil to i u Masaryka i u Palackého — nedbal, že podvrací myšlenku. Myšlenku Masarykovu i Palackého. Stavěl sice proti nim novou myšlenku, svou myšlenku, ale nezvážil zplna cenu myšlenek oněch mužů a nepokusil se ani vyzkoumat, není-li v nich co trvalého, nepotlačitelného, vpravdě českého.

Je jisté, že dnes proti Palackému i Masarykovi jsou naše vědomosti o našich dějinách mnohem správnější, přesnější, všestrannější i hlubší. To je zásluha *Jaroslava Golla* a jeho školy, jež provedla velké dílo badatelské a kritické. K té škole i Pekař náleží a zjednal si v ní v očích veřejnosti, aspoň některé části veřejnosti, nejpřednější místo. Vůdčí myšlenkou té školy bylo, že české dějiny nesmí býti zkoumány a posuzovány v uzavřenosti a osamocenosti, že musí býti pojímány jako složka obecného dění, a proto třeba dbáti v jednotlivých zařízeních, zjevech i skutcích jejich souvislosti s vývojem v jiných zemích, zvláště v těch, odkud přicházely vlivy a popudy. A kde nemluví dějepisné prameny zřetelně a určitě, tam se musí hledati pomoc ve srovnávání, a výsledky přispějí, aby se spolehlivěji objevila česká skutečnost. Těmi způsoby se otevřely nové obzory. Měří-li se jimi učení Palackého nebo Masarykovo, mnohé z nich je překonáno, neobstojí. Dnes už nikdo nepřijímá rozdílnost povah a řádů starých Slovanů a Germánů, Čechů a Němců do té míry, jak předpokládal Palacký, a nebude viděti v původních domnělých zvláštnostech východisko vzájemných protikladů a sporů přes staletí dodnes. Dnes sotva kdo nestranný, třebas naše dějiny po kolik věků jsou naplněny tužbami a bolestmi náboženskými, bude tvrditi, že

náboženské myšlení je kus podstaty české duše. A kdyby bylo v minulosti, zdaž to platí pro přítomnost? Vždyť se hlásí otázka, ne jen česká, nýbrž obecná, je-li náboženství s vírou v Prozřetelnost jediná cesta poskytující lidstvu uspokojující odpověď v záhadách světa a nedospěje-li lidský duch k učení přirozenějšímu, lidsky vyššímu. A to je také jisté, dřív husité byli Čechové a měli na zřeteli prospěch národní, a náboženská horoucnost a obětovnost spíše byla prostředkem k dosažení národního cíle, než aby jí byla teprve zrozena péče a starost národní, vlastenecká. Věru, péče a starost národní, vlastenecká, je průvodní znak, jenž provází české snažení a konání za všech dob a za všech okolností. Je to takořka přirozený pud Čechů jako příslušníků jiných národů. Avšak u Čechů více, neboť vždy jejich život byl v ohrožení, v nebezpečenství.

Není vlastně divu, že se ozvalo přesvědčení o jediné možnosti, aby smysl českých dějin byl hledán v myšlence národní. Tu národní myšlenku *Josef Pekař* vyzdvihl v plné váze i proti Palackému, ale hlavně proti Masarykovi. Vřele ji ocenil: Myšlenka národní „jest jediným úvazkem, jenž zakládá duševní jednotu naši s pokoleními, která dávno vymřela, i s pokoleními, jež budou následovati; jest jedinou myšlenkou, v níž mrtví bez rozdílu dob a kultur panují živým. Odmysli si ji v našich dějinách a vezmeš jim duši, živý princip všeho svobodného, mravního chtění, zbavíš ji nejvlastnější humanity jejich, popřeš, že jsme byli a že jsme zvláštní individualitou mezi národy". Jsou to vřelá slova, jež Pekař položil do své knížky „Masarykova česká filosofie" (1912), stavě se proti principu náboženskému, humanitnímu, zdůrazňuje, že národní myšlenka je „ústřední a organická osnova všech skrytých i zřejmých sil vývoje národa a jeho historického trvání především". Avšak zdá se mi, že za těmi Pekařovými větami je cit, jenže právě chybí myšlenka, vyšší myšlenka, která národ vede, povznáší a pomůže ubírati se životní cestou za okolností jakýchkoliv, příznivých i nepříznivých, za jasu i chmur, v radostech i utrpení.

Pekař ovšem popírá dějinné pojímání teleologické, dávající všemu účel platný pod zorným úhlem věčnosti. Podle něho každá doba je jiná a lidé v ní. Každá doba má svá měřítka a vlastní hodnoty, kterým přikládá správnost a oprávněnost. Ani národ není pojem neměnný a ani národní myšlenka není něco nezměnitelného. Ne v bytí, nýbrž v tom, jak se naplňuje. Stál-li Pekař na takovémto historickém relativismu, pak arci musil odmítnouti, že by byl smysl českých dějin v ideji náboženské

nebo v „hesle humanity", jež mu dokonce bylo „snivým utopismem podezřelé".

Pekař tak soudil, jak bylo pověděno, nežli Masaryk své slovo učinil skutkem. Avšak když je Masaryk skutkem učinil, Pekař nepřikročil k revisi svých názorů. Sice v pozdějších projevech o smyslu českých dějin (1929) i o periodisaci naší historie (1931) k mnohému se vrátil a nově formuloval, ale celkem setrvával na starém. Národní myšlenka mu zůstala jediným pojítkem, jež „spojuje ty nepodobné si světy myšlenkové", jež „představuje nepřetržitou kontinuitu života a vůle přes všecka století", „neměnnou základnou, jež prostupuje a vskutku nese naše dějiny". A je to trvalé i základní úsilí „zachovat, zesílit, zušlechtit národní individualitu mezi národy". Je pravda, Pekařův nacionalismus je mravně podložený a povznesený nacionalismus, ale je v něm přece cosi nebezpečného, co může zavésti.

Pekař, promýšleje své these, byl přesvědčen, že se řídí naprostou objektivitou a pravým hodnocením skutečností. A historický realismus, od něhož nechtěl ani na krok nikdy ustoupiti, ho vedl, že zvláště ve svém tvrzení o platnosti a síle národní ideje obrátil zřetel na Palackého větu o „neustálém stýkání a potýkání Češství a Němectví". Palacký měl nepochybně na mysli spíše duchovou stránku nepřetržitého zápasu. Ovšem, příkladem husitství naučen, stavěl národu před oči i povinnosti připraviti se pro každý boj fysický. Přípravou mu byla duchovní i mravní výše, k ní ukazoval, ji měl zárukou a bezpečností. Věřil také, že národ jde správnou cestou. Proto pověděl: „O národ svůj nebojím se příliš. Třebas by mu souzeno bylo podniknouti opět zkoušku ohněm i železem, chovať on v sobě již jádra živého a zdravého dosti, aby nezahynul v ní, ale vzkřísil se k životu čilému opět, budiž to v okolnostech jakýchkoliv."

Palacký, jenž podle Bolzana v mrtvolu vdechl opět dech života, nebál se nejtěžších bojů, naopak byl si vědom, „kdo živ býti chce, musí postačiti ke všem výminkám života i uměti odolávati svou vlastní silou všem útokům nepřátelským". A nebál se o svůj národ. Také Masaryk se nebál ani bojů ani o osud národa. A činy ukázal, jak ideál humanity může býti vůdčí myšlenkou i v sebrání branných sil národa a jak naděje v lepší, dokonalejší svět proti hrubé síle musí postaviti odhodlání, obětavost i nebojácnost. Nebojácnost i před krveprolitím. Avšak Pekař se obával hrozivého násilí a obával se o českou, československou věc. Obával se, i když to nechtěl přiznati a zastíral to. Byla to ušlechtilá bázeň

milovníka národa, ale byla to bázeň. Před první světovou válkou Pekař upíral jakékoliv oprávnění humanitnímu ideálu Masarykovu: „Filosofovati o společnosti, z níž by vyloučen byl prvek moci připuzovací (chcete-li, násilí), jest jako filosofovati o vzduchu bez kyslíku. Co pokroku, ba kultur a civilisací bylo založeno (a ovšem i zmařeno) ostřím meče. Co let bohulibého pokoje stvořil pouhý strach před zbraní mocnějšího." Zbraní mocnějšího se Pekař obával, zvláště od rozpadnutí Rakousko-Uherska, jež nám podle něho bylo dávalo ochranu velkého celku, a pro jehož zachování byl, spokojuje se programem českého státního práva v rámci Rakouska. V obnově státu, ve zřízení Československé republiky hlásil se mu především strach o její bytí. Také Palacký si nezastíral nebezpečenství naší polohy v obklopenosti nepřáteli; Pekařovi stačil pohled na mapu, aby si pověděl, že vše bude ztraceno, nebude-li se dbáti jediné podmínky: sblížení, dorozumění s Němci, s Němci uvnitř hranic i za hranicemi, v říši, jejíž vření, vzruch, vzmach ideje nacionalismu a pangermanismu s vůlí zlomiti všechny překážky s napjatým a starostlivým zrakem pozoroval. Proti nacionalismu chtěl stavět nacionalismus a doufal ve vzájemné porozumění i možnost vyrovnání.

Pekař se netajil svými myšlenkami. A radil lék, ač neznal jeho povahu ani způsob užití. Radil: sblížiti se s Němci, vyrovnati se s Němci, vyjíti vstříc Němcům a učiniti jim ústupky. Věřil podle všeho v „pravotnost" německou, nevzpomínaje, že takovou víru někdy i Palacký měl a ztratil ji. S prof. Pekařem měl jsem nedlouhou rozmluvu dne 9. srpna 1933 v podvečer ve Vítězné třídě na Malé Straně. Stejně se mnou mluvil jako s jinými, jako hovořil i v universitních přednáškách: „Je třeba se s Němci sblížit, je třeba Němce získat. Jinak stát neudržíme." Když jsem mu namítal, že nevím, jak je chce získat, že právě v získání Němců shledávám nebezpečenství pro národ i stát, pro jeho svobodu, když jsem mu namítal, že, podá-li Němcům prst, budou chtít vzíti celou ruku, když jsem mu řekl, že nevěřím, aby kdy získal Němce podle svých představ, že získání by bylo možné jen podle německých představ a podle nich že je možné jedno sblížení: podrobení, s resignujícím gestem pronesl: „Pak nezbývá než zbrojit, s napětím sil zbrojit." Můj dodatek zněl: „A to víte teprv teď!"

Co jsem pověděl, podávám pro vysvětlení Pekařova stanoviska. Vím, že v té chvíli, kdy jsem s ním stál, nebylo jeho probuzení ze snů trvalé. Pekař setrvával ve svém bludu a setrvával ve své slabosti. A jako

dříve způsobil škody, způsobil je i potom. Pod zorným úhlem svých obav i starostí Pekař pojímal osoby, činy i děje naší minulosti. Měl snahu vše pochopit podle nejlepšího vědomí a svědomí, ale do svých výkladů vnášel tendenci, ať mimoděk nebo úmyslně. Měl na štítě svého nacionalismu heslo „pravdu a právo". Avšak měl svou pravdu a podle svého pojímal právo, chtěje jim zjednati obecné uznání. Při tom se uplatňovala všechna jeho povaha, konservativní a autoritářská, lpící na vrozených i získaných tradicích, také na tradici katolictví. K tomu ho nevedla náboženská horoucnost, ale pudilo ho oceňování katolictví v duchovním vývoji národa i v udržování národní myšlenky. Pekař se tak stavěl proti protestantství Palackého i Masaryka, ale proti nim mu chyběla síla přesvědčení. Tím bylo cítit v některých jeho míněních lehkost, s kterou byla nadhazována, ne-li povrchnost. Proto také jeho idea národní, jež má býti počátek i konec všeho českého dění, základ i měřítko života i skutků, vůdkyně v minulosti a víra do nejzazší budoucnosti, třebas má býti nadána a řízena pravdou a právem, nemá hloubky idejí Palackého a Masarykovy.

Že Pekařovo pojímání českých dějin nemá hloubky, nasvědčuje jeho poměr k husitství. Hodnotil Husa i husitství, o husitství se vyslovil, že se vždy „budeme vracet s pýchou k tomu obrazu vzepětí českého života a vůle, k té všelidsky významné, mravně pokrokové síle vůdčí myšlenky jeho, jež dala na čas počínáním našim význam evropský a učinila z nás aktivní podílníky v tvořivé kulturní snaze křesťanského světa". Avšak třeba si povšimnouti už této věty. Pekař se nedíval na husitství jako na samorostlý zjev českého ducha a prostředí, nýbrž byla to jen složka obecného úsilí, k němuž Čechy připudila a jež do Čech vnesla cizina. Také husitství mu nebylo než výtvor čistě středověký, jenž nemá nic, co by připravovalo nebo napovídalo novověk a moderní zápas za svobodu svědomí. A výsledek husitských bojů přinesl prý více škod než prospěchu, byl chabý u srovnání se všemi ztrátami a obětmi. Husitství „odcizilo Čechy vnitřně autoritě církevní a autoritě vůbec", „podlomilo osudně šťastný a slibný rozvoj národa" právě v čas, kdy se byl „vyzbrojil a vyrůstal k pravé velikosti". Kdož ví, zda jeho „vítězství nám neprohrálo budoucnost" — je prý to otázka mimoděk se ozývající, vidí-li se, jak z husitství vzešlo trvalé rozpadnutí národní společnosti, vidí-li se, jaké spousty válka přivodila a jaké neblahé účinky i v jiných směrech zanechala. A mohlo býti ještě hůře, kdyby bylo bývalo ovládlo táborství, jež nutno přijímati bez příkras demokracie jako výplod staro-

zákonního fanatismu, temného středověku, jehož vůdce Jan Žižka byl naplněn ukrutnou vášnivostí. Kdyby nebylo Tábora, nebylo by došlo k válkám, došlo-li k válkám, aby byly zastaveny, musilo přijíti k Lipanům. Lipany byly „požehnaný řez", „vysvobození z tyranie Tábora a počátek pacifikace země", a dopomohly k smlouvě Čechů s církví podle čtyř artikulů pražských, které, splněny, představovaly chudý zisk. Takový, že nestál za ten boj, v němž se národní sebevědomí opojilo vlastní pýchou stupňující se až ve velikášství. A je litovati, že husitské hnutí už v počátcích nebylo uvedeno v řád a nebylo zabráněno válkám. Maličko a mohlo se to státi. Kdyby byli lidé na vedoucích místech rozumně užili autority, která jim náležela, a měli odvahu řešiti problémy i za cenu ústupků a vyvinuli ráznost. Avšak náhodou stáli na odpovědných místech osoby, které nezvládly situaci, jako byl král Václav IV. nebo Zikmund — ano náhody a shody okolností Pekařovi určují běh dějin, a často maličkosti způsobují události převratné. Není logiky dějin, soudí Pekař, často osudově rozhodují nahodilosti, zásahy jednotlivců, jak je okamžik vynáší. Věru, je podivné, že takové měl mínění dějepisec velkých vědomostí a rozhledu, jenž učil, že se mají chápati zjevy i skutky v příčinné souvislosti, v souvislosti dalekých příprav i účinků, že rozhodují ne toliko jednotlivci, ale masy, masy bezejmenných, neznámých. A lidé Pekařovi byli děti doby, doby měly myšlenkovou náplň, byly ovládány tužbami, snahami, hněvy, bolestmi, kladnými i zápornými hodnotami. Přes to vše stačila prý náhoda, lidský nápad, slabost, a velké věci se dařily nebo rozpadávaly.

Pekař přes své názory počítající s náhodami měl správné ponětí o spojitosti událostí. Cesta mu vedla od Vítkova k Lipanům, od Lipan k Bílé hoře. Už v chápání husitství se Pekař mnoho přibližoval k *V. V. Tomkovi,* ač se s ním i mnoho rozcházel. Tomek byl konservativní dějepisec, dívající se na úkol historie se stanoviska utilitarismu. Proti liberalistickým náběhům mladých let absolutismem padesátých let 19. století byl poučen, že správný postup k ochránění národa je přilnutí k habsburské dynastii a k jejím zásadám vládním. Byl u něho vyvinut velký smysl pro autoritu a řád. Byl dějepisec úzkostlivé objektivity a varoval se zbytečných úvah. Avšak nepotlačoval sympatie všude, kde bylo zabráněno vybočení z řádu nebo způsobeno navrácení k řádu. Pro Tomka byla Bílá hora napravení řádu a zabránění novým neštěstím. Pekař není daleko této myšlenky. Přijímá Bílou horu jako nutný důsledek, ač její příčiny líčí jinak než Palacký. Zvláště šlechtu bere v ochranu a popírá,

že by zotročení selského lidu přivodilo pohromu. Byl to řetěz příčin, jimiž byla přivoděna pohroma, jež však předešla pohromám větším. A přes to, co se na Čechy navalilo, žila národní myšlenka a v protireformační době, jež Čechy vrátila ke katolickému pravověří, katolickou tradicí, navazující stále na dobu sv. Václava a Karla IV., vydala důkazy vlastenecké kontinuity. Nato doba baroka přinesla množství uměleckých památek a rozkvět folkloru lidového i náboženského, že již v těch časech možno hledati kořeny českého obrození. Podle toho mravně náboženský ethos Masarykova pojetí znamenal ochuzení českého života zamítáním baroka a přecházením baroka. Barok není doba temna, je to rašení sil, vydávající světlé úkazy.

Mezi českým obrozením a reformací je podle Pekaře propast, není souvislost. Souvislost není ani mezi osvícenským obrozením, jež vzešlo z německé filosofie Herderovy. Naši buditelé nepřevzali humanitní ideál reformační, Českých bratří, a nemohli jej převzíti. Neznali ho, a pokud o něm věděli, měli znalosti nejasné. Zato se seznámili s Herderovou filosofií přímo i nepřímo. Avšak ta filosofie znamenala cosi zcela jiného, nežli bratrský humanitní ideál pramenící z evangelia, z Kristova učení. Bratrská humanita byla pevná idea středověká nepřipouštějící proměny, Herderova humanita byl nepřetržitý vývoj lidstva k rozumu, k ctnostem a zbožnosti. Husitství jako nový kladný činitel přichází pozdě a jen pomalu se poznávalo — řekl-li to Pekař, zapomněl úplně na tradice evangelíků slovenských, které vnesl do národní práce obrozenecké Kollár, Palacký i Šafařík; ale zapomněl také na husitskou tradici v selském lidu českém uchovávanou, třebas to byl lid pokatoličtěný a na katolickou literaturu odkázaný, ačli nelze vzíti v úvahu i tajné evangelíky a šíření zapověděných knih až do vydání tolerančního patentu. Co bylo kdy nejpotlačovanější, projevuje v pravý čas sílu nejmocnější.

Pekař měl za života protivníky. Byl to především *Jan Slavík* a *Jaroslav Werstadt*. Hájili filosofie Masarykovy, hájili myšlenky Palackého. Hájili husitství a významu revoluce. Avšak nehájili české národní myšlenky proti Pekařově národní myšlence. Již výklady, jež jsem naznačil, bohatě rozvedenými, Pekař dal Němcům možnost, aby se ho dovolávali a aby si některé jeho názory, jak se jim hodily, přisvojovali. V těch názorech byly i mezery a újmu značila i snadnost, jak se Pekař přes některé zjevy přenášel. U Pekaře je velký nedostatek, že nepostihl cenu českých měst v husitství, jejich podivuhodnou proměnu z německých cizineckých útvarů v úd národního těla, a neměl smyslu pro jejich další osud. Zvláště dosah roku 1547 mu zůstal zastřen. Proto také Pekař nedělil tok českých dějin v občasí podle velikých a až osudových událostí, nýbrž chtěl dělit podle uměleckých slohů, nepozoruje, že takovým dělením poškozuje vlastní princip národní, jejž vložil do dějin, nepozoruje, že poškozuje porozumění pravého smyslu historického. A také v té periodisaci Němci shledávali výhodu, která posilovala jejich výhody z toho, jak Pekař líčil vztahy Čechů a Němců.

Pekař v knížce „Smysl českých dějin" (1929) pověděl: Od počátku našich dějin jeví se jen s krátkými výminkami naše závislost na Němcích nejen kulturně i politicky — „zdatnosti našeho kmene, chráněné poloze země i dobré politice našich panovníků se sic podařilo zlomiti nebezpečí této závislosti a konečně dáti státu českému přední privilegované postavení v říši, dáti českým králům v ruce moc císařův římských. Ale vše to nestalo se leč za cenu značné germanisace královské rodiny a dvorské společnosti, ano za neodporování tomu, že *země naše staly se de facto zeměmi osazenými dvěma národy, Čechy a Němci*[!], že nám hrozil osud Slezska nebo Slovanů Polabských, ztráta vlasti, ba co více vlastní bytosti." A Pekař odtud vycházeje, vzpomínal i programové germanisace Habsburků, budujících s oporou českých zemí nový stát se státním životem německého charakteru. Obojí ten příliv Němectví, středověký i pozdější, vyvolával český nacionalismus. Byl zvlášť mocný v době gotiky a romantismu, ale také v době baroka, kdežto v renaissanční době vlivem náboženského srozumění husitsko-luterského poklesal. Zdá se — Pekař řekl jinde — že by se snad Čechy poněmčily, kdyby byli na Bílé hoře vyhráli protestantští stavové; nevyhráli-li, s „nepoddajnými ve víře Čechy bylo vypuzeno za hranice i množství Němců", čímž se nebezpečenství poněmčení odstranilo. Avšak nejde jen o to, že Němci v Čechách vyvolávali českou obranu a působili ke vzrůstu národního vědomí českého. Německý vliv „uváděl k nám Evropu, vykonal mnoho velikého a požehnaného v naší vlasti, přizpůsobuje ji — v kooperaci s přímými vlivy ostatní západní Evropy — vyšším formám života v kultuře duchovní i hmotné, v právních i společenských poměrech i v hospodářství". K tomu Pekař připojil chvalozpěv na německou kolonisaci 13. století, na pozdně středověký rozmach země (Karel IV.), jenž byl v podstatě dílem Němců, i na vybudování německého průmyslu 19. století namnoze v krajích přírodními dary nejchudších. A o ty kraje „Čech od počátku nestál, a tu i z nejhorší půdy dovedl

německý kolonista vytlouci si živobytí". A těmi skutky nejen byl Čech povzbuzován proti Němci, ale učil se, byl pobízen k dovednosti a pokroku a bral užitek blahodárný. Výchova německá a promíšení s Němci bylo zdrojem, z něhož vzešla česká přednost před jinými národy východoevropskými.

Už z toho, co zhruba bylo řečeno, pochopí se povážlivost Pekařových výkladů, zvláště že nechává bez povšimnutí negativní působení německé a jeho povahu. A povážlivost by stoupla, kdyby se ještě výklady doplnily z jiných prací Pekařových a rozebraly. Neboť se v nich stýká správnost s nesprávností, s pouhými domněnkami, které by byl Pekař za žádnou cenu nedoložil, neprokázal. A je zajímavé a důležité: Pekař se nikdy nikde nepozastavuje u Palackého these, že Němci seděli a sedí v českých zemích na slovanské, české půdě v postavení hostů. Nezajímalo ho, jaké postavení Němci v Čechách měli a mají, stačilo mu, že tu sedí; a jeho národní myšlenka utvrzovala ten stav. Neboť mám-li právo na nacionalismus, přiznávám jej jinému, a jediné měřítko snad je: Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň! Hezké stanovisko, ale v poměru Čechů a Němců bezcenné. Podlamovalo i spravedlnost, pravdu.

Co vše Němci z Pekařových vývodů učinili, spojujíce je s názory o sv. Václavu, o Karlu IV. a se všelikými projevy! Pekař — to nutno zdůrazniti — nebyl v historické práci utilitarista; naopak rád se bral proti proudu. Sice jeho výklady někde svádějí k utilitaristickým názorům, ale lze se snad domnívati, že by byl šel i za německé okupace proti proudu, pokud by mu bylo dovoleno mluviti. Jak by zůstal klidný, čta, co Němci píší v knihách i časopisech — založili si zvláštní representační revui „Böhmen und Mähren" — a co vše dělají! Avšak kam by Pekař byl došel?!

Ještě bych chtěl dodati: Mluví-li se o tom, jak čeští dějepisci pojímají smysl našich dějin, zapomíná se zpravidla na *Václava Novotného,* autora „Českých dějin" až do 13. století, jež vyšly v Laichterově Výboru nejlepších spisů poučných. Neprávem se na něho zapomíná. Je to snad způsobeno, že Novotný nevyložil souvisle svých představ, ale lze je přece vypozorovati z jeho knih a rozprav. Spojuje Palackého stanovisko se stanoviskem Masarykovým, bera z nich, co se mu zdá z obou býti živým, a myšlenka humanity vedle myšlenky národní zdá se mu zas a zase vystupovati v naší minulosti. Třeba však připomenouti, že Václav Novotný byl bez náboženského vyznání — Pekař zůstal katolíkem — a byl to muž mravní poctivosti a opravdovosti.

Tak jako Pekař nikdy nezašel *Kamil Krofta.* Hleděl vždy vyrovnávati přesvědčení Pekařovo s názory Palackého a Masarykovými a dovedl zaujmouti v mnohých otázkách pevné stanovisko. Byl blízký Palackému, rozuměl Masarykovi, jeho studie a knihy byly namnoze psány ke kritice úvah a závěrů Pekařových. A v jeho pracích se zřetelně hlásí touha a víra, „že národ, třeba neveliký, ale tělesně i duchovně zdravý, vědomý si své hodnoty i svého poslání a upřímně se snažící svých schopností užít nejen k svému vlastnímu užitku a zdokonalování, nýbrž také ve prospěch dobra obecného, nemůže býti rozvrácen jakýmikoli politickými neúspěchy, že národ takový dovede vždy a stále žít, že je to vpravdě — nesmrtelný národ". To Krofta vyslovil v knize „Nesmrtelný národ", jež vyšla r. 1940!

Mé články v knize povědí, přijímám-li názory jiných či do nich vkládám i kus svého já. Jsou chronologicky seřaděné podle vzniku, tak jak byly uveřejňovány. Pro postihnutí toho, co jsem chtěl a co chci povědět, snad by bylo lépe, kdyby mohly býti seřaděny podle věcí, jichž se týkají. Avšak na to nebylo lze pomysliti. Proto, že stati nedávají celek. Ani v první jejich řadě, jež je jednotnější, ani v druhé řadě, v níž je rozmanitost a jež má i články, jež nejsou povahy historické. Články obou řad jsou zlomek. Jsou zlomek, jenž ani není podstatný kus celku. Jsou to kameny, k nimž mnoho chybí, aby mohly býti uvedeny v souvislost nějakého tvaru. Stati byly psány s úmysly a záměry, zas a zase jsem zdůrazňoval, že Němci žijí na české, československé půdě jako hosté a že se vždy všemu ubráníme a půjdeme k výši, bude-li podle Husových přikázání každý Čech i dobrý člověk. Avšak stati byly psány bez předem připraveného programu a podle požadavků dnů — je otázka, zda by byl mohl kdy vzejíti celek, i kdyby nepřišlo po dvakrát násilné přerušení. A chtěl bych ještě říci, že stati jsou psány s odbornou ukázněností, ale nejsou všechny povahy odborné.

Doufám, že i tak, jak je kniha sestavena, bude přijata, a žádám, aby byla spojována i s knihou „Za českou pravdu", jež podává mých sedm slavnostních přednášek z let 1937—1940. V té spojitosti spíše se poznají mé názory i závěry.

*

Dnes pročítám vše, co jsem napsal a v knihu pojal, se zadostiučiněním. Naplnily se mé tužby, naplnily se mé zásady. Co jsou dnes Němci v našem státě a jaký je náš stát? Nezáleží mi na tom, že ještě dnes jsou

„vědci", kteří chtějí tvrditi, že má these o Němcích-hostech není prokázána, a nelze z ní vyvozovati důsledky. Dnes náš je československý stát, naše je universita Karlova, naše je Praha. A bude jen na nás záležeti, budeme-li dobří Čechové a dobří lidé.

Připsáno 20. srpna 1945.

Poznámky

I.

Na československé půdě Němci jsou hosté

V mezinárodním napětí, které ještě stouplo po připojení Rakouska k Německé říši dne 11. března 1938, ozvaly se hrozivé projevy, které se přímo dotýkaly Československa a jeho problémů. Tehdy sudetoněmecká strana, sjednocující Němce v Československé republice pod vedením Konráda Henleina, skrývaná odnož nacionálně-socialistického hnutí Adolfa Hitlera, povstala k náporu, žádajíc splnění dalekosáhlých požadavků německých. Vznikla vnitropolitická krise Československa, která vzbuzovala světovou pozornost. Co Němci chtěli, byl vlastně útok na bytí státu, třebas se karty neodkrývaly naplno. Odkrytím všech karet nebylo ani provolání osmi německých článků v Karlových Varech, jež učinil Konrád Henlein na hlavním shromáždění sudetoněmecké strany 24. dubna. Československá vláda byla si vědoma tíže událostí, a jsouc závislá na vlivech ciziny, hledala cestu k řešení. Avšak žádné řešení nemohlo uspokojiti československé Němce, již ve valné většině znali jediný cíl, připojení t. zv. německých krajů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k Velkoněmecké říši, a tím podvrácení Československa.

V projevech a požadavcích zněly názory, které se dovolávaly i dějin nebo byly v naprostém rozporu s dějinami. Víc a více jsem si ujasňoval, že by měli promluviti čeští historikové. Když však bylo ticho, zatelefonoval jsem někdy na počátku dubna p. redaktoru J. O. Novotnému do Národních listů, s nimiž jsem měl dávné vztahy (viz „Z mých vztahů k Národním listům", Národní listy 21. prosince 1929, příloha XI., str. 12), aniž jsem byl v ten čas politickým straníkem — r. 1935 jsem vystoupil ze strany národně demoratické (viz Lidové noviny 1935). Nabídl jsem mu historické články psané proti Němcům, a hned nabídku ochotně přijal. Avšak pro jiné povinnosti nemohl jsem v nejbližších dnech vyhověti, a tak pan redaktor Novotný upomínal a připojil návrhy o dnu a způsobech uveřejňování. A tehdy došlo k napsání prvého článku, jenž byl při otištění rozdělen na tři části, a tím na tři týdny.

Thesi, že Němci byli a jsou v českých, československých zemích jen hosté, neprojevil jsem v článku teprv po prvé. Učinil jsem to už dříve, když jsem vystoupil v letech 1931 až 1935 na obranu Marešova zákona o poměru pražských universit z 19. února 1920 a na jeho prosazení ve prospěch naší university Karlovy. K tomu možno více čísti v mých knížkách „Universita Karlova a boj Němců proti universitnímu zákonu z r. 1920" (nákladem Spolku čsl. právníků Všehrd v Praze 1932), „Za práva university Karlovy" (vydal Klub Modré revue v Praze 1934), sborníku „Karolinum statek národní" (vydala Karlova universita nákladem L. Mazáče v Praze 1934, 2. vyd. 1935) a také v mé novoročence na r. 1937 „Za naši universitu"; v této poslední knížce naznačuji, jak můj názor o Němcích byl přijímán.

Při svém názoru jsem vycházel od přesvědčení *Palackého,* jež se ozývá zvláště v jeho rozpravě „Obhlídka po staročeském místopisu, zvláště krajů již poněmčilých" (v Časopisu

Českého musea 1846, str. 33 sl.), ale zdůvodňoval jsem jej samostatně. S prospěchem mi bylo, že nedávno dříve vydal *Dr Josef Kliment* právně-historickou rozpravu „Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory" (ve Sborníku prací z dějin práva československého, sv. I., v Praze 1930). Tato práce docházela k stejným závěrům, jako jsem sám docházel. Přes to, že takto bylo tvrzení o Němcích-hostech najisto postavené, neužil ho, pokud vím, nikdo prakticky, aby pomocí něho odmítl náročivost německou.

Názor, že Němci žili a žijí v našich zemích jen na hostinném právu, pochopitelně stál v rozporu s Pekařovým učením a názory jeho stoupenců. Až prý po vyjití mých statí byly překládány v zahraničním ministerstvu do cizích jazyků.

Naše je universita Karlova

Stať je přirozeným důsledkem mého stanoviska při hájení práv Karlovy university. Literatura s německé strany v letech 1919—1939 je veliká. Do značné míry ji uvádí *Wolfgang Wolfram von Wolmar,* Prag und das Reich. 600 Jahre Kampf deutscher Studenten (Dresden 1941), jenž v textu věnuje i mně pozornost, mluvě o mém nepřátelství k německé universitě pražské. Mé nepřátelství ovšem záleželo v tom, že jsem pevně stál na právech naší university, jak je patrné z prací uvedených v poznámce u předchozího článku. Arci to úsilí stálo mnohem více námahy, zvláště že bylo třeba odmítati i slabost nebo nerozhodnost i nedostatek dobré vůle na české straně. Wolmar nezařaďuje do seznamu literatury leda jen několik rozprav českých autorů, vydaných v cizích jazycích. To nesouvisí jen s tím, že nedbal toho, co bylo česky psáno, ale opravdu české práce bylo by lze spočítati na prstech i s tím, co jsem sám byl napsal. Z posledních dob lze jmenovati spis „Universitas Carolina", jejž napsal min. *Dr Kamil Krofta* podle elaborátu vzešlého za účasti i jiných ve Společnosti pro studium národnostních otázek (Pragae 1934, Orbis) a jenž vyšel v několika jazycích, a spis, také i cizojazyčně vydaný, min. *prof. Dr Jana Krčmáře,* „O pražských universitách" (Praha v prosinci 1934). Oba spisy byly vydány na obhájení zákona o poměru pražských universit z roku 1920 a jeho provádění v roce 1934, kdy bylo Karolinum vloženo ve prospěch Karlovy university do veřejných knih a kdy německá universita musila vydati starobylé universitní insignie i pečetidlo jako majetek Karlovy university.

V těch dvou spisech se nesměle ozývá i převzetí mého stanoviska, že Karel IV. nemohl založiti pražskou universitu i pro Němce-hosty, jak jsem zas a zase zdůrazňoval. Mé stanovisko podepřel v roce 1939 *JUDr František Kop* svou knížkou „Založení university Karlovy v Praze" (Práce z archivu university Karlovy. Vydalo Družstvo Vlast); dobře využil i papežské listiny na povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, v níž se mluví o Čechách podle Karlovy supliky jako o zemi slovanské.

Praha je odevždy česká, slovanská

Napsal jsem mnoho knížek i rozprav o Praze a její historii a v nich jsem zpravidla přímo i nepřímo potíral neoprávněné nároky a požadavky německé. Mohu zvlášť odkázati na svou knížku „Německá národnost v Čechách" (v Praze 1919), kde byla i stať „O Němcích v Praze". Článek téhož názvu byl i v Čechoslováku 1930 (vyd. Národní radou).

Co *Pfitzner* vykládal v předvolební činnosti v květnu 1938 a co mi bylo podnětem k článku, byla naprosto nová formulace německých nehorázností, na které jsme už dříve

byli zvyklí. Napovídal vynětí Němců z pravomoci státních a samosprávných úřadů a postavení jich pod zvláštní právo. Avšak když se tlakem událostí po německé okupaci Prahy Pfitzner stal náměstkem primátora hlavního města Prahy, nespokojil se řízením německých potřeb a zájmů, nýbrž rozšířil své zasahování na všechen obor městské správy, a jeho postavení pochopitelně se ještě posílilo a povzneslo. Přece však zprvu zaujímal vyčkávací stanovisko. Zatím napsal a vydal knížku „Das tausendjährige Prag" (1940). Jestliže už od první poloviny 19. století Němci tvrdili, že Praha je německé město, německého původu a povahy, Pfitzner v té knížce naplno otevřel své germánské nitro a nejen vyzdvihoval domnělou německost Prahy ve všem vývoji, nýbrž zapojoval i do říšského dění v minulosti i pro dobu novou. Sám pokládal knížku za program a od 1. ledna 1940 začal cílevědomě nastupovati, aby všechnu činnost městské samosprávy pražské podřídil náležitostem říše a vedení války. A zanedlouho se stali obětí jeho zuřivosti primátor JUDr Otokar Klapka s několika členy správní komise městské a o něco později presidiální šéf JUDr Ludvík Kremlička. Při tom Pfitzner provozoval zlé hospodářství, neodpovědně obraceje finanční zdroje městské k účelům národně sociální strany německé.

Aby Pfitznerův portrét byl úplnější, třeba povědět, že když zaujal místo na německé universitě pražské, stavěl se býti aktivistou, vyhledával styky s některými českými historiky a předstíral objektivnost i porozumění pro českou vědu. Získal si také přízeň prof. Dr Josefa Pekaře, jenž působil, aby se bez nesnází dobral řádné profesury, a prosadil, že se stal členem Národní rady badatelské a Král. české společnosti nauk. Pfitzner zprvu počítal na kariéru akademickou v Říši, ale znemožnil si ji pro svou bezcharakternost. Za to se počal starati o politiku, navázav styky s Konrádem Henleinem (v listopadu 1935) a s německou nacionální socialistickou stranou Adolfa Hitlera. V té době, kdy byl pod ochranou universitních profesorů českých, provozoval špionství. Bylo proti němu podezření československých úřadů, ale právě pro pověst aktivisty a vědeckého pracovníka podporovaného českými historiky pátrání selhalo. Viz dále pozn. v článku „K neoprávněným nárokům pražských Němců".

Legenda o prastarém a celistvém osídlení německém v českých zemích a německá věda

Článek byl napsán, aby odkryl pravý podklad německých tvrzení, která se najednou hromadně objevila v německých knihách a novinách a z historie vyvozovala nejrozhodnější závěry proti Čechům a jejich dějepisu. Odpadly všechny rozpaky a váhavost, Němci podnikli nejbezohlednější nástup, a také politické projevy jejich předáků i podřadných činitelů byly přeplněny dějepisnými argumenty. Vše vyvěralo z Bretholze, byť snad s některou obměnou nebo s domyšlením po leckteré stránce.

To domýšlení se dálo podle všelikých vědeckých nápadů a kombinací německých, ale i šmokovskou nestoudností, proti níž by bylo vážné posuzování a polemika bezmocná. I projevy Konráda Henleina zněly v tom duchu.

Právě když byla přijata k tisku Bretholzova kniha „Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemyslieden", aby byla vydána roku 1912 jako jubilejní publikace „Vereinu für Geschichte der Deutschen in Böhmen", věnovaná německému národu, uplynulo pět let od vyjití II. svazku „Geschichte Böhmens" *Adolfa Bachmanna,* jenž své dílo dovedl do roku 1526. Už ta skutečnost vzbuzovala zájem, a ten se stupňoval, když byly samostatně vydány dvě knihy *Adolfa Zychy* nákladem téhož spolku, které stály blíže Bach-

mannovi a přímo i nepřímo mluvily proti Bretholzovi. Ty dvě knihy byly studie „Prag" (1913) a „Über den Ursprung der böhmischen Städte" (1914). Jako Bachmann i Zycha přijímali Palackého názor o německé kolonisaci v Čechách ve 13. století, třebas oba chtěli přispěti k nápravě historického poznání, podléhali v tom, kde byla pravda nezvratná, síle Palackého výkladu. Dr Adolf Zycha, profesor německého práva na německé universitě pražské a významná osobnost německé společnosti v Praze, snažil se vůbec o objektivitu, jež byla na české straně s povděkem uznávána. Stál v tom výše než někdy Bachmann, u něhož aktivní politik spíše ovlivňoval a vedl vědce. A Zycha už v druhé své studii o původu českých měst odmítal Bretholze, ukazuje, že jeho smyšlenky nemají podkladu, že Bretholz nerozumí právním pojmům, a proto je mate.

Rozpor na německé straně byl hlubší, nežli se mohlo pozorovati. Potvrdil to i brzký odchod Adolfa Zychy z Prahy do Říše, kde pokračovala jeho akademická kariéra. Po letech, blíže se 70 letům, vydal v Bonnu (1940) v „Kriegsvorträge der Rheinischen Fridrich Wilhelms Universität" přednášku „Der Kampf der Deutschen um ihr Recht in Böhmen", v níž se prokázala zloba a nespravedlnost, snad i obecnou vlnou vyvolaná. Zychovým odchodem z Prahy se však Bretholzova otázka nevyřídila. Po desíti letech napsal pro Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, roč. LX. *Dr Wilhelm Wostry* studii „Das Kolonisationsproblem. Eine Überprüfung der Theorien über die Herkunft der Deutschen in Böhmen" (také samostatně 1922). Byla to důkladná revise všeho problému německé kolonisace a vyzněla proti Bretholzovi.

Wostryho revise byla hotová, nežli Bretholz vydal I. svazek svých povšechných dějin česko-moravských, „Geschichte Böhmens und Mährens" (Liberec 1921), jenž měl výmluvný podtitul „Das Vorwalten des Deutschtums bis 1409" — po něm Bretholz připravil ještě tři další svazky, rozšiřuje vypravování až do roku 1914. Do roku 1925 Bretholzovo dílo bylo skončeno, podávajíc protičeský hanopis. Než už první svazek projevoval jeho povahu i účel. To postihl Wostry, že Bretholzova kniha má politickou tendenci. Sám také chtěl posloužiti národní i politické věci německé, ale snažil se toho dojíti vědeckou přesností. Vědeckou přesností, která by proti Bretholzovi ukázala, že není správné domnívati se, jako by kolonisační theorie bylo „falšování dějin". A ta vědecká přesnost měla obhájiti i čest německých historiků, kteří byli Bretholzem napadeni, jako by dějinám nerozuměli.

S české strany vystoupil proti první knize Bretholzově hned po vyjití *prof. Dr Josef Šusta.* Učinil to v Českém časopisu historickém, roč. XIX. 1913 v rozpravě nadepsané „Nový Antipalacký". Byla to vědecká kritika, jež byla pro Bretholze nepříznivá, zdrcující. Avšak nechávala stranou politické záměry Bretholzovy. Těch si nebylo lze nevšimnouti, když byly psány referáty a posudky o druhé knize Bretholzově. Započal je *prof. Dr Rudolf Urbánek* články v Lidových novinách „Spor o národní prvorozenství" (1921, 7., 9., 13. prosince), já něco dříve statí v Národních listech (1921, 2. prosince) „O německé prvenství v zemích českých", *prof. Dr Josef Pekař* odmítl knížku v Českém časopisu historickém XXVII., 1921 (prosinec), str. 247 a v Lidových novinách uveřejnil serii 9 článků 9., 10., 11., 14., 15., 19., 21., 22., 23. února 1922 s názvem „Objevy Bretholzovy, čili od které doby sedí Němci v naší vlasti" (také samostatně nákladem Historického klubu s některým doplňkem, Brno 1922). Paralelně se přihlásily hlasy německé, ale vedle několika střízlivých, nepříznivých Bretholzovi — také Adolf Zycha vystoupil v Bohemii — byly jiné početnější, zvláště za hranicemi, Bretholze uznávající, schvalující podle něho „bezcennost" Palackého nazírání a pojetí českých dějin. Bretholz odpovídal oponentům

způsobem nevědeckým a neslušným, pomáhaje si snižováním a hanou na všechny strany. Činil to s oblibou v brněnské „Tagesbote" a v pražské „Bohemii", rovněž v „Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens". Mimo to se staral o propagaci svého učení, uvítaného německou žurnalistikou. Konal přednášky v poněmčených městech a povzbuzoval náladu mezi Němci, z nichž část přijímala už tehdy jeho fantasie jako zjevení. *Josef Pekař* v Českém časopise historickém roč. XXVII., 1921, str. 500 přičinil poznámky k Bretholzovým článkům i k jiným, které se objevily ať z kterékoliv strany, konče je povzdechem nad úrovní Bretholzových vývodů: „Ubohá věda!" Tehdy Pekař nemohl zaznamenati mé dva články v Prager Presse (1922, č. 89 a 101 z 31. března a 12. dubna): „Sassen die Deutschen in den böhmischen Ländern vor dem 13. Jhdt.?" a „Die deutsche Kolonisation in den böhmischen Ländern". Myslím, že jsem poukázal na povahu Bretholzovy knihy jako hanebného protičeského pamfletu z českých posuzovatelů nejzřetelněji.

Bretholz některé odpovědi svým oponentům vydal v knížkách: „Der Kampf um die Siedlungsfrage der Deutschen in Böhmen und Mähren" a „Kolonisations-Polemik" (Brno 1922 a 1923). Mimo to podal přehled toho, co bylo napsáno o německé kolonisaci v českých zemích v posledním dvanáctiletí, arci podle svého, v článku „Übersicht der Literatur zur böhm. mähr. Kolonisation 1912—1924" v „Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven" (N. F. I. 1925), kde se dopustil i nešetrnosti k prof. Dr Václavu Novotnému, jenž byl s ním od mládí spojen, možno říci, přátelským svazkem, a dal mu nepokrytě najevo v dopise své odmítavé stanovisko. Novotný, jenž první dílo Bretholzovo ve svých „Českých dějinách" ukvapeně uznal za „cennou knihu", nezasáhl do sporu, jenž vlastně neměl býti sporem, a odkazoval na část ve svém díle, která bude věnována německé kolonisaci. Avšak tu část už nenapsal. Za to byla pojata do Novotného Českých dějin nešťastná kniha *prof. Dr Jos. V. Šimáka,* jež nadělala Němců v Čechách a na Moravě snad víc než činili dosud sami Němci (České dějiny I., 5., rediguje Kamil Krofta. Středověká kolonisace v zemích českých. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, kniha LXIV., Praha 1938). To proto, že šla pochybenou methodou, již razili Němci a jež Šimáka zaslepila. Však ji také Němci pochvalovali.

Když Bretholz dal na veřejnost další svazky svého zpracování českých dějin, nevzbudily větší pozornost u českých dějepisců. Jen Pekař je doprovodil vtipnými a rozhořčenými poznámkami v Českém časopisu historickém. Sám jsem v Národních listech otiskl odsudek pod názvem: „Nový Bretholzův pamflet" a „Třetí díl Bretholzova pamfletu" (1923, 14. ledna a 1924, 28. prosince). Týkaly se dílu druhého a třetího — čtvrtý jsem nemohl pro odpor dočísti a o něm psáti — a bude snad zajímati, jak jsem ukončil poslední článek: „Našli se Němci, kteří se v zájmu nejvyššího cíle vědeckého, pravdy, postavili proti Bretholzovi na obranu kolonisační theorie — najde se mezi nimi někdo, kdo proti němu vystoupí i na obranu národa českého a na obranu jeho podílu v historii světové? Sice věc českého národa toho nepotřebuje, ale ukázalo by se, že ještě u všech Němců nevymřel smysl pro právo a spravedlnost." — Nemusím podotýkati: takový Němec se nenašel. Zatím u nás *Emanuel Rádl* předhazoval nedávno osvobozenému národu nespravedlnost k Němcům a zahrnoval jej odsuzováním (Válka Čechů s Němci, Praha 1928 a Der Kampf zwischen Tschechen und Deutschen, Liberec 1928).

Nejenže se nenašel jediný ctihodný Němec, zanedlouho německá věda vpadla do Bretholzova tónu. Musila by se napsati kniha, veliká kniha, aby obsáhla vše, co bylo proti

nám sneseno, ať byly názory jednotlivých vědeckých pracovníků jakékoliv. Celkový přehled umožňují „Mitteilungen der Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen" a „Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte" a zvláště sudetoněmecká bibliografie „Deutsche Bibliografie. Veröffentlichungen in den Sudetenländern" (od roku 1933), jejíž pokračování nese označení „Reichsgau, Sudetenland, Reichsprotektorat Böhmen und Mähren", I. sv. 1937/1938.

K neoprávněným nárokům pražských Němců

Tak zvané Soběslavovo privilegium pro pražské Němce bylo vždy Němci prohlašováno za paladium jejich práv v českých zemích a odvolávali se na ně i pro přítomnost. Dalekosáhlé závěry při jeho posuzování obzvláště vyvodil Bretholz. Ten bera je v úvahu i s listinou krále Václava I., jenž asi roku 1230 potvrdil výsady Němců v Praze a výslovně poznamenal, že je měli od prvého povolání do země, vykládal, jako by v tom byl důkaz, že Němce do Prahy a do Čech sám Pán Bůh povolal. A Bretholz v německé kupecké osadě pražské neviděl cizorodou obec na slovanské půdě, nýbrž prastarou osadu domácího lidu německého. A ten lid měl takovou duchovní a tvůrčí sílu, že bez závislosti na vývoji na západě, ale zcela samostatně vydal města. Města v Čechách podle Bretholze všechna byla německého původu, vyvinuvše se z osad, v nichž odedávna prospíval německý obchod a řemesla. Tak bylo i v Praze, kde město vzešlo z trhové a kupecké obce Němců, přimykající se k slavnému tržišti, již v 10. století po světě rozhlášenému. Tak Bretholz chtěl jednoduše rozřešiti problém počátků Pražského města a jiných měst v Čechách a na Moravě. Šlo mu při tom zase o politické tendence. (O otázce vzniku Pražského města a jiných českých měst viz mé rozpravy: „K počátkům Pražského města" v Časopise Národního musea 1930, „O vzniku Pražského města" v Samosprávné knihovně hlav. města Prahy, VII., 1930, „Kapitoly z právních dějin československých měst" ve Věstníku Svazu čsl. měst, XII, 1924).

Soběslavovým privilegiem se vedle mne v novější době obírali na české straně *Václav Hrubý* „K otázce vzniku Pražského města" ve sborníku „Českou minulostí", vydaném roku 1929 k poctě Václava Novotného, i *Bedřich Mendl,* „Vici Theutonicorum a civitas circa s. Gallum" v Českém časopisu historickém XXXVIII., 1932. (Srv. i Mendlovu knihu „Tak zvané norimberské právo v Čechách", v Praze 1932). Jsou to příspěvky k řešení problému, jaký vzalo Pražské Město počátek. Rozcházejí se značně ode mne, ale všichni se shodujeme, že Soběslavovo privilegium nesmí býti přijímáno jako nezvratné historické svědectví v úplnosti. Proti nám napsal rozpravu zevrubně se listinou obírající *prof. Dr Wilhelm Weizsäcker* „Die älteste Urkunde der Prager Deutschen" v Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte I., 1937. O jeho práci se v článku zmiňuji; tu bych připojil, že se Weizsäcker nechtěl dobrati jiného výsledku než potvrditi správnost Soběslavova privilegia v plném rozsahu, a proto se ho také nedobral.

Minulost mluví

Spis M. Pavla Stránského ze Zapské Stránky (1583—1657), pro víru roku 1627 z vlasti vypuzeného, „Český stát" byl po prvé přeložen do němčiny Ign. Cornovou v letech 1792 až 1803. Stalo se to pro neobyčejnou cenu knihy, jež byla tehdy poznána a uznána. Český překlad pořídil až Emanuel Tonner roku 1893 a znovu vydal K. St. Sokol v Levné osvětové knihovně č. 52 v Praze 1913. Nový překlad připravil B. Ryba a byl vydán v bibliofilské úpravě ve 222 exemplářích Spolkem českých bibliofilů v Praze 1939. Zároveň byla vydána jiná edice s doprovodem Jaroslava Prokeše v knihách Evropského literárního klubu.

Vycházeje od Stránského chtěl jsem poukázati i na jiné hlasy minulosti, které vyzdvihují českou statečnost a schopnost boje za nejvyšší statky.

Staroměstská radnice a Němci

O Staroměstské radnici a o účasti Němců ve správě městské napsal jsem knihy, rozpravy a stati. Upozorňuji aspoň na: „Radnice Staroměstská v Praze" (nakladatel A. B. Černý v Praze 1923); „Čtení o Staroměstské radnici v Praze" (Jan Štenc, Praha 1926, také francouzsky „L'hôtel de ville de la Vielle-Cité à Prague" 1927); „Staroměstská radnice a její památky" (nákladem obce hlav. města Prahy 1927, 2. vyd. 1929, 3. vyd. 1936, toto vydání i něm., franc. a angl.); „O vývoji samosprávy pražských měst" v Samosprávné knihovně hl. města Prahy sv. I. (v Praze 1927); „Obnova české správy města Prahy r. 1861 a její význam" (v Praze 1931); „Výstava Staroměstská radnice a její památky 1338—1938. Katalog" (v Praze 1938) i články psané roku 1938 k 600. výročí založení Staroměstské radnice (Národní listy 19. září, Prager Presse 1. ledna a 26. června, Věstník hlav. města Prahy zvl. čís. a revue Praha I., seš. 1.). Srv. k tomu dílo „Praha v obnoveném státě Československém" (vydala rada hlav. města Prahy 1936) a „Staroměstská radnice a její památky". Čtyři přednášky k oslavě 600 let Staroměstské radnice s úvodem primátora Petra Zenkla (Samosprávná knihovna hlav. města Prahy XIII., v Praze 1938). V této knížce je i moje přednáška vytištěna.

Pro zachování starožitného jazyka českého

Jazykový zákon z roku 1615 je znám a v literatuře často zmiňován a uváděn. Avšak na české straně byly o něm názory neurčité. Obyčejně se má za to, že poněmčování země tak v ten čas pokročilo politikou císaře i českou nedbanlivostí, že se Čechové musili brániti, a proto nový zákon vydali. *Jos. V. Šimák* v rozpravě „Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého" ve Sborníku věd právních a státních XII., 1912, pokládá zákon za nedost jasný a mající v sobě i záhady. Avšak upozornil na vládní politiku, která vyvolala uváděním cizinců do země potřebu zákona, a upozornil, že se jeho přijetí zúčastnili na generálním sněmu i páni německého původu. Celkem lze říci, že se zákonu zcela nerozumělo. Jestliže se zákon pojímá jako nová formulace vžitého, platného práva, vyniká tím více jeho závažnost, a také jeho cena i pro naše doby.

Spojené nádoby

Srv., co jsem výše poznamenal při článku „Naše je universita Karlova". Tu bych dodal, že ještě v 1. sešitu našeho předního dějepisného časopisu, Českého časopisu historického, roč. XLIV., vydaném v březnu 1938 [!], při kritice anglické knížky, jež byla arci odmítavá, bylo uveřejněno: „To již nezaslouží ani název náčrtu; všude jest zjevný chvat, jakým se spěje k jádru thematu, veliké křivdě, kterou německé universitě pražské učinil zákon z roku 1920, a to zejména snahou odtrhnouti ji zásadně a úplně od souvislosti se starým učením Karlovým. Není pochybnosti, že tato stránka universitního zákona je jeho kusem nejspornějším, *a také pisatel těchto řádků netajil se nikdy míněním, že by historické skutečnosti i rozumné účelnosti lépe odpovídalo přiznání jména Karlova i německé univer-*

sitě v Praze." Je pravda, prof. Šusta, jenž toto pověděl, mluvě ještě dále o *„nároku německé university, po mém soudu oprávněném, na zachování starého jména"*, dobře ukázal na stranickost anglické knížky a měl ostrá slova proti německé universitě a proti jejímu jednání i jejího studentstva vůči Čechům za Rakouska i v Československé republice, ale je skutečnost, že se takto s české strany přiznávalo Němcům, co jim nepatřilo. A ještě se to činilo z pochybných předpokladů. I prof. Šusta v uvedeném výroku nemluví přesně, jako by šlo o spor, a to o spor na zachování starého jména německé universitě. Vždyť německá universita sama už před převratem 28. října 1918 odvrhla název daný jí zákonem z roku 1882 „německá universita Karlo-Ferdinandova", jmenujíc se jen „německou universitou", a teprv po převratu se začla domáhat dřívějšího označení — to odpíralo zákonu o uctívání Habsburků [!] — a pak — část Němců to činila pod zástěrou aktivismu — pojmenování „německá universita Karlova". Avšak o těch věcech se lze poučiti v mých pracích, které jsem výše uvedl. V nich se blíže pozná, jakou cenu mají i vývody Weizsäckerovy, jimiž přijal anglickou knížku.

Němci jsou nositeli idee rovnoprávnosti a svobody národů

Rozprava *Wostryho* je první projev německých historiků v Československé republice, přímo zasahující do politických událostí vzrušujících roku 1938 Evropu a doléhajících na náš stát i národ. Wostry se kryl z censurních důvodů za formu referátu o knize *Srbikově*. Srbikovo dílo došlo u nás povšimnutí, v Českém časopisu historickém XLI. 1935, str. 665: byla o něm učiněna zmínka k prvním dvěma svazkům, a bylo slíbeno, že „o významném díle" bude přinesen posudek podrobnější. Avšak nebyl přinesen. Kdyby byl přinesen, nevím, bylo-li by v něm ze Srbikovy knihy vyčteno, co v ní vpravdě bylo a co z ní přijal Wostry. U nás vůbec nebylo dbáno veliké literatury německé, která vzešla do r. 1938 a byla věnována středověkému císařství a jeho universalismu. Její zkoumání se neneslo jen vědeckým zájmem, nýbrž mělo určení i pro přítomnost. Bylo přípravou k obnově Říše německého národa, věčné a svaté říše německého národa, a to měla na mysli i Srbikova kniha, třebas končila při r. 1866. Pochybuji, že se vůbec někde u nás blíže dotkli Srbikovy knihy, jako přešla bez odezvy rozprava Wostryho.

Josef Pekař v Českém časopisu historickém XLI. 1936 podal referát „O nový dějepis v Třetí říši", ale jeho zájem byl příliš úzký. Zaujalo ho dobudování kulturní komory říšské a zřízení říšského ústavu pro dějiny Nového Německa, jež mělo vliv na změnu redakce „Historische Zeitschrift", jenž se dostal proti staršímu vedení do rukou mladých proudů národně socialistických. Avšak Pekař nepostihl, že to je jen složka v dalekosáhlé přestavbě kulturních a vědeckých institucí německých, které měly dáti podklad německému výboji ve všech směrech, zvláště také důvody dějepisnými.

Jméno Čech a místní jména vydávají svědectví

Je nepřehledné množství německých spisů a rozprav, které se obírají místními a jinými jmény v českých zemích. Obzvláštní horlivost vyvinul prof. germanistiky něm. university v Praze *E. Schwarz*, jenž nejen vydal velkou knihu, ale i mnohé jiné studie až do nejnovější doby. Je příznačné, že čeští filologové nedovedli postaviti práci, která by byla Schwarzovu dílu úměrná, a je to podivné tím spíš, že mohli pozorovati, jak Schwarzovo dílo není než článek obrovské vědecké práce německé, jdoucí po místních a jiných jménech. Byly v nich shledány nejen zdroje historického poznání, ale i prostředky pro politické nároky, zvláště na slovanském východě. A tak mělo našim filologům záležeti nejen na našem vědeckém pokroku, nýbrž i na naší národní obraně.

Avšak naši badatelé byli příliš spravedliví a příliš cenili opravdovost práce, aniž dbali postranních úmyslů autorových. Schwarzovu knihu posoudili dva naši učenci s velkou znalostí věcí, *prof. A. Profous* (Sborník Čsl. společnosti zeměpisné XXXVI., 1931) a *prof. Dr Jos. Dobiáš* (Časopis archivní školy IX. a X., 1931—1932). Avšak ve své objektivnosti, majíce na zřeteli především otázky vědecké, hlavně filologické, neuvědomili si plný dosah toho všeho, co Schwarz v knihu uložil, neuvědomili si ani rozpory, kde z vědy přešel v záměrné a ne nestranné vývody a kde jinak postupoval, než jak sám vědě přikazoval.

Schwarzovy práce před březnem 1939 byly přípravou, po tom datu stály zřetelně ve službách theorií a cílů německých. Tak se potvrdila povaha Schwarzovy práce v starších dobách. Schwarz dříve vytýkal Československé republice promyšlené počeštování místních jmen německých. Co však učinili Němci, když se zmocnili panství, přesahovalo míru a rozum.

Schwarz sám se neobírá jménem země české, Bohemia, Čechy. Avšak je o něm také mnoho psáno, filologicky i historicky. Jako mi vůbec nešlo v článcích o filologickou stránku, nešlo ani při názvu Čech. Nešlo mi o jeho původ, o jeho etymologii, šlo mi o historický význam. Hlavně o to, že Bohemia, Böhmen, Bohemi je pojmenování, které se vztahuje jen na Čechy, zemi i národ, a je důkazem pradávné slovanskosti naších zemí. Tím se obracím proti užívání nového pojmenování Tschechen, Tschechei, Tschechoslovakei, jež bylo vneseno i do jiných cizích jazyků. Stalo se to na naši škodu, ale stalo se to i naší vinou.

Mé stanovisko není zcela nové. Už v r. 1887 psal v stejném smyslu *Jan Lier* ve feuilletonu „Česká nemoc" (Feuilletony II. Kabinetní knihovna sv. XXXIII., 1888). Vtipně upozorňoval: „Cizinec, nevědomý cizinec láme si ovšem poněkud naivně hlavu přemítáním, jakýto nově vynalezený národ, oni Tchèques. O zemi Bohême, o národu téhož jména ví, byť i málo a nejasně. Ale zvědavý interes ukojí snadno; sáhne po slovníku nebo zeměpisné či dějepisné knize a zví o nás a naší minulosti dost, přesvědčí se, kterak jsme tuto zemi osídlili, vzdělali, s ní srostli, ji svou krví tisíckrát v tisíci letech uhájili. Tito dávní tvůrci a držitelé země se pojednou z Čech ztratili. Z čista jasna vyskytli se tu v r. 1856 objevem pana Klutschaka v „Bohemii" nějací „Tschechen", kteří s Němci o držení staré opuštěné Bohemie se kočkují; národ patrně z brusu nový, jehož nárok na jeho dnešní nahodilou vlast ani jménem není prokázán! Nedomnívejme se, že cizinec bude pátrati po původu tohoto neologismu, že učiní více nežli my sami, že totiž pozná, kterak jsme šli do léčky Němcům, kteří nepatrným na pohled škrtem péra přetrhli naši souvislost s touto zemí!... Znenáhla, leč jistě přijímáme přezdívku „Czechen", protesty proti ní umlkají. *Rozdělení naší vlasti provádí se bez odporu, zatím v pojmenování...*" Stojí za to číst, jak bystře Lier vše vystihl. Avšak bylo to marné. České novotářství se všeho chytá, i co je od protivníků vymyšleno a na naši škodu připraveno.

Proto byla neúčinná i knížka *Dr Ant. Beera* „K dějinám slov böhmisch a čechisch" (v Praze 1917). Byla zvláště namířena proti *prof. Arnoštu Krausovi*. Ten zavedl jméno „Čechische Revue" a v I. roč. bránil se proti výtkám, jež mu byly proto činěny. Později v Naší době XXIV. uveřejnil rozpravu, jíž chtěl nejen přispěti z pramenů k historii obou slov, nýbrž i rozhodnouti otázku „böhmisch nebo tschechisch". Když Beer vystoupil, Kraus odpověděl brožurou „Ještě jednou böhmisch a tschechisch. Na obranu" (v Praze 1921),

načež Beer v „Naší vědě" 1921 obranu odmítl. A vytýkaje Krausovi nesprávný postup, ukončil s ním polemiku. Přesto Kraus ještě uveřejnil dupliku „Anti—Beer" (srpen 1921). Beerova these zněla: „Nelze dokázati, že by bylo kdy slovo böhmisch přišlo v jazykovém citu německém o svůj význam vztahující se k národu našemu... Slovo čechisch je slovo knižní, německé obecné mluvě obcovací cizí." Arci Beer se domníval, že obecný usus německý, jenž slova uměle zaváděného nezná, zůstane slovu nepříznivý. Avšak v tom se mýlil. V několika letech se jména Tscheche a Böhme v německém lidu ujala s novým významem, jak to politická propaganda zmohla: Tscheche byl příslušník českého národa, Böhme obyvatel české země, Čech i Němec. A proti Čeche se postavil Deutschböhme. A nejen podle Němců, ale i podle Čechů, již se podřídili.

O historii jména Bohemia, Böhmen napsal knížku *Wilhelm Wostry* „Germania, Teutonia, Alemania, Bohemia" (Abhandlungen der deutschen Akademie der Wissenschaften in Prag. Heft 6. Prag 1943). Všechna práce se nese k prokázání, že Čechy jsou od pradávna část Germanie, římské říše, Německa a podle toho se s vysvětlováním pramenů nakládá. Zvláště když se směřuje i k tomu, aby vystoupil německý podíl v českých dějinách. Někde studie projevuje opravdovou hru se slovy, zvláště když se zeměpisným pojmům a názvům dává důležitost národní a státoprávní. Rozumí se, že se při výkladech vše přezírá a obchází, co mluví pro slovanskost a svéprávnost české země.

O rozsahu a významu německé kolonisace v českých zemích byly pod vlivem německého dějepisectví představy přehnané a nesprávné. Bylo by lze uváděti mnohé doklady. Přestanu jen na jednom příkladu, jenž zaslouží pozornosti proto, že je z článku *Josefa Pekaře* a že ten článek byl u něho objednán ministerstvem školství a národní osvěty pro Ameriku. Česky vyšel v chicagské Svornosti 1. června 1927 a po Pekařově smrti byl odtud přetištěn v Českém časopisu historickém XLV. 1939 pod názvem „Přehled českých dějin". A tu čteme: „Nebylo lze zabrániti, aby německý živel v rozličných způsobech nevnikl [!] do vnitra samotného českého vévodství. Velkou a nejvýš nebezpečnou měrou [!] dálo se to zejména od konce 12. a během celého 13. století, kdy český stát (panovníci jeho tou dobou užívali již titulu královského), zaplaven byl [!] podobně jako celá východní Evropa mocnou vlnou německé kolonisace. Byla to doba nejvyššího rozpětí německého živlu, jenž zakládal všude v slovanském území německá města nebo novými vesnicemi pokrýval půdu dosud pluhem nedotčenou nebo otvíral doly na drahé kovy. Tak vlastně během 13. a 14. století staly se Čechy a Morava zemí národnostně smíšenou [!]." K této lehkomyslné báji se připojoval ještě výklad, jak se poněmčoval královský rod, jak byl německý vysoký klerus, jak se německý jazyk šířil ve šlechtě, jak bylo německé měšťanstvo i část selského obyvatelstva, a jak bylo veliké nebezpečenství, že český stát propadne germanisaci [!].

O osobních jménech německých mezi Čechy

Jako místní jména tak i jména osobní jsou u Němců od let předmětem zkoumání a tomu zkoumání se přikládala i přikládá velká důležitost. Zejména také v našich zemích Němci předsevzali rušné bádání, aby stanovili poměr mezi Čechy a Němci i prokázali nebezpečenství, které jim hrozilo a hrozí, že jsou vlastně od věků Čechy utlačováni a počešťováni. S české strany se zase mnoho nepodnikalo. Ač to byl zase už *František Palacký,* jenž naznačil cestu statěmi „Rozbor etymologický místních jmen československých" a „Pomůcky k českému jmenosloví" (Časopis Českého musea 1834, 1835) dodnes se nedospělo

k rozvoji studia a soustavě. Tím se stalo, že představy našich historiků byly nedostatečné. Nejzřetelněji se to zase jeví u *Josefa Pekaře.* Znovu a znovu opakoval nesprávné domněnky, aniž by měl k tomu znalosti: „My se během staletí s Němci promísili mnohonásobně, přijali mnoho krve německé do svých žil, změnili i rasově podstatně svou povahu; má-li dnes čtvrtina Čechů v Čechách jména německá, je to dokument nikoliv germanisace, nýbrž čechisace [!]. I ten fakt působil ovšem nesmírně na naši míru odolnosti vůči Němcům a na naši snahu vyrovnati se jim — Němci se zčásti počeštili jazykově, my poněmčili vlastnostmi a schopnostmi [!]" (Smysl českých dějin 1929.) Jak je toto mínění vzdáleno, ničím nedoloženo, do německých tvrzení?!

Pro to, jak osobní jména česká byla poněmčována, podává zajímové doklady z r. 1553 a 1630 Vlastivěda moravská. Unčovský okres (str. 159): Vlk — Wolf, Strnisko — Stoppl, Kozel — Pockh, Vach — Wachauf. Také *K. V. Rais,* Ze vzpomínek I. (str. 96) připomíná poněmčená jména na hřbitově v Horním Dubenci. Z lidské marnivosti, která se styděla za česká jména a přetvořovala je, pitvořila, překládala i německými nahrazovala, žerty si činí vtipný článek „Patrní dopisové nepatrných osob" v Časopisu Českého musea IV., 1830, str. 5.

V roce 1941 v Praze vyšla knížka Václav *Davídek,* Karel *Doskočil,* Jan *Svoboda* „Česká jména osobní a rodová" (nákladem Rodopisné společnosti v Praze). Rodopisnou společnost jsem měl zvláště stále na mysli, mluvě o nemístném postupu některých korporací. Nutno uznati cennost knihy. Avšak toho, co je předmětem mého článku, knížka si nehledí. Snad se to stalo s ohledem na censuru, avšak soudím, že při trochu obratnosti mohl se výklad vhodně zasunouti tam, kde se mluví, jak osobní jména selského lidu byla v době pobělohorské závislá na libovůli vrchností. Můj článek autoři neznali, není ani náznak o tom, že by jim byl povědom jeho obsah.

Nedejme si zahynouti

Tento feuilleton vydal jsem jako čtvrtý svůj vánoční tisk ve 200 neprodejných výtiscích koncem roku 1938. A připojil jsem k němu dodatek:

Psal jsem tento feuilleton 22. září 1938 a byl uveřejněn v Národních listech s redakčním škrtem místa, kde jsem charakterisoval spáchané násilí, a zvláště bezohlednost Poláků, jejichž běd při dělení Polska želeli naši buditelé v malomoci a útisku jako neštěstí Slovanstva. To místo jsem nemohl doplniti, jen jsem vložil dvě věty pro lepší spojení. Feuilleton jsem psal v těžkých chvílích, kdy se bolest a rozhořčení družily s kolísáním mezi zoufalstvím a vůlí k odvaze i pevnosti, netuše arci, co vše ještě přinesou nejbližší dnové a co způsobí diktát mnichovský. Je v něm kus vlastního probojování, jehož správnost potvrdilo, co potom přišlo. Proti falši a nemilosrdnosti diplomatických aktů ukázal náš lid před světem statečnost a věrnost i osvědčil svou poctivost a také lásku k sobě i mezi sebou. Tehdy ve dnech největšího napětí a vzrušení, když každou chvíli nepřátelská letadla mohla započíti ničení a zkázu, slyšel jsem slova naší prosté ženy: „Dnes není čas myslit na sebe, dnes musíme myslit jeden na druhého a navzájem si pomáhat." Ano, takový je náš lid. Proto, ač dovršením prorady byl uvržen v hrůzy nespravedlivosti a křivdy, nepodlehne. Pro jeho ctnosti, pro jeho lásku, již mu vštípili v srdce, v tisíciletém vývoji jeho vůdcové, z něho vyšlí, jemu oddaní, pro jeho neoblomnost věřím v jeho budoucnost a věřím, že mu ji zajistí práce a vzdělání a podle vzdělaného rozumu rozhodování.

II.

Co předcházelo...

Feuilleton mohl by vzbuditi zdání, že je v rozporu s posledním feuilletonem I. řady, s feuilletonem svatováclavským. Kdežto ve svatováclavském feuilletonu je smířlivost, ve feuilletonu „Co předcházelo..." jsou výčitky a útočnost. Opravdu zapomněl jsem tehdy na smířlivost, poněvadž jsem byl rozhořčen názory, které se tehdy po mnichovském diktátu ozývaly v určitých kruzích naší inteligence. Mnozí, kteří Němcům prve nadbíhali, neplnili povinnosti a neužívali správně svých možností, vykládali, že odtržení „německých" částí bude k prospěchu, že to bude zjednodušení stavu. Nemohl jsem se pouštěti do obšírných výkladů, ale pokládal jsem za potřebné na dřívější závady a hříchy ukázati, aby bylo napomenutí a výstraha na další cestu. Jak půjde, nevěděl jsem, třebas tušil. Avšak v tom tušení nic jsem neměl, co by oznamovalo čas, kdy dojde k velikému zápasu — i o nás.

V článku jsem jmenoval i některé osoby. Jmenoval jsem je s nejlepším vědomím a svědomím. Nikomu jsem nechtěl ublížiti, jen kárati, o čem jsem byl přesvědčen, že zasluhuje kárání. Dnes, po letech, vypouštím jména. A jestli jsem snad někomu z uvedených přece ublížil, lituji toho.

Dodal bych, že na můj feuilleton poslala Národním listům projev Společnost pro studium národnostních otázek, aby se hájila proti mým výtkám. Byl uveřejněn dne 1. prosince 1938 a má odpověď příštího dne. Projev, nesprávný i nepoctivý, chtěl jsem tu otisknouti i se svou odpovědí, ale upouštím od toho. A stejně se nechci dotýkati dopisů, jež jsem si vyměnil s min. *Dr Kamilem Krofta*. (S ním jsem v červenci roku 1945 po jeho návratu z terezínského vězení vyměnil listy přátelské. V oněch starších listech šlo o otázku poměru naší university Karlovy s universitou německou. Přípitek z října 1945.)

Ke dni 8. listopadu

Úvodní odstavec se závěrečným projevují, jak mi šlo o to, abych poučil — a vyslovil jsem i nové názory — dobu přítomnou. Zdvihla se vlna katolictví, jež myslilo, že nadešel jeho čas. 3. listopadu 1938, dvacet let potom, co byl stržen mariánský sloup na Staroměstském náměstí, podala Česká liga akademická, sdružující katolické studentstvo za podpory jiných kruhů katolických, žádost k městskému zastupitelstvu, aby směla obnoviti sloup P. Marie. Jako archivář hlavního města Prahy nestavěl jsem se zásadně proti záměru. Dovedl jsem se vžíti v tužby katolíků, aby se napravila křivda, jež kdysi byla způsobena Matce Boží. Avšak stavěl jsem se proti postavení staré sochy; proto, že by se mohlo postaviti jen torso, které by musilo být doplňováno. Také jsem se stavěl proti stavbě kopie staré památky a zdůvodňoval jsem to: právě že původní sousoší je poškozené, kopie by nemohla býti věrná. A mimo to, ať obnovená socha nebo kopie byly by postaveny v rozporu k většině národa, jenž vidí v Bílé hoře a ve všem neštěstí pobělohorském, a právem, národní pohromu. Tvrdí-li se, že ještě dnes je náboženství tvořivý živel, zajisté inspiruje věřícího umělce, aby vytvořil sochu Panny Marie v moderním duchu a na určité místo, ať by to bylo na Staroměstském náměstí nebo jinde. Tím by katolíci uctili a smířili podle svého a vyvarovali by se toho, aby působili trpkost v národě. Beztak využili zničení mariánské sochy v Praze i jiných soch světců roku 1918 na škodu národa a státu, šíříce přehnané zprávy po cizině a rozesílajíce publikace v cizích jazycích. Poněvadž každá osoba má právo

za určitých podmínek, ať osoba fysická nebo právnická, aby se souhlasem městského zastupitelstva na veřejném pozemku postavila dílo, které by bylo k ozdobě a k povznesení města, zajisté městské zastupitelstvo se spravedlností rozhodne. Zvláště nebude-li socha míti přímý vztah k Bílé hoře a k roku 1648, jenž s Bílou horou souvisí, je její účinek a ji potvrzuje.

Článek o dni 8. listopadu prý vyvolal odezvu v katolických časopisech, zvláště Lidových listech, avšak při hledání jsem nic nenalezl.

Husův odkaz

První odstavec nebyl uveřejněn, prý jej censura vyloučila. Tím byl poškozen účel článku, jenž chtěl dáti protiklad proti hnutí odkloňujícímu se od Husa a husitství. Stať má jistou souvislost se slavnostní přednáškou „Husova pravda", již jsem konal dne 5. července 1939 (viz mou knihu „Za českou pravdu"). Myslím, že má přednáška, proslovená už za okupace, měla jasný smysl.

Pražské zvony

Článek byl do značné míry dotčen censurou. Koncem roku 1939 jsem jej připravil v úplnosti, abych si pořídil 5. vánoční tisk. Censura do něho znovu zasáhla a nemilosrdněji nežli prvá, ač některá místa dříve vyloučená ponechala. Tisk vvšel ve 200 neprodejných exemplářích s kresbou Cyrila Boudy. Místa, jež byla zabavena, jsou vložena do závorek a pozná se, co bylo vypuštěno prvotně a co později. Feuilleton přetiskl Zdroj č. 30. 1940.

Živná matka

Článek byl napsán na přání pana redaktora *J. V. Šmejkala*. Stýká se do jisté míry se starším feuilletonem „Naše je universita Karlova". Avšak pojal jsem jej v knihu, poněvadž byl psán měsíc po německé okupaci, když se sice zcela nevědělo, ale očekávalo, co vše bude podniknuto se strany Němců proti naší Karlově universitě a ve prospěch university německé. Byla to poslední otevřená obrana práv Karlovy university, a tím i zákona z roku 1920. Ten zákon byl arci říšskou vládou zanedlouho zrušen a všecka práva nespravedlivě přenesena na německou universitu, jíž dáno jméno německá universita Karlova. Tato universita byla prohlášena vůdcem Adolfem Hitlerem říšskou universitou a musely jí být vydány staré universitní insignie, vzácné pečetidlo z doby počátků i universitní archiv, výmluvný svědek minulosti, a také Karolinum s jinými náležitostmi. Karolinum ovšem bylo ve stavu nepoužitelném pro výzkum a opravné i zabezpečovací práce stále podnikané, o něž jsem se staral jako předseda Komise pro obnovu Karolina, zvolený akademickým senátem Karlovy university v roce 1934. Staral jsem se o stavbu až do konce roku 1939, potom se vedení ujal zemský úřad a zasahovaly v ně říšské úřady.

Naše universita zůstala s prázdnýma rukama. I zákon z roku 1882 o rozdělení pražské university, dotud v německé moci, byl škrtnut, ač se ho Němci v našem státě dovolávali a prohlašovali za vrchol spravedlnosti. Byl škrtnut, poněvadž přece něco české universitě přiznával. Jen z milosti bylo zůstaveno naší universitě pojmenování česká universita Karlova. A ještě ta universita byla uzavřena za persekuce českého studentstva dne 17. listopadu 1939.

Nemohlo se věděti, co naši universitu stihne, když článek „Živná matka" byl uveřej-

něn. Avšak i když jsem čekal zlovolné a nejbezohlednější činy, vše bylo překonáno. Do dějin naší university vešli noví její mučedníci.

O Řípu

Stať si vyžádal p. redaktor *Dr Putna*. Při psaní mi byla k užitku knížka *Václava Chaloupeckého* „O Řípu" (Praha 1919). Čtenář si asi povšimne, že můj článek nedbá změn přivoděných v Mnichově a dívá se na Říp jako na představitele a symbol neporušené, celistvé české země, vpravdě země naší, Čechů.

Lipany

Článek doplňuje názory, které se ozývají v statích „Husův odkaz" a „K 8. listopadu", ale bude mu lépe rozuměno, když se vezme zřetel k dalším statím, dotýkajícím se husitství.

Přijali korunu božích mučedníků

Současně byl uveřejněn můj článek „21. června 1621" v Národních listech 1939, 21. června. Zdůrazněním Nerudova výroku o Havlíčkově mučednictví poukazoval jsem na význam mučednictví českým národem za německé okupace prožívaného.

Setkání tradic

Stať spojuje v jedno naše tradice historické, jež jsou obyčejně předmětem bojů. Týž den, 5. července, měl jsem v Národních novinách ještě článek „Husovo dědictví". Nepojímám jej v knihu, neboť je jiné zpracování dřívějšího článku „Husův odkaz". Odkazují i ke své slavnostní přednášce „Husova pravda" a k zprávě, kterou jsem učinil pražským novinářům „Husův kult v Čechách. Jak a proč se vždy oslavoval 6. červenec"; v úplnosti ji otiskly Lidové noviny 5. července 1939, jiné noviny ve výtahu. Stať se však obrací i proti německému vyvolávání uzpůsobených tradic a zneužívání tradic. A nad plody vratkých dob, ať jsou to výmysly nebo skutečnosti užitkově přizpůsobené, slibuje vítězství pravých statků národních, které zdůrazňuje. Z nich je i kulturní jednota Slovanů, jež přes překážky dob dozraje.

Cena našich dějin

Do článku zasáhla censura víc, než jsem mohl naznačit. Rukopis, seškrtaný censurou, ponechala si redakce, neboť jej předložila předsednictvu Národního souručenství, aby mohlo působiti v příčině censurní praxe. Censuře zvláště vadilo slovo „český stát", nahrazovala je slovem „český národ". Štať vzbudila pozornost a redakce Národních novin mi zvlášť vyslovila za ni poděkování. V Národních listech měl jsem otištěnu 23. dubna 1939 krátkou stať „Chvála našeho dějepisu" a 14. června 1939 „František Palacký".

Co jsme dali světu

Článek vyzdvihuje hlavní myšlenku, již pokládám za nepomijitelný výraz našich dějin, a vidím její ztělesnění v Praze. V tom smyslu jsem napsal roku 1939 kolik článků o Praze

do různých časopisů. Byla to stať „O Staroměstské radnici" (Národní noviny z 23. dubna), „Proměna Prahy" (v Katalogu výstavy Tvář Prahy), „Praha hlava národa" (Národní listy 28. května), „Naše Praha" (časopis Naše Praha, I., seš. 1), později roku 1940 „Pro poznání Prahy" (České slovo 25. března) a „Svatý střed národní kultury" (Venkov 19. května). Srv. i slavnostní přednášku „Praha hlava národa" ve sbírce „Za českou pravdu".

Dovolával-li jsem se v stati Hitlerova výroku o otročení národů národu jedinému, mělo to zřetelnou, myslím, tendenci. Ostatně tendence článku je nepochybná a nepotřebuje výkladu.

Svatý Václav a svatý Vojtěch (Co jsme dali světu II.)

Srv. mou slavnostní přednášku „Svatý Václav a český národ" ve sbírce „Za českou pravdu", mimo to článek „Svatý Václav" v Národních listech 1939, 24. září a výklad výstavy „Svatý Václav a Praha" v jejím katalogu.

Pro ideu a pro ideál (Co jsme dali světu III.)

V německé literatuře o středověkém císařství římsko-německém mnoho se uvažuje o smyslu a poslání toho důstojenství a hledá se poměr německého království i císařství a německé říše k universalismu. Spolu se se stanoviska dneška řešily problémy, byla-li správná politika staré říše, obracela-li se na jih, do Italie. Tam prý se zbytečně mnoho síly vyplýtvalo, co krve stála koruna císařská i pochybné panství nad Římem v neustálých těžkostech s kurií papežskou: zatím byl zanedbáván hlavní úkol říše, dobytí východu, slovanského východu kultuře, říši, Němectvu. Vědecké úvahy si mohou dávati otázky „proč?" i odpovědi, ale vždy je nicotné, chtějí-li se řešiti problémy podle přání, zájmů a snad potřeb nové doby. V článku nemohl jsem se dáti do všestranného rozebírání záhad a skutečností, které pojem starého císařství shrnuje. I kdyby to v novinové stati bylo možné, jistě by censura byla rozpravu zmařila. A tak jsem se pokusil, abych vysvětlil poměr Čech k císařství a k říši ve starých dobách, arci, pokud bylo také lze.

V dalších kapitolách řady „Co jsme dali světu" byl bych se dotkl vůbec státoprávního postavení Čech a byl bych jistě měl příležitost více podati o vztazích k středověkému i novověkému císařství.

Svatováclavská orlice

Článek přetiskl v době, kdy se mi už nesmělo nic uveřejňovati, *Josef V. Kříklava* v Svatováclavské knihovně sv. 4. Svatý Václav ve filmu českého tisku v září 1940 (v Praze 1940).

Město světla

Stať byla napsána místo předmluvy pro knihu *Vincyho Schwarze*, jež podávala projevy cizinců o Praze od nejstarších dob do téměř nejnovějších. Vyšla u Frant. Borového na podzim roku 1940. Kniha vznikla za pomoci archivu hlav. města Prahy. Mého článku si zvláště povšiml v referátě o knize *Vojtěch Jirát* v Kritickém měsíčníku 1940.

Praha opěvaná

Stať byla určena pro knihu „Srdce vlasti. Praha očima básníků a umělců", již vydal k vánocům 1940 Českomoravský Kompas za redakce Dr. Jana Grmely. Šla do tisku dříve, nežli byl vydán zákaz, aby se mi co uveřejňovalo, avšak zanedlouho nastalo opatření a censura článek vyřadila. Podotýkám, že jsem uveřejnil v roce 1940 v Národních listech článek „Praha obdivovaná", jenž byl přetištěn v Matičním kalendáři na rok 1941, vyd. Národní Maticí ve Slezské Ostravě.

(Poznámky jsem přičinil v létě 1944.)

Obsah

Předmluva 7

I. FEUILLETONY Z NÁRODNÍCH LISTŮ. Od května do září 1938.

Na československé půdě Němci jsou hosté 17
Naše je universita Karlova 29
Praha je odevždy česká, slovanská 36
Legenda o prastarém a celistvém osídlení německém v českých zemích a německá věda 42
K neoprávněným nárokům pražských Němců 49
Minulost mluví 55
Staroměstská radnice a Němci 60
Pro zachování starožitného jazyka českého 68
Spojité nádoby 74
Němci jsou nositeli idee rovnoprávnosti a svobody národů . . . 79
Jméno Čech a místní jména vydávají svědectví 85
O osobních jménech německých mezi Čechy 113
Nedejme si zahynouti! 119

II. FEUILLETONY A ČLÁNKY. Od října 1938 do podzimu 1940.

Co předcházelo 125
Ke dni 8. listopadu 131
Husův odkaz 138
Pražské zvony 143

Živná matka 147
O Řípu 151
Lipany 155
Přijali korunu božích mučedníků 160
Setkání tradic 164
Cena našich dějin 169
Co jsme dali světu 174
Svatý Václav a svatý Vojtěch. (Co jsme dali světu II.) 178
Pro ideu a pro ideál. (Co jsme dali světu III.) 185
Svatováclavská orlice 190
Město světla 192
Praha opěvaná 200
Doslov 213
Poznámky 235

SEMINÁRNÍ PRAVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERSITY KNIHOVNA
Hist.práv. oddělení

Hlavní spisy autorovy

Staré plány pražské. Česká společnost zeměpisná, 1912.
U černé růže. Historie pražského domu. Banka českých spořitelen, 1913.
Německá národnost v Čechách. Novina, 1918.
Z minulosti naší Prahy. A. B. Černý, 1919.
Praha v dějinách národních. Klub Za starou Prahu, 1919.
Naše státní znaky (staré a nynější). Vesmír, 1921.
Nadání Petra Fuchsa z Vramholze. (O jeho dějinách a sporu obce pražské.) Obec hlav. m. Prahy, 1923.
Radnice Staroměstská v Praze. O jejím významu a památkách. A. B. Černý, 1923.
Praha. Album 64 reprodukcí. Klub Za starou Prahu, 1924. (Také francouzsky a německy.)
O archivech městských a obecních a jejich správě. Knihovna Časopisu čsl. knihovníků, 1924.
Čtení o Staroměstské radnici. J. Štenc, 1926 (i francouzsky).
Praha. O jejím národním významu. J. Štenc, 1926.
Staroměstská radnice a její památky. Obec hlav. m. Prahy, 1927, 2. vyd. 1932, 3. vyd. 1936. (Také francouzsky, anglicky, německy.)
O vývoji samosprávy pražských měst. Samosprávná knihovna hlav. m. Prahy I, 1927.
O pečetích a erbech měst pražských i jiných českých. Knihovna Památkového sboru hlav. m. Prahy I, 1928.
Znak hlavního města Prahy. Obec hlav. m. Prahy, 1928.
Vývoj městských knih v Československé republice ve světlotiskových ukázkách. Řada I. Knihy pražských měst. Svazek 1.—3. Obec hlav. m. Prahy, 1928—1931.
Příspěvky k českým pomocným vědám historickým. Sešit první. A. B. Černý, 1929.
O vzniku pražského města. Samosprávná knihovna hlav. m. Prahy VII, 1930.
O táborských pečetích a erbech. Společnost Husova musea v Praze, 1931.
Pražský zlomek komorního registra krále Jana z r. 1312. Státní ústav historický, 1931.
Universita Karlova a boj Němců proti universitnímu zákonu z r. 1920. Spolek českých právníků Všehrd, 1932.
O konservaci archiválií. Čsl. společnost knihovědná, 1932.
Za práva university Karlovy. Klub Modré revui, 1934.
Karolinum ve vývoji university a v dějinách národních. Karolinum, statek národní. L. Mazáč, 1934, 2. vyd. r. 1937.
Praha a Tábor. Spolek českých bibliofilů, 1939.
Když jiní mlčeli... Jos. R. Vilímek, 1945.
Karlova universita vždy jen naše. A. Píša v Brně, 1945.

V TISKU:

Čtení o Venoušovi. Obrázky z dětských let. Jos. R. Vilímek.
Za českou pravdu. Sedm slavnostních přednášek z let 1937—1940. Jos. R. Vilímek.

Václav Vojtíšek: Když jiní mlčeli...

FEUILLETONY A STATI Z LET 1938-1940

Písmem Garamond vytiskl a vydal roku 1945

Jos. R. Vilímek v Praze.

Obálka Ant. Morávka. Vydání první.

561445123,3